Gabriel Šípoš
Ľuboš Kostelanský
Michal Piško

Moc korupcie

Zákulisie nášho boja za lepšie Slovensko

TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO

„Transparency International Slovensko sa správa ako zločinecká organizácia.“

Robert Fico, november 2020

„Transparency, ďakujem za Vašu skvelú prácu a nasadenie!“

Zuzana Hlávková, september 2018

Moc korupcie

Zákulisie nášho boja za lepšie Slovensko

TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO

Moc korupcie

Zákulisie nášho boja za lepšie Slovensko

Autori:
Ľuboš Kostelanský
Michal Piško
Gabriel Šípoš

November 2020 Transparency International Slovensko

Obsah

Úvod
Odklínanie krajiny 7

1. kapitola
Súper pre korupciu 13

2. kapitola
Chytiť vlnu 43

3. kapitola
Na hrane politiky 69

4. kapitola
Mýtický tretí sektor 101

5. kapitola
Stojíme za odvážnymi 143

6. kapitola
Cesta pred nami 171

Záver
Aj ja som Transparency 195

Poďakovanie
Zoznam literatúry

Naším poslaním je znižovať korupciu a zvyšovať transparentnosť inštitúcií. Sledujeme mocných, presadzujeme riešenia a zapájame ľudí do verejnej kontroly.

Poslanie Transparency International Slovensko

Odklínanie krajiny

V čase vrcholiaceho mečiarizmu bola transparentnosť najmä cudzím slovom. Dnes boj proti korupcii hýbe krajinou. Súčasťou tejto zmeny je už vyše dve desaťročia aj Transparency International.

„Veríš mi stopercentne?," spýtala sa v jeden novembrový podvečer 2016 Zuzana Hlávková riaditeľa Transparency Gabriela Šípoša. Od našej spoločnej tlačovky, kde opísali prešľapy ministerstva zahraničných vecí pri zadávaní zákaziek slovenského predsedníctva v Rade EÚ, uplynulo len pár dní. Kauza naberala na obrátkach, mediálnej pozornosti prispeli aj reakcie ministra Miroslava Lajčáka a premiéra Roberta Fica. Hlávkovú spochybňovali ako obyčajnú referentku, predseda vlády rozprával o útoku na úspešné predsedníctvo a novinárom pokrývajúcim škandál nadával do prostitútok.

Na kauze sme ďalej pracovali aj my v Transparency, so Zuzanou sme preberali mená jej bývalých kolegov na ministerstve, ktorí by mohli podvody potvrdiť. Komu z nich sa dá veriť a komu nie? A práve vtedy prišla Zuzanina otázka, ba možno až obava.

„Váhal som, čo jej povedať. Lebo ja neverím bezvýhradne nikomu," priznáva s odstupom času Šípoš. „Nik nie je stopercentne odolný voči zlyhaniu, lži či jednoducho prikrášleniu spomienok. My ľudia sme proste takí. V čase, keď sa začali množiť pochybovači a zlomyseľné osobné útoky, som však Zuzane takto odvetiť nechcel," dodáva. Detaily kauzy sme navyše overovali niekoľko mesiacov od leta, keď Zuzana a jej kolega Pavol Szalai prišli za

nami so svojím príbehom prvýkrát. Bolo to v čase, keď Fico označoval šance Lajčáka na zvolenie za generálneho tajomníka OSN za historický okamih pre Slovensko a pod premiérovými oknami v luxusnom komplexe Bonaparte daňového podvodníka Bašternáka vrcholili protesty opozície.

„Verím ti," odpovedal jej Šípoš po miernom zaváhaní. Zuzana sklopila zrak a vrátili sa k diskusii, ako presvedčiť úradníkov, aby sa ku kritike korupčných praktík pridali. Po odchode z kancelárie sa šli navečerať do neďalekej krčmy. Zhodou okolností v nej sedeli aj dve Zuzanine bývalé kolegyne z ministerstva, ktoré dlhšie nevidela. Obe boli z jej verejného vystúpenia nadšené a sľúbili ju podporiť. Pri vedľajšom stole bol na pive aj Miroslav Trnka, jeden z najbohatších Slovákov, spolumajiteľ softvérovej firmy ESET. „Napíšte do našej nadácie, rád vás podporím," povedal nášmu riaditeľovi. O pár týždňov sľub splnil. Verili nám.

Touto knihou chceme poodhaliť zákulisie fungovania Transparency International, jednej z kľúčových organizácií v boji proti korupcii na Slovensku. Prečo nám niektorí veria a iní nás nenávidia? Ako rozmýšľame, z čoho financujeme svoju prácu a ako meníme krajinu?

Príbeh Zuzany Hlávkovej a predraženého predsedníctva sa stal jedným zo symbolov boja o spravodlivejšie Slovensko. Bezpochyby najmä pre osobnú odvahu mladej úradníčky, ktorá sa odhodlala vzoprieť štátnej mašinérii. Počas vyše dvadsiatich rokov našej činnosti sa však stretávame aj so stovkami ďalších menších či väčších vzopretí. Všetky tieto škandály, kauzičky či odhalenia sú súčasťou väčšieho príbehu, na ktorého konci nie je nič menšie ako vízia *Slovenska bez korupcie*. Iste, nie sme naivní, a tento cieľ zrejme úplne nedosiahneme. Budeme však spokojní, ak raz Transparency pre nedostatok práce a znudený tím zanikne.

Žiaľ, dnes sme od pocitu nudy ešte veľmi ďaleko. Verejný záujem sa snažíme obhajovať na viacerých frontoch, či ide o odhaľovanie káuz, systémové riešenia a spoluprácu s tvorcami politík, alebo analyzovanie dát odkrývajúce rozsah problému. Pri tomto úsilí sa dostávame aj do konfliktov, ktoré okrem množstva podporovateľov priťahujú aj hlučných odporcov. Naraz sa tak stretávame aj s veľmi polarizovanými hodnoteniami. Od mimoriadne prajných označení za „národnú inštitúciu a verejný majetok na úrovni Ladislava Chudíka" až po hejterskú klasiku typu „kolaboranti, čo za judášsky groš zapredávajú Slovensko".

Korupcia nás podľa odhadov stojí miliardu eur ročne, teda asi toľko, ako sú rozpočty ministerstiev financií a spravodlivosti dokopy. Za túto sumu by sa dalo každý rok postaviť tridsať menších nemocníc. Tie peniaze nám nechýbajú

Pod dvadsaťdvaročný príbeh Transparency International Slovensko (TIS) sa najvýraznejšie podpísali jej doterajší dvaja riaditelia Emília Sičáková-Beblavá a Gabriel Šípoš (na snímke s niekdajšou programovou riaditeľkou TIS Danielou Zemanovičovou – vpravo). Spoločné stretnutie v decembri 2018 na recepcii k 20. výročiu založenia TIS. Ilustračné foto – TIS.

iba v zdravotníctve, ale aj v sociálnych službách či pri opravách ciest, čoho dôsledkom sú aj mnohé predčasné úmrtia.

Tragická smrť novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej nám ukázala, že odhaľovanie korupčných škandálov môže viesť aj na Slovensku k vraždám. Navyše, aj kvôli kradnutiu, klientelizmu a nedôvere v štát každý rok opúšťajú Slovensko tisíce ľudí. Aj v najznámejšom rebríčku vnímania korupcie, zostavovanom centrálou Transparency, sa Slovensko dlhodobo drží na chvoste krajín Európskej únie.

Ako je teda možné, že časť ľudí za snahou o systematické odhaľovanie korupcie vidí skôr akúsi kamufláž alebo dokonca sprisahanie tretieho sektora, médií, elít či zahraničia? Aj keď si táto kniha nekladie za cieľ polemizovať s každým facebookovým atakom, cítime, že niektoré otázky si zaslúžia hlbšiu odpoveď a vysvetlenie, ako Transparency funguje a ako náš boj proti korupcii vyzerá zvnútra.

Napríklad, prečo slovenská Transparency rieši aj politicky citlivé kauzy, hoci v mnohých krajinách prenechávajú naši kolegovia tento priestor skôr médiám? A keď už, prečo sa prioritne nevenujeme Gorile, Bašternákovi či Kočnerovi, ale skôr kauzám prenájmu budovy Miklošovho kamaráta, skrývania vlastníkov

Širokého Váhostavu, financovania prezidentskej kampane Andreja Kisku či šafárenia v Kičurovych hmotných rezervách?

Sú za našim rozhodovaním tiché dohody s médiami, neochota pohnevať si vplyvných politikov či nedostatok odvahy na veľké kauzy? Alebo skôr zohrávajú rolu naše rôznorodé priority, kapacitné možnosti, konkurencia pri jednotlivých témach či pridaná hodnota, ktorú dokážeme priniesť? Alebo je to ešte inak a nad niektorými škandálmi privierame oči, aby sme vyhoveli donorom? A ako je to s vplyvom amerického finančníka Georga Sorosa na náš rozpočet a naše názory? Aj na tieto otázky ponúkame odpovede.

Mimochodom, vývoj prístupu Transparency ku kauzám dobre ilustruje aj spoločenské zmeny v uplynulých desaťročiach. V prvých rokoch sme oveľa väčší dôraz kládli na systémové zmeny, akou bolo napríklad prijatie a vylepšovanie Zákona o slobodnom prístupe k informáciám (hovorovo známeho aj ako infozákon). Jednotlivým škandálom sme sa venovali iba okrajovo ich komentovaním v médiách a považovali sme ich skôr za symptómy zlyhávajúceho celku. Dnes je však Slovensko inde a v protikorupčnej legislatíve patríme medzi lídrov aj v rámci Európskej únie (zverejňovanie zmlúv, rozsudkov, tendrov, protischránkový register). Na druhej strane platí, že zákony a ich vymožiteľnosť, politická kultúra či dodržiavanie etických štandardov, môžu byť dva odlišné vesmíry. A na tieto rozpory neraz dokážeme omnoho efektívnejšie poukazovať odkrývaním zlyhaní jednotlivcov či inštitúcií.

Kľúčovým princípom je pritom snaha pristupovať rovnako ku všetkým, hoci si to neraz vyžaduje ochotu vstupovať do konfliktov aj s ľuďmi, ktorí sú nám názorovo bližší. To je výzva aj pre nás a priznávame – nie vždy v nej obstojíme ideálne. Je však niečo pravdy na výhradách, s ktorými rád kritiku odbíjal najmä niekdajší trojnásobný premiér Fico, o pôsobení Transparency ako slúžky pravice v boji proti jeho vládam?

V knihe sa zamýšľame aj nad ďalšími výzvami, ktoré čakajú Slovensko v boji proti korupcii. Sú už časy najväčšej korupcie za nami? Ako bojovať proti zneužívaniu moci v čase rozmachu dezinformácií? Máme sa ešte sústrediť na zmenu zákonov, keď už sme v mnohom dobehli či predbehli aj tých najlepších? A nie je tej transparentnosti už príliš – až sa v nej stráca podstata?

Zvnútra sa pozrieme aj na naše úspechy a zlyhania. Neskrývame však, že naše rozprávanie nie je nestranné. Autormi sú dvaja bývalí novinári, ktorí sa k Transparency pridali až v posledných rokoch. Prvé štyri kapitoly sú založené na hĺbkových rozhovoroch s kľúčovými tvárami organizácie a dô-

kladnej rešerši dobových dokumentov a mediálnych výstupov. Dve záverečné kapitoly sú priamym rozprávaním súčasného riaditeľa, ktorý organizáciu formoval posledných jedenásť rokov. Podobne ako pri ďalších dielach využívajúcich autobiografický prístup aj nám hrozí, že niektoré nami opisované situácie môžu ich aktéri vnímať odlišne.

A ešte poznámka k určite neprehliadnuteľnému stvárneniu knihy s otvormi naprieč celým textom. S nápadom prišiel grafik Martin Bajaník, pre ktorého trojica dier symbolizuje našu hlavnú hodnotu, teda priehľadnosť alebo inak – transparentnosť. Na tomto vyhotovení nás ale zaujali aj ďalšie interpretácie, ktoré prináša. Okrem dier, ktoré vyleptáva korupcia, sa takmer okamžite objavila aj asociácia na otvory po guľkách, ktoré v spoločnosti volajúcej po lepšom Slovensku zanechali strely vrahov Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej. Postupne sme nachádzali aj ďalšie viac či menej skryté významy. Nádejame sa, že aj tento nápad pomôže čitateľom pristupovať k nášmu príbehu s otvorenou mysľou.

„Napriek negatívnym skúsenostiam s potláčaním korupcie, klientelizmu a nejasným postojom kľúčových hráčov si myslíme, že tieto javy nemusia byť osudovo spojené so Slovenskom a že sa dajú obmedziť.“

Emília Sičáková-Beblavá
Daniela Zemanovičová
Publikácia Krajinka rovných a rovnejších
2003

Súper pre korupciu

Transparency sa na Slovensku presadila vďaka zápalu mladej Emílie Sičákovej, ktorá dokázala hovoriť o korupcii tak presvedčivo, že jej načúval aj premiér Mikuláš Dzurinda.

Na konci septembra 2009 vydala tlačová agentúra ČTK správu, ktorá ostala takmer bez povšimnutia.[1] Agentúra informovala, že slovenskú pobočku medzinárodnej mimovládnej organizácie Transparency International povedie v nasledujúcom období analytik Gabriel Šípoš, ktorý vo funkcii nahradil dlhoročnú prezidentku Emíliu Sičákovú-Beblavú. „Sičáková-Beblavá z postu odišla po jedenástich rokoch pre materské povinnosti," stručne ozrejmila dôvod výmeny.

V príbehu známej protikorupčnej mimovládky a jej prvej a dovtedy jedinej šéfky šlo v skutočnosti o omnoho komplikovanejšie obdobie, ako naznačoval text. Emília, ktorá sa po krátkej materskej dovolenke rozhodla pre akademickú kariéru, si takto odchod z tretieho sektora iste nepredstavovala. Pred dvanástimi rokmi by jej ani nenapadlo, ako výrazne sa jej tu podarí presadiť, ale ani to, akým kontroverziám a útokom bude musieť neskôr čeliť.

Dvadsaťdvaročná študentka sa v roku 1997 na neúspech nemohla sťažovať. Bola premiantkou Obchodnej fakulty a vyhlásili ju za najlepšiu študentku Ekonomickej univerzity. Bola ten typ, ktorý si chce opraviť dvojku. Nebola však spokojná. Mladá študentka mala nástojčivú chuť naučiť sa viac a pocit, že nemá skutočné príležitosti na dobré vzdelanie. Chcela robiť naozajstný výskum. V takejto

etape našla na univerzitnej nástenke inzerát.

Na Slovensku, kde každý každého pozná, sa aj dnes získava práca často po známosti. V deväťdesiatych rokoch to bolo úplne bežné. Ekonóm Eugen Jurzyca patril k výnimkám. Z polročného študijného pobytu na Georgetown University v Spojených štátoch si priniesol aj tamojšie zvyklosti. V tom čase sa rozhodol rozšíriť záber svojej mimovládnej organizácie orientovanej na ekonomické reformy o tému transparentnosti. Pomôcť mu v tom mal schopný mladý študent vybraný v konkurze.

Jurzycovo Centrum pre hospodárske reformy hľadalo výskumnú asistentku. Emília si odpísala telefónne číslo a dovolala sa priamo riaditeľovi, ktorý ju rovno pozval na osobný pohovor. „Bajkalskú 25 som ako človek, ktorý nie je z Bratislavy, nevedela nájsť. Na pohovor som meškala," spomína dnes univerzitná profesorka Sičáková-Beblavá. Vtedy netušila, že existujú think tanky – organizácie zastrešujúce skupiny expertov. Keď jej Jurzyca povedal o projekte zameranom na transparentnosť v slovenskej ekonomike, netušila, čo to slovo znamená. „Zober ma, ja si to doštudujem," povedala už vtedy uznávanému ekonómovi so sebavedomím, ktoré jej nikdy nechýbalo.

Z viacerých študentov si Jurzyca vybral dvoch, pričom sa uchytila iba Emília. „Na rozdiel od iných dokázala rozprávať k veci," opisuje dnes europoslanec prvé stretnutie. Zdalo sa mu, že má ťah na bránku. Tu niekde sa začala písať história slovenskej Transparency. Na Slovensku, ako aj vo svete, stáli za protikorupčnými hnutiami ekonómovia. Za vznikom Centra pre hospodársky rozvoj v roku 1993 boli ekonómovia z Protimonopolného úradu. V tom istom roku vytvorila skupina ekonómov zo Svetovej banky v Berlíne medzinárodnú organizáciu Transparency International.

Zakladateľa Petra Eigena podnietila rozsiahla korupcia, ktorá brzdila boj s chudobou v rozvojových krajinách. Jurzycu zasa Mečiarova privatizácia. Korupciou sa primárne nezaoberal. Trápilo ho, ako Mečiarova vláda zlyháva v hospodárskej oblasti. Centrum začalo naplno fungovať v roku 1995, keď Mečiar odvolal protrhovo orientovaného predsedu Protimonopolného úradu Zdenka Kováča. Po Jurzycovi úrad opustila aj Daniela Zemanovičová, neskoršia programová riaditeľka Transparency.

Jedným z liekov na kolabujúcu ekonomiku poznačenú mečiarovskou privatizáciou bola vyššia transparentnosť. Verejnosť nemala k dispozícii ani len základné makroekonomické štatistiky, ktoré Štatistický úrad nezverejňoval. Dopyt po informáciách bol obrovský, čo sa v centre rozhodli využiť a pokúsili sa suplovať mečiarovskou vládou riadenú administratívu.

Dáta o Slovensku pozháňané najmä zo zahraničných zdrojov vydávali v pravidelnom mesačníku. „Veľké hotely v Bratislave ho mávali v každej izbe," približuje svoj vtedajší úspech Jurzyca. Téma transparentnosti, ktorá prischla Emílii, sa na rozdiel od iných tém, ako boli napríklad bankroty, nevyčerpala.

Transparentnosť na Bajkalskej

V roku 1997 na parkovisku pred hotelom Holiday Inn strelami zo samopalu zavraždili známu postavu bratislavského podsvetia Miroslava Sýkoru. Jedna z vtedajších mafiánskych popráv sa udiala pod oknami Centra pre hospodársky rozvoj. Rok predtým zomrel v Bratislave pri výbuchu svojho auta Róbert Remiáš, spojka Oskara Fegyveresa, svedka únosu syna prezidenta Michala Kováča zorganizovaného Slovenskou informačnou službou. Ako sa Emília neskôr dozvedela, ľudia z berlínskej centrály Transparency absolvovali niekoľko misií do Bratislavy. Vytipovaným osobám ponúkali založenie slovenskej pobočky. Nikto si netrúfal zdvihnúť zástavu boja proti korupcii.

Už vtedy uznávaný 39-ročný Jurzyca sa držal ďalej od spoločenského aktivizmu. Ekonomický expert videl svoju rolu v návrhu systémových opatrení na ozdravenie krajiny, nie obviňovaní jednotlivcov za zlyhania. V článkoch sústredil kritiku na problém a riešenie, nie na osobu, ktorá ho zavinila. „Za socializmu som vravel, že východní Nemci nie sú lenivejší ako západní, len majú jednoducho zlý systém, ktorý treba zmeniť." Jurzyca presadzoval princíp nediskriminácie. Výsledky práce poskytovali všetkým, na seminári boli pozývaní aj predstavitelia Mečiarovho HZDS. Na rozdiel od budúcich vládnych garnitúr na ne však nechodili.

Jurzyca spomína, že projekty štartovali tým, že si mesiac-dva čítali všetko, čo sa týkalo danej témy. Nasledoval seminár s domácimi expertmi, ktorý mal za úlohu posunúť tému ďalej. Potom štúdium zahraničnej literatúry zakončené medzinárodnou konferenciou. Výsledkom niekoľkomesačného procesu bola štúdia s odporúčaniami systémových zmien, teda zákonov, pravidiel a inštitúcií. Až vtedy si Jurzyca dovolil prezentovať výsledky a propagovať ich v novinových článkoch.

Podobne vyzerala Emíliina práca na projekte transparentnosti v slovenskej ekonomike, ktorou ju mesiac po príchode do Centra poveril Jurzyca. Prvá verzia priniesla Emílii šok. Jurzyca podčiarkol červeným perom takmer každé slovo a o všetkom chcel diskutovať. „Zrazu som dostala americkú školu, obrovské prefackanie. Niekto si premiantke dovolil povedať, že je to celé zlé." Publikácia *Transparentnosť*

v ekonomike Slovenska I. napokon vyšla v septembri 1998.[2] Objavila sa v nej aj zmienka o Freedom of Information Act, americkom zákone, ktorý sa stal onedlho vzorom pre slovenský zákon o práve občanov na informácie od štátu.

Na záverečnú konferenciu do Bratislavy pozvali druhého najvýznamnejšieho predstaviteľa Transparency, novozélandského právnika Jeremyho Popa, ktorý je jedným z tvorcov celosvetovo uznávaného rebríčka vnímania korupcie CPI. „Ľudsky sme si sadli," spomína Emília na ich stretnutie. Pope neformálne spomenul možnosť založenia národnej pobočky Transparency, čo v centre vyhodnotili ako príležitosť, ktorej sa treba chytiť.

Jurzyca cítil, že partnerstvo v oblasti, kde nemali žiadne skúsenosti, môže byť prínosom. „Viac rokov sme ich sledovali, mali dobré výstupy, čo nás presvedčilo, že v takej sieti by sme chceli byť." Do Berlína odišiel list, v ktorom centrum požiadalo o vytvorenie národnej pobočky.

Na Bajkalskej 25 však nemali pocit úspechu, pri ktorom je treba strieľať šampanské. „Brali sme to ako jeden z menších projektov, ktorý môže a nemusí vyjsť," opisuje Rastislav Kováčik, ktorý ho spolu s Emíliou dostal na starosti. Neskorší dlhoročný finančný manažér mimovládnej organizácie INEKO, ktorá vznikla rovnako na pôde centra, bol skeptický. Veľmi nerozumel informáciám okolo globálnej Transparency. Zdali sa mu nepodstatné. „Nebral som to ako významnú aktivitu, ktorá zmení naše životy."

Protikorupčná sieť

Transparency najprv prenikla do susedného Česka. Emília práve končila štúdium na vysokej škole a niekoľko dní po otvorení českej pobočky ju čakali štátnice, napokon však spolu s Kováčikom nasadli na vlak do Prahy. Podpis zakladacej listiny sa odohral 23. mája 1998 v Španielskej sále Pražského hradu. Transparency na akcii reprezentoval jej zakladateľ Peter Eigen. Prítomných bolo viacero politických špičiek, vrátane vtedajšej vychádzajúcej hviezdy českej sociálnej demokracie Stanislava Grossa.

Emília bola atmosférou ohromená. Okrem iného mohla hovoriť s Eigenom, ktorý má povesť charizmatického človeka. V Prahe zaznela úvaha, že pobočka na Slovensku by mohla vzniknúť už v septembri 1998. Čerstvá absolventka vzápätí odcestovala na svetovú konferenciu Transparency do Kuala Lumpur a po prvýkrát sa ocitla v spoločnosti protikorupčných aktivistov z celého sveta. „Bola to ohromná dopamínová injekcia," vrátila sa z Malajzie nadšená, s ešte silnejším odhodlaním.

Centrum nemávalo v úvodných rokoch dosť prostriedkov ani na bežné fungovanie, nieto inštitucionálne zdroje na zakladanie nových or-

23. máj 1998, Praha: Emília Sičáková cestou zo stanice metra na otvorenie českej pobočky Transparency v Pražskom hrade. Foto – archív Emílie Sičákovej-Beblavej.

ganizácií. Podľa Jurzycu boli mesiace, keď z domu nosili peniaze na nájom priestorov. Aj napriek tomu však na Bajkalskej 25 vládlo nadšenie. Ľudí dokázal vyburcovať paradoxne Mečiar. Boli mobilizovaní jeho výčinmi a chceli prispieť ku koncu najtemnejšieho obdobia novodobej histórie Slovenska.

Po úspešnom ukončení štúdia mohla Emília ostať v Centre len vďaka tomu, že ju prijali na doktorandské štúdium. Naďalej mala internát a k tomu aj skromný doktorandský plat. Slobodnej žene bez záväzkov to na prežitie stačilo. Jediné, čo Jurzyca budúcej šéfke Transparency mohol dať, bolo miesto v kancelárii a počítač. Kreslo, na ktorom sedela, bolo roztrhané. S humorom ho prezývala indiánska stolička. V takých podmienkach vtedy prijímali návštevy, vrátane tej z OECD.

Druhým problémom bolo, že novému projektu chýbala väčšia spoločenská legitimita. Berlínskej centrále sa nepozdávalo, že by mal stáť iba na Jurzycovi a neznámej absolventke vysokej školy bez širšieho zázemia.

V lete tak začala vznikať Aliancia za transparentnosť a boj proti korupcii, čo bolo neformálne združenie dvoch desiatok spoločensky známych osobností, ktoré sa nebáli v čase vrcholiaceho mečiarizmu verejne podporiť novovznikajúcu protikorupčnú organizáciu. Podobný orgán malo aj samotné Centrum pre hospodárske reformy. Jurzycovi sa podarilo získať

21. septembra 1998, Bratislava: Vznik slovenskej pobočky Transparency potvrdili v hoteli Holiday Inn podpismi Jeremy Pope z centrály medzinárodnej organizácie (prvý sediaci vľavo) a riaditeľ Centra pre hospodársky rozvoj Eugen Jurzyca. Foto – archív Emílie Sičákovej-Beblavej.

predovšetkým vtedajšieho rektora Ekonomickej univerzity Juraja Sterna. Aliancia sa postupne vyprofilovala na poradný orgán slovenskej Transparency a v roku 2013 ju nahradila správna rada. V začiatkoch Emílii pomáhali známe mená z aliancie, ktoré bývali uvedené v tiráži každej publikácie. Keď sa zakrátko objavili útoky namierené na protikorupčnú organizáciu, členovia aliancie neváhali prísť na tlačovú konferenciu a postaviť sa na stranu jej predstaviteľov.

Ľudia z aliancie boli aj pri oficiálnom vzniku slovenskej Transparency 21. septembra 1998. Založenie bratislavskej pobočky nemalo zďaleka taký lesk ako vyššie spomenutá udalosť u našich susedov. V hoteli Holiday Inn sa mohla uskutočniť vďaka tomu, že sála bola po dopoludňajšej konferencii Jurzycovho centra ešte zaplatená a využilo sa občerstvenie, ktoré ostalo z konferencie.

Zakladaciu listinu prišiel z Berlína podpísať do Bratislavy Jeremy Pope. Za jeden stôl si k nemu sadol Eugen Jurzyca, ktorý zobral novú organizáciu pod krídla svojho Centra ako organizačnú zložku. Vážnosť zakladaciemu aktu dodalo, že v publiku stáli aj Ivan Mikloš a Brigita Schmögnerová, budúci členovia prvej vlády Mikuláša Dzurindu, ktorá vznikla onedlho.

Transparency International Slovensko sa stala členom globálnej protikorupčnej siete. Z Emílie prezidentka novovzniknutej organizácie. Dnes vysvetľuje, že prezidentský titul určil Rastislav Kováčik, ktorý mechanicky preložil zahraničné stanovy, ktoré poslúžili ako vzor. „Nevenovala som tomu pozornosť, na to som jednoducho nemala čas. Brala som to ako formalitu," tvrdí dnes Sičáková-Beblavá o funkcii prezidentky, ktorú prijala, aj keď bola stále len výskumnou pracovníčkou centra vedeného Jurzycom. V úvodnom období titul pomáhal dodávať prestíž novej protikorupčnej organizácii. Emília ho nikdy nezmenila. Prezidentkou ostala počas celých nasledujúcich jedenástich rokov na čele slovenskej Transparency.

Riaditeľka korupcie

Transformujúci sa štát na prelome milénia ponúkal príležitosti, ktoré boli v zavedených demokraciách nepredstaviteľné. Emília sa chopila témy korupcie, ktorej sa dovtedy nikto špeciálne nevenoval. Získala na ňu v podstate monopol. Z transparentnosti a boja proti korupcii sa vďaka nej čoskoro stala celospoločenská mantra, ktorej bolo pre niektorých až priveľa. A z dvadsaťpäťročnej absolventky vysokej školy mediálna hviezda, ktorá predsedovi vlády píše protikorupčný program.

Pred Emíliou sa otvorila príležitosť cestovať a získavať vedomosti. Nasledujúce dva roky mala permanentne zbalený kufor. Bratislavu opúšťala niekoľkokrát mesačne. Vďaka pozvaniu medzinárodnej organizácie Freedom House začiatkom roka 1999 absolvovala niekoľkomesačnú stáž v Spojených štátoch. Popri americkej pobočke Transparency pôsobila v centrále Svetovej banky vo Washingtone, kde sa v tom čase pripravoval návrh reforiem pre Slovensko. Spoznala tu Jamesa Andersona, ktorý ju presvedčil, aby spolu uskutočnili protikorupčný prieskum, ktorý si objednala slovenská vláda.

Ešte z Washingtonu sprostredkovala podpis zmluvy medzi Svetovou bankou a Centrom pre hospodársky rozvoj. Spolu uskutočnili prieskum, ktorý poukázal na to, že korupcia je na Slovensku akceptovaná a v posledných dvoch rokoch sa s uplácaním stretla takmer polovica domácností. Na túto prácu nadviazala protikorupčná konferencia, ktorú Svetová banka zorganizovala začiatkom leta 1999 v historickej budove Národnej rady na Župnom námestí. Anderson prezidentke Transparency International Slovensko navrhol, že podujatie spolu povedú. Šlo o prestížnu ponuku. Na Slovensku vtedy prevažoval názor, že ak niekto vie robiť reformy, tak je to skupina odborníkov zo Svetovej banky. V publiku sedeli politické špičky, vrátane premiéra Dzurindu, ktorý počúvali

12. augusta 1999, Bratislava: Premiér Mikuláš Dzurinda a šéfka Transparency Emília Sičáková oznamujú na Úrade vlády, že organizácia vypracuje pre kabinet protikorupčný program. Foto – TASR / Ivan Majerský.

Andersonove a Emíliine zistenia o stave korupcie na Slovensku.

„Vtedy sa to zlomilo," spomína Sičáková-Beblavá na to, ako Dzurinda zakrátko zavolal Jurzycu na stretnutie, ktorého sa 12. augusta 1999 zúčastnila aj Emília spolu s Danielou Zemanovičovou a Jiřím Vlachom. Výsledkom bola objednávka vlády na napísanie programu boja proti korupcii. „Mala som pocit, že Dzurinda, na rozdiel od Mečiara a jeho protikorupčného programu Čisté ruky, úprimne chce, aby sa s korupciou niečo urobilo a nás si vybral ako partnerov," opisuje Zemanovičová, prečo ponuku prijali. Na Slovensku vtedy nikto poriadne nevedel, čo by takýto program mal obsahovať. Zemanovičová s Emíliou do konca októbra napísali prvú verziu, ktorú dopracovali komisie vedené podpredsedom vlády Ivanom Miklošom a vedúcim služobného úradu ministerstva spravodlivosti Danielom Lipšicom.[3]

Transparency pracovala na návrhu bez nároku na honorár. Dzurindova vláda v júni 2000 s veľkou pompou schválila záväzný dokument, ktorý nastavil politiku štátu v tejto oblasti. Médiá ho interpretovali aj ako „vypovedanie vojny korupcii". Už vtedy sa však objavili skeptickejšie hlasy predpovedajúce, že veľká korupcia sa nebude trestať ani za Dzurindu. Uvádzanie národného programu do praxe sa zbyrokratizovalo a zadŕhalo. Emília začala kritizovať akčné plány jednotlivých ministerstiev ako v mnohých častiach formálne, nekonkrétne, dokonca v rozpore s princípmi transparentnosti. Program mal však aj viaceré výsledky.

Najmarkantnejším bolo prijatie prelomového Zákona o slobodnom prístupe k informáciám.

Z donedávna neznámej Emílie sa na pomery vznikajúceho tretieho sektora stala médiami obliehaná osobnosť. Často sa vyjadrovala k rezonujúcej téme korupcie. Týždenník The Slovak Spectator ju vyhlásil za Ženu roka 1999. Bulvár ju dokonca v titulku korunoval za „Riaditeľku korupcie“. Tak ju totiž pri autohavárii oslovili policajti, ktorým sa podľa denníka Nový Čas pritom „v očiach zračil strach“. Emília, ktorú denník označil za najmladšiu prezidentku na Slovensku, sa priznala, že je nesústredená vodička a platí veľa pokút.

V tom čase sa podmienky na prácu novej protikorupčnej mimovládky skokovo zlepšili. Šéfka organizácie dokonca využívala služobné Daewoo, ktoré ako odpísané dostala Transparency od Jurzycovho Centra pre hospodársky rozvoj. Na pomery tretieho sektora šlo aj tak o nie obvyklú vec. Nikdy potom už Transparency služobné auto nemala.

Zlaté časy

Štart novej organizácie nebol jednoduchý. Prvý polrok bola Emília finančne na nule. Nad vodou ju držal Jurzyca a jeho centrum a zároveň berlínska centrála poskytovala pobočkám potrebné know-how. Tej slovenskej pomohla získať i prvé projektové financie. Jeden z jej predstaviteľov pricestoval na Slovensko a osobne s Emíliou obišli možných donorov. Dvojica uspela až v Nadácii otvorenej spoločnosti amerického finančníka Georgea Sorosa. „Reálne len vďaka tomu, že prišiel garant z centrály, ktorý sa poznal s ľuďmi z nadácie a postavil sa za nás,“ priznáva dnes otvorene Sičáková-Beblavá, ktorá sa až neskôr naučila, ako napísať úspešnú grantovú žiadosť.

Zahraniční darcovia podporovali reformné podhubie v krajine, ktorá sa po temných rokoch mečarizmu vydala cestou smerom na Západ. Sorosova Nadácia otvorenej spoločnosti umožnila v roku 1999 vznik skupiny INEKO, ktorá mala spojiť príbuzné slovenské mimovládky a umožniť ich fungovanie pod jednou strechou. Konečným cieľom veľkého inštitucionálneho grantu pre INEKO bolo podporiť reformy na Slovensku. Začali vznikať zárodky samostatných organizácií. Okrem Transparency aj Podnikateľskej aliancie Slovenska, Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť SGI a neskôr už samostatného ekonomického inštitútu INEKO.

Z troch skromných kancelárií v budove COOP Jednoty na Bajkalskej sa mohli mimovládkari Jurzycovho Centra pre hospodársky rozvoj presťahovať na zrekonštruované šieste poschodie. „Boli to veľké priestory s recepciou s vlajkami krajín, zasadacou miestnosťou a moderne zariadenými klima-

tizovanými kanceláriami," spomína Rastislav Kováčik.

Život na Bajkalskej 25 sa mohol ešte viac rozprúdiť. Prišlo sem viacero nových tvárí vrátane budúceho Emíliinho manžela Miroslava Beblavého. Každý deň v inštitúte sprevádzali živé diskusie o spoločnosti a nových možnostiach. Povestnými boli poobedňajšie stretnutia pri chladničke, ktorá stála pred Jurzycovou kanceláriou a organizácie ju používajú dodnes. „Skúšali sme aj oficiálne porady, ale to sa nikdy neujalo. Po týždni-dvoch sme zistili, že je to strata času," opisuje vtedajšiu neformálnu, ale tvorivú atmosféru Rastislav Kováčik.

K Emílii postupne v centre prešla Daniela Zemanovičová, z ktorej sa neskôr stala programová riaditeľka. Ženské duo dopĺňala sieť externých spolupracovníkov najímaných na jednotlivé projekty. Na Bajkalskej 25 sa tak ocitol mladý právnik Vladimír Pirošík a o niečo neskôr aj jeho spolužiak a spolubývajúci z internátu Pavel Nechala. Spolupráca Transparency s nimi prerástla v dlhoročné partnerstvo. Právnici sa tu vypracovali na špičkových slovenských odborníkov v oblasti samosprávy, infozákona, konfliktu záujmov či whistleblowingu, čo je zaužívaný anglický termín pre nahlasovanie korupcie (znamená to doslovne zapískanie na píšťalke, ako to robia rozhodcovia pri porušení pravidiel hry).

„Už vtedy bola neprehliadnuteľná. Mladá, vzdelaná a zároveň zrelá a hodnotovo vyhranená. Proste ‚šmrncovná baba', vo všetkých smeroch," spomína Pirošík na prvé stretnutie so Sičákovou v roku 1999. Študent práva bol dobrovoľník, ktorý environmentálnym mimovládkam pomáhal presadzovať infozákon. Aktivisti upozorňovali, že na Slovensku stále platí zlý zákon o slobodnom prístupe k informáciám o životnom prostredí z čias Vladimíra Mečiara. Transparency patrila do spoločenstva 120 mimovládnych organizácií a médií združených v iniciatíve Za dobrý zákon o slobode informácií. Ochranári vtedy Transparency aj vďaka Jurzycovmu centru vnímali ako „pápeža neoliberalizmu", ktorý tlačí na privatizáciu, dokresľuje Pirošík. „Do diskusie k infozákonu však vnášala potrebné vecné a analytické argumenty," hodnotí.

Po prijatí infozákona v máji 2000 zapojila šéfka Transparency mladého právnika do jeho presadzovania do praxe. Pripravoval odborné publikácie, školil úradníkov. Transparency vydávala od mája 1999 mesačník o korupcii *Pod lupou*, na konci roka 1999 spustila internetovú protikorupčnú stránku www.transparency.sk. Organizácia prenikla aj do celoštátnych médií. Slovenská televízia odvysielala sériu desiatich päťdesiatminútových relácií, v ktorých sa redaktor Jozef Hübel rozprával s predstaviteľmi mimovládky. Úlohu zvyšovať citlivosť verejnosti voči korupcii spĺňal aj cyklus *Korupčné leto* odvysiela-

17. mája 2000, Bratislava: Transparency a ďalšie mimovládky lobovali za prijatie infozákona aj priamo pred parlamentom, kde poslancov vítali živým transparentom s nápisom „Čo nie je tajné, je verejné!" Foto – TASR / Pavol Funtál.

ný v rádiu Twist. Transparency v tých rokoch každoročne organizovala aj súťaž pre študentov o najlepšiu esej a karikatúru na tému korupcie.

Po tomto úspechu s infozákonom namierila Transparency svoju pozornosť na prijatie ústavného zákona o konflikte záujmov. Tu sa aktivity tretieho sektora diali už výlučne pod taktovkou protikorupčnej organizácie. Okrem Pirošíka ich dostal na starosť aj Pavel Nechala. Opakovanú ponuku prijal v roku 2001 po tom, čo na úrade vlády vedenom Ivanom Šimkom uviazli snahy o prijatie zákona o lobingu, na ktorom sa ešte ako študent podieľal. Takýto zákon nemá Slovensko dodnes.

Podobne ako pre Pirošíka, aj pre Nechalu odštartovala dvojkoľajná kariéra. Popri práci pre Transparency vykonával prax advokátskeho koncipienta, neskôr si založil advokátsku kanceláriu. „Mal som ďalší príjem, ktorý mi dovoľoval spolupracovať s mimovládkou," približuje Nechala svoju životnú realitu. Obaja mladí právnici žili intenzívne spoločenským dianím. Aj po opustení vysokoškolského internátu bývali spolu, s partnerkami si prenajali byt v bratislavskom Ružinove, päť minút chôdze od Bajkalskej 25. Pracovňou bola obývačka. „Internet bol iba cez kábel, ktorý sme si podávali na striedačku," spomína Nechala.

Úspech tretieho sektora pri infozákone výrazne ovplyvnil prijímanie zákona o konflikte záujmov. „Vtedy ešte existovala pozitívna odozva na združené

aktivity mimovládnych organizácií. Dalo sa veľmi účinne tlačiť," vysvetľuje Nechala. Okrem členstva v pracovnej skupine k zákonu vedenej čerstvým ministrom spravodlivosti Danielom Lipšicom pomáhali Pirošík a Nechala i s podpornou kampaňou v rámci *Aliancie – Stop konfliktu záujmov*. Emília s Danielou Zemanovičovou dokázali v aliancii združiť 240 organizácií podporujúcich myšlienku zákona.

Získať ústavnú väčšinu pre vylepšenia týkajúce sa konfliktu záujmov bolo zložité. Aliancia tlačila na prijatie aj zostavením čiernej listiny – menného zoznamu poslancov, ktorí boli proti zákonu. „Noviny nám takúto platenú inzerciu odmietali zverejniť, zdalo sa im to veľmi útočné," spomína Nechala. Polstranový inzerát vyšiel iba v denníku Pravda. V roku 2004 parlament prijal značne kompromisné riešenie. „Hoci zmena nebola až taká zásadná, krok vpred to jednoznačne bol," hodnotí Pirošík. Kým starý Mečiarov zákon sa vzťahoval na 230 osôb, pod novú normu spadali tisícky verejných funkcionárov. Konečne sa začali zverejňovať majetkové priznania, aj keď v pomerne oklieštenej podobe.

Vlastnou cestou

Eugen Jurzyca v júni 1999 prijal ponuku ministra dopravy Gabriela Palacku na účasť v komisii pre výber strategického poradcu pri predaji podielu v Slovenských telekomunikáciách. Zasadnutí sa s Jurzycom zúčastňovala aj Emília a Jiří Vlach. Problematickú činnosť komisie reflektovala Transparency v kritickej záverečnej správe, kde skonštatovala, že podmienky tendra boli formulované netransparentne. Sporným bola hlavne odmena za úspešne sprostredkovanú transakciu, o ktorej sa v zmluve uvádzalo, že môže byť predmetom dohody. V auguste 1999 odstúpil štátny tajomník rezortu dopravy František Kurej, následne samotný minister Palacka. Veľká politická kauza Transparency posunula. Z partnera spolupracujúceho s Dzurindovou vládou na reformách sa stala už aj jej kritikom. Nezostalo to bez následkov.

V októbri 1999 zverejnil denník Pravda na titulnej stránke článok s titulkom *Nezaregistrovaná TIS*.[4] Podpredseda vlády Ľubomír Fogaš v ňom Transparency vytkol, že nie je zaregistrovaná ako samostatné občianske združenie ani ako nadácia a ako organizačná jednotka Centra pre hospodársky rozvoj nemôže byť partnerom vlády pri tvorbe Národného programu boja proti korupcii. „To, že sa Emília Sičáková predstavuje ako prezidentka, vytvára dojem, že ide o štatutárnu predstaviteľku právnickej osoby. V skutočnosti to však tak nie je," poukazoval Fogaš v neskoršom komentári v tom istom denníku.

Emília si spomína, že keď sa jej v to ráno dostali do rúk noviny, bola nemilo prekvapená. Článok vnímala

ako snahu o delegitimizáciu Transparency, ktorá sa stala hlavným kritikom štýlu vládnutia Dzurindovej koalície s účasťou Fogašovej SDĽ. „Dodnes som nepochopila, akú to malo relevantnosť pre túto krajinu okrem snahy o spochybnenie našej práce v očiach verejnosti.“ Fogašove výhrady dodnes neakceptuje.

„Zrazu som začala oveľa intenzívnejšie vnímať, že sme sa stali aktérom, na ktorého sa podpásovo útočí bez toho, aby to nevyhnutne súviselo s hľadaním pravdy a že sú tu mnohí, ktorí majú problém s tým, o čo sa snažíme, teda s obmedzovaním korupcie,“ hodnotí s odstupom. V rámci obrany si v advokátskej kancelárii Jána Hrubalu objednala právnu analýzu. Dnes predseda Špecializovaného trestného súdu v Pezinku skonštatoval, že štatút Centra pre hospodársky rozvoj, pod ktorý spadala aj Transparency, je v súlade s právom. Fogaš tvrdil, že nenamietal nezákonnosť, ale netransparentnosť. Spoluprácu Transparency s vládou pri tvorbe národného protikorupčného programu kauza neprerušila.

Argumentom, prečo slovenská pobočka Transparency nepôsobila hneď od svojho vzniku samostatne, boli financie. „Nemohli sme si dovoliť vlastnú právnu subjektivitu, lebo sme nemali peniaze,“ vysvetľuje Emília s tým, že rozbehnúť grantové financovanie Transparency jej trvalo rok. Počas tohto obdobia bola závislá od Jurzycovej podpory a nemohla pomýšľať na inštitucionálne osamostatnenie sa.

Motiváciu na odčlenenie sa však nemala ani neskôr. Zdieľanie nákladov vrátane jednej ekonómky, či dokonca neskoršie pokrývanie nákladov na prevádzku skupinou INEKO, bolo pre Transparency výhodné. „Všetko sme sa snažili robiť s čo najmenšími administratívnymi a finančnými nákladmi, vrátane toho, že sme občianske združenie,“ potvrdil aj Rastislav Kováčik. Pravidlá pre fungovanie občianskych združení boli v tom čase voľnejšie. Zákon im dokonca neprikazoval informovať verejnosť o činnosti a hospodárení.

Samostatnou neziskovou organizáciou sa Transparency International Slovensko stala v októbri 2002, štyri roky po faktickom vzniku pobočky. Rozhodnutie prijal Eugen Jurzyca, ktorý reagoval na kritiku netransparentného usporiadania organizácií. Zavážili však aj odstredivé tendencie v skupine INEKO, ktorá sa začala štiepiť. Transparency už vtedy mala dostatok zdrojov, aby si mohla dovoliť vlastnú účtovníčku, prenájom kancelárií a zvládla ďalšie náklady. Vo výročnej správe za rok 2002 spomenula Emília získanie právnej subjektivity iba stručne. Nazvala ho „inštitucionálnym posilnením“.[5]

„Eugen Jurzyca je otvorený človek, ktorý nikdy nebažil po funkciách,“ opisuje Rastislav Kováčik osobnostné nastavenie niekdaj-

šieho šéfa. Veľa iných manažérov by úspešné projekty, akým bola Transparency, nepustilo z rúk, ale snažili by sa ich držať. Jurzyca to však neurobil. Podobne ako Transparency, posunul Podnikateľskú alianciu Slovenska Róbertovi Kičinovi, riaditeľom Centra pre hospodársky rozvoj sa stal Luboš Vagač. Sám zostal iba na čele ekonomického inštitútu INEKO. Idylické časy časti tretieho sektora pod spoločnou strechou na Bajkalskej 25 sa skončili.

Konkurencia

Pre duo Emília Sičáková a Daniela Zemanovičová boli prvé roky v Transparency hektické. V roku 2002 dokázala organizácia vydať jedenásť samostatných odborných publikácií. Zemanovičová participovala na ďalších dvanástich odborných článkoch a publikáciách vydaných inde. Počas roka vystúpili obe ženy s príspevkami na jedenástich domácich konferenciách a dvanástich zahraničných fórach. Za rok zorganizovali šesť tlačových konferencií, vystúpili aj na tlačovkách v zahraničí, napísali rad autorských článkov a poskytli médiám viac ako sto vyjadrení.

Ešte v roku 2001 sa Emília stala členkou medzinárodnej Správnej rady Transparency International. Slovenská Transparency zaznamenala aj ďalší úspech, keď v roku 2002 uspela s nomináciou na cenu Transparency International Integrity Awards. Za prínos k riešeniu korupcie v súdnictve si ju v marockej Casablance prevzala sudkyňa Jana Dubovcová. Reputácia slovenskej pobočky narástla natoľko, že ju v roku 2002 ministerstvo spravodlivosti požiadalo o expertízu o fungovaní protikorupčnej jednotky v Gruzínsku. Ako expertka na znižovanie korupcie bola oslovená i mimovládnymi organizáciami zo Srbska, Čiernej Hory, Kosova, Ukrajiny a Tadžikistanu.

Vo volebnom roku pripravila Transparency so Slovenskou televíziou cyklus desiatich diskusných televíznych relácií pod názvom *A bude svetlo?* V jednej z nich sedela Sičáková a Zemanovičová oproti premiérovi Mikulášovi Dzurindovi a predsedovi novej strany ANO Pavlovi Ruskovi. Diskusie moderovala vtedy známa moderátorka Anna Vargová. Transparency mala v tomto roku rozbehnutý vzdelávací program pre stredné a vysoké školy, protikorupčné tréningy pre ministerstvá, úrady, samosprávy, mimovládne organizácie a novinárov, bola súčasťou expertných skupín pre oblasť verejného obstarávania a konfliktu záujmov, snažila sa iniciovať zmeny financovania politických strán, zorganizovala fórum o súdnej reforme, otvorila protikorupčnú knižnicu a pred parlamentnými voľbami pripravila odporúčania pre novú vládu.

„Dnes by som také pracovné tempo nemala šancu zvládnuť," priznáva Sičáková-Beblavá. „Nebola to však

iba práca, bol to životný štýl.“ Štíhla organizácia si mohla s takým náporom poradiť vďaka tomu, že vedela pre projekty získať externistov, spomína Zemanovičová. Pri prijímaní infozákona spolupracovala okrem Pirošíka aj s právnikom Tomášom Kamencom, s expertom Jiřím Vlachom na projektoch týkajúcich sa verejného obstarávania, s Oľgou Gyarfášovou pri sociologických štúdiách vnímania korupcie, s neskoršou viacnásobnou ministerskou spravodlivosti Luciou Žitňanskou pri téme bankrotov, s ústavným právnikom Ladislavom Oroszom a právnikom Pavlom Nechalom pri téme konfliktu záujmov.

Projektovo orientovaný spôsob fungovania organizácie mal aj tienisté stránky. Jednou z nich bola udržateľnosť projektov po ich skončení. „Nemali sme kapacitu sa tomu venovať a niekedy tak projekt ostal bez koncovky,“ pripúšťa Zemanovičová. Príkladom bolo protikorupčné vzdelávanie stredoškolákov. Od učiteľov sa Zemanovičová dozvedela, že mladí ľudia zrazu začali nad témou korupcie uvažovať a kriticky sa správať v prostredí svojich škôl. Začali polemizovať s učiteľkami, spovedať riaditeľov škôl, alebo napríklad kontrolovať kuchárky, čo bolo cieľom projektu. Transparency však aj napriek úspešnému začiatku v aktivite nedokázala pokračovať.

Transparency mohla byť taká aktívna aj vďaka úspešnosti pri získavaní financií. V spomenutom roku 2002 pokryl až 85 percent jej rozpočtu grant z amerického vládneho rozvojového programu USAID. Menšiu finančnú podporu získala organizácia od Európskej komisie, Nadácie Friedricha Eberta, Nadácie otvorenej spoločnosti a cez inštitucionálnu podporu od skupiny INEKO. V úvode pritom ťažila z toho, že nemala medzi mimovládnymi organizáciami konkurenciu. Takýto stav však netrval dlho.

Na veľkej protikorupčnej konferencii v Prahe v roku 2000 zaujala Emíliu práca argentínskej pobočky Transparency Poder Ciudadano (Moc občanov), ktorá predstavila projekt monitorovania politických kampaní. Argentínski aktivisti prišli na nápad, že ťažko preukázateľné nekalé financovanie politických strán môžu odkryť zmapovaním, koľko reálne stáli predvolebné kampane. Politikom tak dokázali, že podvádzajú, čo v argentínskej politike spôsobilo zemetrasenie.

Téme financovania politiky sa vtedy na Slovensku nikto systematicky nevenoval. Do kampane pred parlamentnými voľbami bolo možné vložiť 12 miliónov korún (v prepočte 400-tisíc eur), pričom strany limit evidentne nerešpektovali. Ukázalo to Mečiarovo HZDS, ktoré pred prehratými voľbami v roku 1998 využilo v obrovskej kampani aj hviezdy svetového formátu. Nesmrteľnou sa stala fotografia, na ktorej

10. septembra 1998, Chocholná: Masívna kampaň HZDS pred voľbami v roku 1998, počas ktorej si Vladimír Mečiar zatancoval pri otváraní diaľnice pri Trenčíne s nemeckou modelkou Claudiou Schifferovou, podnietila tretí sektor ku kontrole financovania politiky. Foto – TASR / Vladimír Benko.

Mečiar pri otváraní nového úseku diaľnice nesie na rukách modelku Claudiu Schifferovú.

Emília pozvala predstaviteľa argentínskej mimovládnej organizácie na seminár do Bratislavy. Zrodil sa zámer uskutočniť pred parlamentnými voľbami 2002 niečo podobné aj na Slovensku. Keďže to bolo nad možnosti malej slovenskej pobočky, Emília iniciovala vznik koalície s Nadáciou Pontis a ďalšími mimovládnymi organizáciami a médiami. Na spoluprácu prizvali ako mediálneho konzultanta aj Zuzanu Révayovú (dnes Wienk). Mladá novinárka rádia Twist dovtedy moderovala ako externistka pre Transparency viacero podujatí a písala do protikorupčných novín *Pod lupou*.

„Transparency som vtedy vnímala ako think tank, ktorý prináša kvalitné a odskúšané riešenia zo zahraničia, dokáže nastoľovať témy a vytvárať priestor na diskusiu," hovorí Wienk, ktorej sa práca Argentínčanov pozdávala. Veľký projekt prvého monitoringu predvolebných výdavkov politických strán na Slovensku, ktorý mal odštartovať sústavný dohľad nad stranami, sa však zakrátko ocitol v ohrození. Začiatkom roka 2002 z neho odstúpil najdôležitejší člen – Nadácia Pontis. Wienk ponúkla Emílii, že s mentorským zastrešením koalície založí organizáciu, ktorá projekt zrealizuje. Bola síce už uznávaná novinárka, sama by však nemala šancu uspieť u donorov. S pomocou inštitúcií pôvodnej koalície sa jej to však podarilo. Vznikla Aliancia Fair-play.

Transparency a ďalšie organizácie zostali v projekte prítomné. Ich zástupcovia sa stali členmi rady novej organizácie. Tento neformálny orgán mal plniť konzultačnú úlohu. „Po legislatívnej analýze sme veľmi skoro prišli na to, že metodológia z južnej Ameriky sa na Slovensku nedá použiť," opisuje Wienk, že v slovenských podmienkach sa projekt nedal replikovať a vyžadoval si rozsiahlejšie úpravy. Kým predvolebné kampane v Argentíne boli postavené takmer výlučne na televíznej reklame, na Slovensku bola zakázaná a výdavky strán boli veľmi rôznorodé.

Aj napriek snahe a nasadeniu desiatok regionálnych spolupracovníkov sa nepodarilo úplne exaktne vyčísliť hodnotu predvolebných kampaní. Podobne ako pri kampani HZDS Vladimíra Mečiara pred voľbami v roku 1998, ani teraz 12-miliónový zákonný limit na výdavky nebol dodržaný. Wienk sa podarilo získať stanovisko expertov, že bol s najväčšou pravdepodobnosťou vysoko prekročený. „Nikto sa nechcel podpísať pod konkrétne číslo," vysvetľuje spätne. Strana Smer podľa jej výskumu len na časť kampane - nadrozmerné reklamné plochy a inzerciu v tlači vynaložila 22 miliónov korún (v prepočte 730-tisíc eur). Okrem zhromaždenia čiastkových analytických dát dokázala AFP definovať diery v legislatíve, čo bolo dôležité pre následné zmeny.

Partneri, vrátane Transparency, sa začali z aliancie postupne sťahovať. Výstupy časom komunikovala už len značka AFP. Podľa Emílie bolo dôvodom ich stiahnutia sa, že sa projekt začal odkláňať od pôvodného nastavenia. Aj dnes si myslí, že metodológiu Argentínčanov bolo možné dodržať. Tu niekde vznikli zárodky neskorších nezhôd medzi šéfkami Transparency a Aliancie Fair-play. V nasledujúcich rokoch vládlo medzi oboma organizáciami napätie.

Wienk sa podarilo stať nositeľkou témy financovania politiky a jej AFP vyrástla v úspešnú organizáciu. Emília, ktorá svojím výskumným zameraním formovala Transparency ako think tank, nikdy neprevzala výraznejšie prvky watchdogu, teda kontroly verejnej moci, na ktorých postavila svoju činnosť Wienk. V roku 2009, ktorý bol posledným rokom Emílie v čele Transparency, jej mediálna sláva už pohasínala, kým Wienk bola druhou najcitovanejšou mediálnou expertkou – za politológom Michalom Horským. V rebríčku mediálne najcitovanejších expertov, ktorý zostavila Transparency pod vedením nového riaditeľa, Emília uzatvárala prvú desiatku.

Podnikateľská charta

V roku 2004 opustila Transparency Daniela Zemanovičová. Emílii sa práve narodil syn a verila, že počas materskej dovolenky Transparency potiahne

Daniela. Tá v tom čase dostala ponuku zúčastniť sa výberového konania na podpredsedníčku Protimonopolného úradu, kde pôsobila v deväťdesiatych rokoch pred odchodom do Centra pre hospodárske reformy. V konkurze uspela. S Transparency však kontakt nestratila. Ostala v Aliancii za transparentnosť a boj proti korupcii, neskôr sa stala členkou a predsedníčkou jej správnej rady.

Daniela Zemanovičová odchod vysvetľuje vyčerpaním a potrebou viac sa odborne profilovať. Ako programová riaditeľka mala okrem odbornej práce na starosti aj prípravu a manažovanie projektov, čo jej odčerpávalo sily. „Svojím založením som viac analytik-výskumník," ozrejmuje. Okrem protikorupčných tém bola jej druhou odbornou oblasťou hospodárska súťaž.

Rozpadla sa tak dvojica výrazných osobností, ktoré spolu dávali tvár protikorupčnej organizácii. Zemanovičová predstavovala významný potenciál, bola spoluautorkou väčšiny odborných výstupov organizácie. Emílii sa ju nikdy nepodarilo nahradiť rovnocenným expertom. Transparency vecne a manažérsky ťahala sama s pomocou externých spolupracovníkov ako Jiří Vlach, Vladimír Pirošík, Pavel Nechala a Ivan Rončák.

Jedným z posledných projektov Zemanovičovej bolo riešenie korupcie a klientelizmu v podnikateľskom prostredí. Slovensko sa usilovalo o vstup do Európskej únie a nedostatočné

2002, Bratislava: Okrem Daniely Zemanovičovej a Emílie Sičákovej (obe vľavo) boli súčasťou tímu samostatnej Transparency aj asistenti Andrea Gajdošová a Róbert Rajninec, koordinátor Protikorupčnej knižnice Peter Ungvögyi a externista Pavel Nechala. Foto – archív TIS.

riešenie tohto problému nám Brusel opakovane vytýkal. Transparency sa inšpirovala nápadom riaditeľky českej pobočky Adriany Krnáčovej a jej projektom *Viva Etica*. V roku 2003 tak vznikla *Protikorupčná charta*, ktorej cieľom bolo združiť podnikateľov s odmietavým postojom ku korupcii.

Daniela oslovila viac ako tisíc firiem, veľa z nich spolu s Pavlom Nechalom osobne obišli, ale presvedčiť sa im podarilo iba 32 podnikov. Ich predstavitelia chartu podpísali ako prví v septembri 2003 v Pálffyho paláci v Bratislave za účasti premiéra Dzurindu. Medzi signatármi boli firmy Slovnaft, Železničná spoločnosť, Coca Cola, Pepsi Cola, ocitol sa však pod ňou aj podpis šéfa Plastiky Nitra, Ľubomíra Jahnátka, neskoršieho ministra vlád Roberta Fica, ktorého pôsobenie v exekutíve bolo spojené s viacerými škandálmi. V priebehu roka sa k Charte pridalo len ďalších desať podnikateľských subjektov. Bolo to fiasko.

„Otestovali sme, že podnikatelia v tom čase reálny záujem na riešení korupcie nemali. Skôr im vyhovovalo kritizovať ako korupčných politikov a úradníkov," vysvetľuje Zemanovičová. Podnikatelia sa báli verejne podpísať konkrétne protikorupčné záväzky, ako napríklad povinnosť zverejniť príspevky politickým stranám, neponúkať úplatky v žiadnej forme, byť pri verejnom obstarávaní transparentní. Dostali by sa tak pod tlak verejnej kontroly.

Transparency však v aktivitách pokračovala. V roku 2006 ponúkla na pomoc podnikateľom Protikorupčný manuál a organizovala pre nich rad vzdelávacích podujatí. V júni 2006 sa v bratislavskom hoteli Danube uskutočnil seminár venovaný okrem protikorupčných opatrení aj oblasti etiky v podnikaní. Ako šéf marketingu jedného z telekomunikačných operátorov s organizáciou seminára pomáhal aj terajší bratislavský župan Juraj Droba.

„Pamätám si, ako cez prestávku Droba do telefónu šéfovi povedal, že ‚je tu nuda, nikto skoro neprišiel, viac sem už nechoďme'. A mal pravdu, záujem postupne upadal," priznáva Nechala. Transparency sa ešte pokúsila urobiť webovú stránku s existujúcimi etickými kódexmi firiem, ktorá však vôbec nežila. Projekt stroskotal v máji 2007, keď Transparency zorganizovala ďalší z radu seminárov, ktorý sa však kvôli nízkemu záujmu podnikateľov neuskutočnil. Jedným z možných vysvetlení neúspechu Podnikateľskej protikorupčnej charty je, že predbehla dobu. „Šlo o pretláčanie niečoho, čomu vtedy podnikatelia nerozumeli," vysvetľuje Nechala. „Podnikateľský sektor je dnes na vyššej úrovni, tlačený vlastnými procesmi a normami. Pre takúto aktivitu by bolo väčšie pochopenie."

Decentralizácia korupcie

V roku 2008 zavolal do Transparency vtedajší primátor mesta Martin Andrej Hrnčiar. Oznámil, že by sa chcel zastaviť s bližšie nešpecifikovanou ponukou. Mladý komunálny politik navrhol Emílii v tom čase prekvapivú vec, aby organizácia vypracovala pre jeho mesto protikorupčnú stratégiu. Zrodila sa spolupráca, ktorá v nasledujúcich rokoch spravila z Martina jedného z lídrov v tejto oblasti. Jej výsledky dokázali ovplyvniť prostredie celej slovenskej samosprávy. Na druhej strane bola i výťahom k moci a Hrnčiara dostala do veľkej politiky.

Emília vtedy Hrnčiara nepoznala, ale uvedomovala si, že jeho motivácia môže byť všelijaká. „Argumentácia primátora sa mi však zdala logická a otvorená. Povedal mi, že za ním chodí veľa známych ľudí s rôznymi prosbami a jemu je ťažké hovoriť, že im nepomôže," vysvetľuje s tým, že Hrnčiar chcel nastaviť v malom meste, kde každý každého pozná, transparentný systém, na ktorý by sa pri odmietaní žiadostí o rôzne službičky mohol odvolávať.

Pri zvažovaní spolupráce s Martinom zohralo veľkú úlohu, že Transparency mala potrebné know-how. „Rok predtým by som sa do toho určite nepustila," hodnotí dnes. Samospráve sa organizácia snažila venovať od svojich počiatkov. Celosvetová vlna decentralizácie verejnej správy sa nevyhla ani Slovensku a Transparency sa snažila upozorňovať na to, že presun moci na nižšie úrovne je spojený s korupčnými rizikami. Zároveň sa dívala dopredu a hľadala spôsoby, ako sa s tým vyrovnať.

Jednou z najväčších inšpirácií bol vtedy bývalý starosta bolívijského mesta La Paz Ronald MacLean-Abaroa, ktorý sa ako jeden z prvých na svete zamýšľal, čo s korupciou v jeho meste. Vtedy globálnu celebritu v oblasti boja proti korupcii pozvala Emília do Bratislavy, kde Abaroa prednášal o svojej stratégii. Zároveň mala možnosť zúčastňovať sa podujatí Svetovej banky alebo organizácie Local Government Institute v Budapešti venovaných tejto tematike. Počúvala aj hlasy aktivistov zo slovenských regiónov, ktorých sa jej organizácia snažila sieťovať prostredníctvom protikorupčných seminárov. Tie dostali názov Skalka, ktorý bol odvodený od miesta v Kremnických vrchoch, kde sa prvýkrát uskutočnila.

Samosprávny program mali na starosti Vladimír Pirošík a Ivan Rončák. Pirošík sa vrátil z Bratislavy do rodnej Banskej Bystrice, kde sa dokázal presadiť v banskobystrickej samospráve a ako komunálny poslanec mohol spoznávať prostredie zvnútra. Kvalitní ľudia boli napokon kľúčovým momentom, vďaka ktorému Emília prekonala obavy, či zvládnu protikorupčný audit Martina. „Keď si Vlado Pirošík zobral na starosť oblasť dotácií, vďaka svojim skúse-

nostiam presne vedel, kde má hľadať chyby. Jiřího Vlacha, ktorý písal zákon o verejnom obstarávaní, zasa nebolo možné oklamať pri skúmaní tendrov mesta," spomína.

Auditu bola od začiatku venovaná mediálna pozornosť. V júli 2008 ho odštartovala tlačovka, na ktorej sa okrem Emílie a primátora Martina zúčastnil aj vtedajší veľvyslanec USA Vincent Obsitnik, keďže veľvyslanectvo projekt spolufinancovalo. Špecialisti Transparency skúmali martinskú samosprávu v sedemnástich oblastiach, výsledkom bola séria odporúčaní na obmedzenie korupcie, ktoré predstavili verejnosti v novembri 2008.[6] Najväčšie slabiny boli odhalené v oblasti verejného obstarávania, predajov a prenájmov mestského majetku a konfliktu záujmov predstaviteľov mesta.

Denník Sme prezentoval audit titulkom *Transparency lieči mesto Martin*.[7] Primátor Hrnčiar označil zistenia za „nie veľmi veselé" a priznal, že to povedie k čiastočnému obmedzeniu jeho právomocí. „Správa presne pomenúva javy, s ktorými sa budeme musieť vyrovnať," ozrejmil. „Vieme, na čo je pacient, mesto Martin, chorý. Dva mesiace budeme vyrábať lieky. Ako sa zlepší jeho stav, závisí od vedenia mesta," kontrovala v článku Emília s použitím lekárskej terminológie, ktorá mala pomôcť priblížiť ľuďom technicky pomerne komplikované závery ich práce.

Martinu sa podarilo zaviesť veľkú časť odporúčaní Transparency, čo potiahlo kvalitu samosprávy. Primátor v nadväznosti na audit spustil celoslovenskú kampaň,

Jún 2011, Dar es Saalam: Za projekt transparentného mesta získal Martin cenu OSN, ktorú si primátor Andrej Hrnčiar prevzal v Tanzánii. Foto – Mesto Martin / Jozef Petráš.

v ktorej prezentoval Martin ako transparentné mesto.

Od lekárskej terminológie prešiel k vareniu. Martin oblepil bilbordmi s motívom hrnca predstavujúceho mesto. Obyvateľov nabádal, aby sa nebáli zdvihnúť pokrievku a nazrieť doň. Tento motív nahradilo po skončení auditu heslo *Nám do hrnca vidí každý*, ktoré malo evokovať novonadobudnutú transparentnosť. „My sme mu pomohli postaviť systém a on z toho dokázal urobiť politickú tému. Mal ambíciu zviditeľniť sa cez pozitívnu tému, zároveň však z boja proti korupcii dokázal urobiť lokálnu agendu, ktorú začali preberať iné mestá," poukazuje Sičáková-Beblavá.

Význam auditu Martina presiahol hranice Slovenska a zaznamenal ohlas aj v zahraničí ako unikátna globálna inovácia. Transparency projekt vyviezla v rámci zahraničnej rozvojovej pomoci do viacerých postkomunistických krajín, ale aj do komunistického Vietnamu, kde bola Emília na týždennom prednáškovom turné organizovanom Svetovou bankou. Vrchol prišiel v roku 2011, keď Martin získal za projekt transparentného mesta cenu OSN, ktorú Hrnčiarovi udelili v tanzánijskom meste Dar es Salaam. „Dotklo sa ma, že sme pri preberaní ceny neboli aj my. Dali sme do toho projektu veľa našej práce," komentuje to aj dnes s nevôľou bývalá šéfka Transparency.

To už Hrnčiar mieril do vysokej politiky. V roku 2012 ho zvolili do parlamentu na kandidátke strany Most-Híd. Bélu Bugára o dva roky opustil a spolu s Radoslavom Procházkom a Emíliiným manželom Miroslavom Beblavým založili politickú stranu Sieť. Medzičasom sa objavili aj prvé kauzy primátora, ktorému prischla ironická prezývka „Pán transparentný". Kritici obviňovali Hrnčiara z politického prospechárstva, čo sa okrem novovznikajúcej strany prenášalo aj na Transparency ako dôsledok manželstva bývalej prezidentky organizácie s aktívnym politikom Beblavým.

Emília musela vysvetľovať, že Transparency platenú zákazku na audit nedostala od mesta Martin vďaka známosti Hrnčiara s Beblavým, pretože sa títo zoznámili až dávno po ukončení auditu. „Nepresvedčiteľných nepresvedčíš," vraví, ale rozhodnutie ísť do spolupráce s primátorom Martina neľutuje. „Ak chcem zmenu, nemôžem len kritizovať, ale musím aj niečo urobiť. Vedela som, že ak protikorupčnú stratégiu pre samosprávu nevyvinieme my, nevyvinie ju nikto," vysvetľuje, prečo u nej snaha o zohľadnenie verejného záujmu prevážila nad potenciálnymi rizikami.

Že audit martinskej samosprávy nebol krok vedľa, sa ukázalo v nasledujúcich rokoch, keď naň nadviazali audity ďalších miest, samosprávnych krajov, či štátnej Slovenskej pošty. Rovnako dôležité bolo, že vďaka tejto

6. decembra 2007, Bratislava: Emília Sičáková-Beblavá s Ivanom Rončákom na tlačovej konferencii venovanej korupcii v samospráve. Foto - TASR / Pavel Neubauer

skúsenosti získala Transparency lepší vhľad do problémov samospráv, ktorý mohla využiť pri tvorbe prvého rebríčka transparentnosti stovky najväčších slovenských miest. Práve rebríčky transparentnosti sa postupne stali jednou z najvýznamnejších značiek protikorupčnej organizácie.

Ďalšie audity prinášali okrem nesporných pozitív i občasnú kritiku. Najhlasnejšie sa ozvala poslankyňa za Smer a primátorka mesta Humenné Jana Vaľová, ktorej mesto skončilo v rebríčku Transparency v roku 2018 na poslednom mieste. Vaľová organizáciu obvinila, že na jednej strane hodnotí transparentnosť miest a na druhej strane ponúka samosprávam platené audity. Vyhlásila, že peniaze Humenčanov nevymení za dobré umiestnenie v rebríčku.[8]

Samozrejme, že takáto ponuka na stole nikdy nebola. Audity doteraz Transparency vypracovala pre päť miest, dve župy, jednu mestskú časť a jednu štátnu firmu. Ich cena sa pohybovala od pár tisíc po tridsaťtisíc eur a ak išlo o verejné zdroje, zákazka sa prideľovala na základe súťaže.

Niekedy v nich Transparency i neuspela. Napríklad v roku 2012 si bratislavské Nové Mesto vybralo medzinárodnú poradenskú spoločnosť Ernst & Young. Podmienkou spolupráce, ktorá si vyžadovala stovky hodín prác ľudí z Transparency aj externých expertov, bol vždy aj aktívny záujem inštitúcie o hĺbkové zmeny. Kým rebríčky skúmajú najmä základnú úroveň otvorenosti samospráv cez ich webstránky,

audity sa podrobne zameriavajú na samotné procesy.

„Na druhej strane, je naozaj pravda, že niektoré naše odporúčania v rebríčkoch a auditoch sa prelínajú," hovorí Michal Piško, ktorý od roku 2015 vedie projekty týkajúce sa samosprávy a verejných firiem v Transparency. „Ak by sme však preto do auditov nešli, verejná kontrola v týchto inštitúciách by bola s najväčšou pravdepodobnosťou výrazne slabšia a aj my by sme vedeli o praktických problémoch na radniciach, v župách či v štátnych firmách omnoho menej."

Všetky odporúčania i príklady dobrej a zlej praxe z rebríčkov sú zároveň voľne dostupné na portáli samosprava.transparency.sk.

Na úspech v rebríčku tak stačí, ak si miestni politici či úradníci osvoja a zavedú odporúčania ako „zverejňovať záznamy z rokovaní zastupiteľstiev" alebo „zverejňovať kritéria na prideľovanie dotácií". Dobrým príkladom je víťaz dvoch posledných rebríčkov Vranov nad Topľou, ktorý v roku 2012 skončil na poslednom 99. delenom mieste. Naopak, posledné miesto Humenného z roku 2018 bolo spôsobené demonštratívnym rozhodnutím radnice ignorovať otázky, ktoré od miest získavame cez infožiadosti. Mesto tým zároveň porušilo zákon.

Kritiku Vaľovej nepodporujú ani výsledky v rebríčkoch. Martinu sa podarilo z piatich hodnotení zvíťaziť len raz, aj to v roku 2014, šesť rokov po audite Transparency. V dosiaľ poslednom rebríčku z roku 2018 skončil Martin až deväťnásty, v prvej päťke zároveň nie je ani jedna samospráva, ktorú Transparency auditovala. Dáta nepotvrdzujú ani politickú predpojatosť Transparency, ktorou sa politička Smeru snažila obhajovať. Až deväť radníc z prvej desiatky v poslednom rebríčku viedli nezávislí primátori a starostovia, pričom viacerých v kampani podporoval aj Smer. Výnimkou bola iba tretia Rožňava s primátorom z politickej strany Most-Híd. Rebríček žúp zas v posledných rokoch vyhráva Trenčiansky samosprávny kraj vedený Jaroslavom Baškom zo Smeru.

Meranie transparentnosti samospráv organizácia považuje za účinný nástroj verejnej kontroly, ktorá výrazne zužuje priestor pre nekalé praktiky. Často však pripomína, že rebríček nemeria samotnú korupciu, ale iba otvorenosť a kvalitu zverejňovania a nastavenie pravidiel. Lepšie hodnotené mesto či župa sa v žiadnom prípade nedajú automaticky označiť za odolné voči korupcii a naopak.

Neľahké odchádzanie

V septembri 1999 začala Emília chodiť s Miroslavom Beblavým. Zaujal ju už predtým ako novinár denníka SME, rada čítala jeho články. Vtedy však o ňom netušila viac. Miroslav ju poznal z médií, napísal jej email, ale Emília

Leto 2018: Dobre rozbehnutú kariéru v Transparency vymenila Emília Sičáková-Beblavá za prácu v akademickom sektore. Vo voľnom čase sa venuje najmä svojej rodine. Foto – archív Emílie Sičákovej-Beblavej.

naň neodpovedala. Zakrátko sa z nich však stali kolegovia.

Eugen Jurzyca si Beblavého vybral na realizáciu auditu štátnej správy. Z novinára sa stal ekonomický analytik, ktorý sa zbližoval s kolegyňou. „Obidvoch nás zaujímal verejný sektor, jeho kvalita, ako ho zlepšovať," približuje Emília spoločný zápal.

Beblavý sa v Jurzycovej mimovládke dokázal uchytiť, no po čase založil Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť SGI. Mladý pár začal spolu žiť v dvojgarsónke v bratislavskom Ružinove, ktorú si Emília predtým kúpila. V júni 2002 sa zosobáši. V médiách Emília o niečo neskôr priznala, že bola atypická mladomanželka, pretože vedela uvariť len jediné jedlo – fazuľovicu. Variť sa učili spoločne, ale nie často, lebo mladomanželia boli pracovne vyťažení a stále na cestách. Zaviedli si preto pravidelnú spoločnú sobotu. Obyčajne vyzerala tak, že sa chodili kúpať, do kina a potom na posedenie s priateľmi.

Situácia sa skomplikovala, keď sa Emíliin manžel po voľbách v roku 2002 rozhodol vstúpiť do politiky. Ako nominant premiérovej SDKÚ sa stal súčasťou druhej vlády Mikuláša Dzurindu. Z vtedy iba dvadsaťpäťročného analytika bol odrazu štátny tajomník ministerstva práce na čele s Ľudovítom Kaníkom. Emília sa ocitla v nepriamom konflikte záujmov, ktorý ovplyvnil jej osobný a manažérsky život, ale aj pôsobenie celej organizácie. Viac o tom, ako sa s tým Transparency vyrovnávala, čitateľ nájde v tretej kapitole.

„Bolo to nesmierne nepríjemné, lebo som si nebola vedomá profesionálneho prešľapu," hodnotí Sičáková-Beblavá aj dnes s tým, že kritika vyplývajúca z manželstva s politikom jej spôsobila veľké osobné problémy. Podobne ako pri kritike organizačného usporiadania Transparency, aj v tomto prípade bola presvedčená, že sa vedie falošná a nebezpečne zjednodušujúca kampaň s cieľom delegitimizovať organizáciu usilujúcu o lepšie a modernejšie Slovensko. „Na osobnej úrovni ma najviac trápilo, že si nepamätám, že by sa ma niekto zastal," spomína.

Na novinárov nadobudla časom kritickejší pohľad. Na manželstvo s politikom začali postupne upozorňovať automaticky v každom príspevku. Zmienka sa objavila napríklad i v správach o postavení Slovenska v celosvetovom rebríčku vnímania korupcie, ktorý vzniká úplne mimo slovenskej pobočky. „Bolo to neprofesionálne, lebo tí novinári si ani nedali námahu zistiť, ako to je. Darmo som vysvetľovala, že s rebríčkom CPI máme spoločné akurát toľko, že sme výsledky večer predtým preložili do slovenčiny a že všetky tie výskumy robili renomované svetové ekonomické inštitúcie," hnevá sa aj dnes na vtedajší prístup žurnalistov.

Najvypuklejšia bola kauza z roku 2005, keď novinári z bulvárneho týždenníka Plus 7 dní šli po stopách anonymu, ktorý upozorňoval na majetok štátneho tajomníka ministerstva práce.[9] Beblaví si po svadbe, ešte pred vstupom manžela do politiky, kúpili malý rodinný dom v menej lukratívnej bratislavskej mestskej časti Trnávka a následne ho zrekonštruovali. Nehnuteľnosť si mohli dovoliť po predaji Emíliiho bytu v Ružinove, k čomu doložili Beblavého úspory. Ten neskôr vysvetľoval, že našetriť nemalú sumu sa mu podarilo vďaka pomerne vysokým honorárom za expertné práce pre medzinárodné organizácie nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Na rekonštrukciu si manželia vzali hypotéku.

Na spôsob financovania bývania sa reportéri týždenníka opýtali Emílie pri osobnej návšteve. Prekvapená si nepamätala správne cenu. Číslo si overovala u manžela a v priebehu niekoľkých hodín ho opravila. Kým pôvodne tvrdila, že dom kúpili za v prepočte stotisíc eur, jej manžel túto sumu zvýšil na 143-tisíc. Týždenník sa chytil tohto rozporu. Neskôr okolo témy vznikli konšpirácie. „Žiadne seriózne médiá sa tým nikdy nezaoberali, pretože nebolo čím," vysvetľuje dnes Sičáková-Beblavá.

Vysvetlenia situáciu neupokojili. Útoky na Beblavého sa objavovali opakovane, pričom na ne doplácala aj Transparency. V roku 2010 prišiel líder Smeru Robert Fico s kritikou organizácie, a to v reakcii na pokles Slovenska v rebríčku CPI. Nedôveryhodnosť Transparency sa snažil navodiť tým, že

jej dlhoročná šéfka novinárom v roku 2005 uviedla, že si nepamätá, koľko stál jej dom. Podľa Fica mala byť prvá, kto informáciu podá.

V roku 2012 Štefan Harabin, ktorého Beblavý ako predseda parlamentného výboru pre nezlučiteľnosť funkcií stíhal pre porušenie zákona o konflikte záujmov zaútočil na neho protipodnetom, v ktorom tvrdil, že taký mladý človek si nemohol poctivo zarobiť na rodinný dom. Beblavý v reakcii na to zverejnil svoje daňové priznania od roku 1995, aby ukázal, že financovanie bolo čisté.

Po tom všetkom dospela Emília k pocitu, že ďalej nechce byť verejne činná. „Cez svoj príklad som pochopila, že je možné vymyslieť si príbeh a šíriť ho bez toho, aby to bola pravda. Pre mňa ako výskumníčku, ktorá stavia svoje rozhodnutia na dátach, to bola silná lekcia. Akoby spoločnosť nemala určený princíp, kam s nepravdou môže zájsť a čo s tým, keď niekto túto hranicu prekročí."

Život sa Emílii zauzlil aj inak. Po pokojnejšom roku 2003, počas ktorého absolvovala študijný pobyt na prestížnej Yaleovej univerzite, sa v roku 2004 stala po prvý raz matkou. V Transparency sa už nemohla oprieť o Danielu Zemanovičovú, ktorá práve odišla na Protimonopolný úrad. Situáciu vyriešila tak, že nenastúpila na materskú. „Mohla som ísť na materskú dovolenku, ale Transparency by skončila. Nebolo to ľahké rozhodovanie," ozrejmuje. V práci pokračovala hneď po príchode z pôrodnice popri starostlivosti o malého syna. Emília si pritom od skončenia štúdia paralelne budovala aj akademickú kariéru. Pred pôrodom už učila na Univerzite Komenského.

„Nájsť kompromis medzi túžbou po poznaní a rodinou nie je jednoduché. No je lepšie, ak je dieťa so spokojnou mamou trocha kratšie, ako celý čas s frustrovanou mamou," vysvetľovala vtedy v médiách, ako vyriešila životnú dilemu. Kanceláriu si preniesla domov a zriadila internet. Syna v úvode dojčila, prvý polrok sa preto nemohla vzdialiť z domu na viac ako dve hodiny. „Pracovala som, keď syn spal, v noci a po víkendoch. Po troch mesiacoch som si na pár hodín denne našla zdravotnú sestru," opisovala vyčerpávajúce obdobie. Emília si nebola istá, či by taký režim zvládla ešte raz.

Dve vlády Mikuláša Dzurindu dokázali potiahnuť krajinu, ktorej v čase mečiarizmu hrozilo, že sa stane čiernou dierou Európy. Po dokončení bolestivých, ale hospodársky efektívnych základných reforiem a stabilizovaní demokracie prestalo byť Slovensko v hľadáčiku západných vlád, mecenášov a ich rozvojových fondov. Odlev najmä amerických peňazí pocítil celý tretí sektor, vrátane Transparency. Po finančne dobrom roku 2006, keď mohla Transparency vynaložiť na čin-

nosť v prepočte štvrť milióna eur, prišiel postupný prepad. Výdavky Transparency sa o rok znížili na 180-tisíc eur, v roku 2008 poklesli na 164-tisíc a v roku 2009 dokonca na 141-tisíc.

Finančná neistota priniesla Emílii veľa napätia. „Už by som nechcela robiť tento typ práce – písať projekty, komunikovať s donormi, denne reagovať na dianie v krajine, robiť výskum, personalistiku aj marketing. Miera stresu, ktorá s tým bola spojená, bola vysoká. Napíšeš päť projektov, jeden ti vyjde. Máš tam ľudí, ale nemáš na platy. To bolo v tomto období časté," spomína.

Jej život sa však dokázal zamotať ešte viac. Dostala sa do situácie, keď sa chcela venovať odchádzajúcim rodičom. Najskôr pomáhala chorej matke, ktorá sa liečila v Bratislave. Následne aj otcovi. V roku 2009 po druhý raz otehotnela a začala si uvedomovať, že Transparency nezvláda.

Vtedy zavážil aj dlhoročný tlak vyplývajúci z potenciálneho konfliktu spôsobeného manželstvom s politikom, hoci v tom čase bol Miroslav Beblavý mimo politiky a pôsobil opäť v inštitúte SGI. Po jedenástich rokoch v čele Transparency International Slovensko sa Emília rozhodla odísť. „Stretli sme na Magio pláži pri Dunaji, kde mi to oznámila," pamätá si na ten deň Pavel Nechala. „Emocionálne bola úplne na dne. Veľmi ťažko sa vyrovnávala s tým, že odchádza od dieťaťa, ktoré sama tak bolestne a ťažko vytvorila."

2. októbra 1999: Hneď prvý dotyk s veľkou politikou priniesol Transparency kritiku. Podpredseda Dzurindovej vlády Ľubomír Fogaš ju na titulke Pravdy obvinil z netransparentnosti. Reprofoto – Pravda / TIS.

PRAVDA

ROČNÍK IX. ČÍSLO 227 · SOBOTA 2. OKTÓBRA 1999 · CENA 8 Sk

Dánsky futbalista Brian Laudrup pre PRAVDU

Čítajte – s. 24

Anatómia úspechu podľa J. Smoleka, generálneho manažéra basketbalistiek Ružomberka

Čítajte – s. 9

KRAJ OD MILIÓNY

Nová čitateľská hra PRAVDY a týždenníka MOMENT

Prvá cena 1 000 000 Sk

Spolu 80 cien za 3 000 000 Sk

Herný plán už vo štvrtok 7. októbra!

Čítajte – s. 7

Oslavy 50. výročia vzniku ČĽR na Námestí nebeského pokoja v Pekingu.

FOTO TASR/AP

Zahraničie: Trang za zjednotenie – s. 18

Šagát má rokovať so Schmögnerovou

Ohrozenie lekární

Neúspechom sa skončilo piatkové rokovanie zástupcov ministerstva zdravotníctva s predstaviteľmi Slovenskej sporiteľne (SLSP). Týkalo sa možného stiahnutia exekučných príkazov na 291 verejných lekární, ktoré majú finančné záväzky voči štátnemu podniku Medika.

JOZEFÍNA KAŠŠOVÁ, OLGA PREKOPOVÁ

Podľa informácií PRAVDY by mal o riešení situácie počas víkendu hovoriť minister Tibor Šagát s ministerkou financií Brigitou Schmögnerovou. V prípade neúspechu a následnej realizácie exekácií by sa postavenie postihnutých lekární, ale aj samotný trh s liekmi mimoriadne skomplikovali. Pre mnohé lekárne by to mohlo znamenať aj okamžité zatvorenie. Exekučné príkazy sa rozhodol uplatniť exekútor, ktorý koná v mene SLSP. Tá totiž poskytla úver Medike, najväčšiemu štátnemu distribútorovi liekov. Medika ho v súčasnosti nie je schopná splácať.

Podľa člena prezídia Slovenskej lekárnickej komory Štefana Krchňáka lekárne odoberajúce tovar z Mediky vôbec netušili, že podnik má vysoký úver a v prípade, že si nesplní záväzky, bude ručiť lekárenskými platbami. „Ak by kolegovia o takomto riziku vedeli, určite by so správami inak," povedal Krchňák, ktorý je sám majiteľom lekárne.

„Štát nás okradol o majetok, ktorým sú pre nás lieky. Donútil nás vydávať ich pacientom nedobrovoľne, pod hrozbou odobratia licencií. Pritom nedokázal vyriešiť záväzky poistovne Perspektiva, ktorá má len v okrese Levice dlh asi 1,5 mil. Sk. To je už situácia na zastávovanie štátu za porušovanie ľudských práv," povedala predsedníčka levickej regionálnej lekárnickej komory Katarína Hruškovičová. Exekúcia SLSP sa, ako dodala, týka i lekární v tomto regióne. Nešťastná zároveň poistovňa Perspektiva, ktorej ministerstvo zdravotníctva pred časom odobralo licenciu a 30. júna zanikla, zanechala miliónové dlhy aj v oblasti Štúrova a ďalších obliastach Slovenska. A to nielen lekárnikom, ale aj ďalším poskytovateľom zdravotnej starostlivosti. Ich celková výška sa v súčasnosti zisťuje.

Bez právnej subjektivity

NEZAREGISTROVANÁ TIS

Transparency International Slovensko (TIS), ktorá spolupracuje s vládou na príprave Národného programu boja proti korupcii a ministerstvami bola prizvaná k viacerým významným tendrom, nie je registrovaná na ministerstve vnútra a nemá status samostatného právneho subjektu.

NORA SLIŠKOVÁ

TIS vznikla v rámci občianskeho združenia Centrum pre hospodársky rozvoj v septembri minulého roku. Spomínané združenie založilo TIS ako svoju organizačnú jednotku, ktorá však nemá právny subjektivitu. Otázkou je, či môže na základe tohoto statusu vystupovať ako partner voči slovenskej vláde. Prezidentka TIS Emília Sičáková na otázku PRAVDY, prečo sa nezaregistrovali na MV SR ako samostatná organizácia, ako dôvod uviedla, že pri zakladaní TIS nemali žiadne finančné prostriedky. Až od apríla tohto roku začala byť činnosť TIS financovaná z prostriedkov Open Society Fund (Nadácie pre otvorenú spoločnosť) a Nadácie pre podporu občianskych aktivít. Sičáková zdôraznila, že TIS ako organizačná jednotka Centra pre hospodársky rozvoj bola založená v súlade s platnou legislatívou, preto v tomto smere nevidí žiadny problém.

Vicepremiér pre legislatívu Ľubomír Fogaš má na celú záležitosť iný názor. Pre PRAVDU v piatok konštatoval, že na základe uvedených faktov, ktoré sú overiteľné aj na ministerstve vnútra, vyplýva, že TIS nie je ani občianskym združením, ani nadáciou. „To znamená, že sama vo vnútri nie je transparentná, pretože pre tieto organizácie sú presne stanovené právne podmienky vzniku a nadobúdania právnej subjektivity, ale aj povinnosti zverejniť tieto skutočnosti." Dodal, že pre nadácie a občianske združenia je povinnosť mať režim, podľa ktorého konajú. Pre mimovládne organizácie je podľa Fogaša „najlepším vysvedčením zverejňovanie výročnej správy a svojej činnosti a hospodárení". „Ak má TIS nadľudský záujem spolupracovať pri různych vážnych záležitostiach súvisiacich s činnosťou vlády, musí byť najprv sama transparentná. V tejto chvíli musím konštatovať, že ak sa TIS pokúšala vytvárať určitú protiváhu a pomáhať vláde, tak nejaká organizačná jednotka nejakej inej organizácie nemôže byť trvalým partnerom slovenskej vlády," uviedol Fogaš.

Havária v jadrovej továrni

Najväčšia v Japonsku

Ako sme už informovali, v noci z 30. septembra na 1. októbra v skúšobnom zariadení na výrobu uránu v japonskom meste Tokaimura (120 km severovýchodne od Tokia) sa stala vážna havária.

MIRO SMRIGA, Tokio

Hoci zodpovední činitelia ohlásili, že jadrová reakcia je momentálne pod kontrolou, úrady vzápätí po havárii vyzvali asi 313 000 ľudí, ktorí žijú v okolí Tokaimury, aby ostali doma za zatvorenými oknami a dverami. Farmárov vyzvali, aby ihneď skončili zber akejkoľvek úrody na poliach. Dovtedy, kým štátni inšpektori neskontrolujú bezpečnosť ich produktov. Mnohé významné cesty boli uzavreté a vodičov žiadali, aby prechádzali inkriminovanou oblasťou čo najrýchlejšie. Japonská vláda včera čiastočne zrušila zákaz vychádzania z domov.

Pokr. – s. 18

Mike to prehnal

Nadmerné užívanie sexu s novou partnerkou priviedlo v piatok orangutana Mika do nemocnice v Bangkoku. Je úplne vyčerpaný a podvyživený. Mike strávil so svojou partnerkou Mali všetok čas párením, a to i na úkor spánku a navyše stratil chuť do jedla. Mikova prvá partnerka Zu Zu z nim má 2-ročného syna Joya. Tento rodičovský úspech primal istého podnikateľa k tomu, že Mikovi zohnal druhú ženu s nádejou na ďalšie prírastky.

BANGKOK, ČTK

9 771335 405068 40

SPEVÁK, GITARISTA A SKLADATEĽ PAVOL HAMMEL PRE PRAVDU:

Som len murár piesní

JOZEF ŠVOLÍK

● ***Práve tento víkend opäť oživa Cyrano z predmestia, rockový muzikál, ktorého ste spoluautorom hudby. Ako vnímate Cyranov bratislavský návrat po 22 rokoch od jeho prvej premiéry?***

– Je to naozajstný comeback po vyše dvoch desiatkach rokov, so všetkou slávou, ktorú k tomu patrí. Možno škoda, že to opäť nie je na doskách Novej scény, ale myslím si, že ružinovský dom kultúry je dôstojným miestom, kde so tento muzikál bude hrať vždy od štvrtka do nedele. Je super, že sa Cyrano z predmestia vrátil na bratislavské divadelné dosky. Som rád, že toto dielo žije a dostáva so do klasickej hudobnej literatúry. Ukázalo sa, že hudba, ktorú som skladol spolu s Mariánom Vargom, funguje aj dnes.

● ***Nemáte obavy, že najmä pamätníci budú mať výhrady k súčasnému zinscenovaniu Cyrana?***

– Nového Cyrana nemožno brať ako spomienku na niečo. Neinkrinoval by som k porovnávaniu vtedajšieho a súčasného spracovania tohto muzikálu. Áno, bolo fajn, keď v tomto diele zažiarila Kamila Magálová a Jozef Benedik. Teraz opäť dostali šancu mladí herci. Napríklad jeden z predstaviteľov Cyrana Alexander Maďar má len deväťnásť rokov a vekový priemer všetkých účinkujúcich odhadujem tak na 23 rokov. Hoci téma ostala pôvodná, veľmi mladistvá, od lásky až po drogy, ide o úplne novú a stále aktuálnu inscenáciu v naštudovaní českého režiséra Petra Novotného.

● ***Keď ste komponovali Cyrana, nemali ste chuť si v ňom aj zahrať?***

– Nie, moja samoľúbosť až tak ďaleko nesiahla. Práveže, chcel som, aby si to „zlízli" ini interpreti. Mám dosť čo robiť sám so sebou, keď spievam svoje pesničky na koncertoch. Myslím si, že na javisku v divadle by som pôsobil veľmi drevene.

● ***Čím to je, že Prúdy, ale napríklad aj Olympic, dokážu stále zaplniť koncertné sály a oslovovať niekoľko generácií?***

– To je jednoduché – boli sme dobrí a zrejme nám to zostalo až dodnes. Keď sme začínali, netušili sme, že naša hudba

Pokr. – s. 6

„Môže sa zdať, že všetci politici majú rovnakú štartovaciu čiaru. No do cieľa sa snažia dostať rôznymi skratkami a cez ľudí v pozadí. Nedovoľme im to!“

Gabriel Šípoš
Kampaň k monitorovaniu parlamentných volieb 2020

Chytiť vlnu

Podobne ako dobrí surferi dokázal druhý riaditeľ Transparency vycítiť, že sa blíži veľká vlna, na ktorú sa oplatí naskočiť. Nové idey dokázal presadzovať vo verejnej diskusii.

Na prahu nového milénia, keď bola Transparency už etablovanou značkou, sa na Bajkalskej 25 pohyboval aj Gabriel Šípoš, ktorý o deväť rokov nahradil v čele organizácie Emíliu Sičákovú-Beblavú. Mladý Košičan nemal po absolvovaní Stredoeurópskej univerzity v Budapešti chuť zavesiť štúdiá na klinec. Ekonomicky orientovaný politológ hľadal ďalší rozmer budúcej kariéry. Využil, že v Svätom Juri pôsobila súkromná škola Academia Istropolitana Nova a nevadilo mu ani, že novinársky program nemal akreditáciu. Dôležité bolo, že ho viedli tri lektorky z USA, ktoré v anglickom jazyku študentom odovzdávali americký štýl žurnalistiky.

Výučba prebiehala v kanceláriách, ktoré susedili s inštitútom INEKO. Gabriel stretával na chodbe Sičákovú, ale aj Eugena Jurzycu. Ten sa v roku 2001 rozhodol zorganizovať súťaž o najlepšiu esej pre mladých ľudí. Okrem iného sa tak snažil získať posily pre svoje centrum zamerané na ekonomické reformy. Porota vybrala ako najlepšiu práve esej napísanú Gabrielom.

Prvou cenou bola študijná cesta do Bruselu, ktorú však víťaz nemohol absolvovať a výhru posunul druhému v poradí, Ivanovi Rončákovi. Gabriel však neobišiel naprázdno. Jurzycu zaujal natoľko, že si ho pozval k sebe a ponúkol mu prácu. Hneď navrhol i riešenie. Namiesto riadnej vojenskej prezenčnej služby nastúpi mladý ab-

solvent do známeho ekonomického inštitútu na civilnú vojenskú službu.

Gabriel sa v tomto prostredí našiel. Prvé zamestnanie mu vydržalo takmer dekádu. Keď ho v roku 2009 oslovila šéfka Transparency, ktorá za seba hľadala náhradu, bol už známy analytik. Popularitu si získal vďaka projektu *Slovak Press Watch*, v rámci ktorého roky takmer denne hodnotil prácu slovenských novinárov. Po prešľapoch, na ktoré poukázal, museli dokonca viacerí z brandže odísť. Je doteraz jediný, kto našiel odvahu v takejto miere nastavovať zrkadlo siedmej veľmoci.

Pre Sičákovú-Beblavú bol prvou a jedinou voľbou. „Hľadala som niekoho, kto prešiel školou Eugena Jurzycu. Gabo mal západné vzdelanie, analytické schopnosti a zároveň ukazoval obrovskú schopnosť ísť po téme," spomína, ako ho hodnotila. Zaujímavú ponuku viesť najznámejšiu protikorupčnú organizáciu na Slovensku však Gabriel na jar 2009 bez väčšieho rozmýšľania odmietol. Sičákovú-Beblavú dovtedy veľmi nevnímal, napriek tomu, že sedela o kanceláriu vedľa a mali aj v minulosti spoločný projekt.

Fakt, že sa má dostať do vedenia rešpektovanej organizácie, čo je túžbou mnohých, nebol pre introvertného ekonomického analytika nijako motivujúci. Skôr za novou funkciou šípil povinnosti navyše, ktoré ho budú pravidelne vzďaľovať od práce, do ktorej je zažratý. „Zmeny v ekonomike som vtedy vnímal ako oveľa dôležitej-

Gabriel Šípoš v roku 2011. Foto – Ľubomír Bechný.

šie, než je problém korupcie, aj keď bola každý druhý deň v novinách," opisuje svoje nazeranie na danú situáciu. Uvedomoval si, že keď musel štát v deväťdesiatych rokoch oddlžiť bankrotujúce banky nepredstaviteľnou sumou 110 miliárd korún, bolo to aj v dôsledku korupcie. Videl však na to lepší recept, ako naháňať korupčníkov – privatizáciu, ktorá by banky presunula z rúk politikov k súkromným vlastníkom, ktorí sa o svoj majetok vedia väčšinou lepšie postarať.

Neústupčivá Sičáková-Beblavá sa nevzdala. Ponuku opakovala. Gabriel si už dnes presne nepamätá, prečo ju nakoniec prijal. „Zrejme som si povedal, že mi síce pribudnú manažérske povinnosti, ale budem môcť rásť aj ako výskumník, pretože budem môcť určovať témy organizácie, čo som v INEKO nevedel natoľko ovplyvniť," tvrdí teraz. Na konci septembra 2009 vydala Transparency tlačovú správu, v ktorej oznámila, že prezidentka sa pre materské povinnosti rozhodla odovzdať riadenie organizácie tridsaťpäťročnému Gabrielovi Šípošovi. Do médií sa dostala cez stručnú správu agentúry ČTK, ktorá je spomínaná v úvode prvej kapitoly.

Okno príležitostí

Gabriel bol z generácie, ktorá mala po Nežnej revolúcii ako prvá možnosť študovať na Západe. Tri roky na Ekonomickej univerzite v Košiciach vystriedal ročný pobyt v USA, ďalší vo Veľkej Británii a dva roky strávené v Budapešti. Dnes priznáva, že okrem talentu a práce bolo treba mať šťastie, aby získal prospechové štipendiá, bez ktorých by si takéto štúdium nemohol dovoliť. Kým na Slovensku patril k najlepším, vonku sa z neho zrazu stal priemer. „Bol to brutálny rozdiel v prístupe k študentom, v diskusii s nimi, v spôsobe výučby. Mali sme k dispozícii prvotriedne knihy, z ktorých sa učili tí najlepší," porovnáva.

Tí, ktorí sa rozhodli na Slovensko vrátiť, boli v nespornej výhode. Plynulou angličtinou rozprával v tom čase málokto. Študenti západných univerzít si však osvojili aj ďalšie zručnosti a hodnotové nastavenie, ktoré sa doma nedali nadobudnúť. Pre Gabriela nebolo dôležité tieto výhody speňažiť. Priťahovala ho sféra verejného záujmu, v ktorej neziskové organizácie pôsobili. „Neriešiš, že musíš niekomu predať viac mobilných telefónov. Aj hneď po škole môžeš slobodne hovoriť, čo si myslíš a pomáhať meniť krajinu," ozrejmuje vtedajšiu motiváciu.

Keď do Transparency Gabriel prišiel, šlo o zabehnutú organizáciu, ktorej bežná prevádzka nevyžadovala bezprostredné zásahy. Jedinou úvodnou zmenou tak bolo, že na čele mimovládnej organizácie bol riaditeľ. Prezidentský titul, ktorý používala Sičáková-Beblavá sa zdal Gabrielovi nadnesený.

Aj keď mal v úvode pocit kontinuity, nebola to pravda. Za desaťročie existencie Transparency sa doba zmenila. Pri jednom z výročí Emília glosovala, že Transparency bola v čase vzniku vtákopyskom, ktorého nikto nepoznal a všetci naň hľadeli ako na čudo. Nebolo však až také komplikované mať výtlak na neobsadenom trhu. Nový riaditeľ prišiel na trh, ktorý mal svojich hráčov. Dôležité však bolo, že sa zásadne menil mediálny priestor a technologické prístupy.

„Kým pre Emu bola výzva vybudovať organizáciu, Gabriel čelil potrebe transformovať ju na novú a prispôsobiť sa trendom," opisuje Pavel Nechala, ktorý bol v tom čase najvýraznejším predstaviteľom Transparency. Advokát spolupracujúci s organizáciou cítil, že ak na stole nie je rezonujúca celospoločenská kauza, už nie je také samozrejmé dostať sa do televízií. „Bol potrebný silnejší dôraz na marketing, vytvárať publiká a mať viac obsahu, ktorý je pre ne stráviteľný. Doba odborných publikácií, ktorými žila Transparency dovtedy, sa skončila," charakterizuje Nechala.

Podľa advokáta, ktorý je dnes politikom strany Spolu, zvládol Gabriel niektoré z úloh viac úspešne, iné menej. Kľúčové bolo, že podobne ako pred Emíliou Sičákovou-Beblavou, aj pred Gabrielom sa otvorilo okno príležitostí. Zakladatelia Transparency na prelome milénia ťažili zo zmeny spoločenskej atmosféry a z príchodu reformných vlád Mikuláša Dzurindu, ktoré mali prinajmenšom v úvode záujem o transparentnosť. V júnových voľbách 2010 sa zasa presadila reformná vláda Ivety Radičovej. Rýchlo prijala zmeny, vďaka ktorým štát zrazu automaticky zverejňoval nevídané množstvo dát.

Otázkou bolo, kto sa dokáže v tejto informačnej džungli zorientovať. Za dve najlepšie protikorupčné opatrenia Radičovej vlády Transparency neskôr označila zverejňovanie rozsudkov súdov a zmlúv na internete. Vtedajšia ministerka spravodlivosti za SDKÚ Lucia Žitňanská prišla s jednoduchým, ale účinným nápadom, že žiadna zmluva, ktorú uzatvára štát, nebude účinná bez zverejnenia. „Otvorené zmluvy boli zásadnou zmenou. Po prvý raz bol pravidelný prísun dát o tokoch peňazí v štáte. Dovtedy si mohol len niečo tušiť a vypýtať si k tomu informácie," charakterizuje zmenu situácie Šípoš. Do tímu sa mu podarilo získať Mateja Kuriana. V čerstvom absolventovi Stredoeurópskej univerzity v Budapešti správne vytušil potenciál. Z Kuriana sa v krátkom období stal uznávaný expert na spracovanie otvorených dát.

Hneď po Novom roku 2011, keď začalo platiť povinné zverejňovanie zmlúv, sa v Centrálnom registri zmlúv a na ďalších miestach začalo kopiť množstvo dokumentov. Dvojica premýšľala, ako

Duo Gabriel Šípoš a Matej Kurian (vpravo) sa postaralo o prvý prielom pri spracovaní otvorených dát, ktoré v roku 2011 sprístupnila zavedením Centrálneho registra zmlúv vláda Ivety Radičovej. Ilustračné foto – TASR / Pavel Neubauer.

túto tému uchopiť. Kým novinári začali skúmať obsah jednotlivých zmlúv a otvárať na základe toho kauzy, v Transparency riešili vec systémovejšie. „Povedali sme si: Poďme zmerať, či vôbec všetci zmluvy zverejňujú," opisuje riaditeľ Transparency. Zistili, že najväčšie medzery vo zverejňovaní zmlúv môžu byť na lokálnej úrovni, kde sa starostovia už dopredu sťažovali, že to bude pre nich prácne.

Výsledkom bolo hodnotenie, ako si stovky samospráv plnia túto povinnosť. Transparency sa dokonca podarilo nájsť starostov, ktorí nový zákon bojkotovali. Kritizovala všetkých, ktorí k novej povinnosti pristúpili vlažne. Najhoršou bola košická mestská časť Nad jazerom. Zmluvy zverejňovala len ako strojom nečitateľné obrázky bez možnosti vyhľadávania a kopírovania. „Ako keby vám dali štós papierov bez toho, aby povedali, čo to je," hodnotil Matej Kurian.

Už tu sa ukázalo nové nastavenie. Gabriel odchovaný mimovládkou INEKO prišiel do novej organizácie so zámerom vyjadrovať cez čísla aj neekonomické veličiny, ako je korupcia a transparentnosť. Na rebríčkoch, ktoré sa vo svete používali, oceňoval presnosť a motiváciu k súťaživosti. „Ak sa má krajina pohnúť dopredu, tak to nemá byť len o pocitoch, ale o tvrdých dátach, ktoré niečo merajú a vieme povedať, že Slovensko je na tom lepšie alebo horšie," približuje.

Išlo mu však aj o pozornosť verejnosti a médií. Rebríček s víťazmi a porazenými sa na jej získanie ukázal byť vhodným

nástrojom. Transparency ich odvtedy publikuje pravidelne a v najrôznejších oblastiach od súdnictva po fungovanie nemocníc. Aj spomenutý rebríček zverejňovania zmlúv samosprávami z roku 2011 predstavoval sofistikovaný analytický výstup. Bodovým spôsobom meral formu a úplnosť zverejnených zmlúv, prehľadnosť, možnosť vyhľadávania a kopírovania, či zoradenia podľa ceny, ale aj také parametre ako uvedenie predmetu zmluvy, hodnoty a protistrany, do úvahy sa bral aj užívateľský komfort. Aj to však bol iba začiatok.

Ťažké časy

Kým s Emíliou Sičákovou-Beblavou v prvých rokoch spolupracovala Daniela Zemanovičová, ktorá bola programovou riaditeľkou organizácie a pomáhala s výskumom, Gabriel sa vždy snažil zvládnuť obe role sám. Hneď na začiatku sa tak ocitol pred neľahkou úlohou. Získavanie grantov je z pohľadu existencie každej mimovládky kľúčové. Projekty, ktoré prevzal, sa postupne končili a bolo treba vymýšľať nové. V inštitúte INEKO tieto záležitosti nikdy nemal na starosti.

„Zrazu sa musíš správať trhovejšie. Pozeráš, čo sú donori ochotní podporiť, čo tvoj tím vie spraviť, čo by všetkých skrátka bavilo a prispelo k spoločenskej zmene," približuje. V úvode si do Transparency preniesol aj projekt *Slovak Press Watch*, ktorý bol vtedy na vrchole popularity. Bolo mu ľúto len tak ho utopiť. Skúsil v ňom preto pokračovať. Po čase však zistil, že projekt popri ďalšej práci neutiahne.

Kapitolu SPW definitívne uzavrel po roku. „Bolo časovo veľmi náročné manažovať organizáciu, robiť výskum a ešte aj tento projekt." Navyše pri písaní nových grantov nepovažoval médiá za takú dôležitú tému, akou bola napríklad kontrola štátnych zmlúv. Hoci spätne hovorí, že keby lepšie odhadol, akú veľkú úlohu vo verejnom živote zohrajú dezinformácie, dal by projektu vyššiu prioritu.

Odliv donorov zo Slovenska, ktoré po dokončení reforiem a vstupe do Európskej únie prestalo byť na popredných priečkach záujmu, nebol trvalý. Po ťažších rokoch, ktoré zažila Emília Sičáková-Beblavá, sa Gabriel ocitol v priaznivejšej situácii. Okrem väčších projektov podporených Nadáciou otvorenej spoločnosti sa dalo súťažiť aj v grantových výzvach Nórska, Švajčiarska a Islandu, ktoré touto pomocou kompenzujú prístup na spoločný európsky trh. K nim sa postupne pridávali eurofondové výzvy. V jednom z takýchto projektov, ktorý v roku 2011 Transparency získala z Európskeho fondu regionálneho rozvoja, šlo o odovzdávanie skúseností zo samosprávneho programu kolegom v Maďarsku.

Experti zo Slovenska školili tamojších starostov v oblasti transpa-

rentnosti, či vykonali hĺbkové audity vybraných samospráv. Dvanásťmesačný projekt v hodnote 90-tisíc eur predstavoval tretinu ročného rozpočtu organizácie. Riadiace ministerstvo pôdohospodárstva postupne prestalo stíhať vyhodnocovať plnenie projektov a odsúvalo platby. Gabriel začal mať problémy s tokom peňazí a Transparency sa dostala do komplikovanej finančnej situácie. „Vinníkom bolo ministerstvo, ale kvôli mojej neskúsenosti som im zbytočne veril, že budú plniť lehoty," pripúšťa. Projekt, pri ktorom sa nevyplácali peniaze zálohovo, ako je dnes bežné, bol rizikový. „Situáciu, že ti niekto nezaplatí takmer stotisíc eur, prežije máloktorá slovenská mimovládka. Musíš čakať na peniaze, zároveň však platiť mzdy a ďalšiu réžiu," vysvetľuje.

Prvým riešením, po ktorom musel Gabriel siahnuť, bol úver v banke, za ktorý ručil osobným majetkom. Ani to však nestačilo. Slovenskej pobočke prišli na pomoc s menšími pôžičkami berlínska centrála Transparency aj kolegovia z INEKO, vtedy už pod vedením Petra Goliaša. „Aj my sme predtým mali podobný problém," spomína finančný manažér INEKO Rastislav Kováčik. V čase, keď prišiel Gabriel, však už bolo INEKO v lepšej kondícii. „Mali sme vtedy k dispozícii voľné zdroje, ktoré sme mohli požičať," opisuje Kováčik pomoc, bez ktorej by Transparency dnes nemusela existovať.

Na doplatenie eurofondového projektu musela Transparency čakať dlhšie. Až potom si Gabriel mohol vyrovnať osobný záväzok v banke. Už onedlho začal premýšľať nad tým, že financovanie organizácie by nemalo stáť výlučne na veľkých grantoch a bol by vhodný i ďalší pilier. Myšlienku fundraisingu, teda získavania podpory od drobných darcov, dlho odmietal. V slovenských pomeroch sa mu zdala nerealistická. Centrála Transparency však zakrátko prišla s nápadom, že pobočkám pomôže naštartovať samostatnejšie financovanie činnosti. V Berlíne si vytypovali aj Bratislavu, ktorá mala z ich pohľadu v tomto smere potenciál. „Gabriel bol na začiatku veľmi skeptický. Zdalo sa mu, že to určite nebude fungovať," spomína bývalá zamestnankyňa Zuzana Dančíková. Ako prvá dostala v Transparency na starosť fundraising, i keď len ako doplnok popri jej hlavnej agende, ktorou bola oblasť zdravotníctva (pozri aj piatu kapitolu).

Mladá absolventka sa pokúsila šéfa presvedčiť a napokon sa jej to podarilo. „Vravela som mu, aspoň to vyskúšajme, keď je na to grant. Mohlo by to fungovať." Berlín v pilotnom projekte, ktorý sa realizoval v siedmich krajinách, spolupracoval s britskou konzultačnou spoločnosťou The Resource Alliance. Tá na Slovensku oslovila experta na túto oblasť Eduarda Marčeka zo Slovenského centra fundraisingu a ako konzultanta ho ponúkla slovenskej pobočke.

Externý konzultant vypracoval stratégiu fundraisingu a neskôr aj získavania podpory od slovenskej komunity v zahraničí. U nich bol predpoklad, že zarábajú viac, žijú v menej korupčných krajinách a majú stále blízky vzťah k Slovensku. Ľudí z pobočky sa Marček snažil zaučiť do tajov takzvaného individuálneho fundraisingu. V prvom rade však bolo potrebné zmeniť mentálne nastavenie – aby Transparency vôbec mala odvahu začať si pýtať podporu od jednotlivcov.

„Pýtal sa nás vtedy na našu víziu a poslanie. Prvýkrát som počula takéto slová," opisuje Dančíková. Vďaka Marčekovým aktivitám sa mimovládka rozhýbala k prvým, v podstate veľmi jednoduchým krokom. Pod každý článok pridávala a dodnes pridáva výzvu na podporu. Keď bol článok úspešný, ľudia poslali menšie sumy. „Nakoniec sa ukázalo, že známosť organizácie, vnímanie jej expertnosti a prínosu stačili, aby ju ľudia začali individuálne podporovať, a to aj pravidelne. Doslova stačilo uplatniť jedno z pravidiel fundraisingu – začať pýtať si podporu pre svoje poslanie. Pýtať si ju opakovane a na druhej strane ďakovať za ňu," približuje Marček, ktorý sa v roku 2018 do Transparency vrátil, tentoraz už ako stály spolupracovník.

„Realita začala veľmi rýchlo predbiehať naše nízko nastavené očakávania," opisuje Dančíková dosiahnutý pokrok. V roku 2013, keď mimovládka spustila darcovský portál, sa jej podarilo osloviť 98 individuálnych darcov, ktorí na činnosť organizácie prispeli sumou vyše 2 600 eur. Bola to len malá časť z ročných výdavkov na úrovni dvestotisíc eur, ale o dva roky vzrástol počet darcov už na päťsto a ich príspevky pokryli vyše desatiny rozpočtu.

Novinárska cena

Gabriel sa na čele Transparency rýchlo etabloval. Ilustruje to rebríček mediálne najcitovanejších slovenských expertov, ktorý začala organizácia vydávať v rámci projektu *Slovak Press Watch*. Pri príchode do organizácie v roku 2009 v ňom nový riaditeľ vôbec nefiguroval. O rok neskôr uzatváral prvú desiatku, ďalší rok bol už šestka a doťahoval sa na šéfku Aliancie Fair-play, Zuzanu Wienk, ktorá bola zakaždým v prvej trojke. Keď rebríčky prevzala spoločnosť Newton, obsadil riaditeľ Transparency v roku 2013 miesto štvrtého najcitovanejšieho slovenského experta a skončil pred Zuzanou Wienk.

Gabriel zmenil aj mediálnu stratégiu Transparency. V roku 2010 vyšli posledné dve čísla vtedy už len štvrťročníka Pod lupou, ktorý zaviedla jeho predchodkyňa. Mimovládka investovala do nového vzhľadu jej webovej stránky. Najmä však založila vlastný blog a od novembra 2010 začala byť aktívna na facebooku.

Z článkov na blogu sa postupne stal ťažiskový komunikačný kanál. Organizácia sa začala menej spoliehať na záujem médií a väčší dôraz kládla na priame oslovovanie verejnosti. Články najprv zverejňovala na webovej stránke ekonomického týždenníka Trend, neskôr začala blogovať na spravodajskom webe denníka SME. V roku 2014 dokázala vydať až 29 článkov, medzi nimi aj dosiaľ najčítanejší v jej histórii.

Autorom bol Gabriel a aj v tomto texte ukázal odlišný štýl v porovnaní s Emíliou Sičákovou-Beblavou. Bol novinárskejší, kládol väčší dôraz na jednoduchosť a zrozumiteľnosť. Viacerí jeho kolegovia krútili hlavami keď oznámil, že chce zmonitorovať štátne nákupy osobných automobilov. Téma sa im zdala bulvárna, vhodná skôr pre médiá ako pre mimovládku poskytujúcu seriózne výstupmi.

Gabriel ju najprv rozobral v článku s názvom *Pri každom druhom nákupe si štát vyberá len z jednej ponuky*, ktorý reagoval na návrh opozičnej strany SaS zaviesť limit pre štát na nákup osobných vozidiel vo výške štyridsaťtisíc eur. Návrh neprešiel v parlamente, kde opozíciu systematicky ignorovala vtedajšia jednofarebná väčšina Smeru.

Gabrielovi sa podarilo ukázať, že liberáli boli nedôslední pri narábaní s verejne dostupnými dátami. Pomocou otvorených zmlúv jednoducho zistil, že štát za posledné dva roky autá s cenou nad 40-tisíc eur takmer nenakupoval, a preto bol navrhovaný limit nezmyselný.

O niečo zložitejšia analýza tendrov na internete potom ukázala, že problém bol inde – v neschopnosti nastaviť skutočné podmienky pre súťaž medzi automobilkami. Kým v štátnych zákazkách súťažili vtedy v priemere v každom tendri tri firmy, v tendroch na autá iba dve. V polovici nákupov sa verejné inštitúcie uspokojili s jedinou ponukou. Gabriel však išiel ďalej.

Okrem tejto analýzy ponúkol rebríček najdrahších štátom nakúpených áut za roky 2012 a 2013. Prvý raz upozornil na čerstvého šéfa Štátnych hmotných rezerv Kajetána Kičuru, ktorý si vo funkcii obstaral mercedes za 67-tisíc eur. Kičura sa po sérii zlyhaní stal v roku 2020 jedným z negatívnych symbolov vlád Smeru. Jeho nástupca v úrade Ján Rudolf voz odmietol používať a rozhodol sa ho odpredať.

Článok, na konci ktorého sa Transparency snažila povzbudiť verejnosť, aby sa pridala ku kontrole štátu, však nebol veľmi úspešný. Prečítali si ho len necelé štyri tisícky ľudí. Gabriel sa však k téme o pol roka vrátil. V rámci jednoduchého textu kritizujúceho transparentnosť Národnej banky Slovenska aktualizoval rebríček najdrahších nákupov áut.[10]

Zistil, že Kičuru z prvého miesta vytlačil šéf NBS Jozef Makúch, ktorý si obstaral mercedes triedy S za 89-tisíc eur. Tentoraz si dal

viac záležať na titulku. Zašiel ďalej, než si predtým trúfol ktokoľvek v Transparency. Článok nazval *Hádajte, kto kúpil najdrahšie auto za tejto vlády*. Bulvárne ladený nadpis vyniesol krátkemu a na spracovanie nenáročnému textu mimoriadny čitateľský úspech. Dodnes naň kliklo viac ako 85-tisíc čitateľov.

„Vždy mal veľký cit na to, čo ľudí zaujíma a čo dokáže pritiahnuť pozornosť divákov," všíma si Samuel Spáč, ktorý v tom čase začínal v Transparency, kde dostal na starosť justičný program. „Jeho blogový článok o autách bola pre mňa absolútne nezmyselná činnosť," spomína. Neveril vlastným očiam, keď za jediný víkend po jeho zverejnení vystrelila čítanosť na sedemdesiattisíc.

Takýto prístup bol však len doplnkom oveľa náročnejšej analytickej práce. Aj s tou však vedela Transparency preraziť. Svedčí o tom ďalší blog, ktorý spolu so Šípošom napísal práve Spáč. Text *Kto je s kým rodina na našich súdoch* vyšiel v novembri 2013 a dodnes si ho prečítalo viac ako 67-tisíc čitateľov.[11]

Ešte dôležitejším úspechom bolo, že práca Transparency bola ocenená Novinárskou cenou za rok 2013. Analytici Transparency a dátový analytik a programátor z INEKO Peter Klátik ju získali v špeciálnej kategórii spoločnosti Google za profesionálnu online žurnalistiku. Gabriel so Spáčom sa odrazu ocitli v spoločnosti takých novinárskych osobností, ako bol vtedajší komentátor týždenníka Trend Marián Leško, investigatívna novinárka z toho istého týždenníka a neskoršia šéfka Nadácie Zastavme korupciu Zuzana

Doteraz jedinú novinársku cenu získala Transparency v roku 2013 za blogový článok prezentujúci interaktívnu mapu rodinných prepojení na slovenských súdoch. Autormi boli Gabriel Šípoš (vľavo), Samuel Spáč (vpravo) a analytik INEKO Peter Klátik (v strede). Foto – archív TIS.

Petková alebo špecialista na rozhovory z Denníka N Karol Sudor.

Víťazný blog prezentoval mapu, ktorá bola nadstavbou projektu *Otvorené súdy*. „Vytvoriť interaktívnu mapu, v ktorej by si mohli ľudia jednoducho klikať, bola Gabova idea," opisuje Spáč jej vznik. Ako analytik vedel posúdiť, čo sa dá z dostupných dát vyťažiť, programátor Klátik tomu vedel dať grafickú podobu.

Mapa predstavovala pavučinu, ktorá prepájala príbuzných v súdnictve. Kliknutím na súd sa rodinné väzby odhalili. Transparency zistila, že napríklad na východnom Slovensku nebol bez takýchto väzieb ani jeden súd. Rekordérom bol košický krajský súd, kde zo 67 sudcov mala tretina blízku osobu na súdoch. „Zdá sa, že na dedičnosť právnických génov na východe by sa mohli pozrieť aj nejaké kapacity zo zahraničia," glosoval vo víťaznom blogu Gabriel, ktorý sa nebál ani použitia sarkazmu, čomu sa Transparency dovtedy vyhýbala.

Interaktívnu mapu, ktorá sa ukázala ako životaschopný projekt, udržuje Transparency pri živote dodnes. Jej najnovšia edícia z roku 2020 ukazuje, že počet rodín medzi sudcami začal po reforme výberových konaní klesať. „To je presne to, čo sme mapou chceli dosiahnuť. Pritiahnuť pozornosť na problém rodinkárstva v súdnictve a hovoriť o tom dovtedy, kým to politici novými pravidlami nezmenia," konštatuje s uspokojením Gabriel. „Mimovládky majú vyššiu šancu niečo dosiahnuť, keď sa o ich kritike hovorí v médiách či v širokej verejnosti, potom musia reagovať aj politici. Preto dávam veľký dôraz nielen na obsah nášho výskumu, ale aj na to, ako ho prezentujeme," hovorí.

Otvorené súdy

Pre Samuela Spáča to bol skvelý rok. V polovici júna 2013 úspešne absolvoval Stredoeurópsku univerzitu v Budapešti, kde navyše dostal cenu za najlepšiu diplomovú prácu. Čerstvý absolvent krátko po príchode do Transparency získal aj novinársku cenu. „Odvtedy to so mnou ide dole vodou," hovorí s humorom. Mimovládny sektor je špecifický tým, že aj mladý a neskúsený človek môže mať odrazu kontakt s elitou krajiny a pokúsiť sa ovplyvniť jej smerovanie. Túto skúsenosť mal i Spáč a na nejaký čas ho to pohltilo.

Absolvent sa už v roku 2014 mohol rozprávať s prezidentom republiky Andrejom Kiskom a vysvetľovať mu problémy s výberovými konaniami na súdoch. Nad inzerátom na portáli Profesia nemusel Spáč dlho uvažovať. Transparency pre neho predstavovala rešpektovanú značku a jej šéfa Šípoša vnímal ako osobnosť. „Pre mňa bola udalosť už len to, že som šiel ku Gabrielovi na prijímací pohovor," vysvetľuje. „Pohovor dopadol dobre, i keď s Gabrielom

2. septembra 2014, Bratislava: Samuel Spáč spolu so Zuzanou Čaputovou a Zuzanou Wienk na prijatí u prezidenta Andreja Kisku. Foto – TASR / Martin Bauman.

sa zvláštne rozprávalo, lebo mával také momenty, keď dve minúty pozerá z okna. Nevedel som, čo vtedy robiť," spomína, ako si s novým šéfom aj napriek tomu od začiatku porozumel.

Do Transparency nastúpil presne v deň, keď organizácia predstavovala na tlačovej konferencii nový portál Otvorené súdy. Transparency sa súdnictvu pôvodne nevenovala, keďže oblasť vo veľkom pokrývali v Aliancii Fair-play, ale aj v advokátskej neziskovke Via Iuris. Na spoločenskej naliehavosti nabrala téma v ére ministra spravodlivosti, neskôr predsedu Najvyššieho súdu Štefana Harabina, ktorý svojimi excesmi doviedol justíciu na pokraj priepasti. Voľný priestor ponúkli reformy ministerky spravodlivosti Lucie Žitňanskej. „Postarala sa o to, aby sa zverejnilo veľké množstvo dát o súdnictve, ona sama však ako právnička nemala predstavu, čo s týmito dátami robiť," vysvetľuje Spáč. A Transparency bola analyticky silnejšia ako jej nezisková konkurencia, dopĺňa Gabriel.

Rezort spravodlivosti začal zverejňovať rozsudky súdov, čo bola prelomová vec. Spôsob, akým to robil, bol však tragický a v kvante rozhodnutí sa nedalo orientovať. Transparency sa toho chytila a dáta začala v prehľadnej podobe publikovať na vlastnom webe. „Povedali sme si, poďme sa pozrieť na súdnictvo cez čísla a ponúknime obraz, ktorý okrem nás nikto iný ponúknuť nevedel," hovorí Spáč.

V Otvorených súdoch Transparency zhromaždila nielen rozsudky, ale priniesla aj údaje o priebehu pojednávaní na súdoch, výkonnostné čísla o práci sudcov, ich majetkové priznania a čiastočne aj životopisy. Dôležitá však bola možnosť vyhľadávania. V záplave rozsudkov sa na základe kľúčových slov dali jednoducho vyselektovať tie, ktoré človeka zaujímali. Zdanlivá maličkosť mala zásadný význam. Sudcovia boli odrazu obnažení a aj laik sa mohol jednoducho a rýchlo pozrieť na ich prácu. To následne Transparency aj urobila, keď analyzovala rozsudky týkajúce sa korupcie. Spáčovi sa tak podarilo v roku 2015 zistiť, že za nestíhaním korupcie stojí málo aktívna prokuratúra a nie súd, ktorý dokázal v tom čase odsúdiť až 93 percent obžalovaných.

Nový portál sa uchytil. „Očakávania boli, že môže byť úspešný ako iné naše dva portály – Otvorené verejné obstarávanie a Otvorené zmluvy. Kým tieto však mali týždennú návštevnosť okolo sto návštevníkov, Otvorené súdy išli veľmi rýchlo na dvetisíc denne," opisuje Spáč. Za celý rok 2014 nový web navštívilo viac ako dvestotisíc používateľov. Obľúbili si ho právnici, pre ktorých to bol užitočný bezplatný pracovný nástroj.

Objem zverejňovaných dát rástol. Dnes portál zobrazuje zhruba štyri milióny rozsudkov, čo je asi dvadsať miliónov strán textu a ďalšie dáta o súdoch. Transparency zakrátko narazila na svoje technické limity. Pomohlo vydavateľstvo denníka SME, ktoré mimovládke ponúklo kapacitu svojich serverov. Na nich funguje portál dodnes.

Dôkazom kvality portálu bolo, že ho v roku 2014 do veľkej miery skopírovalo ministerstvo pod vedením Tomáša Boreca. „Urobili to vrátane celého nášho fialovo-bieleho vizuálu," spomína Spáč. Väčším šokom pre neho však bolo, že Otvorené súdy prestali kvôli tomu zo dňa na deň fungovať. Rezort bez predchádzajúceho upozornenia zmenil spôsob zverejňovania dát, čím narušil systém, ktorým sa dáta sťahovali do portálu Otvorené súdy. Transparency musela svoj portál, ktorý bol na dva mesiace vyradený z prevádzky, s nemalými finančnými nákladmi preprogramovať. Spáč so Šípošom uvažovali, či budú privlastnenie si duševného vlastníctva Transparency ministerstvom riešiť. Uzavreli to s tým, že sa tretiemu sektoru vlastne podarilo dotlačiť štát ku kvalitnému riešeniu, čo je pozitívne. Fungovanie ministerského webu sa odrazilo na návštevnosti Otvorených súdov. Tá odvtedy nerastie, stále sa však drží na slušnej úrovni.

Spolupráca dvojice bola jednou z najlepších v rámci Transparency. Spáč si od počiatku získal Gabrielovu dôveru. Šéf Transparency dával voľnú ruku mladému kolegovi, ktorý vyštudoval politoló-

giu, ale osvojil si v škole i štatistické metódy, prácu s veľkými dátami a už ako absolvent mal značné vedomosti aj o justičnom prostredí.

Ich pracovné súžitie však poznačilo aj napätie pri vymýšľaní prvého nezávislého hodnotenia kvality a efektivity slovenských sudcov. Gabriel presadil, že veľkú Spáčovu analýzu dát o práci sudcov budú verejnosti prezentovať formou ďalšieho rebríčka, proti čomu má analytik dodnes výhrady. Videl totiž, že rebríček bude mať systémové problémy a nebude sa dať zostaviť úplne férovo. Poškodí niektorých sudcov na veľkých a preťažených súdoch a naopak, sudcovia z malých súdov budú vo výhode. Gabriel však rebríček presadil.

„Chápem, prečo ho chcel mať a z pohľadu verejnosti mal pravdu," hodnotí spätne Spáč. Už vtedy sa v ňom však bila hĺbavá povaha vedca s potrebou mimovládky byť i aktivistom a výstupmi oslovovať širokú verejnosť. Aj preto neskôr Transparency opustil a zamieril do akademického sektora.

Gabriel pripúšťal, že v prípade rebríčka sudcov nejde o také presné meranie, ako v prípade rebríčkov, ktorými mapujú transparentnosť samospráv. Aj tak to však považoval za dobrý nápad. Hodnotenie práce sudcov nimi samotnými, ktoré presadila ministerka Žitňanská, nefungovalo. Šéfa Transparency navyše hnevali časté paušalizujúce tvrdenia o skorumpovanosti celého súdnictva a všetkých sudcov. „Nezdá sa mi, že by to bol pokus mimo," hodnotí aj s odstupom. „Žiadny rebríček nie je stopercentný. Tu sme diskutovali o hranici, za ktorou je ešte dostatočne vypovedajúci o realite. To je vždy expertný odhad pri pohľade na kvalitu dát. Rolu však hrajú aj anekdotické skúsenosti v tom zmysle, či výsledky rebríčka sedia do mediálnych príbehov o kvalite sudcov."

Prvý kompletný rebríček Transparency prezentovala verejnosti v roku 2014.[12] Komunikovala ho tak, že aj napriek istým limitom je užitočným nástrojom. „Snažili sme sa ľuďom povedať, že ak dostane váš prípad sudca, ktorý skončil na 650. mieste zo sedemsto, neznamená to automaticky, že je zlý. Znamená to však, že z rôznych dôvodov na jeho rozhodnutie zrejme budete dlho čakať a nebude kvalitné. A to platí doteraz," približuje Spáč.

Rebríček dáta zverejňoval pomocou grafov a umožňoval porovnávať výkonnosť viac ako sedemsto sudcov okresných súdov. Po uverejnení prišlo veľa reakcií. Viacerí sudcovia sa sťažovali. Nízke umiestnenie v rebríčku na nich vrhalo zlé svetlo. Spáč si spomína na stretnutie s predsedníčkou jedného z bratislavských okresných súdov. Tá priznala, že rebríček sedí, snažila sa však Spáča presvedčiť, aby ho stiahol. Verejnosť sa jej začala sťažovať, že ich prípady dostali na starosť zle hodnotení sudcovia a dožadovali sa výmeny.

Iné reakcie Spáčovi ukázali, že rebríček do istej miery mapuje aj korupciu v súdnictve. Podľa jeho poznatkov sa o väčšine sudcov na chvoste v justičnom prostredí skutočne hovorilo, že sú skorumpovaní. Aj to ho uistilo v tom, že hodnotenie sa predsa len oplatí zopakovať.

Že rebríček čiastočne indikuje aj korupčné riziká, potvrdil prípad bývalej sudkyne Miriam Repákovej, ktorú v roku 2020 obvinili v prípadoch korupcie na bratislavských súdoch. Podľa indikátorov efektivity a kvality rozhodovania skončila táto sudkyňa v rebríčku Transparency predposledná. Vo výpovedi pred vyšetrovateľmi potom uviedla, že predsedníčku Súdnej rady nekontaktovala pre konkrétne súdne spory, ale aby sa jej posťažovala na pracovnú vyťaženosť, aj na rebríček Transparency, ktorý ju pobúril.

Transparency zverejnila rebríček sudcov medzitým už trikrát. V organizácii momentálne prebieha diskusia, či je možné ho v budúcnosti zdokonaliť alebo naň rezignovať.

Zdravotnícke kauzy

Pod vedením Gabriela začala byť Transparency postupne viac aj watchdogom, teda organizáciou, ktorá sa venuje verejnej kontrole moci. Odkláňala sa tak od školy Eugena Jurzycu, ktorej sa na prelome tisícročí pevne držala Emília Sičáková-Beblavá.

Ekonóm Jurzyca tvrdil, že zamerať sa na neefektívny systém a jeho zlepšenie malo v tom čase väčší význam, než poukazovať na zlyhania konkrétnych ľudí. Bola to však aj stratégia celosvetovej Transparency, ktorá prvé roky svojej existencie mala zásadu nejsť do káuz, ale venovať sa systémovým veciam typu „lepší zákon“ alebo „lepšie neformálne pravidlá“.

Nebolo to však tak, že by Gabriel prišiel s odhodlaním zmeniť smerovanie slovenskej pobočky, dajme tomu po vzore českej Transparency, ktorá sa kauzám od začiatku pôsobenia systémovo venovala. Zmysel nevidel ani v dobiehaní watchdogovo orientovanej Aliancie Fair-play. „Určite som nechcel ísť tým smerom, že budeme pátrať po najväčších prešľapoch. Oveľa dôležitejšie sa mi zdalo, a stále zdá, mať dobrý výskum, ktorý opisuje konkrétny problém a ponúkať riešenia. Konkrétny korupčný príbeh však viac ako kvalitná štúdia o potrebe zmeniť systém majetkových priznaní politikov pomáha zdravo naštvať verejnosť,“ pripúšťa.

Gabriel vždy pôjde do polemiky s niekým, kto prikladá kauzám zásadný význam z pohľadu zlepšovania krajiny. „Systémový prístup dokáže zmeniť krajinu oveľa viac, ako kauzy, ktoré prichádzajú a odchádzajú,“ zhŕňa. Transparency preto nikdy nemala projekt orientovaný na kauzy a skôr vždy robila čiernu robotu, na ktorú môže niekto

Október 2015, Bratislava: Prvé veľké kauzy sa Transparency podarilo otvoriť v roku 2014 vďaka Zuzane Dančíkovej, ktorá dostala na starosť nový zdravotnícky program. Foto – SME / Jozef Jakubčo.

nadviazať. V Gabrielovej ére sa však predsa len zmenil prístup organizácie. Nový šéf si uvedomil, že kauzy nie je možné ignorovať. Prichádzali však neplánovane, najčastejšie ako vedľajší produkt analytickej práce, alebo ako rozhodnutie venovať sa konkrétnemu podnetu.

Aj z tohto dôvodu nepatrili kauzy otvárané Transparency k tým celospoločensky najvýznamnejším, často mierili do lokálneho prostredia. Prvou výnimkou boli veľké zdravotnícke kauzy v rokoch 2014 a 2015, pod ktoré sa podpísala už skôr spomínaná Zuzana Dančíková, ktorá mala okrem oblasti zdravotníctva na starosti aj fundraising. Absolventku Masarykovej univerzity v Brne si Gabriel zavolal z INEKO v roku 2012 v súvislosti s viacročným zdravotníckym programom, na ktorý získal prostriedky. Ťažiskovú aktivitu, na ktorej sa podieľal aj inštitút INEKO, predstavovala kontrola verejného obstarávania.

K zvýšeniu záujmu o tému sa Transparency snažila prispievať vypracovaním prípadových štúdií zameraných na podozrivé zdravotnícke tendre. V praxi to vyzeralo tak, že dátový špecialista INEKO Peter Klátik pripravoval dátovú bázu, ktorú sa Zuzana Dančíková s Dušanom Zacharom z INEKO následne snažili analyzovať.

Preskúmali novozverejnené dáta z verejných obstarávaní slovenských

nemocníc a ukázalo sa, že v zdravotníckych tendroch sa málo súťaží. Dve tretiny nákupov sa realizovali cez jediného do súťaže prihláseného uchádzača. Prvou výraznou prácou bolo zmapovanie nákupov CT-čiek, čo sú medicínske prístroje, ktoré pacientov presvietia röntgenovými lúčmi a pomáhajú tak lekárom lepšie posúdiť ich zdravotný stav. Tieto nákupy sa ukázali byť predražené. Porovnanie cien poukazujúce na miliónové plytvanie vo verejnosti zarezonovalo.[13]

Ďalšia veľká štúdia sa venovala objednávkam stravovacích služieb. Hlavným výsledkom bolo odhalenie podozrivých tendrov, ktoré sa v rámci rovnakej schémy odohrali v štyroch veľkých štátnych nemocniciach. V čase, keď tím finalizoval výsledky, sa Transparency ozval redaktor Miroslav Kern z denníka SME. „Zistila som, že dostal tip a pracuje na úplne rovnakej téme ako my," vraví Dančíková. Transparency sa so SME dohodli, že spoja sily.

Článok vyšiel 8. decembra 2014 na titulke denníka pod názvom *V nemocnici prejeme milióny*.[14] Mapoval nevýhodný nákup stravovacích služieb na osem rokov za desať miliónov eur v Trenčíne, Banskej Bystrici, Trnave a Poprade, za ktorými boli podozrivo poprepájané firmy s vlastníkmi ukrytými v schránkových firmách.

Kauza prerástla do celoslovenského škandálu, ktorý musel vysvetľovať vtedajší minister zdravotníctva Viliam Čislák. Tentokrát mala už aj personálne dôsledky. Minister do týždňa odvolal riaditeľov dotknutých nemocníc. Vo funkcii skončil i vedúci služobného úradu na ministerstve Martin Senčák, ktorý tendre za rezort odobril. „V prípade mojej práce to bolo prvý raz, čo sa podarilo niečo hmatateľné dosiahnuť. Mala som z toho výborný pocit," spomína Dančíková.

Denník SME navyše spoločnú prácu prihlásil do Novinárskej súťaže, kde získala až dve nominácie. V máji 2015 sa za trojicu autorov mohla odovzdávania cien zúčastniť iba Dančíkovej kolegyňa Katarína Hukelová, ktorá sa na analýze podieľala. V Transparency videli vysoké šance, že minimálne jednu z nominácií sa podarí premeniť. Hukelová sa naučila pripravený ďakovný prejav a rátala s tým, že s ním za trojicu autorov vystúpi. Nakoniec zažila sklamanie.

„Obe ceny získala redaktora Barbora Demešová z TV Markíza za kauzu Piešťanského CT," opisuje. Večer však napokon nevyznel pre Transparency úplne naprázdno. Novinársku cenu si odniesla čerstvá posila mimovládky – Michal Piško, aj keď za sériu článkov o činnosti samospráv pred komunálnymi voľbami, ktoré napísal ešte v SME.

Spolupráca Transparency s médiami pokračovala. V jednej z ďalších analýz, ktoré sa týkali taktiež CT prístrojov, objavila Zuzana Dančíková trenčian-

skeho podnikateľa, ktorý sa podozrivým spôsobom dostal k výhodným zákazkám. Už na prvé počutie bolo čudné, ako sa 64-ročnému bývalému vojakovi Miroslavovi Lepónimu podarilo založiť päť firiem s CT a MR prístrojmi, ktoré úspešne podnikajú v štyroch mestách a tešia sa priazni Všeobecnej zdravotnej poisťovne.

Spoločný článok Dančíkovej, Kerna a redaktorky špecializujúcej sa na tému zdravotníctva Veroniky Folentovej vyšiel v novom Denníku N 25. mája 2015.[15] Obsahoval aj informáciu, že v Lepóniho biznise figuruje aj 74-ročná teta riaditeľa štátnej zdravotnej poisťovne Marcela Foraia. Vzápätí sa podarilo zistiť, že štátna poisťovňa pod vedením Foraia uzatvorila s „tetou Ankou“ sériu zmlúv za milióny eur. Veľký zdravotnícky škandál, ktorý prepierali všetky médiá, bol ďalšou ranou pre dôveryhodnosť vládneho Smeru. Ten Foraia napokon obetoval.

To už však Zuzana Dančíková necítila spokojnosť. Dlhotrvajúci adrenalín a presvedčenie, že Transparency robí záslužnú prácu, vystriedali iné pocity. „Veľmi to na mňa doľahlo. Pochopila som, aké je ťažké dookola robiť túto prácu. Vždy prídeš s niečím novým, niečo odhalíš a aj niekto odstúpi, čo je tá veľká vec, na ktorú mieriš, ale aj tak sa v skutočnosti nič nezmení. Veci idú ďalej po starom, len v inom obsadení.“

Okrem odhaľovania káuz sa Transparency čoraz častejšie snažila do nich vstupovať aj ako aktívny účastník. Pod Gabrielovým vedením iniciovala desiatky konaní, podnetov, rozkladov, sťažností, či súdnych žalôb voči inštitúciám a jednotlivcom ohýbajúcim zákony. Takýto postup sa rýchlo ukázal ako ďalšia účinná stratégia. Na rozdiel od médií si mimovládna organizácia mohla dovoliť aktivizmus a tlačenie na odstránenie chýb. Vďaka tomu mohla viaceré kauzy oveľa lepšie sledovať a aktívne dotiahnuť.

Úspechom bola napríklad žaloba voči viacerým vodárenským spoločnostiam, ktoré odmietali sprístupňovať aj základné údaje o svojom hospodárení. Odvolávali sa pritom na široko vykladané výnimky pre obchodné spoločnosti v infozákone. Bratislavský krajský súd však vyhovel žalobe Transparency z roku 2015 a rozhodol, že vodárenské spoločnosti sú verejné inštitúcie a vzťahuje sa na ne plná informačná povinnosť. Informovať majú teda podobne ako ich akcionári – mestá a obce. Žiaľ, aj napriek tomuto prelomovému rozhodnutiu viaceré vodárenské spoločnosti stále hľadajú kľučky, ako informácie tajiť.

Až v júli 2020 sa Transparency podaril prielom v dlhoročnej snahe o sprístupnenie informácií o výkupoch pozemkov pod bratislavským diaľničným obchvatom Národnou diaľničnou spoločnosťou. Najvyšší súd sa stotožnil s názorom, že mená a priezviská predávajúcich štát nemá tajiť.

Koniec jednej éry

Rok 2014 bol pre slovenskú Transparency výnimočný. Zdravotnícky a justičný program zožali po niekoľkých rokoch snahy výrazné úspechy. V spoločnosti rezonovali analýzy rozsudkov týkajúcich sa korupcie, výberových konaní na súdoch, hodnotenie kvality sudcov, ale aj škandál nákupu jedálenských služieb v štyroch nemocniciach.

Organizácia dosiahla aj výrazný míľnik, keď bol za jej aktívnej účasti prijatý historicky prvý zákon na ochranu ľudí ohlasujúcich korupciu. Spolu s inými mimovládkami sa tiež zasadila o vylepšenia v zákone o financovaní politických strán a o zmeny vo financovaní predvolebných politických kampaní. Výsledkom spoločnej snahy bolo i to, že neuspeli návrhy úradov a samospráv na výrazné obmedzenie práva občanov na informácie.

Organizácii sa v tomto roku podarilo viacero časovo a ľudsky náročných projektov. Vydala v poradí tretí rebríček transparentnosti stovky najväčších slovenských miest, rebríček transparentnosti slovenských nemocníc, vykonala protikorupčný audit Žilinského samosprávneho kraja a začala protikorupčný audit štátom vlastnenej spoločnosti, Slovenskej pošty. Podarilo sa aj niekoľko menších, ale dôležitých analýz. Pozrela sa na vývoj cien pri výstavbe diaľnic, nevýhodné obstarávanie elektrickej energie nemocnicami, nákup plynu bez súťaže, viaceré štátne tendre šité na mieru dopredu vybraným uchádzačom, či na firmy so sídlom v daňových rajoch, ktoré sa podieľajú na štátnych zákazkách.

Okrem budovania portálu Otvorené súdy rozšírila mimovládka aj internetový portál týkajúci sa verejných firiem. Poznatky z kontroly verejného obstarávania vyviezla do Gruzínska a v spolupráci s Českom, Poľskom, Maďarskom a Estónskom pracovala na projekte venujúcemu sa kritickým oblastiam v boji s korupciou. Každý druhý deň zverejnila nový príspevok na facebooku, každý druhý týždeň nový článok na blogu. Transparency vydala štyri odborné publikácie a mala na konte viac ako 1 500 mediálnych zmienok. Tím a jeho šéf mali dôvod na spokojnosť. Výrazné výsledky podmienené značným pracovným nasadením si však vyžiadali daň. Gabriel sa cítil vyhorený.

„Písanie projektov je tá najmenej zábavná časť práce. Nuda sú aj všetky tie finančné záležitosti. Ako manažér musíš riešiť medziľudské vzťahy, odmeňovanie, dohliadať na tím, motivovať ho. Ako nutné zlo som to vnímal už od svojho príchodu. Teraz toho bolo priveľa," opisuje vtedajšie rozpoloženie.

V takejto situácii sa objavila ponuka denníka SME na prácu ekonomického komentátora. Gabriela podnietila ešte viac rozmýšľať, čo mu v Transparency vyhovuje a čo nie.

Napokon sa ju rozhodol prijať. Videl pred sebou nové možnosti a šancu, že sa opäť bude tešiť z práce, ktorú robí. „Médiá sú nám celkovo blízke, robia veľmi podobné veci, niekedy si dokonca konkurujeme v grantových súťažiach. Podobne je to aj s vplyvom na krajinu, ako ju zmeniť k lepšiemu. Aj v nich je veľká sloboda, autori môžu písať a hovoriť, čo si myslia. Čiže analytická práca by bola veľmi podobná, ubudlo by však manažérstvo," vysvetľuje svoje úvahy.

Rozhodnutie oznámil Gabriel správnej rade a spolu začali hľadať nového predsedu. Post ako prvému ponúkli Pavlovi Sibylovi, ktorý bol ako reportér týždenníka Trend jedným z prvých členov správnej rady Transparency.

„Ponuku seriózne zvažoval, napokon ju však neprijal," spomína. Sibyla dal vtedy prednosť spolupráci s čerstvo zvoleným prezidentom Andrejom Kiskom, ktorá ale nevydržala dlho. Zakrátko sa vrátil do tretieho sektora a na tri roky sa postavil do čela novej protikorupčnej organizácie Nadácia Zastavme korupciu.

Neúspešne dopadli i ďalšie pokusy nájsť riaditeľa. V Transparency sa napokon rozhodli, že vedenie prevezmú napoly zamestnanci Samuel Spáč a Zuzana Dančíková. „Bola to z núdze cnosť. Šlo však o najskúsenejších ľudí v organizácii. Keď sa dívam na to, ako sa neskôr vyvíjala ich kariéra, som si istý, že by vedenie Transparency zvládli," myslí si Šípoš.

Mladých ľudí, ktorí boli vtedy krátko po ukončení štúdia, ponuka najprv prekvapila. Gabrielov nápad sa im však vzápätí zapáčil. Obaja prikývli. „Lákalo ma vyskúšať si novú rolu," díva sa spätne na ten moment Dančíková, ktorá sa navyše túžila posunúť ďalej od témy zdravotníctva, ktorá ju nikdy nechytila za srdce. „So Samom sa nám javilo, že by to bol dobrý model a fungovalo by to."

Zdalo sa, že všetko je nezvratné a Gabriel po šiestich rokoch Transparency opustí. V lete 2014 sa však objavila správa, že do vydavateľstva Petit Press, ktorého súčasťou je aj denník SME vstupuje finančná skupina Penta s pochybnou minulosťou. Udalosti nabrali rýchly spád. Mnohí potenciálni Gabrielovi kolegovia sa na protest zdvihli zo stoličiek a ohlásili vznik nového Denníka N. Pre šéfa Transparency bolo rovnako neprijateľné pracovať vo vydavateľskom dome, ktorý bude sčasti vlastniť kauzou Gorila spoločensky skompromitovaná firma a rozhodol sa zostať v Transparency.

„Bol som sklamaný, na druhej strane som vedel, že zďaleka nešlo o pracovnú ponuku, aká sa objaví len raz za život," uvedomoval si, že práca v denníku má aj tienisté stránky. Sloboda komentátora naráža na realitu, keď je potrebné takmer denne komentovať silné udalosti a médium pri výbe-

Júl 2017: Gabriel Šípoš na dovolenke v súostroví Špicbergy. Foto – archív G. Šípoša.

re tém zohľadňuje aj dopyt čitateľov. „Komentátor je tiež pod tlakom dennej výroby nútený pracovať často rýchlo a povrchne."

Riaditeľ zakrátko opäť zapadol do každodennej rutiny. Rozpad redakcie SME mal pre Transparency aj pozitívny moment. Na trh sa dostalo viacero novinárov a Gabriel prijal Michala Piška, vyštudovaného dramaturga, ktorý sa však posledných jedenásť rokov ako novinár venoval predovšetkým oblastiam samosprávy, ľudských práv, životného prostredia, ale aj dátovým analýzam. „Hoci som vtedy zvažoval viacero možností, ponuka Transparency ma oslovila najviac. Podobne ako pri mienkotvorných médiách som jej prácu tiež vnímal ako úsilie o slušnejšiu a férovejšiu krajinu, pričom na rozdiel od novín sa do neho dalo vstupovať aj aktívnejšie, ako len opisovaním problémov a reality," hovorí Piško.

Od náročnej práce sa Gabriel navyše dokázal odpútavať vďaka celoživotnej záľube, ktorou je cestovanie. Záťaž si kompenzoval cestami, počas ktorých bol väčšinou od diania v mimovládke úplne odrezaný. Vrátane služobných ciest, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou práce šéfa pobočky celosvetovej organizácie, trávil ročne v zahraničí až dva mesiace.

Gabriel sa vždy snažil cestovať s otvorenou hlavou. Na Slovensku toho stále veľa nefunguje a zahraničie ponúkalo inšpiráciu. „Svet je skvelý súhrn rôznych experimentov," vysvetľuje, že veľmi podobné

problémy riešia v rôznych končinách úplne inak. Nemusí ísť pritom iba o veci spojené s korupciou, čo je náplňou práce Transparency. So záujmom sleduje ekonomické, spoločenské alebo sociálne témy. „Cestovanie je veľmi prínosné na otváranie očí, samovzdelávanie, ale človeka tiež učí empatii a tolerancii," vraví.

V čele mimovládky ostal Gabriel ďalších päť rokov. V máji 2020 tímu opäť oznámil svoj odchod. Jeho pôsobenie v Transparency sa zavŕši zrejme po jedenástich rokoch, čo je rovnaká doba, ako ju viedla prvá šéfka Emília Sičáková-Beblavá. Ďalšia budúcnosť riaditeľa Transparency, ako aj otázka nástupcu je nateraz otvorená. Gabriel zrejme opustí nielen Bajkalskú 25, ale aj Slovensko. Svojim kolegom otvorene hovorí, že sa cíti byť vyčerpaný a potrebuje novú výzvu, optimálne v cudzine.

„Ukázal, že i z človeka, ktorý nemá ideálne osobnostné predpoklady, môže vyrásť silný a výrazný líder. V pozícii riaditeľa, po ktorej netúžil, dokázal sústavne rásť," hodnotí príbeh druhého šéfa protikorupčnej organizácie jeho kolega Ľuboš Kostelanský, ktorý v Transparency pôsobí od roku 2018 ako projektový koordinátor a venuje sa samospráve, justícii a oblasti financovania politiky.

Na rozdiel od nadpriemerných analytických schopností bola jeho personálna politika slabšou stránkou vedenia Transparency. Časté zmeny v tíme pritom neboli iba dôsledkom napätého rozpočtu organizácie, ktorej fungovanie závisí od časovo ohraničených projektov. „Bolo veľa ľudí, ktorí odchádzali, ani nie kvôli nemu, ale nespravil dosť preto, aby zostali," charakterizuje ďalší dôvod personálnych zmien Samuel Spáč.

Spáč po odchode z Transparency prijal členstvo v správnej rade organizácie aj preto, aby jej šéfa kontroloval aj z tohto hľadiska. Pravidelne sa mu snaží pripomínať, že má myslieť na svoj tím. „Gabriel je výnimočne férový človek, pokiaľ ide o fakty. Čo sa týka empatie a emócií, tam nemá dobré čítanie," všíma si. „S humorom hovorím, že keby jeho mama pracovala na mestskom úrade a mala na starosti verejné obstarávanie, ktoré by spravila zle, on by ju za to neváhal verejne kritizovať."

„Pre mňa je Gabriel jeden z tých, ktorý ma v živote najviac ovplyvnili, ale zároveň bol človekom, s ktorým som mala v pracovnom živote najkomplikovanejší vzťah," charakterizuje bývalého šéfa Zuzana Dančíková, ktorá z Transparency odišla na analytickú jednotku ministerstva financií a v súčasnosti si na London School of Economics robí doktorát v oblasti rodových štúdií. K takémuto zameraniu ju nasmerovala situácia, akú zažila najskôr v INEKO a potom aj v Transparency.

Obe organizácie boli z pohľadu obsadenia dôležitých pozícií čisto mužské. „Začala som rozmýšľať, kde sú ženy, čo ma priviedlo k téme, ktorej sa teraz venujem," poukazuje na problém, ktorý je oveľa širší a dotýka sa veľkej časti spoločnosti. „Keď si musíš ako žena vyboxovať väčší priestor v takomto prostredí, tak časť žien to nespraví, pretože to nevie. Šéf nemôže čakať, že žena v juniorskom postavení udrie do stola a presadí svoj názor, ale musí sa jej trikrát spýtať a ona mu to potom povie. Gabriel bol zvyknutý na prácu s mužmi. Nevedel toto čítať," vraví o pocitoch viacerých žien v Transparency.

Ani príchody žien neboli vždy jednoduché. Keď už objem práce v rámci fundraisingu presiahol vtedajšie kapacity, vyhlásila Transparency konkurz na posilu. Vo finále ostali dve ženy. Gabriel sa so Zuzanou Dančíkovou, s ktorou robil pohovory so všetkými uchádzačmi, nevedeli zhodnúť, ktorá z finalistiek bola na pohovore lepšia. Dančíková, ktorej bola téma rodovej rovnosti na pracovisku už vtedy blízka, protirečila Gabrielovi výčitkou, že ho ovplyvnil vzhľad a vystupovanie Tamary Stohlovej, prvej kandidátky. „Možné to je", uznal vtedy Gabriel, „no stále si myslím, že je odborne lepšia". Nakoniec Stohlovú zobrali. „Bola z nej výborná nástupkyňa Dančíkovej pre oblasť fundraisingu," hodnotí s odstupom.

Iným problémom bolo, že na rozdiel od prvých rokov, keď si manažérske a programové vedenie organizácie delili Emília Sičáková-Beblavá a Daniela Zemanovičová, Gabriel prevzal obe úlohy. Takéto vedenie organizácie, navyše s jedinou úrovňou riadenia, si vyžadovalo veľa času a energie a nový šéf Transparency preto vždy preferoval skôr ľudí, ktorým vyhovovala samostatnosť a vedeli sa presadiť.

Nie všetci sa však v takomto prístupe našli a niekoľko ľudí preto Transparency opúšťalo aj s pocitom frustrácie. Práca v neziskovom sektore priťahovala predovšetkým mladých absolventov a mnohým z nich chýbalo systematickejšie vedenie a väčšia pozornosť skúsenejších kolegov.

Osobnostné nastavenie Gabriela, ktoré nie každému vyhovovalo, bolo na druhej strane pre samotnú organizáciu aj istou výhodou. „Úspech Transparency stojí do veľkej miery aj na tom, že jej šéf žije v striktnom svete argumentov, vie ich presvedčivo presadzovať a zároveň sa nepoddáva emóciám," hovorí Piško, ktorý riaditeľa v neprítomnosti zastupuje. „To je kombinácia, ktorá mu umožňuje viesť organizáciu niekedy aj proti prúdu a ísť do konfliktov. Mnohí by si radšej zahryzli do jazyka, aby sa potom nemuseli konfrontovať s urazenými reakciami alebo sa zožierať nadávkami všelijakých hejterov a trollov. Gabriel to dokáže odfiltrovať a zároveň dobre vycítiť, čo je aktuálna, hoci aj kontroverzná téma, ktorá spoločnosť zaujme."

Aj Piško pripúšťa, že Gabrielova dôrazná racionalita môže pôsobiť na mnohých neempaticky. „Neznamená to však, že s ním nič nepohne. Pamätám si niekoľko situácií, keď bolo vidno, že mu nie je všetko jedno," hovorí. Jednou z nich bola emotívna tlačová konferencia Transparency v novembri 2016, na ktorej vystúpila bývalá zamestnankyňa ministerstva zahraničných vecí Zuzana Hlávková s kritikou toho, ako jej bývalý zamestnávateľ organizoval podujatia k slovenskému predsedníctvu v Rade EÚ. „Pred touto tlačovkou mi priznal, že už niekoľko nocí nespal dobre, pretože mal obavy o stav Zuzany Hlávkovej," spomína Piško.

Úspech Transparency v ére Šípoša, podobne, ako v období Emílie Sičákovej-Beblavej, závisel do značnej miery aj od ich vôle pracovať vo veľkom nasadení, pripomína Piško. „Gabriel nemá deti a funguje tak, ako v minulosti fungoval aj jeho prvý šéf Eugen Jurzyca. V práci nezriedka trávi aj večery a víkendy. Transparency je aj vďaka tomu viditeľná viac ako mnohé organizácie vedené ľuďmi s rodinným životom, ktorým o piatej padne a cez víkend sa venujú hlavne deťom."

Príbehy Emílie aj Gabriela ukazujú, ako veľmi tieto dve výrazné osobnosti formovali dnešnú podobu Transparency. So všetkými ich silnými, ale aj slabšími stránkami. V nasledujúcich kapitolách sa na tento vyše dvadsaťročný príbeh, jeho úspechy ale aj zlyhania pozrieme bližšie – optikou dnešného tímu Transparency.

8. decembra 2014: Transparency sa s novinármi SME podarilo odhaliť predražené stravovacie tendre v slovenských nemocniciach. Škandál pripravil o funkcie riaditeľov viacerých nemocníc a vedúceho služobného úradu na Ministerstve zdravotníctva. Reprofoto – SME.

■ Veda a technika Čo na začiatku potrebuje dobrý startup

MÉDIÁ
Nový hovorca KBS:
Na nočnom stolíku mám Bezákovu fotografiu
strana 4

DENNÍK
SME

ZAHRANIČIE
Tunisko a Bahrajn
Dva úplne odlišné príbehy arabskej jari
strana 8

Cena 0,50 € | predplatné 0,45 € | www.sme.sk | Pondelok 8. 12. 2014 | Číslo 281 | Ročník 22

V nemocnici prejeme milióny

Pre štátnu nemocnicu bude desať rokov variť firma, ktorej stopy vedú do Luxemburgu

V nemocniciach pre pacientov a zamestnancov už často varia a kupujú jedlo externé firmy. FOTO SME – GABRIEL KUCHTA

Štátne nemocnice sa zaviazali, že budú desať rokov nakupovať jedlo od externých firiem.

BRATISLAVA. Sú schátané a pacienti v nich čalajú na vyšetrenia aj mesiace. Napriek tomu štyri veľké štátne nemocnice externým prevádzkovateľom vývarovní zaplatia desiatky miliónov eur. Nemocnice v Trenčíne, Banskej Bystrici, Trnave a Poprade riadia nominanti ministerstva zdravotníctva. Sumár zmlúv, ktoré preverilo SME a Transparency International, sa blíži k 81 miliónom eur s DPH za desať rokov.

> Došlo k výmene vedenia. O firme už prakticky nič neviem.
>
> **Róbert Lenčéš,** zakladateľ Hospital Catering Solutions

Podozrivé sú viaceré okolnosti kontraktov. Do súťaže išli opakovane personálne prepojené firmy Dora Gastro Slovakia a Hospital Catering Solutions. Predseda predstavenstva Dora Gastro Peter Bitó podpísal zmluvu v trnavskej nemocnici, v Trenčíne už zmluvu podpísoval za Hospital Catering Solutions, ktorej väčšinovým akcionárom je schránková firma v Luxembursku. Iné nemocnice dostávajú stravu pre pacienta aj za menej ako päť eur denne, v štyroch štátnych ide o sumy od 8,3 až do 10,8 eura na deň. **Miroslav Kern** © SME

Viac na 2. a 3. strane

Stĺpček
Petra Schutza

Gastrodžo

To, že pre štátne nemocnice zabezpečujú stravu sústavy schránok, ktoré sa obmieňajú v tendroch, je len ďalšou z indícií, že „trh" služieb v zdravotníctve je „spravodlivo" rozdelený a užívateľa profitu na koncoch refazca sú nezriedka ľudia v konflikte záujmov. Keďže žalúdky nielen pacientov sú na Slovensku zvyknuté na ledačo, strávia aj túto informáciu.

Skutočnosť, že fantómovi prevádzkovateľa varia drahšie než iné vývarovne, súvisí okrem iného so zvýšenými transakčnými nákladmi a administratívnou náročnosťou utajovania vlastníctva. Aj keby však vyrábali pokrmy cenovo konkurenčné a porovnateľné – akože nevyrábajú – aj tak je speňažovanie vplyvu na delenie zákazkiek protizákonné a trestné. Neexistuje ešte ani polahčujúca okolnosť, že to, čo navaria, sa dá vždy aj zjesť. © SME

Petra Schutza

Pätine agentúr vzali licencie

Budúce fungovanie na trhu práce má zatiaľ isté iba časť agentúr.

197
z 1037 agentúr už získalo potrebnú licenciu.

BRATISLAVA. Dohadzovať ľudi na práce do fabrík či firiem už nie je také jednoduché. Pravidlá fungovania agentúr dočasného zamestnávania totiž štát sprísnil a vyše 180 agentúr, ktoré ich nesplnili, nezískali licencie.

Asi len pätina z približne tisícky agentúr na trhu má licencie isté aj po sprísnení pravidiel. O osude zvyšných asi šesťsto sprostredkovateľov práce štát ešte musí rozhodnúť.

Veľké agentúry sa povinnému vykazovaniu svojej činnosti či nutnosti mať bankovú garanciu nebránia. „Trh sa očistil od agentúr, ktoré nevykazovali dlhšie žiadnu činnosť," vraví Petra Balážová z agentúry Grafton.

Oslovené agentúry dočasného zamestnávania sa zhodli v tom, že náš trh vie uživiť oveľa menej agentúr, než je dnes zaregistrovaných. (vfo)

Viac na 6. strane

Hollande u Putina mier nevybavil

Francúzsky prezident sa nečakane zastavil na moskovskom letisku.

MOSKVA, PRAHA. Francúzsky prezident Francois Hollande sa cestou z Kazachstanu nečakane zastavil na moskovskom letisku, kde sa stretol s ruským prezidentom Vladimirom Putinom.

Zo snahy upokojiť situáciu na východe Ukrajiny však nič nebolo. Ruský prezident žiadne ústupky z podpory separatistov na Donbase neurobil.

Na sociálnych sieťach si ľudia zažartovali z Hollandovej fotografie s kazašským vodcom Nursultanom Nazarbajevom v tradičnom kožuchu. Pripomínal im Borata, filmovú postavu komika Sachu Barona Cohena. (pp)

Viac na 9. strane

Čentéš odobril Čižnára

BRATISLAVA. Jozef Čentéš vlani medzi štyrmi očami schválil Jaromírovi Čižnárovi kandidatúru na post generálneho prokurátora. Čentéš to povedal v diskusii v RTVS s bývalým prezidentom Gašparovičom.

Súčasný šéf prokurátorov mu zas sľúbil, že rezignuje, ak Ústavný súd rozhodne, že svojím konaním porušil jeho práva, povedal Čentéš.

Dohodu podľa neho uzavreli minulý rok v máji, keď sa dvakrát stretli.

Generálny prokurátor Čižnár odkázal, že dnes vysvetlí, o čom s Čižnárom vtedy hovorili. (rs)

Viac na 5. strane

9 771335 440014 50

Počasie
0 až 6 °C
Zamračené. Miestami dážď alebo dážď so snehom.

Kurzy ECB
8. 12. 2014, koľko dostanete za 1 euro

USD	GBP	CZK	HUF	PLN
1,2362	0,7881	27,635	307,25	4,1628

Predplatné
Predplaťte si denník SME
02 – 32 37 77 77

Cena v ČR 29 Kč

„Verejná mienka na Slovensku je masírovaná, či už našimi zapredanými médiami, ktoré sú aj tu a ktoré vystrihujú vždy to, čo sa im hodí a na druhej strane rôzne nadácie typu Transparency a International a ja neviem aké Hájeková, tí mladí zasrani, ktorí tam robia zo seba veľkých vedátorov.“

Ján Slota, predseda SNS
8. júna 2006 v TV JOJ

Na hrane politiky

Aj keď do politického boja Transparency aktívne nevstupuje, kontrola politikov patrí k základom našej DNA. Ako nám kritiku oplácali a dokázali sme si ich vždy udržať od tela?

Pokiaľ ide o korupciu, Slovensko je na úrovni Kolumbie a Senegalu, argumentoval v júni 2002 celosvetovým rebríčkom Transparency v dueli s vicepremiérom Ivanom Miklošom z SDKÚ tridsaťsedemročný predseda opozičného Smeru Robert Fico.[16] O osem rokov už zverejnenie rovnakého rebríčka odbíjal rečami o Transparency ako o pobočke SDKÚ a na jej „politizovanie“ sa chcel sťažovať v berlínskej centrále hnutia. To už mal za sebou prvé vládnutie s HZDS a SNS poznačené kauzami ako nástenkový tender alebo predaj emisií garážovej firme Interblue Group. A v rebríčkoch vnímania korupcie, zostavovaných práve centrálou v Berlíne, viacročný prepad ním spravovanej krajiny zo 49. až na 62. miesto.

Vzťahy najdlhšie slúžiaceho slovenského premiéra s protikorupčnými mimovládkami boli často napäté. Nevraživo viackrát reagoval nielen na kritiku zo strany Transparency, ale aj Aliancie Fair-play či Nadácie Zastavme korupciu. Výpoveď bývalej zamestnankyne ministerstva zahraničných vecí Zuzany Hlávkovej v kauze predraženého predsedníctva v Rade EÚ, ktorú zverejnila Transparency, označil v novembri 2016 za „babské reči“ a „cielený útok na slovenské predsedníctvo“.[17] To mu nebránilo už štvrťroka na to pozvať zástupcov všetkých troch spomínaných organizácií na Úrad vlády, aby si nechal poradiť, ako bojovať s korupciou.

Ficove výkyvy pri témach transparentnosti a boja proti korupcii, ako aj v správaní sa voči nositeľom týchto tém, možno zaiste interpretovať aj ako vypočítavú pragmatickú politiku. Ak prehliadneme „antisystémových“ politikov ako Marian Kotleba či Štefan Harabin, práve šéf Smeru volil v záujme politických bodov voči aktivistom najagresívnejší slovník. Neváhal ich označovať za nepriateľov a klamárov, ani obviňovať z protivládnych sprisahaní financovaných zo zahraničia.

Zatiaľ naposledy vyrukoval s podobnou teóriou v auguste 2020, keď Transparency a Nadáciu Zastavme korupciu obvinil z účasti na politickej korupcii.[18] Združenia podľa neho mlčali o zákazkách úradov na čele s politikmi OĽaNO pre advokáta Michala Miškoviča, aby neohrozili svoje šance na nové dotácie od ministerky investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Veroniky Remišovej.

Obe združenia sa vzápätí ohradili. Nadácia reagovala, že kauzu opakovane kritizovala na sociálnych sieťach i v rozhlase a pripravuje k nej aj analýzu. Rovnako ako my, Nadácia upozornila aj na to, že dotácie od ministerky Remišovej sú určené pre organizácie bojujúce s koronakrízou v sociálnej oblasti a nie pre protikorupčné mimovládky. Deň predtým sme zároveň Miškovičov prípad pre denník Plus jeden deň kritizovali aj my.[19] „Výhra malej kancelárie v sérii štátnych zákaziek v rôznych inštitúciách je zaiste podozrivá a stojí za preverenie, ako boli súťažené, či boli oslovení naozaj najvhodnejší kandidáti a braná do úvahy cena aj kvalita právnikov. Obzvlášť ak ide o poradcu ministra financií,“ hovoril pre noviny šéf Transparency Gabriel Šípoš.

Realita, prečo sme sa kauze v tých dňoch nevenovali aj intenzívnejšie, je pritom prostejšia ako Ficove konšpirácie. V malom tíme Transparency sa podobným témam venujú nanajvýš štyria ľudia, ktorí v tom čase finišovali viaceré iné výstupy, kde nás už tlačili termíny. Či už išlo o aktualizovaný výskum o rodinných väzbách sudcov, spustenie nového projektu o vlastníctve hotelov alebo túto knihu (pri ktorej sme strávili stovky hodín). Žiaľ, projektový spôsob práce so stanovenými harmonogramami mimovládke ako Transparency nie vždy umožňuje všetko odložiť a venovať sa novému podozreniu.

Našou ambíciou ani nemôže byť púšťať sa do každej kauzy. To sme nerobili nikdy, ani v období Ficových vlád. Príkladom môže byť škandál pochybného rozdeľovania eurofondov na vedu a výskum pre neznáme firmy počas pôsobenia ministra školstva Petra Plavčana z leta 2017. Až do odhalení v súvislosti s vyšetrovaním vrážd Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej v roku 2018 boli Plavčanove eurofondy nepochybne jednou z najväčších

káuz tretej Ficovej vlády. V Transparency sme však nemali kapacity na jej hlbšie sledovanie nad rámec niekoľkých odpovedí médiám. V situácii, keď ju zoširoka pokrývali médiá (čo bol aj prípad advokáta Miškoviča) a vo veľkom sa jej venovali aj opoziční politici, by sme v nej zrejme ani nič nové nepriniesli.

Komplikované vzťahy s protikorupčnými mimovládkami však mali aj mnohí ďalší politici. Ficovi najväčší politickí rivali Mikuláš Dzurinda a Ivan Miklošz SDKÚ si napriek počiatočnej spolupráci s Transparency na protikorupčnom programe z roku 1999 museli privykať aj na kritiku. Už v lete 1999 prispeli výhrady Transparency voči výberu poradcu pri predaji akcií Slovenských telekomunikácií k odstúpeniu ministra dopravy Gabriela Palacku a jeho štátneho tajomníka Františka Kureja (obaja SDK). Mediálny archív z rokov Dzurindových vlád dokladuje desiatky vyjadrení našich kolegov pranierujúcich málo transparentné privatizácie či deblokácie ruského dlhu, stranícky klientelizmus, konflikty záujmov i papalášske maniere niektorých vládnych politikov.

Zrejme do najpriamejšieho sporu s Miklošom a Dzurindom sme sa dostali v roku 2011 počas vlády Ivety Radičovej z SDKÚ. Miklošovi ľudia nás a Alianciu Fair-play najskôr prizvali skontrolovať podozrivý výber budovy pre Daňové riaditeľstvo v Košiciach (súťaž vyhrala firma funkcionára SDKÚ Ondreja Ščurku), aby závery oboch organizácií

9. augusta 1999, Bratislava: Minister dopravy, pôšt a telekomunikácii Gabriel Palacka (SDK) sa pre sporné privatizačné tendre lúči po deviatich mesiacoch s funkciou ako prvý minister novej vlády Mikuláša Dzurindu. Foto – TASR / Ivan Majerský.

vzápätí spochybnili a prekrútili. Samotný minister analýzu Transparency interpretoval v podstate ako pochvalu. „Stanovisko TIS potvrdilo zásadnú vec – že nebol porušený zákon a že bolo konané tak, že štát ušetril," tvrdil Mikloš.[20] Analýza pritom jednoznačne odporúčala súťaž zrušiť a vypísať nanovo. „Dôvodom sú naše zistenia, že kritériá hodnotenia a účasti boli zbytočne prísne nastavené, navyše boli v priebehu dvoch kôl výberu menené a ani neboli dostatočne jednoznačné," napísal vtedy v stanovisku Transparency Šípoš.[21]

Faktom je, že z podstaty svojej ústrednej témy sa protikorupčné organizácie dostávajú do interakcií s politikmi často. Tieto kontakty majú rôznu podobu a prirodzene prinášajú aj riziká. Vrátane podozrení, či mimovládky nie sú zneužívané v mocenskom boji. Alebo jednoduchšie – či nekopú za jedných proti druhým. Keďže aj my v Transparency sme opakovane konfrontovaní s podobnými otázkami, pokúsime sa na ne poskytnúť detailnejší pohľad.

Nie je politika ako politika

„To, čo riešia protikorupčné mimovládky, nie je politika v zmysle boja o moc, ale v zmysle nastavenia verejných politík ako záujmu spoločnosti," opisuje základné východisko niekdajšia šéfka Transparency a dnes profesorka Ústavu verejnej politiky Univerzity Komenského Emília Sičáková-Beblavá. Ukážme si teda trochu konkrétnejšie, čo taká protikorupčná mimovládka vlastne robí, ako pri tom ovplyvňuje politiku a či naozaj vystupuje ako pomocník pravicových vlád, ako to opakovane podsúval Fico.

Dobrým príkladom „ovplyvňovania politík" je účasť expertov Transparency v rôznych súťažiach a výberových konaniach. Za vyše dve desaťročia našej existencie sme dostali pozvánky do desiatok najrôznejších komisií, skupín a rád. Od spomínaného výberu poradcu pri predaji akcií Slovenských telekomunikácií, cez tender na deblokácie ruského dlhu, výber dodávateľa online verzie obchodného registra, výberové konanie na členov Rady Úradu pre verejné obstarávanie, členstvo v rade Študentského pôžičkového fondu, až po výber riaditeľa Slovenského národného divadla či prednostov okresných úradov za vlády Igora Matoviča z OĽaNO.

Je pravda, že ponuky na zapojenie mimovládneho sektora prichádzali častejšie od stredopravých vlád. Nie však výhradne. Napríklad v roku 2017 prijal riaditeľ Transparency Gabriel Šípoš ponuku Ficovho ministra zdravotníctva Tomáša Druckera na kontrolovanie hospodárenia Všeobecnej zdravotnej poisťovne z pozície člena dozornej rady, o niekoľko mesiacov neskôr nás Úrad vlády prizýval aj na vypočutie kandidátov na predsedu Úradu pre verejné obstarávanie.

Z podobných ponúk sme napokon prijali len zopár. Ak nám to dovolili kapacity (zväčša šlo o neplatené a časovo náročné úlohy) a ak sme v komisii videli reálnu možnosť ovplyvniť proces tak, aby z neho bolo možné čerpať inšpirácie aj v budúcnosti.

Takou bola napríklad pozvánka bratislavského primátora Iva Nesrovnala z roku 2015 podieľať sa na výberovom konaní šéfov štyroch mestských podnikov s Dopravným podnikom na čele. Ročné výnosy len tejto mestskej akciovky prevyšovali sto miliónov eur, čo bolo zhruba toľko ako tretina rozpočtu hlavného mesta. Oproti dovtedajším čisto politickým nomináciám išlo o pozitívny posun. Preto sme sa rozhodli byť pri tom, aby sme pomohli pilotný projekt čo najlepšie nastaviť a spoznať možné slabiny.

Hoci mestskí poslanci časť našich odporúčaní vypočuli a verejnosť sa tak o kandidátoch dozvedela oveľa viac ako kedykoľvek predtým, výberové konania poznačili aj zákulisné hry. Transparency k celému procesu napokon zverejnila aj kritickú hodnotiacu správu.[22] Našu účasť vo výberovej komisii, hoci len v pozícii pozorovateľov, sme tak napokon nemohli hodnotiť ako úspech. Túto skúsenosť sme však využili na spísanie príručky *Ako uskutočniť výberové konanie v samospráve?*[23], ktorú na základe dobrej praxe zo súkromnej sféry i zo sveta zostavil náš kolega a právnik Pavel Nechala. Odvtedy z nej čerpali desiatky radníc a iných inštitúcií vrátane Nesrovnalovho nástupcu Matúša Valla, ktorému sa v roku 2019 podarilo obsadiť manažérske posty v mestských podnikoch už dôveryhodnejšie. Zatiaľ naposledy, v septembri 2020, sa na našu metodiku pri príprave výberových konaní vo viacerých organizáciách odvolávala ministerka kultúry Natália Milanová za OĽaNO.[24]

Na rozdiel od účasti vo výberových komisiách sme častejšie prikývli na pozvania do pracovných skupín na prípravu legislatívnych zmien. Naši analytici tak so štátom spolupracovali na príprave Zákona o slobodnom prístupe k informáciám a na niekoľkých jeho novelách, legislatívy o konflikte záujmov, verejnom obstarávaní, financovaní politických strán, protischránkovom registri či Zákona o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti.

Expertná spolupráca, o ktorú sa usilujeme za všetkých vlád, nám účinnejšie umožňuje vplývať na systémové zmeny. Samozrejme, ani tu nie sme vždy úspešní. Napriek našej opakovanej účasti v pracovnej skupine ministerstva spravodlivosti sa ani do roku 2020 nepodarilo presadiť zásadnú novelu infozákona. Do skupiny nás prvýkrát prizval ešte člen druhej Ficovej vlády Tomáš Borec v roku 2013. Na druhej strane, aj vďaka úsiliu nás a ďalších mimovládnych organizácií sa do zákona

nedostali škodlivé zmeny, ktoré presadzovali niektoré lobistické skupiny.

Iným príkladom tohto prístupu je náš výskum. V novembri 2005 vyšiel v Denníku SME komentár našej vtedajšej šéfky Emílie Sičákovej-Beblavej *Neodolateľné pokušenie pomôcť strane cez obce?* [25] Ten opisoval stranícky klientelizmus pri prideľovaní dotácií. V prvom prípade išlo o prerozdeľovanie dodatočných daňových príjmov z U.S. Steel, pričom obce so starostami zo strán vtedajšej druhej Dzurindovej vlády získali viac ako polovicu všetkých projektov. Ich podiel v krajine pritom tvoril len 21 percent. Druhý príklad sa týkal dotácií z Environmentálneho fondu, v ktorých zasa boli najúspešnejšie obce so starostami za SMK, pod ktorú vtedy spadal envirorezort.

„Vyzerá to tak, že voliči obcí, na ktorých čele stoja starostovia z opozičných strán, boli 'potrestaní' za svoje politické presvedčenie," napísala Sičáková-Beblavá. V podobnom duchu v tom čase experti Transparency hodnotili aj prerozdeľovanie dotácií Úradu vlády na viacúčelové ihriská alebo príspevkov z rezervy predsedu vlády, ktoré majú slúžiť na krízové situácie. „Musia sa stanoviť jednoznačné a presnejšie kritériá aj na čerpanie peňazí z premiérovej rezervy, ináč ťažko možno predísť podozreniam z politického klientelizmu," komentoval právnik Transparency Pavel Nechala v lete 2005 túto prax pre Pravdu.[26]

Aj keď predstavitelia Dzurindovej vlády niesli túto kritiku iste s nevôľou, nasledujúce roky jasne ukázali, že nešlo o politické útoky, ktoré mali pomáhať ich súperom. Transparency dotácie z premiérovej rezervy, Envirofondu či na ihriská pre obce preverovala pravidelne a zväčša s veľmi podobnými závermi. Upozornili sme tak na zneužívanie premiérovej rezervy za Fica, keď najviac dotácií získavali obce so starostami za Smer. Jednou z najúspešnejších bola dedina, v ktorej šéf Smeru vyrastal. Ale tiež na nadpriemernú úspešnosť nominantov Mosta-Híd pri dotáciách z Envirofondu za éry Ivety Radičovej i tretej Ficovej vlády po roku 2016. V oboch obdobiach fond ovládal Most-Híd. V roku 2017 sa štatistická pravdepodobnosť takéhoto nadpriemerného úspechu obcí s jeho starostami priblížila šanci porodiť jedenástorčatá.

Jedna z našich dosiaľ posledných podobných analýz z februára 2020 odhalila štedrú dotáciu z rezervy premiéra Petra Pellegriniho pre združenie vydavateľky časopisu Slovenka Márie Rehákovej a jeho šéfredaktorky Márie Mikovej na organizáciu folklórneho Dňa kroja v Banskej Bystrici. Len niekoľko dní predtým pritom Slovenka venovala Pellegrinimu titulnú stranu a priniesla veľký „promo rozhovor", za aký by iní museli v predvolebnom čase platiť tisíce eur.[27]

Úspešný príspevok, ktorým sme oslovili takmer dvestotisíc užívate-

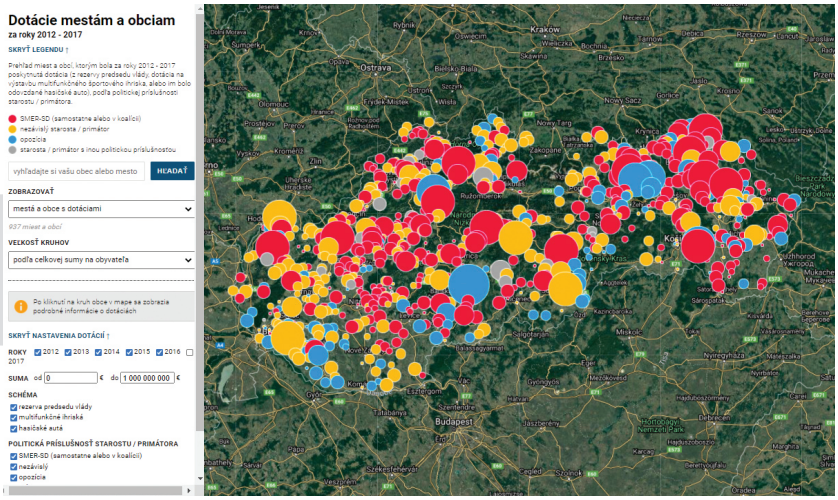

24. februára 2016: Na blogu Transparency sme zverejnili veľkú mapu predvolebných dotácií za druhej vlády Roberta Fica. Farebne sú odlíšené obce - prijímatelia dotácií podľa straníckej príslušnosti ich starostov. Červenú mali starostovia za Smer, modrú opoziční a žltú nezávislí.

ľov facebooku, bol pritom do značnej miery dielom náhody a nie politického lovu na vtedy najobľúbenejšieho politika Smeru. „Kolega Ľuboš Kostelanský, ktorý mal na starosti sledovanie predvolebnej kampane, mi medzi rečou spomenul nejaký PR článok v Slovenke, ale ani som ho nešiel vyhľadať, vravel som si, že oni neoznačené propagačné články predsa robievajú bežne," opisuje situáciu autor príspevku Gabriel Šípoš. „Spojilo sa mi to, až keď som pri prezeraní zmlúv z premiérovej rezervy v centrálnom registri narazil na dotáciu pre združenie Slovenka. Prečítal som si spätne aj ten článok a jeho detinská forma a podlízavosť zrazu dávali zmysel," hovorí.

Naše dlhodobé analýzy dotačných schém a kritika praxe naprieč všetkými vládami sú tiež dobrým príkladom už spomínaného princípu sústrediť sa viac na lepšie nastavenie verejných politík ako na politiku a politikov. Žiaľ, ani pätnásť rokov po volaní nášho vtedajšieho kolegu Pavla Nechalu po jednoznačnejších a presnejších kritériách zamedzujúcich zneužívaniu premiérovej rezervy, sme sa oveľa ďalej nedostali. Pred voľbami v roku 2020 sme preto politikov vyzvali, aby zneužívanú rezervu radšej zrušili a peniaze presunuli do profesionálne vedených grantových programov. Súčasný premiér Matovič to odmieta, rozdeľovanie rezervy budeme preto pozorne sledovať aj za jeho vlády. Nie preto, že ho máme alebo nemáme radi. Ale preto, že rezervu dlhodobo vnímame ako problém nespravodlivého a neefektívneho míňania peňazí nás všetkých.

Ďalším výstižným príkladom výskumu, ktorého podstatou bolo najmä poukázať na systémové slabiny pri verejnej kontrole politiky, bol náš nedávny monitoring financovania predvolebných kampaní strán v parlamentných voľbách 2020. Pre dôveryhodnosť takéhoto projektu je nevyhnutné uplatňovanie aj ďalšieho dôležitého princípu: padni komu padni. Počas monitoringu sme priniesli vyše osemdesiat výstupov. „Poukazovali sme v nich na problémy pri financovaní v podstate všetkých relevantných politických strán, takže pre jedných sme raz boli slniečkari a podľa druhých sme podkopávali zmenu," hovorí Ľuboš Kostelanský, ktorý projekt zastrešoval.

Upozornili sme napríklad na nelegálne dary pre Vlasť Štefana Harabina, ktoré musela strana vrátiť, na financovanie kampane ĽSNS v hotovosti či na možné prekročenie volebného limitu stranou Smer. Venovali sme sa aj skrývaniu volebných výdavkov stranou Za ľudí exprezidenta Andreja Kisku v paušálnych platbách reklamnej agentúre, na kampaň z verejných zdrojov pre politikov viacerých strán vrátane OĽaNO alebo na zneužitie facebookového konta prezidentky Zuzany Čaputovej v kampani PS-Spolu. Naše výhrady smerovali tiež k čisto formálnej kontrole podozrení zo strany štátu, ktoré sme zhrnuli v analýze s desiatimi odporúčaniami zmien vo volebnom zákone.

Mimochodom, závermi nášho monitoringu sa ešte v decembri 2019 chválil aj Harabin, keď z jedného z porovnaní vyšla jeho Vlasť lepšie ako strana Za ľudí Andreja Kisku. O niekoľko týždňov neskôr sa už pokračujúci výskum Transparency snažil takmer tri minúty zhadzovať v relácii v TV Pravda.[28] Rozčúlene sa v ňom pýtal, kto je tá „Transparency Interneša", kto to všetko platí a prečo sa nezaoberá Kiskom či ultraliberálmi.

Sústredenie sa na plošnejší výskum a systémové zmeny neznamená, že sa vyhýbame kritike politikov, štátnych manažérov alebo úradníkov. Aj keď vo väčšine prípadov ide skôr o reakcie na otázky novinárov pokrývajúcich jednotlivé kauzy, pravidelne sa usilujeme overovať aj vlastné podozrenia či tipy od ľudí. Mnohé konkrétne kauzy napokon často dokážu poukázať na systémový problém oveľa lepšie, ako obsiahle analýzy.

Spomenúť možno napríklad náš pôvodne širší výskum, keď sme si v rámci tretieho rebríčka transparentnosti verejných firiem cez infozákon testovali ochotu ich manažérov poskytnúť informácie o svojich služobných autách. Zistenia sme v septembri 2019 zhrnuli v blogovom článku *Ktoré verejné firmy taja autá svojich manažérov?*, osobitne sme sa však zamerali

na najzaujímavejšie odhalenie výskumu. Išlo o výrazne predražený prenájom služobného auta pre riaditeľa Bratislavskej vodárenskej spoločnosti (väčšinovo vlastnenej mestom Bratislava) z čias primátora Iva Nesrovnala. Manažment BVS si Volkswagen Touareg prenajímal za 2 620 eur mesačne (alebo 125-tisíc eur za štyri roky) od dcérskej spoločnosti BVS Infra Services (vtedy ešte spoluvlastnenej podnikateľom Ivanom Kmotríkom). Tento kontrakt označil v novembri 2019 nový šéf vodární Peter Olajoš „za symbol neefektívnosti, ktorú nebudem tolerovať".[29]

Zmluvu sa mu podarilo zrušiť, hoci kontrola mestského kontrolóra iniciovaná primátorom Matúšom Vallom ukázala, že išlo len o špičku ľadovca. BVS si takto prenajímala celkovo až 242 vozidiel. Na prenájmoch tak oproti bežnému lízingu preplatila len za roky 2015 až 2018 viac ako 4,5 milióna eur. Mesto pre nehospodárne nakladanie s verejnými zdrojmi v spoločnosti podalo aj trestné oznámenie.

Vyššie spomínaný princíp „padni komu padni" sa usilujeme dodržiavať aj pri otázkach novinárov. Dobrým príkladom môže byť daňová kauza vtedajšieho prezidenta Andreja Kisku zo septembra 2017. Viacerým redakciám vtedy anonym zaslal protokol o daňovej kontrole, podľa ktorého si Kiskova firma zarátala časť prezidentskej kampane do nákladov akoby ich použila na svoje podnikanie. Kiska reagoval na tlačovej konferencii iba všeobecnými vyhláseniami bez poskytnutia súvisiacich dokladov, ktoré by do prípadu vniesli viac jasno.[30]

„Spomínam si, ako mi volala novinárka Zuzana Kovačič Hanzelová z RTVS, že sa jej Zuzana Wienk z Aliancie Fair-play aj Pavel Sibyla z Nadácie Zastavme korupciu odmietli vyjadriť a či ja tú situáciu môžem komentovať," opisuje situáciu Šípoš. Sibyla predtým pre Kisku pracoval a Wienk sa necítila byť expertkou na oblasť daní. „Ja som s tým problém nemal, aj keď som si prezidenta vážil a únik dokumentácie z daňovej kontroly jeho firmy bol zjavne nelegálny. Jeho vyjadrenie sa mi však zdalo nepresvedčivé a navyše tam vznikla otázka, či nebol prekročený limit na kampaň," hovorí riaditeľ Transparency. O dva a pol týždňa neskôr vystúpila ku kauze v RTVS aj Wienk. V relácii O 5 minút 12, kde upozornila, že si s Kiskom tyká, kritizovala prezidenta za slabú transparentnosť aj ona.[31]

Medzitým sa nám so žiadosťou o vyjadrenie ozývali aj ďalšie médiá, vývoj kauzy sme ako sklamanie komentovali aj vo viacerých facebookových statusoch. Prezident kritiku nevzal osobne a pri komentovaní prípadu v rozhovore pre RTVS šéfa Transparency spomenul ako jedného z ľudí, ktorých si váži a mrzí ho, že ich sklamal.[32]

Prekvapilo nás, že sme len málokedy dostali toľko rozhorčených

Transparency International Slovensko
12. septembra 2017 ·

„Dnes, zajtra — neustále a neúnavne — musíme posilňovať dôveru ľudí k štátu, k jeho ústavným inštitúciám. Inštitúciám, vďaka ktorým môžeme slobodne rozvíjať našu krajinu," povedal prezident Andrej Kiska pred dvomi týždňami na Deň ústavy. Oceňujeme jeho opakované apely ale aj kroky pre zavedenie skutočného boja proti korupcii. V prípade dokázaného podvodu na daniach nás však jeho vysvetlenie SKLAMALO.

Namiesto výhovoriek typu "iný právny názor" by sme čakali prijatie morálnej zodpovednosti a ospravedlnenie sa občanom za prešlap jeho firmy. Je stále otázne, či okrem podvodu na daniach vtedy kandidát Kiska neporušil aj zákon o financovaní volieb a či vykázal všetky výdavky (resp. neporušil zákonný limit). Overiť by sa to dalo tak, keby prezident ukázal verejnosti faktúry a objednávky, ktoré mu na kampaň hradila jeho firma.

Anonymné a selektívne zverejňovanie záverov daňových kontrol je naozaj problém, a útok na prezidenta je sotva náhodný. Tiež je veľmi otázne, či daňové kontroly idú po všetkých verejných funkcionároch rovnako. Ale ak už niečo nájdu, je potrebné nájsť systém, aby sa o jej pozitívnych výsledkoch dozvedela celá verejnosť hneď po právoplatnom skončení kontroly, nie ako teraz, rok po náleze daniarov.

DOMOV.SME.SK | BY ROMAN CUPRIK
Kiska: Bol som presvedčený, že firma koná správne
Firma prezidenta Andreja Kisku podľa vyšetrovateľa nespáchala trestný čin, nezhody v účtovníc...

12. septembra 2017: Aj keď sme Andreja Kisku považovali za dovtedy najlepšieho prezidenta moderného Slovenska, spôsob, ako pristúpil k svojej daňovej kauze, nás sklamal.
Reprofoto - FB / TIS

reakcií, a to aj od našich fanúšikov. Bol to zrejme aj jediný prípad, kedy nám adresoval sklamanie z našej kritiky aj zástupca jedného z našich donorov. Šéfke Nadácie Pontis Lenke Surotchak sa nepozdávala predovšetkým naša kritika prezidenta založená na dokumentoch, ktoré ktosi zverejnil nezákonne. „Keďže však išlo o osobne ladený email, ktorý nemal žiadne ďalšie pokračovanie s dosahom na našu prácu, ako prekročenie pre nás citlivej červenej čiary sme to napokon nevyhodnotili," dodáva Šípoš.

Prešetrovanie káuz individuálnych politikov so sebou vždy prináša aj riziko podozrení zo zasahovania do politickej súťaže. Z tohto

pohľadu sú naozaj komunikačne jednoduchšie výskumy porovnávajúce viaceré strany, inštitúcie či samosprávy. Na tom, kde je hranica tohto rizika, nie je vždy jednoduché nájsť zhodu. Keď sme sa na názor, či sa Transparency počas 22 rokov existencie darilo dodržiavať princíp „padni komu padni“, pýtali jedného z našich zakladateľov a dnes europoslanca Eugena Jurzycu, až na jeden – podľa neho sporný prípad – sme obstáli.

Tým prípadom bola preňho séria našich blogov o klientelizme v Banskobystrickej župe pod vedením Mariana Kotlebu z ĽSNS. V troch blogových článkoch medzi februárom 2015 a májom 2017 sme upozornili na viaceré prípady, keď sa miesta v župe a v jej organizáciách, ako aj viaceré župné zákazky, prideľovali Kotlebovým spolustraníkom alebo blízkym. K detailnejšiemu skúmaniu praxe v župe ovládanej ĽSNS nás motivovalo aj to, že práve táto strana sa pasovala do role jediných skutočných bojovníkov proti korupcii. Zaujímalo nás preto, ako vyzerá realita tam, kde nie sú len v role kritikov, ale majú aj podiel na moci.

„Rozumiem, že Kotlebovcov treba kontrolovať z mnohých dôvodov. Ak sa však kontrola zameriava iba na nich, môže to pôsobiť ako miešanie sa do straníckych súbojov a preferenčne im to môže paradoxne pomôcť,“ myslí si Jurzyca.

Faktom je, že obsadzovanie postov či zadávanie zákaziek sme v ďalších župách takto detailne neskúmali, keďže sme na to nevideli podobne zrejmý dôvod. Neumožňovali by nám to ani kapacitné možnosti. V rovnakom období sme však zverejnili kritické blogy aj o ďalších župách, či už išlo o skryté dotovanie národovecké časopisu Extra plus Žilinským samosprávnym krajom na čele s Jurajom Blanárom, zbabranú parkovaciu politiku košického primátora a kandidáta na župana Richarda Rašiho (vtedy obaja za Smer) alebo po známosti zadané a propagandisticky ladené župné noviny Kotlebovho nástupcu na čele banskobystrického kraja Jána Luntera (nezávislý).

Sú všetci rovnakí?

Znamená teda snaha o uplatňovanie zásady „padni komu padni“ a kritika politikov naprieč celým spektrom, že sú všetci rovnakí a z hľadiska presadzovania verejného záujmu nie je medzi nimi rozdiel? To dozaista nie.

„V princípe platí, že stredoľavé vlády s účasťou Smeru mali k našim témam na rozdiel od stredopravých koalícií oveľa vlažnejší prístup a presadzovali skôr sociálne či národné témy. Od kolegov z iných pobočiek viem, že na Západe je to často naopak, transparentnosť je bližšia ľavičiarom,“ sumarizuje Šípoš dlhodobé skúsenosti Transparency.

Príkladov je množstvo: od zákonov o slobodnom prístupe k informáciám a konflikte záujmov,

TRANSPARENTNOSŤ VLÁD

Výskyt slova transparentnosť v programových vyhláseniach vlád

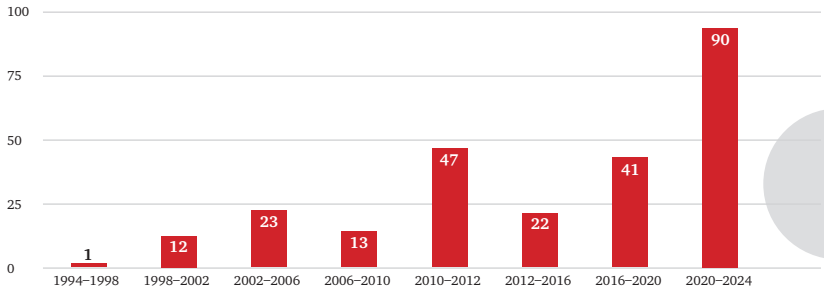

Programové vyhlásenia vlád 1994 - 2020: Kým v programovom vyhlásení tretej vlády Vladimíra Mečiara (1994 – 1998) sa objavila jediná zmienka o transparentnosti, vláda Igora Matoviča (od 2020) týmto pojmom v programe operovala až deväťdesiatkrát. Zdroj – TIS.

možnosti pripomienkovať legislatívu verejnosťou či zriadenia protikorupčného Špeciálneho súdu a prokuratúry z čias obdobia vlád Mikuláša Dzurindu, cez zverejňovanie zmlúv a faktúr, povinné elektronické aukcie alebo zverejňovanie súdnych rozsudkov, rodinných väzieb sudcov a otvorenie ich výberových konaní počas krátkej vlády Ivety Radičovej, až po ambiciózny antikorupčný program prijatý kabinetom Igora Matoviča na jar 2020.

Podobné videnie má aj prvá šéfka Transparency Sičáková-Beblavá, hoci sa pri svojom hodnotení zdráha deliť politikov na pravicu a ľavicu. „Vnímala som to skôr ako súboj ľudí tradičného systému, ktorí chceli pokračovať v zabehnutých štruktúrach a benefitovať z nich, s reformnými politikmi ovplyvnenými myšlienkami otvorenej spoločnosti a verejného sektora skladajúceho účty ľuďom," hovorí. „Takmer vo všetkých stranách sa našli oba typy. No vo viacerých vrátane Smeru sa, žiaľ, ľudia, ktorým by záležalo na kvalite verejného sektora, nedokázali presadiť."

To, samozrejme, neznamená, že stredoľavé vlády neprispeli k verejnej kontrole ničím. Dobrým príkladom je zverejňovanie finančných dát o slovenských firmách, ktoré zaviedol rezort financií v roku 2013 počas jednofarebnej vlády Smeru. Tieto dáta potom začal systematicky spracúvať napríklad portál Finstat.sk. Ten aj novinári často využívajú na sledovanie tržieb, ziskov či zaplatených daní u firiem, ktoré tieto údaje verejnosti nesprístupňujú. Aj vďaka novej databáze sa tak dali ľahko opísať napríklad závratné rasty a zisky doktora Kostku či firiem okolo tety Anky (kauzy nevýhodných zmlúv štátnej Všeobecnej zdravotnej poisťovne z rokov 2015 a 2016).

Za túto dôležitú zmenu v prospech verejnej kontroly si napriek

tomu vtedajší minister financií zo Smeru Peter Kažimír veľa chvály neužil. „Novinári ani komentátori to pri hodnotení druhej Ficovej vlády nepripomínali. Zverejňovanie firemných údajov tak verejnosti pochválil akurát ekonóm ministerstva financií Martin Filko a v predvolebnom hodnotení Ficovej vlády aj my v Transparency, no hlavné médiá prebrali len kritické pasáže našej správy, bez zmienky o pozitívnej firemnej reforme," upozornil Šípoš v apríli 2016 v článku *Aj najkvalitnejší novinári a analytici sú k vláde neprimerane kritickí*.[33]

Spomenúť sa dajú aj ďalšie prípady ako zavedenie elektronického trhoviska z iniciatívy ministra vnútra Roberta Kaliňáka v roku 2014, ktorý ušetril verejným inštitúciám pri zákazkách milióny eur, alebo zavedenie transparentných účtov vo volebných kampaniach od roku 2015. Ďalším príkladom je protischránkový zákon ministerky spravodlivosti z tretej Ficovej vlády Lucie Žitňanskej zo strany Most-Híd, ktorý pomáha odkrývať skutočných príjemcov peňazí z verejných zdrojov.

Zároveň treba zdôrazniť, že pozitívne zmeny boli často podnietené až korupčnými kauzami jednotlivých vlád. Spomínaná legislatíva obmedzujúca obchody štátu so schránkovými firmami sa začala rodiť ešte za čias druhej Ficovej vlády po opakovaných škandáloch. Tie viditeľnejšie prepukli dokonca ešte v roku 2008 kauzou predaja emisií garážovej firme Interblue Group. Ficova druhá vláda sa však napokon zmohla iba na nefunkčný zákon, ktorý opravila až Žitňanská – takmer po desaťročí od emisného škandálu.

Veľké korupčné kauzy ako Gorila, nástenkový tender, emisie, Tipos a Lemikon, Bašternák či Kočner však v prvom rade dlhodobo rozožierajú dôveru verejnosti v schopnosť politikov zastávať verejný záujem. Oslabujú tak aj demokratické inštitúcie. „Spomínam si, aké sklamanie bola Gorila aj pre mňa, keď sme čítali, s akou ľahkosťou sa mala deliť korisť za vlád, ktoré prichádzali za posledných tridsať rokov s azda najdôležitejšími systémovými zmenami," hovorí riaditeľ Transparency. Gorila podľa neho na dlho potopila nádeje mnohých ľudí, že politika sa dá robiť aj inak, bez zamotania sa do veľkých kšeftov.

Pri snahe o uplatňovanie rovnakého metra na všetkých sa občas stretávame aj s výhradami odkazujúcimi na proporcionalitu. „Rozumiem, že to beriete ako ‚padni komu padni' a ‚Kiska neKiska', ale dať do jednej vety Kisku a Bžána, alebo ho napríklad porovnávať s Bašternákom je ako porovnávať muchu so slonom," napísal nám jeden z diskutérov v októbri 2017 pod status Dobrá správa o zlých kauzách. Ten chválil práve novú prax zverejňovania účtovných závierok firiem, ktorá nám

28. januára 2012, Bratislava: Protesty po zverejnení spisu Gorila predznamenali koniec politickej kariéry reformátora Mikuláša Dzurindu. Robert Fico, ktorý sa stretol v utajenom byte s Jaroslavom Haščákom z Penty, kauzu politicky prežil. Foto – SME / Vladimír Šimíček.

či novinárom otvorila nový rozmer pri skúmaní káuz. Táto výhrada je relevantná a závažnosť káuz je určite užitočné v kontexte zohľadňovať.

Zároveň to však nemôže byť argument pre prehliadanie zakopnutí alebo sporných krokov len preto, že sú spájané s protikorupčne ladenými či osvietenejšími politikmi. Takými prípadmi bola aj naša kritika prezidentky Zuzany Čaputovej. Na jeseň 2019 sme sa zamýšľali, či bol z jej strany dobrý nápad vystúpiť v zábavnej relácii TV JOJ Inkognito. V lete 2020 sme zasa poukázali na jej záštitu pre konferenciu o ochrane prírody organizovanú v hoteli rodiny bývalého šéfa SIS z éry mečiarizmu Ivana Lexu. Našou motiváciou pritom nebolo demonštratívne sa vyhraniť voči političke, ktorá v mnohom vyznáva podobné hodnoty ako my.

Pointou bol apel, aby aj politici zvažovali, koho svojím vystupovaním môžu nepriamo podporiť v očiach verejnosti. V prvom prípade nešlo o spravodajstvo, ale o zábavnú reláciu súkromnej televízie vlastnenej finančníkmi z J&T. Tí sú v médiách bežne spájaní s kauzami ako predražený mýtny tender alebo spor štátneho Tiposu s cyperskou schránkovou firmou Lemikon. V druhom prípade boli možnosti prezidentky o čosi limitovanejšie, konferenciu sama neorganizovala, iba nad ňou prebrala záštitu. Dôsledkom výberu miesta akcie však bolo, že ešte dlho po nej lákali Lexovci hostí do hotela fotografiou vysmiatej hlavy štátu.

Na slovíčko s premiérom

Aktivity protikorupčných mimovládok ako je Transparency – či už ide o kritiku, dialóg alebo riešenia – občas podnecujú aj osobné kontakty s politikmi. Nie sú však zďaleka také časté, ako si niektorí naši podporovatelia či kritici myslia. Zväčša ide o nepravidelné stretnutia na rôznych konferenciách, akciách a v pracovných skupinách, zriedkavejšie oficiálne stretnutia ku konkrétnej téme. „Nejaký kontakt prebehne možno raz za jeden až dva mesiace, pričom stretnutia s ministrami sú relatívne zriedkavé," hovorí Šípoš. Dochádza k nim najmä vtedy, keď vypukne nejaký korupčný škandál alebo sa pripravuje nejaká zásadná zmena. Omnoho častejšia je však písomná komunikácia.

Neformálne kontakty sa Transparency pri stretávaní s politikmi snaží nevyužívať vôbec. „Nikdy sme sa neusilovali k politikom prebíjať. Tak ako nechcem, aby štát fungoval na princípe kto koho pozná, ten si vie svoje pretlačiť, tak ani ja nechcem pretláčať naše témy cez známosti, aj keď sú v prospech verejného záujmu," opisuje východisko organizácie Šípoš.

Za výnimku z tohto pravidla by sme mohli označiť anekdotu z prelomu tisícročí, na ktorú si spomenul advokát a dlhoročný spolupracovník Transparency Vladimír Pirošík. Aj vďaka značnému nasadeniu Transparency vtedy v parlamente tesne prešiel Zákon o slobodnom prístupe k informáciám, ktorý mal znamenať revolúciu v úrovni verejnej kontroly. Vtedajší prezident Rudolf Schuster však zvažoval jeho nepodpísanie. V zákone mu chýbalo zapracovanie jeho požiadavky na povinnosť verejnoprávnych médií informovať o činnosti hlavy štátu. „Spolu s kolegom a právnikom Tomášom Kamencom sme bežali za šéfkou prezidentovej legislatívy a polovicu soboty sme do nej hučali, prečo by to mal podpísať," spomína dnes už odľahčene na vtedajšiu vypätú situáciu Pirošík.

Napriek spomínanej zásade však treba priznať, že kontakty slovenských protikorupčných mimovládok s politikmi sú intenzívnejšie ako v mnohých iných častiach sveta. Niekde sa kolegovia z Transparency k vrcholným politikom nedostanú vôbec, inde musia čeliť otvoreným vyhrážkam a nepriateľstvu. „Zlá situácia bola napríklad v Srí Lanke, kde sa naši kolegovia museli obávať o bezpečnosť," vraví Šípoš. „Citlivé na prácu Transparency a celého mimovládneho sektora sú aj mnohé ďalšie krajiny. V Rusku prijali zákon, ktorý ich pre spôsob financovania označil za zahraničných agentov, znemožnili im prístup do veľkých médií a ich aktivity sú výrazne obmedzené," dodáva.

Kolegov z niektorých západných krajín zas udivuje, aký veľký vplyv na verejnú diskusiu majú proti-

korupčné mimovládky v krajinách ako Slovensko a ako jednoducho sa dokážu dostať do médií i k politikom. Tento údiv ilustruje ďalšia historka z prvých rokov existencie Transparency. „Boli sme s Emou na večeri v reštaurácii s nejakými zahraničnými partnermi," opisuje neštandardnú situáciu z konca deväťdesiatych rokov naša vtedajšia programová riaditeľka Daniela Zemanovičová. „Zrazu sa pri nás pristavil Mikuláš Dzurinda a začal s nami chvíľu uvoľnene debatovať. Keď odišiel a povedali sme im, že to bol premiér, úplne stuhli," spomína.

Stretnutie viac ako o vrúcnych vzťahoch vypovedalo o žoviálnej povahe vtedajšieho predsedu vlády. Faktom však je, že práve počas reformných pomečiarovských rokov spolupracovala Transparency s vládou najintenzívnejšie a prikývla aj na Dzurindovu požiadavku vypracovať pre kabinet protikorupčný program. Nápad sa zrodil po konferencii Transparency o stave korupcie v lete 1999, na ktorej sa zúčastnil aj vtedajší premiér.

„Nepočúval sa mi dobre prejav zástupkyne Transparency International. Z vlastnej iniciatívy som si vypýtal jej hodnotiacu správu a rozhodol sa, že na jej základe prídem v auguste s vlastnou iniciatívou, lebo sa nedá tolerovať stav, keď si 74 percent ľudí myslí, že v zdravotníctve vládne korupcia a sedemdesiat percent sa nazdáva, že korupcia je na súdoch," opisoval situáciu Dzurinda v rozhovore pre Sme v júli 1999.[34] Nasledovalo osobné pozvanie zástupcov Transparency na Úrad vlády s ponukou vypracovať protikorupčný program, ktorý podrobnejšie spomíname v prvej kapitole.

Aj keď sa vzťahy po opakovanej kritike vlády badateľne ochladzovali, s Mikulášom Dzurindom sa predstavitelia Transparency stretli v nasledujúcich rokoch na rôznych akciách ešte niekoľkokrát. Náš bývalý kolega a právnik Pavel Nechala si spomína na stretnutie s Dzurindom na jeseň 2003. Už ako dvojnásobný premiér sa vtedy zúčastnil na podpisovaní Protikorupčnej charty Transparency v Pálffyho paláci v Bratislave, ku ktorej sa prihlásilo vyše dvadsať významných slovenských firiem.

„Vznikla tam trochu zvláštna situácia, keď sa Dzurinda postavil, že chartu podpíše aj on a my sme sa mu snažili vysvetliť, že to majú podpisovať podnikatelia," vybavuje si Nechala. Premiérov podpis na dokumente napokon pribudol tiež, čo si všimol aj Dzurindov rival Robert Fico. V relácii Slovenského rozhlasu Sobotné dialógy venovanej stavu korupcie na Slovensku komentoval zmienku o podnikateľskej protikorupčnej charte lakonicky. „Len by takúto chartu nemali podpisovať politici ako je predseda Vlády Slovenskej republiky. A to hovorím úplne úprimne a vážne."[35]

Spolupráca s Úradom vlády však pokračovala aj po voľbách, keď sa v lete 2006 prvý raz postavil do

čela kabinetu práve Fico. Podobne ako Dzurinda, aj on sa zastrájal na boj s korupciou a na tento účel v roku 2007 zriadil pracovnú skupinu, do ktorej ako expertku prizvali aj vtedajšiu šéfku Transparency. Táto epizóda sa skončila už zhruba po roku po sérii Ficových výpadov proti tretiemu sektoru a obhajovania straníckeho klientelizmu. Symbolickým sa stal najmä jeho výrok, že nebude „považovať za neprípustné, ak napríklad v prípade dvoch rovnocenných projektov s rovnakou kvalitou a rovnakým výsledným efektom člen vlády uprednostní starostu či primátora za vládnu koalíciu“.[36]

Dôvodom odchodu Sičákovej-Beblavej bola jej nespokojnosť s akcieschopnosťou pracovnej skupiny. „Dôvodom mojej rezignácie je absencia akýchkoľvek významnejších krokov uvedenej skupiny v boji proti korupcii, a to napriek konkrétnym návrhom z mojej strany,“ napísala v otvorenom liste Ficovi v októbri 2008.[37] A reakcia? Transparency sa tým podľa premiérovej hovorkyne „prihlásila k opozičnej práci proti vláde“.[38]

Spätne je zaujímavé, že hoci našim témam bol spomedzi všetkých kabinetov zrejme najviac naklonený ten Ivety Radičovej z obdobia 2010 až 2012, s ňou ako s premiérkou sme sa nestretli.

Hoci sme k tomu mali blízko aspoň neformálne – priamo počas rokovaní o zostavení vlády. Necelé dva týždne po voľbách už bolo jasné, že Smer napriek

24. júna 2010, Bratislava: Politici rokovali o novej koalícii Ivety Radičovej len pár metrov od našich kancelárií na Bajkalskej ulici, kde vtedy sídlilo aj KDH. Rokovania prerušovali góly slovenskej reprezentácie do siete Talianov na svetovom šampionáte v Juhoafrickej republike. Foto – SME / Tomáš Benedikovič.

volebnému víťazstvu vládu nezloží. Rokovania už naplno prebiehali medzi Radičovej a Dzurindovou SDKÚ, KDH Jána Figeľa, SaS Richarda Sulíka a Mostom-Híd Bélu Bugára. Keďže KDH mala v tých časoch kancelárie tiež na Bajkalskej 25 ako my, jedno z rokovaní sa odohrávalo len niekoľko desiatok metrov od našich kancelárií.

Bolo to vo štvrtok 24. júna. V ten deň sa však väčšina krajiny sústredila na inú vec – Slovensko hralo na futbalových majstrovstvách sveta v Južnej Afrike najdôležitejší zápas so silným Talianskom. Duel sme sledovali spolu s kolegami z INEKO v spoločnej zasadačke aj my. Nálada bola skvelá, zvlášť, keď sme dvadsať minút pred koncom gólom Róberta Vitteka zvýšili na 2:0.

Zrejme sme oslavovali príliš hlučne. Na naše prekvapenie totiž do miestnosti po chvíli vkročili v sakách a kravatách Mikuláš Dzurinda a Béla Bugár a spýtali sa, či sa môžu pridať. Ponúkli sme im stoličky a zápas sme dopozerali spolu. Slovensko vyhralo 3:2, historicky postúpilo zo skupiny a po záverečnom hvizde sme si na oslavu s hosťami aj tľapli.

Budúca premiérka Radičová tak na svojich kolegov musela čakať. Ako naznačuje známa fotka Daniela Lipšica šprintujúceho od rokovacieho stola k televízoru v inej kancelárii KDH, aj ďalších politikov budúcej koalície zrejme tlačila k práci márne.[39] Podľa dobovej tlače nespravili v ten deň politici v skladbe novej vlády žiadne výrazné posuny, no o ďalšie dva týždne už dostala nová vláda zelenú aj v parlamente. A hoci s premiérkou Radičovou sme sa napokon počas futbalového zápasu ani neskôr nestretli, jej vláda presadila viaceré protikorupčné odporúčania, ktoré sme dlhodobo presadzovali a potom aj využívali pri našej práci (viac v druhej polovici piatej kapitoly).

Schôdzka s Ficom

Nadviazať na nie príliš vydarenú spoluprácu z roku 2007 sa s nami neskôr odhodlal Robert Fico. Na jar 2017, keď už tretí raz predsedal vláde, si na Úrad vlády pozval zástupcov troch mimovládnych organizácii (okrem Transparency ešte Aliancie Fair-play a Nadácie Zastavme korupciu). Stretnutie médiá široko pokrývali, napríklad Denník N o ňom informoval v článku s názvom *Fico si k sebe zavolal protikorupčné mimovládky, na ktoré roky útočil*.[40]

„Keď mi telefonovali, chvíľu som aj váhal, či mu po množstve škandálov nebudeme dodávať legitimitu," opisuje dilemu riaditeľ Transparency Šípoš. Pozvánka prišla len tri mesiace po tom, čo sme s bývalou zamestnankyňou ministerstva zahraničných vecí Zuzanou Hlávkovou upozornili na kauzu predraženého predsedníctva v Rade EÚ. Fico prípad vzápätí označil

za „cielený útok na úspešné slovenské predsedníctvo“ a novinárom, ktorí o kauze informovali, vynadal do „protislovenských prostitútok“.[41] „Na druhej strane, kauzy, ktoré vytvárali na vládu tlak, som vnímal aj ako šancu otvoriť diskusiu o ďalších protikorupčných nástrojoch,“ dodáva Šípoš.

Na stretnutí sa však už premiér k predsedníctvu vracať nechcel. Atmosféra v zelenom salóniku Úradu vlády, ktorý sídli v historickej budove bývalého Arcibiskupského letného kaštieľa v centre Bratislavy, bola formálna. „Sedeli sme za dlhým stolom, na jednej strane Fico a jeho kancelár a môj menovec Roman Šipoš, na druhej strane ja, Peter Kunder z Aliancie Fair-play a Pavel Sibyla z Nadácie Zastavme korupciu,“ opisuje stretnutie šéf Transparency. Na začiatku stretnutia povolil Úrad vlády krátke fotenie. „Fico sa tváril otrávene a keď novinári odišli, začal tým, že on už v politike končí, má toho dosť, no chce ešte niečo spraviť s korupciou. Pýtal sa, čo by mali byť priority podľa nás,“ spomína Šípoš.

Dnes vieme, že Fico v politike neskončil. Hoci rok po stretnutí s mimovládkami musel podať demisiu, keď sa po vraždách Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej prevalili kontakty jemu blízkych ľudí na taliansku mafiu.

Za našu stranu stola sa ako prvý zmierlivo ujal slova Pavel Sibyla, ktorý sa Ficovi ospravedlnil za nedávnu premrštenú formu kritiky zo strany Nadácie. Peter Kunder hovoril predovšetkým o potrebe zlepšenia infozákona a zverejňovania dát o verejnom obstarávaní. „Ja som sa však chcel vrátiť aj k premiérovým útokom z kauzy Predsedníctvo a navrhol som, aby sa ospravedlnil

1. marca 2017, Bratislava: Trojnásobný premiér Robert Fico si na Úrad vlády pozval zástupcov protikorupčných mimovládok, na ktorých roky útočil. Foto – TASR / Dano Veselský.

médiám za obviňovanie z protislovenskosti či pokútnych úmyslov," hovorí šéf Transparency. Fico to odmietol a médiá opäť označil za zaujaté. „Povedal, že on sa nikomu ospravedlňovať nebude, lebo hovoril o nich pravdu."

Oveľa lepšie u premiéra nepochodili ani ďalšie naše návrhy. „Ako kľúčovú bariéru slabého boja s korupciou som označil špeciálneho prokurátora Dušana Kováčika, a žiadal som Fica, aby tlačil na jeho odchod. Ďalším mojím návrhom bolo stransparentnenie prokuratúry, ktorá je aj v porovnaní s justíciou úplne uzatvorená. Fico tlak na Kováčika odmietol a transparentnosť prokuratúry sľúbil zvážiť, no už nikdy sa k tomu nevrátil," dodáva Šípoš.

Pozitívne zareagoval aspoň na návrh mimovládok prezentovaný Nadáciou Zastavme korupciu na zriadenie Úradu na ochranu oznamovateľov. Ten mal účinnejšie chrániť takzvaných whistleblowerov, teda oznamovateľov nekalých praktík ako bola aj Zuzana Hlávková. Na jeho prípravu neskôr vznikla na Úrade vlády aj pracovná skupina, v ktorej Transparency zastupoval advokát Pavel Nechala. Na jeseň 2017 z nej demonštratívne vystúpila vtedajšia šéfka Aliancie fair-play Zuzana Wienk. Reagovala tak na slová Roberta Fica, ktorý sa v auguste na rokovaní skupiny osobne zastavil a ostro odmietol návrh, aby predsedu nového úradu menoval prezident. Úradujúcu hlavu štátu Andreja Kisku označil za daňového podvodníka, pričom sa onedlho objavili podozrenia, že o vyšetrovaní prípadu vie viac, ako by mal. A tiež, že tieto informácie využíva v politickom boji. Kiska neskôr potvrdil, že o vyšetrovaní Ficovi už dávnejšie hovoril sám, premiérovu interpretáciu rozhovoru však označil za klamstvo.[42]

Na európske pomery veľmi progresívny zákon zavádzajúci Úradu na ochranu oznamovateľov sa aj napriek tejto epizóde podarilo nakoniec v januári 2019 schváliť. Jeho predsedu mal napokon vyberať parlament. Ten si však ani po dvoch kvalitných výberových konaniach v priebehu roka 2019 nedokázal vybrať z ponúkaných kandidátov. Úrad tak neexistoval ešte ani na jeseň 2020 – tri a pol roka po stretnutí mimovládok s Ficom.

Hoci Fico pôvodne avizoval, že sa s tretím sektorom bude stretávať častejšie, ďalšia schôdzka sa už nekonala.

Od Malíkovej po Matoviča

I keď osobné stretávanie s politikmi nikdy nebolo pri presadzovaní cieľov pre Transparency kľúčové, ak nás niektorí oslovili so žiadosťou o konzultáciu, snažili sme sa im ponúknuť naše pohľady. „Nepamätám si, že by som nejakého politika odignoroval alebo odmietol. Ak šlo o naše témy, vždy som aspoň vecne odpísal," hovorí Šípoš. Rovnako sme na naše podujatia

týkajúce sa legislatívy a systémových zmien vždy pozývali zástupcov všetkých relevantných strán.

Podobne reaguje aj Šípošova predchodkyňa. „Nikdy sme neodmietli politika, ktorý by chcel presadzovať naše témy. Keď nám zavolal podpredseda vlády Pavol Hamžík zo SOP, šli sme za ním. Podobne ako za ľuďmi z SDĽ, SDKÚ či z SNS. Azda okrem HZDS chodili na naše podujatia politici zo všetkých strán vrátane Dušana Čaplovača či Mareka Maďariča zo Smeru," spomína na prvých desať rokov Transparency Emília Sičáková-Beblavá. Odborné konzultácie neodmietala ani neskôr v pozícii vysokoškolskej pedagogičky a šéfky Správnej rady Transparency. „Niekedy po roku 2012 som takto prijala pozvanie prednášať o protikorupčnej politike aj Igorovi Matovičovi a jeho poslaneckému klubu OĽaNO. Samozrejme, zadarmo," spomína.

Stretnutia s politikmi prebiehali rôzne, vrátane kurióznych, ktoré nepriniesli z nášho pohľadu žiadne výsledky. Ako príklad Sičáková-Beblavá uvádza rokovanie s Annou Malíkovou (neskôr Belousovovou), onedlho po tom, ako sa v roku 1999 stala šéfkou SNS. Do centrály strany na Šafárikovom námestí sa okrem Emílie, Daniely Zemanovičovej a Eugena Jurzycu vydali aj experti z podpornej Aliancie za transparentnosť a boj proti korupcii – profesor a rektor Ekonomickej univerzity v Bratislave Juraj Stern a prezident Inštitútu pre Verejné otázky Grigorij Mesežnikov. „Chcela si s nami vyjasniť vzájomné pohľady, tak sme sa jej snažili vysvetľovať, aké protikorupčné nástroje existujú a prečo sú dôležité. Tá debata ale bola taká intelektuálne hrozná, že sme potom museli zájsť na štamperlík," spomína.

Pozvanie od predsedníčky SNS sa už síce nezopakovalo, no naša posledná návšteva v centrále tejto strany to ešte nebola. O necelé desaťročie neskôr prijal po istom váhaní pozvanie na Šafárikovo námestie aj v poradí druhý šéf Transparency. „SNS pripravovala novelu zákona o politických stranách, ktorá pôsobila voči niektorým veľmi účelovo, a chcela počuť náš názor," opisuje situáciu z leta 2018 Šípoš.

Ani toto stretnutie, tentoraz s predsedom poslaneckého klubu SNS Tiborom Bernaťákom, však nedopadlo najlepšie. „Hoci som bol k návrhu ako k celku kritický, niečo som aj pochválil," pripúšťa Šípoš. Výsledkom bola Bernaťákova prekrútená interpretácia v médiách, že ich novelu oceňuje aj Transparency International.[43] Tento prípad sa tak zaradil do kategórie, keď sa politici snažili stretnutie s expertmi z protikorupčných mimovládok využiť viac na vlastný marketing ako na skutočné hľadanie riešení v prospech transparentnosti. „Možno bola chyba chodiť tam. Na druhej strane, keby sme tam nešli, povedali by, že odmietame dis-

kutovať a podeliť sa o riešenia," sumarizuje Šípoš.

Podobné situácie sme zažili viackrát. Napríklad za vlády Ivety Radičovej, keď nás predstavitelia koalície pozvali do sídla strany Most-Híd na pracovné rokovanie o zmenách vo financovaní politických strán. „Hoci na naše návrhy reagovali len odmerane a na ničom sme sa nedohodli, Bugár ma po stretnutí volal, aby som s nimi vystúpil na spoločnej tlačovke. Odmietol som, robil by som im len krovie, hoci nič od nás neakceptovali," vraví Šípoš.

Aj tieto stretnutia naznačujú ďalší princíp, ktorý je pre Transparency kľúčový. Naše riešenia sú dostupné každému, kto o ne prejaví záujem, bez ohľadu na politické zafarbenie. Príkladom uplatňovania tejto zásady bolo aj množstvo okrúhlych stolov a výziev, pri ktorých sme sa všetky relevantné strany snažili presvedčiť, aby do volebných programov prebrali aj protikorupčné opatrenia. Napríklad pred voľbami v roku 2016 sme tak spolu s Alianciou Fair-play a Inštitútom INEKO vyzvali všetky strany so šancou na vstup do parlamentu, aby sa zaviazali k povolebnej podpore krokov na zlepšenie infozákona.[44]

K záväzku sa napokon prihlásilo desať z dvanástich strán s výnimkou SDKÚ a Smeru. „Infozákon tiež využívame ako kľúčový protikorupčný nástroj a preto podporujeme každé jeho vylepšenie," napísal nám napríklad predseda OĽaNO Igor Matovič. Žiaľ, ako sme už uvádzali vyššie, nami navrhované zmeny sa nepodarilo presadiť ešte ani v roku 2020.

Až úsmevný vývoj nadobudlo pred rovnakými voľbami ďalšie, tentoraz individuálne „politické rokovanie". Počas prípravy volebného programu nás oslovil so žiadosťou o konzultáciu Eugen Jurzyca, ktorý stál na konci deväťdesiatych rokov aj pri zrode Transparency a v roku 2016 kandidoval do parlamentu za SaS. Na stretnutí sme s ním prediskutovali našu verejne prístupnú publikáciu 150 protikorupčných odporúčaní pre Slovensko, ktorou sa SaS chcela inšpirovať. „Keď sa náš bývalý kolega Juraj Miškov, ktorý založil novú stranu Skok, dopočul, že chceme do programu prebrať asi 40 opatrení Transparency, zvolal tlačovku a oznámil, že oni preberajú všetkých 150," hovorí Jurzyca. Skoku žiaľ nepomohla ani takáto šikovnosť a vo voľbách získal len 0,83 percenta.

Naopak, mnoho ďalších rokovaní s politikmi a ich úradníkmi prispelo k lepším riešeniam. Nešlo pritom len o spomínané veľké témy ako schvaľovanie infozákona, zriadenie elektronického trhoviska, väčšieho dohľadu nad politickými kampaňami či legislatívy na ochranu whistleblowerov. Príkladom zrejme najdlhšie trvajúcej a najúspešnejšej spolupráce boli konzultácie s ministerkou spravodlivosti Luciou

OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti

TIS + AFP + INEKO

Bajkalská 25

827 18 Bratislava 212

V Bratislave, 11.1.2016

Vážená pani a páni predsedovia,

privítali sme Vašu ďalšiu kvalifikovanú aktivitu ako zvýšiť kvalitu volebných programov pred nadchádzajúcimi parlamentnými voľbami. Infozákon tiež využívame ako kľúčový protikorupčný nástroj a preto podporujeme každé jeho vylepšenie.

Všetky opatrenia sú užitočné na zlepšenie prístupu občanov k informáciám, čo je základ na občiansku kontrolu a odkrývanie korupcie. **Väčšinu opatrení už vo volebnom programe máme (okrem 5,7,9, 10)** avšak aj tieto opatrenia sú veľmi užitočné a je vhodné ich presadzovať (naši blogeri to potvrdzujú, pretože kvalita a dohľadateľnosť informácii boli kľúčové v odhaľovaní rôznych káuz).

V prílohe preto podpisom potvrdzujeme Vami ponúknutý záväzok **v prvom roku nového funkčného obdobia predložiť a podporovať všetkých 10 opatrení.**

Ďakujeme za Vašu iniciatívu a veríme, že prinesie dobré výsledky pre ozdravenie spoločnosti

S pozdravom

igor matovič

Igor Matovič

predseda hnutia OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti

Príloha: podpísané verejné vyhlásenie

Kontakt: Vanda Rybanská, igor_matovic@nrsr.sk 0910 222 672

Január 2016, Bratislava: Predseda OĽaNO Igor Matovič sa listom prihlásil k výzve Transparency, Aliancie Fair-play a INEKO na povolebnú podporu krokov na zlepšenie infozákona. Reprofoto – TIS.

Žitňanskou a jej ľuďmi k reformám v súdnictve.

Presadiť pozitívne zmeny sa nám však podarilo napríklad aj pri spolupráci s ministrom vnútra Robertom Kaliňákom počas druhej Ficovej vlády. Podpredseda Smeru vtedy pripravoval zásadné zmeny vo verejnom obstarávaní, ktoré Transparency aj Aliancia Fair-play výrazne kritizovali. Kaliňák si napokon zástupcov oboch organizácií pozval na ministerstvo, aby sme o pripomienkach diskutovali. „Sedel s nami nad paragrafovým znením zákona a prechádzali sme ich podrobne bod po bode. Asi po štyroch hodinách sa nás spýtal, či nie sme hladní a nechal priniesť párky s horčicou," spomína si na stretnutie Šípoš. „Žartom mi napadlo, či si nás chce kúpiť párkami, ale väčšinu našich návrhov nakoniec naozaj zapracoval."

Politické známosti

Za vyše dvadsať rokov existencie Transparency sme vo vzťahu k politikom museli riešiť aj viaceré či už domnelé alebo skutočné konflikty záujmov. Do kategórie skôr tých prvých radíme napríklad vzťah s niekdajším podpredsedom vlády za SDK a neskorším ministrom financií za SDKÚ Ivanom Miklošom. Na jeho nadštandardný charakter rád upozorňoval predovšetkým Robert Fico. Mikloš pôsobil v ére mečiarizmu ako riaditeľ ekonomického think tanku M.E.S.A.10, s ktorým ľudia z Centra pre hospodárske reformy (na ktorého pôde neskôr vznikla aj Transparency) viackrát expertne spolupracovali. Spájali ich aj podobné pohľady na niektoré problémy, napríklad na privatizáciu ako na protikorupčné opatrenie. Keď sa však Dzurinda s Miklošom dostali k moci a privatizačné projekty skutočne spustili, Transparency ich nedostatky dôrazne kritizovala.

Zároveň však platí, že počas prvých rokov Dzurindovej vlády, mali ľudia z „Bajkalskej" k Miklošovi ako proreformne orientovanému politikovi naozaj v mnohom názorovo blízko. „Mikloš na rozdiel od mnohých ostatných politikov chápal, že ak má štát dobre fungovať, treba spraviť kvalitnú organizačnú štruktúru verejnej správy a dobre nastaviť procesy," spomína na toto obdobie Sičáková-Beblavá. Jej šéf z centra Eugen Jurzyca sa rozhodol pri zavádzaní viacerých reforiem s Dzurindovou vládou aj aktívne spolupracovať. „Ja som tieto myšlienky podporoval už dávno predtým, ako som spoznal Dzurindu či Miklošа, dajú sa o tom aj vyhľadať články zo začiatku deväťdesiatych rokov," hovorí.

Do systémových zmien sa cez spomínaný protikorupčný program zapojila aj Transparency, ktorá disponovala cenným prehľadom o zahraničných skúsenostiach. Táto spolupráca znamenala

aj občasné stretnutia s Miklošovými úradníkmi, ktoré vždy zostávali striktne profesionálne. So samotným Miklošom, ktorý vtedy zastával pozíciu podpredsedu vlády a riešil množstvo inej agendy, sme sa nestretávali takmer vôbec. „Nemali sme potrebu formálnych ani neformálnych kontaktov, aj keď ja som Mikloša poznala ešte z Vysokej školy ekonomickej, kde sme oba ja učili. Vždy sme si ale vykali," opisuje vzťah s politikom Daniela Zemanovičová. Jej kolegyňa Sičáková-Beblavá si s Miklošom napokon predsalen potykala. „Bolo to už ale oveľa neskôr, keď som už šéfkou Transparency dávno nebola," hovorí dnes.

Iným prípadom potenciálneho konfliktu záujmov bol prezident Andrej Kiska, ktorý nás oslovil s návrhom na spoluprácu po ohlásení svojej kandidatúry na jeseň 2013. Zafinancovať chcel projekt *Stop úplatkom v zdravotníctve*, ktorý by uľahčil pacientom nahlasovať korupciu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Projekt, ktorého súčasťou malo byť aj zriadenie protikorupčnej linky, mal trvať tri roky. Kiska chcel do neho vložiť šesťdesiattisíc eur.

„Riešili sme, či do toho ísť, snažili sme sa vtedy tému whistleblowingu rozbehnúť aj na Slovensku a tento projekt tomu mohol pomôcť. Nakoniec zavážilo najmä to, že som vtedy Kiskovi ako kandidátovi na prezidenta nedával veľké šance," priznáva Gabriel Šípoš.

Projekt nakoniec skončil už po niekoľkých mesiacoch. Na neúspechu sa podpísal nízky záujem ohlasovateľov, aj stupňujúca sa prezidentská kampaň. Kiska naň dovedna prispel sumou 3 783 eur. Po jeho zvolení za prezidenta pre nás však riziko konfliktu záujmov predstavovala aj táto spolupráca. „Bol to pre nás aj istý test, či pri kauzách dokážeme kritizovať aj človeka, ktorý nás podporil. Verím, že vývoj ukázal, že sme v ňom celkom obstáli," hodnotí riaditeľ Transparency. „Na druhej strane, dnes by som do takejto spolupráce s ašpirujúcim politikom relatívne tesne pred voľbami nešiel, bola to naivná chyba," dodáva.

Špecifické vzťahy nás v istej miere spájajú aj so súčasnou prezidentkou Zuzanou Čaputovou. Aj ona bola ako advokátka dlhoročne spolupracujúca s občianskym združením Via Iuris naša kolegyňa z mimovládneho sektora. Ešte ako právnička iniciatívy *Skládka nepatrí do mesta* sa v roku 2007 zúčastnila aj na jednom z našich seminárov pre lokálnych aktivistov, prezývaných tiež Transparency Skalky. Práve tam rozpovedala novinárovi zo SME a nášmu budúcemu kolegovi Michalovi Piškovi príbeh o zlyhávaní právneho štátu pri povoľovaní veľkého smetiska neďaleko centra Pezinka. Kauzu, v ktorej boli zaangažovaní politici Smeru, aj podnikateľ Marian Kočner, v SME potom ako prvý otvoril a dlhodobo pokrýval. Naposledy, už ako hostka,

22. júla 2016, Čierny Balog: Náš každoročný seminár pre lokálnych aktivistov otvárala v lete 2016 diskusia právničky, environmentálnej aktivistky a budúcej prezidentky Zuzany Čaputovej s riaditeľom odboru environmentálnej kriminality Policajného prezídia Máriom Kernom. Foto – archív TIS.

diskutovala Zuzana Čaputová s lokálnymi aktivistami na našom podujatí v lete 2016.

Vážnejšie konflikty záujmov, s ktorými sme sa museli počas dvoch desaťročí existencie Transparency vyrovnávať, sa týkali našich zamestnancov alebo blízkych spolupracovníkov, ktorí sa v istom momente kariéry s politikou zaplietli. K prestupom medzi mimovládnym sektorom, médiami a politikou prichádza pomerne často. Príkladom je napokon aj práve súčasná slovenská prezidentka. Netreba za tým hľadať žiadnu tajomnú previazanosť, ale skôr príbuzné témy. Že záujem o politiku, zákony či spravodlivosť privedie jedného do novín, iného do tretieho sektora a ďalší sa bude snažiť zmeny ovplyvňovať cez exekutívu či parlament, je celkom prirodzené. Mnohí z nich si počas svojich profesionálnych kariér vyskúšajú týchto rolí aj viac. Podobne, ako keď sa z futbalistov či hokejistov stávajú tréneri, agenti mladých hráčov či komentátori zápasov. Pri prechodoch medzi svetom politiky a svetom jej „strážnych psov“ však môže naozaj dochádzať ku konfliktom záujmov častejšie a o to viac si na ne treba dávať pozor.

Ako sme už naznačili v úvodnej kapitole, zrejme najvypuklejší, i keď nie priamy prípad, sa týkal prvej šéfky Transparency Emílie Sičákovej. Tá sa v júni 2002 vydala za Miroslava Beblavého, ktorého SDKÚ onedlho nominovala za štátneho tajomníka

ministerstva práce. Vo funkcii pôsobil do roku 2006 a do SDKÚ vstúpil v roku 2009, teda v roku, keď jeho manželka Transparency opúšťala. Neskôr zakladal aj strany Sieť a Spolu.

Manželova politická angažovanosť Emílii priniesla aj dilemu, ako sa s konfliktom vyrovnať. Usilovala sa o to predovšetkým silným dôrazom na odbornosť a morálnu integritu. „Moja práca výskumníčky mala zaužívané a overiteľné postupy a metodológiu. Skontrolovať si to mohol každý, všetko bolo verejne dostupné. Toho som sa vždy držala, s cieľom pomôcť Slovensku," komentuje dnes situáciu s vyše desaťročným odstupom. Mediálny archív potvrdzuje, že sa jej to z veľkej časti aj darilo a žiadne jej vyjadrenia protežujúce jej manžela sme v ňom ani spätne neobjavili.

Hlavná tvár organizácie zároveň navonok deklarovala rozhodnutie, že Transparency nebude počas pôsobenia jej manžela vo funkcii činnosť ministerstva nijako komentovať. Podobne to spravil český časopis Respekt v roku 2013 v prípade svojho majiteľa Zdeněka Bakalu.[45] V oboch prípadoch išlo o snahu vyhnúť sa možným konfliktom. Hoci toto riešenie v sebe zároveň nesie aj riziko naordinovaného prehliadania konania, ktoré by si inak mohlo zaslúžiť kritiku.

Navzdory Emíliinej snahe o minimalizovanie rizika konfliktu sa otázky aj útoky na nezávislosť Transparency objavovali čoraz častejšie. Aj keď Emíliu takéto spochybňovanie integrity a odbornosti dodnes úprimne hnevá, nedá sa mu ani celkom čudovať. Oponenti nemohli dostať do rúk ľahší nástroj na útočenie. „Čo je, prosím vás, na tom dôveryhodné, keď manželka bývalého štátneho tajomníka za SDKÚ kritizuje túto vládu? Však to je úplne na hlavu padnuté," reagoval napríklad v septembri 2008 premiér Fico na kritiku nezákonného prijímania darov v Smere.[46]

Či už takéto reakcie na vecné výhrady považujeme za politickú šikovnosť alebo zbabelé uhýbanie, faktom je, že pre časť ľudí robili našu kritiku politikov menej dôveryhodnou. Aj tento tlak sa napokon podpísal na Emíliinom rozhodnutí začať hľadať svojho nástupcu. Napriek neľahkému odchodu z čela organizácie zostala Emília ešte roky s Transparency spojená aspoň cez jej Správnu radu. Do nej sme ju prizvali nielen ako zakladateľku organizácie, ale aj ako objektívne jednu z najskúsenejších odborníčok na transparentnosť a boj proti korupcii na Slovensku. V novej pozícii sa jej konflikt záujmov zároveň minimalizoval, keďže rada sa stretáva len dvakrát do roka, účasť v nej nie je honorovaná a členovia neovplyvňujú ani výstupy Transparency. Medzi jej právomoci patria najmä vnútroorganizačné záležitosti ako voľba a odvolávanie riaditeľa či schvaľovanie stanov, etického kódexu alebo výročných správ združenia.

„Z môjho pohľadu sa Ema aj v tejto pozícii vždy správala veľmi korektne a nikdy som od nej nepočul návrh, aby sme niekoho skritizovali alebo naopak pochválili v prospech jej manžela a jeho strán," hovorí jej nástupca Šípoš. Politicky citlivé projekty, napríklad hodnotenie transparentnosti financovania kampaní strán, sme s Emíliou obsahovo nikdy nekonzultovali, aby sme seba ani ju potenciálnemu konfliktu nevystavovali.

Samozrejme, niekoľkým kritikom s voľnejším prístupom k faktom nestačili ani tieto zmeny a o Transparency aj ďalšie roky rozprávali ako o organizácii politikovej manželky. Vo februári 2020 vytiahol podobnú rétoriku voči svojmu politickému súperovi Miroslavovi Beblavému (Spolu) aj budúci víťaz volieb a premiér Igor Matovič z OĽaNO. „Transparentný Beblavý je ticho, lebo vieme, že jeho manželka robí v Transparency International. Tým pádom, alebo minimálne robila. Myslím si, že aj robí," rozprával.[47] Keď sme ho upozornili, že má jedenásť rokov staré informácie a Emília u nás pôsobí iba ako členka Správnej rady, neodpísal.

Na jar 2020 Emília napokon odišla aj z rady. Dohodli sme sa tak vzhľadom na odporúčanie berlínskej centrály Transparency, aby sa členovia rád národných pobočiek pravidelne obmieňali.

V ďalších prípadoch sme však riešili dilemy aj pri našich bývalých či aktívnych spolupracovníkoch, ktorí sa rozhodli pre priamy vstup do politiky. Prvým z nich bol jeden zo zakladateľov Transparency Eugen Jurzyca, ktorý vo vláde Ivety Radičovej prijal post ministra školstva za SDKÚ.

Jurzyca s Transparency síce už dlhé roky nespolupracoval, no po nástupe do funkcie nás spolu s jeho bývalými kolegami z INEKO prizval do rady Študentského pôžičkového fondu, ktorého povesť bola pošramotená kauzami. Keďže sme Jurzycovi na základe predošlej spolupráce z neziskového sektora dôverovali, rozhodli sme sa s očistou fondu pomôcť a neplatenú pozíciu prijať. Nášmu zástupcovi v rade Gabrielovi Šípošovi sa pri skúmaní procesov vo fonde podarilo odhaliť aj ďalšie podozrivé praktiky. Napríklad vyplácanie vysokých odmien predošlým členom rady, hoci malo ísť len o čestné funkcie. Na vyše 38-tisíc eur si tak prišiel aj dlhoročný člen rady a neskorší minister školstva za SNS z čias tretej Ficovej vlády Peter Plavčan.[48] Zistenia Šípoša a jeho kolegov napokon viedli až k odvolaniu šéfa fondu Ľubomíra Zburína a zmene interných pravidiel inštitúcie.

Aj napriek nadštandardným vzťahom s Jurzycom a spolupráci pri očiste študentského fondu sme k nemu dokázali byť aj kritickí. V máji 2011 sme za málo transparentný označili spôsob, akým minister bez súťaže a na poslednú chvíľu schválil nový vzor maturitného vysvedčenia, ktorý zvýhodnil konkrétnu

softvérovú firmu. „Ministerstvo nepostupovalo podľa dopredu známych a jasných pravidiel," kritizoval Jurzycov rezort v Hospodárskych novinách Šípoš.[49]

S Jurzycom sme opäť spolupracovali aj po jeho odchode z ministerského postu po predčasných voľbách v roku 2012 a jeho návrate do tretieho sektora. V roku 2013 sme ho ako jedného z najväčších zástancov otvorených dát a skúseného dlhoročného manažéra neziskoviek prizvali do našej Správnej rady. Zotrval v nej napokon iba pár mesiacov, keďže v roku 2014 sa do politiky opäť vrátil a odvtedy je v nej stále aktívny, momentálne ako europoslanec za SaS. Z niekdajších politikov dnes v Správnej rade Transparency pôsobí aj bývalý sudca Ústavného súdu Ladislav Orosz, ktorý do roku 2002 zastupoval v parlamente ľavicovú SDĽ.

Pre prechod do politiky sa neskôr rozhodli aj naši ďalší spolupracovníci. S programovým koordinátorom Ivanom Rončákom, ktorý v Transparency úspešne rozbehol samosprávny program, sme sa preto rozlúčili v roku 2014. Rozhodol sa pridať k Sieti Radoslava Procházku. Ďalší dlhoročný predstaviteľ organizácie, právnik Pavel Nechala, sa do politického zápasu dostal nakrátko tiež v roku 2014. Ako nezávislý kandidát sa pokúsil zabojovať o post starostu Petržalky.

V tomto období sme prijali predbežné rozhodnutie, že sa v našom mene nebude vyjadrovať k samospráve, aby sme tak nečelili konfliktu záujmov. Do straníckej politiky vstúpil v roku 2018 po boku Miroslava Beblavého a jeho strany Spolu. Toto rozhodnutie, ktoré s nami vopred konzultoval, už znamenalo náš profesionálny rozchod. „Mali sme s Gabom dohodu, že akonáhle spravím definitívne rozhodnutie, tak v Transparency skončím," opisuje situáciu Nechala. Ivanovi ani Pavlovi sa napokon do parlamentu dostať nepodarilo. Prvý pôsobil v čase písania tejto knihy v Útvare hodnoty za peniaze Žilinského samosprávneho kraja, druhý zostal pôsobiť v mimoparlamentnej strane a zároveň viedol vlastnú advokátsku kanceláriu.

Ako sme už spomínali, to, že sa politici, úradníci, štátni manažéri, ale aj ľudia, ktorí ich kontrolujú, ako sú novinári a protikorupční aktivisti, ocitnú z času na čas v sfére konfliktu záujmov, je vcelku bežné. Nie je to automaticky ešte nič škodlivé. Problém nastáva vtedy, ak si svoje strety záujmov nedokážu pripustiť, alebo sa s nimi nedokážu vyrovnať.

Prípad Emílie, ale napríklad aj krátka epizóda ďalšieho nášho dlhoročného spolupracovníka a právnika Vladimíra Pirošíka, ktorý v rokoch 2001 až 2002 spolupracoval s Transparency a súčasne pôsobil aj ako legislatívny asistent poslanca za DS Jána Langoša, dobre ilustrujú posun vnímania tejto

témy. A to nielen vnútri organizácie, ale v rámci celej spoločnosti. Na potenciálne konflikty záujmov sa preto dnes snažíme pozerať v duchu známej *teórie zdania* z justície. Podľa tej nestačí, že sudca je subjektívne nestranný, ale musí sa ako taký aj objektívne javiť v očiach strán.

K vznikajúcim konfliktom záujmov sme sa v Transparency usilovali pristupovať otvorene a nezametať ich pod koberec. Nie vždy to bolo jednoduché. Ako sa nám to darilo, najlepšie ukazujú naše výstupy, ktoré opisujeme aj v tejto knihe.

24. februára 2016: Pár dní pred parlamentnými voľbami 2016 postavil Denník SME svoju titulnú stranu na výskume Transparency obnažujúcom beztrestnosť vyskopostavených politikov zapletených v korupcii. Reprofoto – SME.

■ Veda Konšpirátori odmietajú gravitačné vlny

ŠPORT
Velez-Zuzulová aj Vlhová skončili už vo štvrťfinále
strana 19

DENNÍK SME

KULTÚRA
O pár dní vyjde nová kniha Umberta Eca
strana 15

Cena 0,80 € | predplatné 0,65 € | www.sme.sk | Streda 24. 2. 2016 | Číslo 45 | Ročník 24

Za korupciu odsúdili 0 vysokopostavených politikov

Až tretina voličov Smeru si myslí, že oproti roku 2012 je v spoločnosti viac úplatkárstva a korupcie. Rovnaký názor má väčšina voličov pravicových strán.

VOĽBY 2016

BRATISLAVA. Za posledné štyri roky sa na Slovensku nepodarilo za korupciu odsúdiť alebo zatiaľ stíhať žiadneho ministra či vrcholného štátneho zamestnanca.

Analýzy Transparency International od roku 2012 odsúdili za korupciu 663 ľudí. Iba 33 z nich, teda každý dvadsiaty skončil vo väzení. Medzi nimi boli štyria policajti, dvaja prokuratori či jeden starosta.

Analýz tiež vyplýva, že slovenské orgány tvrdšie postihujú menšiu korupciu než veľkú. Iným napríklad v prípade korupcie na ministerstve obrany stačí uložiť páchateľom peňažný trest alebo podmienku, v prípade obchodníka, ktorý predával hypotekám ako úplatok desať kilogramov ryže, vymeral korupčnému páchateľovi trest.

Práve až tretina voličov Smeru si myslí, že oproti roku 2012 je v spoločnosti viac úplatkárstva a korupcie. Ukázal to prieskum agentúry Focus pre denník SME. Takmer každý druhý volič vládnej strany je presvedčený, že situácia sa vôbec nezmenila. Pri opozičných stranách vidí zhoršenie situácie väčšina ich voličov.

So Smerom sa pritom aj v minulých štyroch rokoch spájajú prípady verejných zákaziek s pochybným priebehom.

Napríklad prevádzku kompy cez Dunaj za 25 miliónov získala firma s loďou, ktorá bola vyrobená podľa predstáv štátu skôr, než štátny podnik túto predstavu zverejnil. V roku 2013 zas zákazku za vyše 100 miliónov eur na overovanie plastiek mýta palubovými

> „Aj po štyroch rokoch vlády Smeru platí, že korupcia sa trestá len mierne a obvykle len pri malých rybách.
>
> Transparency International Slovensko

mi kartami získala firma s neznámymi majiteľmi, ktorí sa schovávajú za schránkou za Cypre. Blízky priateľ Roberta Fica Miroslav Výboh bol zapletený do kauzy nákupu obrnených vozidiel pandur Iveco armádou. Z rozsudku v Česku vyplýva, že sa vraj zachádzal na stretnutí, na ktorom podľa verdiktu došlo k korupčnému správaniu.

Adam Valček

Viac v špeciálnej prílohe

Stĺpček Beaty Balogovej

Metastázy

Metastázy korupcie vyderpávajú spoločnosť rôznymi rovinami ekonomickej. Kniha chátra aj morálne. To, čo vláda skutočne pracovala pre dobro občanov, sa nemeria len počtom vybudovaných diaľníc alebo počtom odovzdaných lepších bytov. A už vôbec sa nemeria pestrosťou hrozieb epoxa hrozieb, ktorými straší politici.

Meria sa to tým, ako zodpovedne spravujú peniaze daňových poplatníkov, počtom korupčných kauz, veľkosťou gorál a krvavou chobotnicu a následnou snahou to všetko zatajovať. A to všetko v krajine, kde kontrolné a regulačné úrady sú prenajaté vládnym nominantom. Zodpovednosť politikov sa meria ich ochotou vyvodiť následky za tety Anky, bezodné schránky, nástenky, kiosky so vrchcholom, obskúrne investície ohlásené krátko pred voľbami, masérov a asistentky.

Slovensko má svoju bohatú zbierku kauz. Ale, žiaľ, nemá ani jedného vysokopostaveného politika, ktorého nakoniec jeho kauzy dostali do väzenia. A tak by sa voliči nemali rozhodovať podľa sladkosti sľubov, ale na základe trpkosti reality stavu korupcie.

Beata Balogová

Predstavenie loga stálo tisíce

Len za prenájom budovy rezort zaplatil 28-tisíc.

BRATISLAVA. Za približne hodinové predstavenie nového loga predsedníctva Rady EÚ sme zaplatili asi 200-tisíc eur.

Len 150-tisíc eur ministerstvo zahraničných vecí zaplatilo agentúre Iveka za zorganizovanie podujatia. Za čo konkrétne Iveka rezort zaplatil, nie je jasné. Na webe je zverejnená zmluva len so všeobecne formulovanými bodmi.

Podľa hovorcu ministerstva Petra Stasa bolo podujatie potrebné, aby si mohli vtlačiť nové logo a aby u ľudí vytvorili zážitok o slovenskej predsedníctve. Napríklad Maďarsko v minulosti predstavilo logo na obyčajnej tlačovej konferencii.

Viac na 2. strane

Malý Schengen je opäť reálny

Nemecko dalo ostatným štátom ultimátum. Buď začnú spolupracovať, alebo hrozí obmedzenie Schengenu.

BRATISLAVA. Rakúsko zavádza utečenecké limity, stredná Európa uzatvára Schengen na hranici s Macedónskom a Grécko stále nepláci služby. Nemeckému ministrovi vnútra Thomasovi de Maizièrovi včera došla trpezlivosť. Buď začnú podľa neho vlasti v Európe spolupracovať, alebo hrozí rozpad Schengenu.

„Malý Schengen je skutočne reálny," pripustil pre SME profesor James Davis zo švajčiarskej Univerzity v St. Gallene.

Viac na 6. strane

Nízka účasť pomáha menej kompetentným

BRATISLAVA. Len 3644 hlasov rozhodlo v prezidentských voľbách 2004 o tom, že do druhého kola postúpil nanajsto krvorukovského Eduarda Kukana vtedajší odborár z HZDS Ivan Gašparovič. Dôvodom bola neúčasť pravicových voličov, preto pri prieskumy priaznivcovi Kukanovi jasný postup. Nízka účasť môže vyniesť do funkcie menej kompetentných alebo kontroverzných kandidátov, tvrdia odborníci. V roku 2013 pomohla k víťazstvu aj Maríanovi Kočlebovi.

Viac na 4. strane

Počasie
5 až 9 °C
Na východe Slovenska polojasno až zatiaľ jasno.

Kurzy ECB
26. 2. 2016, kurzy ostatných mien k 1 euro

USD	GBP	CZK	HUF	PLN
1,1002	0,77985	27,028	307,52	4,3668

Predplatné
Predplatné si denník SME 02 – 32 277777

Číslo 45 | 29 ročník

„Sú to zapredanci Sorošovi a píšu len, ako sa im hodí. Ten názov by im mali súdne odobrať! Lebo sú to zaprdení manipulátori a rozvracajú našu spoločnosť horkou slinou! Kto im dal právo na pravdu? Nikto! Len sa nazvali TRANSPARENCY a osobujú si právo kárať a hodnotiť ľudí a spoločnosť.“

Boris Kollár, predseda strany Sme rodina, Facebook, 31. marca 2016

Mýtický tretí sektor

Zahraniční agenti, Sorosovi zapredanci, liberálna mafia – aj takto nás niektorí vnímajú. Kto Transparency naozaj platí a aké sú naše vzťahy s ďalšími mimovládkami a médiami?

V júli 2015 sme poštou dostali netypický darček. Išlo o tri výtlačky knihy o výsledkoch práce občianskeho združenia Slovenský archeologický a historický inštitút. Jeho zakladateľom je advokát a mecenáš archeológie Zoroslav Kollár, ktorého polícia už dávnejšie viedla v takzvaných mafiánskych zoznamoch a neskôr, v októbri 2020, ho aj zadržala pre údajné ovplyvňovanie sudcov. Kollár každý výtlačok vlastnoručne podpísal a venoval jednému z trojice analytikov Transparency s osobitým odkazom: „Vážený pán Šípoš (Piško, Supeková), túto publikáciu Vám venujem ako americko-židovsko-maďarskému agentovi pôsobiacemu na území Slovenskej republiky a nepriateľovi slovenskej archeológie. S úctou, Zoroslav Kollár.“

Jeden z najbohatších Slovákov tak reagoval na naše dva blogové články, v ktorých sme poukazovali na podivné dotovanie jeho inštitútu štátnymi firmami cez schránkovú neziskovku či nečinný fond. Kollár zároveň uverejnil v časopise inštitútu Historická revue emotívny článok s našimi fotografiami, v ktorom označil „špinavé útoky“ na niečiu „objednávku“ za dôvod, prečo vraj s mecenášstvom končí a o prácu tak prídu viacerí archeológovia. Spor si všimol aj Denník N, ktorý Kollárovo venovanie komentoval takto: „Čo pisateľ myslel označením šéfa organizácie Šípoša za ‚americko-židovsko-maďarského‘ agenta, nie je jasné – zrejme je to narážka na to, že

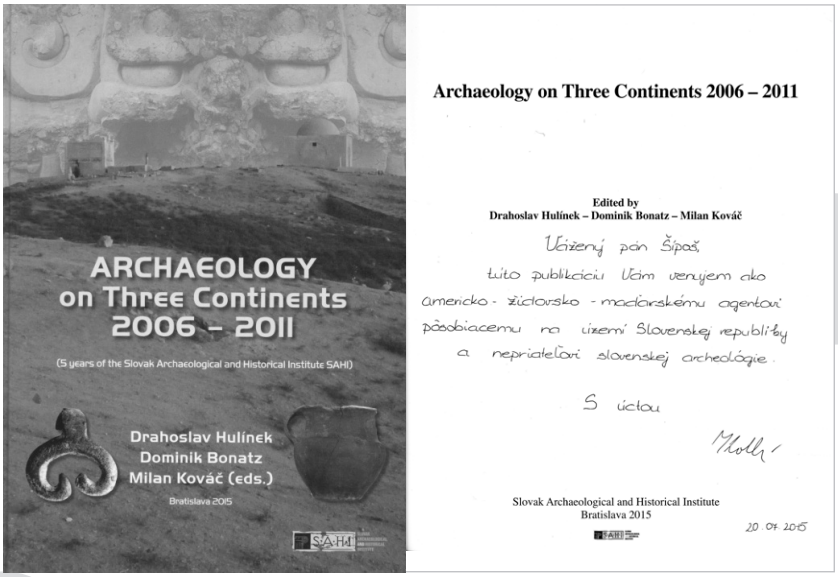

Júl 2015, Bratislava: Kontroverzný advokát a podnikateľ Zoroslav Kollár nám v reakcii na naše články o dotáciách štátnych firiem pre jeho archeologický inštitút poslal knihu s osobným venovaním. Reprofoto – TIS.

organizáciu Transparency International pomáhajú vo svete financovať aj nadácie amerického miliardára a finančníka maďarsko-židovského pôvodu Georgea Sorosa.“[50]

V spomínaných článkoch, ako sme vysvetľovali aj v reakcii na Kollárove obvinenia, o cielenú kampaň na kohosi objednávku pochopiteľne nešlo.[51] Články vznikli v rámci väčšieho projektu zameraného na transparentnosť štátnych firiem. V ňom sme sa popri množstve ďalšieho výskumu pozerali aj na to, ako tieto spoločnosti prideľujú dotácie či podporu z dvoch percent z daní. Pri prechádzaní zmlúv štátneho Tiposu či Transpetrolu sme narazili aj na skryté dotovanie Kollárovho inštitútu, ktoré sme na blogu opísali. V ďalších článkoch sme zasa upozornili na problematické prideľovanie dotácií v mestských a obecných vodárňach alebo na sponzorovanie schránkovými spoločnosťami vlastneného hokejového klubu Slovan Bratislava štátnymi firmami. Podobných príbehov, ktoré vzišli z plošnejších výskumov, sme počas našej existencie zverejnili stovky.

Epizóda s Kollárom je však dobrou ukážkou najčastejších výhrad, s ktorými sa stretávame. Adresáti našej kritiky a ich fanúšikovia za našimi výstupmi nezriedka hľadajú skryté sily v pozadí, alebo nás rovno označujú za zahraničných agentov či nepriateľov Slovenska. Hoci táto rétorika sa najčastejšie objavuje v diskusiách pod našimi výstupmi, pravidelne sa k nej uchyľujú aj ľudia z alternatív-

nych médií typu Zem a Vek, trestne stíhaný videobloger Martin Daňo, ale aj politici ako Robert Fico, Boris Kollár, Marian Kotleba, Rafael Rafaj či Štefan Harabin.

Korene podobných výpadov voči tretiemu sektoru na Slovensku siahajú ešte do obdobia pred naším vznikom. Predovšetkým počas obdobia tretej vlády Vladimíra Mečiara (1994 – 1998), keď Slovensko dočasne vypadlo z integračných procesov a dochádzalo ku zločinom s účasťou štátu ako zavlečenie prezidentovho syna Michala Kováča mladšieho do cudziny alebo vražda Róberta Remiáša, bol vzťah predstaviteľov vlády a značnej časti občianskej spoločnosti poznačený hlbokou nedôverou. Tú zo strany mečiarovcov nepochybne umocňovalo aj vedomie, že viaceré k vláde kritické mimovládky získavali podporu aj od zahraničných nadácií.

Hoci Transparency vznikla až v čase preberania moci proreformnou vládou Mikuláša Dzurindu, podobné spochybňovanie pre zahraničné financovanie sa rýchlo začalo objavovať aj v našom prípade. Nešlo pritom len o politikov HZDS či SNS, ale aj o ich fanúšikov a spriaznené médiá. Mečiarovský denník Nový deň vyšiel napríklad v roku 2001 s článkom *Transparency International je celkom netransparentná* – s podtitulom *Nemci a Američania platia náš boj proti korupcii, čo za to chcú?*[52] Novinárka Helena Ubrežiová v ňom zosnovala teóriu, podľa ktorej Transparency ovplyvnila predaj Slovenských telekomunikácií nemeckému investorovi. Pri tejto súťaži pritom Transparency ani nebola, v pozícii pozorovateľa sa podieľala na predchádzajúcom výbere poradcu pre proces privatizácie Telekomu.

„Sičáková priznala, že peniaze získavajú z americkej a nemeckej nadácie, ktoré sú financované zo štátneho rozpočtu. Takže TI v súčasnosti funguje vďaka americkým a nemeckým daňovým poplatníkom. Faktom je, že TI bola pri privatizácii Slovenských telekomunikácií. To, že privatizačným poradcom bola Deutsche Bank, ktorá zinkasovala za výber víťaza tendra 500 miliónov korún, je zaiste len náhoda. A určite je náhoda aj to, že jediným záujemcom bol práve Deutsche Telekom, ktorý patrí štátu,“ pointovala novinárka.[53]

Úvaha, že by sa nemecká vláda pokúšala ovplyvniť privatizáciu na Slovensku cez mimovládku, ktorá do samotnej súťaže nebola nijako zapojená, znie pomerne divoko aj na postmečiarovskú éru. Konštrukcia navyše krívala na obe nohy aj fakticky. Spoločnosť Deutsche Telekom bola koncom deväťdesiatych rokov už tiež sčasti sprivatizovaná a v rukách státisícov súkromných akcionárov bola aj jedna z najväčších bánk na svete, Deutsche Bank.

Prirodzene, podobné výpady nie sú slovenským špecifikom a naši kole-

govia im musia čeliť v mnohých krajinách sveta, vrátane krajín EÚ ako Maďarsko, Česko či Rumunsko. Keďže sa s týmito otázkami pri práci stretávame mesiac čo mesiac aj my, vyhnúť sa im nechceme ani v tejto knihe. Ako je teda tunajšia Transparency financovaná, kto za ňou stojí, s kým a prečo spolupracujeme alebo ho kritizujeme? A hlavne: aký vplyv na to všetko má Soros?

Berlín verzus Bratislava

„Kto je to tá Transparency Interneša?," pýtal sa začiatkom roka 2020 rozhnevane volebný líder strany Vlasť Štefan Harabin, keď ho podráždili výsledky nášho monitoringu volebných kampaní. Nielen pre neho skúsime hneď v úvode tejto kapitoly zodpovedať túto zdanlivo banálnu otázku. Aj pri tejto téme sa totiž opakovane stretávame s mnohými nedorozumeniami od našej podriadenosti medzinárodnej centrále až po predstavu o Transparency ako o inštitúcii so stovkami zamestnancov. Dostali sme už dokonca aj otázku, či máme pobočku na Myjave.

Slovenská Transparency je skutočne súčasťou najväčšej a najvplyvnejšej protikorupčnej siete mimovládnych organizácií na svete, ktorá pôsobí vo vyše stovke krajín od Arménska po Zimbabwe. Nejde pritom o model známy z korporátneho sveta, keď sú pobočky podriadené medzinárodnému ústrediu firmy. Národné pobočky Transparency sú v drvivej väčšine oblastí nezávislé organizácie bez hierarchických právomocí berlínskej centrály. Tá nezasahuje do výberu zamestnancov, tém ani do financovania miestnych organizácií.

Národné pobočky však musia prechádzať pravidelným procesom akreditácie. V ňom centrála posudzuje ich aktivitu a súlad s hodnotami medzinárodného hnutia, ako aj dodržiavanie etických štandardov. Zriedkavo prichádza aj k odobratiu akreditácie, keď už pobočka názov Transparency International ďalej používať nemôže. Taký prípad nastal po sérii vnútorných konfliktov a kontroverzných výstupov napríklad v Chorvátsku v roku 2015 alebo o dva roky neskôr v USA pre presadzovanie záujmov korporácií, nie občanov.

Okrem stráženia dobrého mena hnutia je hlavnou úlohou centrály aj vytváranie spoločnej platformy pre odovzdávanie skúseností medzi krajinami. Jej najviditeľnejším samostatným výstupom sú pravidelné svetové rebríčky vnímania korupcie, na ktorých sa jednotlivé pobočky podieľajú iba v poslednej fáze prezentovania výsledkov verejnosti.[54] Materiálne centrála pobočkám zväčša poskytuje iba drobnú podporu, napríklad v podobe spoločných softvérových licencií. Pobočky sa príležitostne zapájajú aj do spoločných aktivít koordinovaných z Berlína. V našom prípade išlo v posled-

PORADIE KRAJÍN V INDEXE VNÍMANIA KORUPCIE CPI

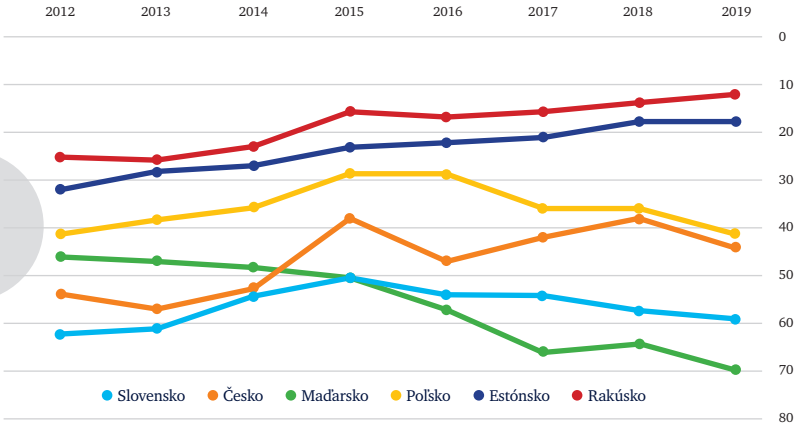

Celkový počet krajín v indexe globálnej Transparency International sa menil od 176 v roku 2012 po 180 v roku 2019. V grafe je pre lepšiu ilustráciu zobrazené poradie krajín v prvej osemdesiatke.

Index vnímania korupcie 2012 až 2019: Z krajín V4 je v miere vnímania korupcie od Slovenska horšie len Maďarsko. Ešte výraznejšie zaostávame za susedným Rakúskom či za (tiež postkomunistickým) Estónskom. Zdroj – transparency.org

ných rokoch o malé projekty zamerané na podporu oznamovateľov korupcie, rozvoj fundraisingu organizácie alebo pilotné porovnanie transparentnosti európskych hlavných miest.

Kľúčovým orgánom s najväčším vplyvom na činnosť slovenskej Transparency je však jej riaditeľ (v minulosti prezidentka). Ten má konečné slovo pri rozhodovaní, akým témam sa budeme venovať, do akých grantových výziev sa zapojíme a s kým bude Transparency spolupracovať. V doterajšej histórii slovenskej pobočky zastávali túto pozíciu iba dvaja ľudia – Emília Sičáková-Beblavá a Gabriel Šípoš. Ďalšiu hierarchickú úroveň organizácia v podstate nemá, keďže počet jej interných ľudí len veľmi výnimočne presahuje desiatku.

Nad riaditeľom stojí formálne ešte Správna rada, ktorá je podľa stanov najvyšším orgánom Transparency. Ako sme spomínali v predošlej kapitole, ide predovšetkým o poradný orgán. Stretáva sa spravidla dvakrát do roka a dohliada najmä na organizačné záležitosti. Medzi jeho právomoci patrí schvaľovanie výdavkov nad desaťtisíc eur, ako aj právo voliť či odvolať riaditeľa. Správna rada bola v jej dnešnej podobe zriadená v roku 2013, na jej čele sa odvtedy vystriedali zakladateľky Transparency Emília Sičáková-Beblavá a Daniela Zemanovičová a od mája 2017 jej predsedá ekonóm Národnej banky Slovenska Martin Šuster. Okrem neho aktuálne v rade ešte pôsobia bývalý ústavný

sudca Ladislav Orosz, politológ z Univerzity Komenského v Bratislave Pavol Baboš a náš niekdajší kolega a analytik Samuel Spáč. Členovia rady sú volení na sedem rokov a svoju funkciu vykonávajú bezplatne.

Naopak, zamestnanci Transparency sú platení. Ich hrubé mzdy sa pohybujú od 1100 eur po riaditeľových 2000 eur, čo je mierne pod úrovňou priemerných platov v Bratislavskom kraji. Aktuálne ich v štyroch kanceláriách staršej administratívnej budovy COOP Jednoty na Bajkalskej ulici v Bratislave pôsobí deväť vrátane právnika, finančného manažéra a fundraisera zodpovedného za vzťahy s darcami. Na činnosti Transparency sa však podieľajú aj externí experti, stážisti, ako aj sieť desiatok dobrovoľníkov.

Zamestnanci a spolupracovníci organizácie, ako aj členovia Správnej rady, sa musia správať v súlade so všeobecnými globálnymi pravidlami Transparency International týkajúcimi sa etického správania a hodnôt. Vzťahuje sa na nich aj etický kódex organizácie, ktorý upravuje témy ako financovanie združenia a predchádzanie konfliktom záujmov, ale aj politiku prijímania darov zamestnancami či ich spoluprácu s ďalšími organizáciami.

Kódex napríklad stanovuje, že pracovníci Transparency nesmú prijímať ani vyžadovať žiadne dary či výhody s výnimkou bežných spoločenských, respektíve reprezentačných darov v obvyklej hodnote do štyridsať eur (pracovné obedy, drobné reklamné a propagačné predmety a podobne). Výnimka zahŕňa aj organizátormi platené vzdelávacie semináre či konferencie, pričom tieto služobné cesty musia byť schválené riaditeľom. Riaditeľ a členovia rady zároveň vypĺňajú verejne dostupný register záujmov, v ktorom deklarujú zamestnania, členstvá, podnikanie či verejné funkcie.

Kto to všetko platí?

Vráťme sa už ale späť k zrejme najčastejšej téme týkajúcej sa nášho fungovania – k peniazom. Najrôznejšie varianty výkriku *Prečo konečne neprizná te, kto vás platí?!* sa pod našimi výstupmi opakujú so železnou pravidelnosťou. A to aj napriek tomu, že Transparency dlhodobo a dobrovoľne zverejňuje detaily o svojom financovaní vrátane účtovných závierok. Donorov a konkrétne projekty možno nájsť už v prvej verejne dostupnej výročnej správe organizácie z roku 2004. Od nasledujúceho roku v správach pribúdali aj ďalšie detaily, vrátane zahrnutých účtovných závierok.

Vyčítať sa z nich dá, že celkové ročné náklady (rozpočty) Transparency sa pohybovali v rozmedzí od 140-tisíc eur v roku 2009 po 355-tisíc eur v roku 2019. Pre lepšiu predstavu, že nejde o žiadne závratné sumy, s podobnými

nákladmi funguje napríklad Okresná knižnica Dávida Gutgesela v Bardejove alebo Základná umelecká škola v Cíferi.

Z výročných správ sa dajú jednoducho vysledovať aj zmeny vo financovaní Transparency. Viacerí významní donori z postmečiarovských čias už dnes na Slovensku vôbec alebo takmer vôbec nepôsobia (napríklad americká rozvojová agentúra USAID alebo nadácia National Endowment for Democracy), iní (ako Európska únia, Open Society Foundations, Nadácia Pontis či granty EHP a Nórska) sú pre tretí sektor kľúčovým partnerom aj v poslednom desaťročí.

Pohľad do výročných správ odhaľuje aj štruktúru financovania, ktorá sa s odchodmi donorov i rastom konkurencie tiež rokmi vyvíjala. Organizácie ako tá naša sa dnes už zďaleka nemôžu spoliehať iba na nadačné granty a musia sa čoraz väčšmi usilovať o viaczdrojové financovanie. Náš rozpočet tak okrem grantov privátnych domácich i zahraničných nadácií, verejných zdrojov z eurofondov či nórskych fondov a taktiež z príležitostných vlastných príjmov čoraz väčšmi stojí aj na daroch od fyzických a právnických osôb.

Výraznejšia zmena v tomto smere nastala najmä po roku 2016, kedy sme po opatrných pokusoch a prvej úspešnej kampani *Stop schránkovým firmám* (s výnosom vyše osemtisíc eur) definitívne pribrali do tímu aj prvého fundraisera. V tejto pozícii sa odvtedy vystriedalo viacero ľudí, ktorí sa začali venovať nielen systematickému budovaniu vzťahov s našimi darcami, ale zintenzívnili aj komunikáciu s novými potenciálnymi podporovateľmi najmä cez sociálne siete a pravi-

Máj 2017, Veľká Fatra: Na spoločnom teambuildingu a výmene skúseností s kolegami z českej Transparency. Vpravo dole riaditelia oboch pobočiek – David Ondráčka a Gabriel Šípoš. Foto – archív TIS.

delné informatívne emaily (newsletter). Rozbehli aj niekoľko úspešných fundraisingových kampaní ako *Viac Hlávkových do štátnej správy!* na podporu čestných úradníkov v roku 2017 (výnos desaťtisíc eur) alebo *#TransparentneVolby* na monitorovanie kampaní pred parlamentnými voľbami 2020 (výnos vyše sedemnásťtisíc eur). Crowdfundingovú kampaň *#MocKorupcie!* sme spustili aj na dofinancovanie tlače tejto knihy, v ktorej sa nám podarilo vyzbierať vyše desaťtisíc eur.

V roku 2019 nás individuálne podporilo už 513 darcov, ktorí venovali cez 1948 darov takmer 35-tisíc eur. Organizácia zaznamenala aj rekordný výnos z dvoch percent z dane vo výške 28-tisíc eur. Celková negrantová podpora tak dosiahla takmer 63-tisíc eur, čo bolo zhruba šestnásť percent z celkových ročných výnosov organizácie. Časť darcov nás okrem toho podporuje aj nefinančne, napríklad darovaním staršej multifunkčnej kopírky, repasovaných počítačov alebo bezplatných pobytov v rekreačnej chate pri Ružomberku, kde sme už niekoľkokrát usporiadali pre ľudí z organizácie teambuilding. V roku 2017 sme tu absolvovali aj prvé spoločné stretnutie s kolegami z českej Transparency. Najmä v posledných rokoch sa nám darí zapájať aj desiatky dobrovoľníkov, ktorí nám príležitostne pomáhajú so zberom dát, organizáciou podujatí alebo so vzdelávaním.

„Individuálny fundraising sa tak napriek úvodnej skepse stáva čoraz pevnejším pilierom financovania organizácie. Zvyšuje našu odolnosť a zabezpečuje predvídateľné, nezávislé a flexibilné zdroje. Rastúci počet individuálnych darcov zároveň zvyšuje aj váhu nášho slova vo verejnej debate," opisuje trendy fundraiser Transparency Eduard Marček. Tieto zdroje tvoria rezervu organizácie, s ktorou môžeme na rozdiel od grantových peňazí narábať voľnejšie a používať ich aj na aktivity, ktoré nemáme pokryté v žiadnom z projektov. Napríklad na kontrolovanie nákupov zdravotníckych pomôcok počas koronakrízy, ktoré začali na jar 2020 prakticky zo dňa na deň a išli naň milióny eur z verejných zdrojov. Poukázať sa nám pritom podarilo na viacero problematických transakcií, ktoré ťažili z časovej tiesne, neprehľadnosti situácie a nedostatku na trhu.

Napriek tomu, že Transparency patrí v kategórii podobných neziskoviek k fundraisingovo tým úspešnejším, aj pre nás ide stále o pomerne novú oblasť, v ktorej sa učíme pôsobiť za pochodu. Viacero kampaní nám nevyšlo celkom podľa predstáv, stalo sa, že sme nedokázali dobre odhadnúť reakciu verejnosti. Zrejme najvýraznejšie sa to prejavilo pri projekte zameranom na podporu seniorov ohrozených korupciou a manipuláciami na jeseň 2018.

16. novembra 2018, Bratislava: Herečka Dominika Morávková-Zeleníková vystupuje spolu so svojou mamou v klipe pre našu kampaň o vzdelávaní seniorov. Nakrúcalo sa v štúdiách na Fakulte masmédií Paneurópskej vysokej školy za pomoci profesionálnej agentúry. Foto – archív TIS.

Dáta aj rozhovory nám väčšiu zraniteľnosť starších ľudí voči praktikám „korupčných a dezinformačných šmejdov“ potvrdzovali. Na vlastnej koži ju pri rodičoch či starých rodičoch pociťovali aj mnohí mladší ľudia v našom okolí. „Otca, ktorý je vzdelaný človek, vedie firmu a dlhoročne si predpláca jeden z mienkotvorných denníkov, ovplyvňuje v poslednom čase konšpiračné internetové prostredie. Pravidelne mi zdieľa sprisahanecké články o utečencoch alebo napríklad o sorosovskom prevrate na Slovensku. Jeho názory sa zradikalizovali, veľmi ťažko sa s ním diskutuje,“ opisoval nám svoju skúsenosť jeden z kolegov v strednom veku.[55]

Fundraisingovú kampaň *#DlhujemeImTo* sme preto zamerali práve na ľudí ako on, resp. na ich deti v strednom veku. Dobročinnú spoluprácu nám ponúkla renomovaná reklamná agentúra, zapojili sa aj viaceré mediálne známe tváre ako komici Ján Gordulič a Michael Szatmary či herci Ludwig Bagin a Dominika Zeleníková-Morávková. Posolstvo z videí, na ktorých niektorí vystupovali aj s rodičmi, sa nám zdalo úderné. Realita však bola iná. Namiesto plánovaných desaťtisíc eur prevažne na školenia seniorov a seniorských lídrov, ktorí by odovzdávali skúsenosti ďalej, sa nám podarilo vyzbierať iba niečo vyše dvetisíc.

„Bola to pre nás nová téma. Ukázalo sa, že je ťažko uchopiteľná a nepodarilo sa nám vzbudiť dostatočnú naliehavosť. Počas kampane sme sa snažili me-

niť aj komunikáciu, no nepomohlo to. Bola to veľká škola," hodnotí dnes Marček. Kampaň napriek tomu nepovažuje za prepadák. „Tému sa nám predsa len podarilo dostať väčšmi do verejného priestoru a kampaň určite prispela aj k posilneniu našej značky," vraví. Jedným dychom však priznáva, že ak by sme agentúru i hercov museli platiť, pripísali by sme si aj ťažkú stratu.

Celkovo však naše kampane už podporilo vyše tisícpäťsto ľudí, stovky z nich začali na boj proti korupcii prispievať aj pravidelnejšie. S väčšími individuálnymi i firemnými darcami sa obvykle snažíme aj skontaktovať. Nielen preto, aby sme sa im poďakovali, zaujíma nás aj ich motivácia a pohľad na problémy Slovenska. Samozrejme, zvažujeme aj prípadné riziká vplývajúce na našu dôveryhodnosť a reputáciu. V ojedinelých prípadoch sme preto príspevky aj odmietli – pokiaľ sa nám história darcu zdala problematická z pohľadu nami presadzovaných hodnôt, alebo ak by dar mohol vytvárať zdanie konfliktu záujmov.

Napríklad pred župnými voľbami v roku 2017 sme sa takto poďakovali a štyridsaťeurový dar vrátili podnikateľovi Jánovi Lunterovi, ktorý kandidoval za banskobystrického župana. V tom čase sme totiž činnosť žúp i volebnú kampaň monitorovali. Luntera sme neskôr spovedali aj v diskusii preferenčne najsilnejších kandidátov o ich plánoch na zvyšovanie transparentnosti kraja, ktorú sme v banskobystrickom Divadle na rázcestí organizovali s denníkom SME. Mimochodom, šancu predstaviť svoje plány na boj proti korupcii a klientelizmu sme v diskusii núkali aj vtedajšiemu bystrickému županovi Marianovi Kotlebovi z ĽSNS, ktorý však na ponuku nereagoval.

Argument Sorosom

Všetky okolnosti ešte pozornejšie zvažujeme pri veľkých donoroch. Medzi tých najvýznamnejších patria v našom prípade nepochybne aj nadácie blízke Georgovi Sorosovi, ktoré sú opradené množstvom mýtov a znepokojujú aj ľudí ako Zoroslav Kollár, Vladimír Mečiar či Robert Fico.

Pristavme sa aspoň pár vetami pri tom, kto George Soros vlastne je a prečo vyvoláva také rozporuplné reakcie. Dnes už deväťdesiatročný americký finančník sa narodil v židovskej rodine v roku 1930 v Budapešti ako György Schwartz. V predvojnovej atmosfére rastúceho antisemitizmu mu rodičia zmenili priezvisko na maďarské Soros. Po obsadení Maďarska nemeckými vojskami v roku 1944 zabezpečil Sorosovi otec falošnú kresťanskú identitu a poslal ho bývať k maďarskému úradníkovi, ktorému platil za jeho ochranu.

Vojnu napokon prežil a v šestnástich sa odsťahoval do Anglicka, kde študoval ekonómiu a filozofiu. Vývoj

v Maďarsku však sledoval aj naďalej a aj jeho skúsenosti s nedemokratickými režimami v Európe ho neskôr viedli k filantropii a podpore otvorených spoločností (ako protipólov k uzavretému fašizmu či komunizmu).

Na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov založil v USA jeden z prvých hedžových fondov a vo veľkom začal investovať do akcií. Známy sa stal najmä ako „Muž, ktorý položil Bank of England", keď pri špekuláciách s poklesom britskej libry zarobil za jediný mesiac v roku 1992 až miliardu dolárov.

V marci 2020 ho časopis Forbes označil za 162. najbohatšieho človeka sveta a jeho majetok odhadol na asi 8,3 miliardy dolárov.[56] Ďalšie desiatky miliárd eur vložil od roku 1979 do svojich filantropických projektov a nadácií. Tie sa dnes angažujú vo vyše 120 krajinách sveta predovšetkým v projektoch na podporu demokracie, právneho štátu, ľudských práv, menšín, vzdelávania či rovnosti šancí.

Okrem jeho finančných investícií vyvoláva kontroverzie aj jeho angažovanie sa v politike a nadštandardné kontakty s viacerými politikmi. V strednej a východnej Európe prispel k porážke komunizmu. Otvorene sa priklonil aj na stranu viacerých konkrétnych vlád a režimov po celom svete, čím si vytvoril aj veľké množstvo nepriateľov. V Spojených štátoch patrí dlhodobo medzi vplyvných podporovateľov demokratov, v Británii financoval kampaň proti brexitu.

„Soros má ideálne predpoklady pre to, aby mohol byť aj na Slovensku označovaný za najväčšieho škodcu. Pochádza z Maďarska, zbohatol na špekuláciách, žije v USA, komentuje svetové udalosti, zastáva sa migrantov, financuje neziskovky a stretáva sa s politikmi. A čo je možno najpodstatnejšie: je to Žid," zhrnul v roku 2018 dôvody miestnej protisorosovskej hystérie novinár Denníka N Vladimír Šnídl.[57]

Pobočka Sorosovej nadácie pôsobila od roku 1992 aj na Slovensku, no v roku 2013 sa Nadácia otvorenej spoločnosti osamostatnila a dnes už nie je členom finančníkovej siete. Slovenské protikorupčné mimovládky sa však stále môžu zapájať aj do výziev Sorosovej Open Society Foundations v rámci stredoeurópskeho regiónu. V Transparency sa do týchto súťaží zapájame pomerne často.

Počas našej histórie sme tak vďaka grantom zo Sorosových nadácií mohli uskutočniť viaceré dôležité projekty zamerané na podporu transparentnosti v samospráve, na budovanie siete lokálnych protikorupčných aktivistov, zvyšovanie otvorenosti štátnych firiem či na vzdelávanie seniorov ohrozených korupciou a dezinformáciami.

Zväčša išlo o viacročné projekty s rozpočtom od niekoľko desaťtisíc až po vyše stotisíc eur. Tieto granty tak tvorili dôležitú časť príjmov Transparency, hoci nikdy ani zďaleka väč-

21. septembra 2016, New York: Po vražde Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej v zime 2018 a prvých protestoch konšpiroval premiér Robert Fico o stretnutí prezidenta Andreja Kisku s Georgom Sorosom. Finančníka pritom – priamo v jeho rezidencii v roku 2016 – navštívil aj Ficov minister Miroslav Lajčák. Foto – Stála misia SR pri OSN v New Yorku.

šinovú. Napríklad v rokoch 2012 až 2016 dosiahla podpora z grantov, ktorých pôvod súvisí so Sorosovou filantropickou činnosťou, dovedna zhruba 235-tisíc eur. Teda menej ako štvrtinu príjmov organizácie za toto obdobie. Pre porovnanie, ide o podobnú sumu, akú v tom čase zaplatilo Mesto Vráble za smetiarske auto alebo ministerstvo zahraničných vecí za štyridsaťminútové podujatie na predstavenie loga predsedníctva v Rade EÚ.

Na rozdiel od niektorých iných donorov sme podporu od Sorosových nadácií nikdy nevnímali ako problematickú. Finančník Soros si nepochybne zaslúži byť objektom verejného záujmu a – pre jeho niekdajšie kontroverzné investície alebo nadštandardné väzby na politické kruhy – aj kritiky. Rovnako si však z nášho pohľadu zaslúži aj uznanie za vytrvalú podporu princípov demokracie a otvorenej spoločnosti po celom svete vrátane Slovenska.

„Nebyť týchto zdrojov, nemohli by sme sa ani vzdelávať, chodiť na dôležité konferencie a získavať know-how, vďaka čomu sme odborne rástli a mohli prispieť k vytváraniu modernejšieho Slovenska," opisuje situáciu z prvých rokov existencie Transparency jej prvá šéfka Emília Sičáková-Beblavá. Pozitívnu rolu Sorosových nadácií vyzdvihuje aj jej nástupca Gabriel Šípoš. „Rozumiem, ak sa zdôrazňuje aj etický

rozmer jeho zbohatnutia a aj keď nešlo o nič protizákonné, určite mám aj výhrady," pripúšťa. „Na druhej strane, na Slovensku podporil veľa projektov, ktoré Slovensko posunuli dopredu," dodáva.

Priamo s americkým finančníkom sme pritom nikdy nekomunikovali, ani sa s ním nestretli. „Čo mi je mimochodom ľúto, lebo si myslím, že je to aj veľmi inšpiratívny a zaujímavý človek," dodáva Sičáková-Beblavá.

Ako teda podpora Sorosových nadácií vyzerá v praxi? Po odlúčení slovenskej Nadácie otvorenej spoločnosti od siete Sorosových nadácií v roku 2013 sa Transparency zapája predovšetkým do výziev Open Society Initiative for Europe (OSIFE) dnes sídliacej v Berlíne. Hoci jej hlavný cieľ je posilňovanie demokracie a občianskej spoločnosti v Európe, nie všetky jej výzvy sú vhodné aj pre protikorupčné organizácie. Mnohé z nich sú orientované skôr na ľudské práva, sociálnu pomoc či menšiny.

Nadácia však takmer každý rok vyhlasuje aj nám tematicky bližšie výzvy, napríklad na podporu „rovnosti občanov pred zákonom", „ochrany whistleblowerov" alebo „protikorupčných opatrení". Takto široko koncipované okruhy otvárajú výzvy pre veľké množstvo hráčov a nápadov. O podporu preto neraz súťažíme v konkurencii desiatok ďalších organizácií zo Slovenska aj okolitých krajín. Nie je pritom žiadnou výnimkou, že so žiadosťou neuspejeme.

Organizácie majú obvykle na vymyslenie projektu dva až tri mesiace. Písanie prebieha za plnej prevádzky organizácie, zväčša medzi aktivitami iných projektov. Kľúčovou súčasťou musí byť dobre vyargumentovaná ponuka, aké aktivity za peniaze donora spravíme a ako povedú k lepšiemu Slovensku – k nižšej korupcii, k vyššej transparentnosti štátu či k silnejším právam občanov.

Pri projekte zameranom na zvyšovanie otvorenosti samospráv sme napríklad navrhli vypracovanie rebríčka transparentnosti miest. Teda zmapovanie dobrej a zlej praxe a porovnanie miest, ktoré ich môže motivovať k zlepšeniam. Ponúkli sme však aj analýzy mestských zákaziek či fungovania mestom vlastnených firiem, ako aj spoluprácu s mestami zavádzajúcimi protikorupčné opatrenia. Pri vzdelávaní seniorov sme zasa navrhli osobné školenia po celom Slovensku alebo spracovanie tlačených aj online manuálov pre oblasti dezinformácií či korupcie. Každý projekt musí obsahovať aj merateľné výstupy: Koľkým mestám zmeriame transparentnosť, koľko mediálnych vystúpení spravíme alebo koľko dôchodcov zapojíme do školení. K projektu treba vždy vypracovať aj primeraný rozpočet v donorom stanovených limitoch a žiadosť podoprieť aj infor-

máciami o našich doterajších skúsenostiach a úspechoch v téme.

Návrhy projektov, s ktorými sa hlásime do nových grantových výziev, najprv preberáme na porade všetkých zamestnancov. Neskôr ich dolaďujeme v úzkom kruhu kolegov, ktorých tematické zameranie výzvy najviac zaujíma. Samotné projekty píše riaditeľ, prípadne jeden z našich tematických expertov. Rozpočet zasa pripravuje náš finančný manažér. Prvú verziu návrhu opäť interne pripomienkujeme.

V prípade nadácií Georga Sorosa, ale aj pri väčšine ďalších donorov, závisí ich rozhodnutie predovšetkým od toho, či ich projekty oslovia ako zmysluplné a inovatívne, a či uveria schopnosti žiadateľov uviesť ich do života. Samozrejme, návrh musí donora presvedčiť, že ste lepší ako konkurencia, ktorú často predstavujú neziskovky z celej strednej či juhovýchodnej Európy. V prípade úspechu nasleduje podpis zmluvy, ktorá obsahuje aj záväzný rozpočet a harmonogram projektu. Na jej dodržiavanie sú na oboch stranách určení koordinátori, ktorí počas projektu komunikujú. Spravidla na báze štvrťročných správ, v ktorých podporená organizácia informuje, ako sa jej darí aktivity a ich sľubovaný dopad napĺňať. Dlhé roky bol našim jediným kontaktom v Sorosovej nadácii Slovák Andrej Nosko, odborník na energetickú bezpečnosť, ktorý predtým pracoval pre Európsku komisiu. V poslednom období na naše granty z OSIFE dozeral Finn Heinrich, náš bývalý nemecký kolega z centrály Transparency International.

Ani OSIFE ani iní donori si však nenárokujú kontrolu našich tlačových správ či publikácií v čase, keď ich predstavujeme verejnosti (paradoxne jedinou výnimkou bola Nadácia Zastavme korupciu, ktorá financovala náš protikorupčný audit pre mesto Trnava). S donormi nikdy nekonzultujeme, ako plánujeme komentovať aktuálny škandál, alebo prečo v našom rebríčku skončilo prvé toto mesto a posledné ono. V tomto máme absolútnu slobodu.

Jedinou podmienkou priebežného vyplácania grantu je vykonanie a zdokladovanie aktivít podľa zmluvy a aj teoretický priestor na akékoľvek vstupovanie donora do výstupov je tak obmedzený na minimum. Výnimočne, ak sa počas projektu vyskytnú neočakávané udalosti, alebo sa niektoré aktivity míňajú účinkom, môžu sa obe strany dohodnúť na úprave zmluvy. V prípade Sorosovych nadácií vyzdvihujú obaja doterajší šéfovia Transparency aj vysokú profesionalitu ich projektových manažérov. „Nikdy sa mi nestalo, že by nám hovorili, čo a ako máme robiť, dôverovali nášmu úsudku, že vieme, čo je pre krajinu správne," hovorí Beblavá. „Ich, ako súkromnú nadáciu, vždy najviac zaujíma, či ich grant priniesol krajine zlepšenie, kontrola

bločkov je až druhoradá. Je to presný opak manažovania dotácií Európskej únie, kde je administratíva horibilne zložitá, no otázky o dopade grantov minimálne," dopĺňa Šípoš.

Diskusia, či nie je Sorosova podpora v skutočnosti maskovaným politickým aktivizmom ovplyvňujúcim mocenské pomery za hranicami, bola v posledných rokoch aktuálna skôr v krajinách ako Gruzínsko či Ukrajina. V istom zmysle však tento argument platí aj u nás. Otvorený prístup OSIFE nepochybne dáva aj slovenským protikorupčným mimovládkam väčšiu slobodu púšťať sa aj do citlivejších tém. V čase vydania tejto knihy, v jeseni 2020, sme tak napríklad uspeli s projektom zameraným na monitorovanie nákupov zdravotníckych pomôcok a štátnej podpory počas pokračujúcej koronakrízy. V rámci tohto projektu, ktorý OSIFE podporí sumou štyridsaťtisíc amerických dolárov, s veľkou pravdepodobnosťou poukážeme aj na nezákonné, neefektívne či netransparentné transakcie, ako to bolo aj na jar 2020 v prípade Štátnych hmotných rezerv či ďalších štátnych inštitúcií a samospráv. Na základe našej dlhoročnej skúsenosti môžeme takmer s istotou rátať aj so spochybňovaním týchto odhalení argumentom „Soros".

Napríklad tak, ako to v novembri 2020 spravil Robert Fico pri snahe spochybniť naše závery o preverovaní zákazky na nákup antigénových testov na ochorenie Covid-19. Transparency dokonca prirovnal k zločineckej organizácii. Rozčúlili ho naše zistenia, ktoré nepotvrdzovali jeho špekulácie o mnohomiliónovom predražení zákazky v réžii nového vedenia štátnych hmotných rezerv.

Podobná miera slobody pri výbere aktivít pritom nie je pri všetkých donoroch automatická. Viacerí sa zdráhajú podporiť projekty, ktorých výstupy môžu vyznieť kriticky napríklad voči predstaviteľom vlády (bez ohľadu na to, kto ju tvorí). Pochopiteľné je to najmä pri veľvyslanectvách alebo iných donoroch spravujúcich zahraničné verejné zdroje, ktorí nechcú riskovať potenciálne diplomatické roztržky.

Častým argumentom proti Sorosovým nadáciám býva aj to, že sa selektívnou podporou organizácií s liberálnym videním sveta snažia meniť hodnotové nastavenie spoločnosti. Novinár František Múčka z konzervatívneho portálu Postoj napríklad v júli 2018 o Sorosovi písal ako o podporovateľovi ľavicovo-liberálnych organizácií a myšlienok. „Soros je top podporovateľom hnutí za legalizáciu marihuany v USA, jedným z najväčších donorov siete potratových kliník Planned Parenthood, ktorá funguje aj ako verejný lobista za čo najvoľnejšiu reguláciu potratov. Finančník tiež podporuje organizácie usilujúce sa o legalizáciu eutanázie. Napríklad projekt Smrť v Amerike, ktorého cieľom je zmeniť postoj

verejnosti k asistovanej samovražde, od neho získal pätnásťmiliónový grant.“ [58]

To, že Sorosove nadácie podporujú skôr projekty kompatibilné s ich videním sveta, je samozrejme dobre možné a zrejme aj pochopiteľné. Napokon, sú to súkromné zdroje a vo svete existuje aj množstvo konzervatívnych nadácií, ktoré podporujú zasa iné hodnoty.

V našom prípade však tento argument nepovažujeme ani za veľmi relevantný. Témy boja proti korupcii, zneužívaniu verejnej moci a neefektívnosti, ale aj podpory funkčného štátu, zapájania sa občanov do rozhodovania či ich prístupu k informáciám, ktorým sa Transparency prioritne venuje, sú v podstate univerzálne. Operuje s nimi pravica aj ľavica, liberáli aj konzervatívci. Vyhraňovať sa cez ne snažia dokonca aj extrémisti, ktorí sa často vyhlasujú za jediných skutočných bojovníkov proti korupcii a oligarchom.

Nálepkovanie Transparency ako liberálnej mimovládky nesedí nielen obsahovo, ale ani personálne. Za dve desaťročia existencie Transparency prešli jej kanceláriami ľudia s rôznymi hodnotovými postojmi a aj dnes v nej popri liberáloch pôsobia aj viacerí konzervatívnejšie zmýšľajúci kolegovia. Samotná zakladateľka Transparency Emília Sičáková-Beblavá pochádza z rodiny gréckokatolíckeho kňaza a dodnes je praktizujúca veriaca. „Ja som však nikdy do našich výstupov nevnášala svoje hodnotové postoje. To, čo si žijem vo svojom súkromí, nepatrí do verejného sektora,“ dodáva dnes.

Strety záujmov

Trochu iný je príbeh s ďalším donorom, ktorý často púta pozornosť našich kritikov – administratívou Spojených štátov amerických. Aj tá cez viaceré nadácie a programy podporila na Slovensku veľké množstvo užitočných projektov a najmä v prvých rokoch existencie Transparency patrila aj k našim významnejším donorom. Nikdy sme sa pritom nestotožňovali s názorom, že podpora mimovládnych organizácií zo zahraničných verejných zdrojov by automaticky predstavovala akési problematické zasahovanie do vnútorných záležitostí štátu.

Podmienkou samozrejme je, aby to boli demokratické krajiny, ktoré svoje zámery a konkrétne kroky transparentne deklarujú (podobne to napokon robí aj naše ministerstvo zahraničných vecí cez program SlovakAid na Ukrajine, v Moldavsku, Gruzínsku či v Keni). V prípade Spojených štátov, ale aj Veľkej Británie, Nórska, Holandska, Nemecka či Kanady sme nikdy nepochybovali, že slobodnejšie a demokratickejšie Slovensko je aj ich záujmom. O ich granty sme sa preto opakovane uchádzali.

So vstupom Slovenska do EÚ a prijatím dôležitých reforiem však

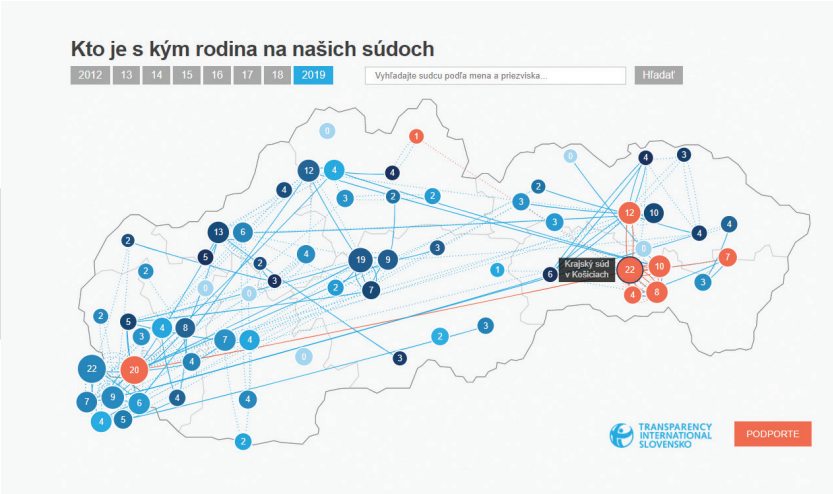

20. novembra 2013, Bratislava: Na našom blogu sme prvýkrát zverejnili mapu rodinných prepojení na slovenských súdoch. Oceňovaný projekt sme mohli rozbehnúť aj vďaka šesťtisícovému grantu z amerického veľvyslanectva.

záujem Spojených štátov o podporu občianskej spoločnosti na Slovensku ochabol a dostal sa na viac-menej symbolickú úroveň. V Transparency sa v poslednom desaťročí obmedzil najmä na niekoľko malých projektov podporených americkým veľvyslanectvom v Bratislave. Išlo napríklad o kontrolu verejných obstarávaní, rebríčky transparentnosti samospráv, podporu portálu Otvorené súdy alebo výskum v oblasti dôveryhodnosti médií. Náklady na tieto projekty predstavovali len niekoľko tisíc eur a spravidla netvorili ani päť percent nášho rozpočtu.

V posledných rokoch sme sa však už o peniaze od americkej administratívy neuchádzali takmer vôbec. Dôvodom sú najmä neustále výpady posledného amerického prezidenta Donalda Trumpa voči novinárom, tradičnému americkému systému brzd a protiváh, ale aj demokracii celkovo. Z podobných dôvodov by sme ani neuvažovali o grantoch od ruskej či čínskej vlády, ktoré sa v týchto ohľadoch správajú ešte podstatne problematickejšie. Naša budúca spolupráca s predstaviteľmi novej americkej administratívy bude závisieť najmä od toho, nakoľko dokáže Trumpov nástupca Joe Biden otočiť kormidlo z cesty podkopávania demokracie.

K podobnému rozhodnutiu, hoci z iných dôvodov, sme sa dopracovali pred niekoľkými rokmi aj v prípade Nadácie ESET. Tá nás v minulosti podporila drobnými grantmi napríklad na podporu výskumu v oblasti samosprávy. Predstavitelia ESETu však postupne začali financovať aj niektorých politikov, napríklad súčasného primátora Bratislavy Matúša Valla alebo stranu Progre-

sívne Slovensko. „Na jednej strane sme radi, ak sa slušní podnikatelia angažujú v politike a nenechávajú tento priestor napospas oligarchom, na druhej strane to pre nás vytvára možné konflikty záujmov, keďže my týchto politikov kontrolujeme," hovorí Šípoš. Hoci ani zo strany Nadácie ESETu sa žiadna snaha o naše ovplyvňovanie nikdy neobjavila a ani sme ju nepredpokladali, preventívne sme sa o podporu z tejto nadácie rozhodli ďalej neuchádzať.

Citlivým zdrojom financovania sú pre protikorupčné mimovládky aj domáce verejné zdroje. Objektom našej kritiky sú často aj politici, štátni úradníci a manažéri. Pri viacerých štátnych grantových schémach tak preto hrozí konflikt záujmov. Úplne nepredstaviteľné je pre nás žiadať podporu zo schémy typu rezerva premiéra, keďže kroky vlády často hodnotíme. Vrátane už zmieňovaného klientelistického rozdávania peňazí zo samotnej premiérovej rezervy.

Verejné zdroje tak v našom prípade predstavujú najmä rozvojové projekty SlovakAid v zahraničí alebo eurofondové výzvy, na ktorých sa desiatimi percentami podieľa aj štátny rozpočet. V posledných rokoch išlo o výzvu *Občianska informovanosť a participácia*, v ktorej sme v roku 2018 uspeli s dvojročným projektom *Podpora angažovanosti občanov a otvorenosti miestnych samospráv*. Rozhodnutiu uchádzať sa o tieto zdroje predchádzala v treťom sektore dlhá debata. Výzvu totiž zastrešoval Splnomocnenec vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti spadajúci pod ministra vnútra. Rezort v čase vyhlásenia výzvy viedol Robert Kaliňák zo Smeru, hoci našu zmluvu za ministerstvo napokon podpisoval až jeho nástupca Tomáš Drucker. Stihol to počas troch týždňov, ktoré post zastával.

Možným kameňom úrazu bolo najmä to, či sa politici nepokúsia cez tieto zdroje mimovládky ovplyvňovať. Pre potenciálny konflikt záujmov sa účasti na výzve hneď v úvode diskusie zriekla Aliancia Fair-play. My, ako aj väčšina kolegov z brandže, sme sa do výzvy napokon zapojili. Ak by sa z nej stiahli všetky renomované organizácie so skúsenosťami a výsledkami, utrpela by tým popri treťom sektore aj verejná správa, na spoluprácu s ktorou bola táto výzva zameraná. Rozhodujúce bolo pre nás ubezpečiť sa, aby do súťaže projektov ako aj do ich realizácie vedenie ministerstva nijako nezasahovalo. V prípade akýchkoľvek pochybností sme boli pripravení zmluvu nepodpísať. Celý proces však prebehol štandardne a aj úspešnosť rôznorodých projektov a organizácií naznačovala férový prístup.

Prípadný konflikt záujmov sme sa snažili minimalizovať aj tým, že sme aktivity projektu zámerne nezacielili na štát, ale predovšetkým na samosprávu. Na zlyhania politikov a štátneho aparátu sme

sa v tomto období zameriavali v rámci iných projektov a aktivít. „V Škandinávii by sme takéto dilemy asi vôbec neriešili. Mnohé pobočky Transparency bežne spolupracujú so štátom a zároveň sú k nemu kritické. Snáď jedného dňa dospejeme do podobného štádia aj u nás," nádeja sa riaditeľ slovenskej pobočky.

Najťažšie sme sa s rizikom konfliktov záujmov zrejme vyrovnávali pri našom programe zameranom na verejnú kontrolu v oblasti zdravotníctva. Ten sme sa snažili rozbehnúť dlhšie, nedarilo sa nám však na neho získať peniaze. Spustiť sa nám ho napokon podarilo v roku 2012, aj vďaka záujmu viacerých domácich a zahraničných manažérov v zdravotníctve s korupciou konečne niečo urobiť (viac v piatej kapitole). V programe sme sa sústredili predovšetkým na korupciu pri verejnom obstarávaní zdravotníckych prístrojov a pomôcok, ale aj na navrhovanie systémových zmien obmedzujúcich priestor pre nekalé praktiky. „Tento projekt bol na rozdiel od ostatných špecifický tým, že nebol financovaný grantovými inštitúciami, ale takmer výlučne firmami pôsobiacimi v zdravotníckom biznise, čo bolo spojené aj s problémami," spomína si naša bývala kolegyňa Zuzana Dančíková, ktorá stála pri zrode programu.

Napätie vyplývalo predovšetkým z toho, že sa naše aktivity mohli dotýkať aj záujmov firiem, ktoré zdravotnícky program financovali. Absenciu neutrálneho donora sme sa snažili riešiť oslovením rôznorodých hráčov s odlišnými záujmami v odvetví. Program tak podporili viaceré konkurenčné farmaceutické firmy, ale aj zdravotné poisťovne. Teda tak dodávatelia liekov a zdravotníckych pomôcok, ako aj tí, ktorí výdavky za ne platia a strážia. So všetkými sme si zároveň nastavili striktné pravidlá nezasahovania do výstupov. Možné riziko predstavovali aj kauzy niektorých veľkých farmaceutických firiem v zahraničí. Pri nadväzovaní spolupráce sme sa preto snažili zvažovať aj ich možný slovenský presah a protikorupčné opatrenia tunajších pobočiek. „Po posúdení všetkých okolností sme to vtedy vyhodnotili tak, že napriek istým kontroverziám stojí za to do toho ísť," hovorí Dančíková.

Zoznam donorov sa počas viacročného trvania programu menil, spoluprácu sme po čase ukončili napríklad s poisťovňou Dôvera z portfólia finančnej skupiny Penta. Problematické pozadie Penty, poznačené kauzami ako Gorila či sporné vyťahovanie peňazí z Dôvery mimo oficiálneho zisku, nám opakovane pripomínali aj novinári. „V istom momente sme si povedali, že reputácia vlastníka Dôvery už škodí aj nášmu snaženiu," hovorí Šípoš. Viaczdrojové financovanie zdravotníckeho programu sa nám napokon nepodarilo udržať a v roku 2018 sme takmer celý projekt utlmili.

Zaujímavým prípadom bol aj protikorupčný program Siemens Integrity Initiative známeho nemeckého výrobcu elektroniky. Do toho sa Transparency spolu s českými partnermi zapojila v rokoch 2011 až 2013 v rámci projektu *Zlepšenie systémov verejného obstarávania v Českej a Slovenskej republike*. Tento program vznikol v roku 2009 ako súčasť dohody medzi Svetovou bankou a nemeckým koncernom potom, ako sa prevalil obrovský korupčný škandál firmy s vytváraním čiernych fondov na podplácanie úradníkov po celom svete. Siemens tak svoje neetické podnikanie z rokov 2000 až 2006 kompenzuje už viac ako desaťročie. Z programu sa medzitým stala jedna z najväčších súkromných iniciatív zameraných na boj s korupciou na svete. Podporené z nej dosiaľ boli protikorupčné projekty za takmer sto miliónov amerických dolárov vo vyše štyridsiatich krajinách.

Ani v tomto prípade sa rozhodnutie zapojiť sa do výzvy nerodilo ľahko. „Spolu s partnermi sme rozmýšľali, či tak nebudeme Siemensu predovšetkým žehliť meno," spomína Šípoš, ktorý v tom čase stál na čele Transparency len krátko. Rozhodujúcimi faktormi sa napokon stali ozdravné opatrenia prijaté Siemensom, profesionálne vedenie fondu, ako aj dôveryhodný garant programu v zastúpení Svetovej banky.

Treťosektorová mafia?

Popri otázkach o našej nestrannosti od donorov či politikov, ktorým sme sa venovali na predchádzajúcich stránkach, bývame z času na čas konfrontovaní aj s úvahami o neprimeranom vplyve niektorých mimovládok. Ten podľa časti kritikov pramení v previazanosti a organizovanom pôsobení časti tretieho sektora, ako aj našich nadštandardných vzťahov s médiami.

Napríklad vysokoškolský pedagóg a neskorší neúspešný prezidentský kandidát Eduard Chmelár už v roku 2005 písal v ľavicovom časopise Slovo o mimovládkach ako o „infraštruktúre slovenského neoliberalizmu".[59] Tie podľa neho získavajú autoritu „nie vďaka svojim výsledkom, ale najmä pre svoj neadekvátny mediálny vplyv, ktorý je čiastočne otázkou zámeru a čiastočne nevedomosti novinárov". V texte argumentoval aj väzbami mimovládok na politikov a vplyvných donorov, či tým, že viaceré z týchto organizácií sídlia na rovnakých adresách (príbeh Transparency a Bajkalskej 25 sme už opísali v prvej kapitole tejto knihy). Iným príkladom tohto typu uvažovania bol článok *Treťosektorová mafia* v národoveckom časopise Extra plus z roku 2017.[60] O časti mimovládok písal ako o „kádrových základniach paralelných nevolených elít, ktorých vplyv je konštantný bez ohľadu na to, kto je zrovna pri moci".

Zrejme najsystematickejšie tieto výhrady dosiaľ rozvinuli spirituálny psychológ Peter Marman a jeho kolega Dalibor Jurášek. V alternatívnom online rádiu Slobodný vysielač spustili v roku 2019 reláciu o financovaní, ideológii a spojencoch „politických mimovládok“.[61] Do tejto kategórie zahrnuli pomerne široké spektrum združení, nadácií či inštitútov od tých ekonomických, cez ľudskoprávne, environmentálne až po protikorupčné. „V hlavnoprúdových médiách sú politické mimovládky vnímané prakticky nekriticky a ich kritika je často vnímaná automaticky ako ‚konšpiračná‘. Vzájomnou podporou týchto aktérov vzniká synergický efekt, cez ktorý dokáže ‚hlučná menšina‘ vytvoriť taký spoločenský tlak, že väčšinový názor je de facto zatláčaný do úzadia,“ zhrnula dvojica svoj pohľad.

Hoci spomínané príklady isto netvoria reprezentatívny výber podobných úvah a zámerom tejto knihy ani nie je s nimi podrobnejšie polemizovať, vzájomné vzťahy protikorupčných mimovládok a ich spolupráca s novinármi si miesto v príbehu Transparency bezpochyby zaslúžia. Začať možno konštatovaním, že Transparency skutočne patrí dlhodobo k najcitovanejším slovenským mimovládkam a za úspechom viacerých kampaní bol naozaj aj koordinovaný postup s viacerými kolegami z tretieho sektora. Predstava, že sa za týmito faktami skrýva akési mocenské sprisahanie s cieľom poťahovať za nitky, si však z pohľadu našej každodennej činnosti vyžaduje značnú dávku predstavivosti.

Na rozdiel od konca deväťdesiatych rokov, kedy Transparency vznikala a v témach boja proti korupcii mala v treťom sektore fakticky monopol, je dnes situácia v tejto oblasti oveľa rozmanitejšia. V priebehu rokov pribudli ďalšie protikorupčné organizácie ako Aliancia Fair-play, Slovensko.Digital alebo Investigatívne centrum Jána Kuciaka. Situáciu na „trhu protikorupčných mimovládok“ výrazne zmenila najmä iniciatíva spolumajiteľa softvérovej firmy ESET Miroslava Trnku a podnikateľa v reklame Michala Bláhu, ktorí v roku 2014 založili Nadáciu Zastavme korupciu. Tá sa vďaka silnému finančnému zázemiu a menšej odkázanosti na granty mohla intenzívnejšie zamerať aj na veľké a mediálne zaujímavé kauzy. Tým sa ich konkurencia popri každodennej projektovej práci často stíha venovať len okrajovo.

Naše aktivity sa čiastočne prekrývajú aj s činnosťou ďalších organizácií ako Via Iuris, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť SGI, Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy alebo Združenie občanov miest a obcí Slovenska. O granty v tejto oblasti sa v posledných rokoch uchádzajú čoraz častejšie tiež médiá.

Odhaľovanie korupčných káuz je stále atraktívnejšie aj pre samotných politikov (napríklad kauzy kompa alebo

25. júla 2014, Bratislava: Jedno z pomerne zriedkavých stretnutí protikorupčných a ekonomických mimovládok v lete 2014. Vedľa riaditeľa Transparency Gabriela Šípoša sedí budúca prezidentka Zuzana Čaputová zastupujúca združenie Via Iuris. Foto – Ľubomír Bechný.

Plavčanove eurofondy na vedu, ktoré otvorila vtedajšia poslankyňa OĽaNO Veronika Remišová alebo kauzy Všeobecnej zdravotnej poisťovne ako masér Kostka a teta Anka, ktorým sa aktívne venoval aj neskorší predseda strany Spolu Miroslav Beblavý).

Väčšina spomínaných mimovládok si je pri viacerých témach naozaj blízka, čo sa prejavuje aj na ich príležitostnej spolupráci. Naši ľudia sa často stretávajú v rôznych expertných skupinách, pri okrúhlych stoloch či na konferenciách organizovaných zväčša tretími stranami. Zriedkavejšie spolupracujeme aj priamo, napríklad pri už skôr spomínanej iniciatíve viacerých organizácií spred volieb v roku 2016, v ktorej sme vyzvali politické strany na povolebnú podporu krokov na zlepšenie infozákona. Aj vďaka tomuto spojenectvu sa iniciatíve podarilo získať veľkú mediálnu pozornosť a následne aj silnú odozvu politických strán. S Alianciou Fair-play sme v roku 2011 spustili portál otvorenezmluvy.sk, Nadácia Zastavme korupciu zasa v roku 2015 finančne podporila náš audit transparentnosti pre mesto Trnava.

Viditeľná bol aj spoločná iniciatíva viacerých mimovládok a denníka SME podnietiť verejnú diskusiu o štyridsiatke kandidátov na ústavných sudcov v roku 2019.[62] Vo februári sa totiž mali obmeniť až deviati z trinástich sudcov, pričom Ústavný súd patrí k najdôležitejším orgánom v krajine s právomocou rušiť zákony, zvrátiť výsledky volieb alebo usmerňovať parlament či prezidenta. Preskúmať

príbehy štyridsiatky, často verejne málo známych kandidátov, by však bolo nad možnosti jednej mimovládky či redakcie. Preto sme si túto úlohu podelili aj s kolegami zo SME, iniciatívy Za slušné Slovensko, Nadácie Zastavme korupciu, Inštitútom pre dobre spravovanú spoločnosť SGI a Projektom Biela vrana. Aj vďaka tejto spolupráci mala verejnosť o kandidátoch nepomerne viac informácií ako kedykoľvek v minulosti, čo nepochybne prispelo aj ku kvalite voľby ústavných sudcov.

Najbližšie vzťahy však Transparency stále spájajú s Inštitútom pre ekonomické a sociálne reformy INEKO, s ktorým máme už dve desaťročia spoločnú nielen chodbu a chladničku, ale aj históriu spojenú so zakladateľskou úlohou Eugena Jurzycu. Od roku 2015 spolu pripravujeme hodnotenia nemocníc, v posledných rokoch spolupracujeme aj pri zavádzaní viacerých úspešných slovenských projektov (vrátane našich rebríčkov transparentnosti miest, regiónov a verejných firiem) na Ukrajine a v Moldavsku. Najčastejšie sa s nimi radíme aj o stratégii či spoločných aktivitách. V roku 2011 nám INEKO pomohlo preklenúť aj finančne náročnejšie obdobie (viac v tretej kapitole).

Zároveň si však spomínané organizácie v témach, aj pri získavaní donorov, často priamo konkurujú. Úspech jedných v grantovej výzve môže znamenať neúspech druhých. Podobne to platí aj pri individuálnych a firemných darcoch, ktorí si tiež vyberajú, aké aktivity podporia (okrem viacerých mimovládok sa drobných darcov snažia protikorupčnými témami stále častejšie oslovovať napríklad aj politici). „Aj keď sme neziskový sektor a spájajú nás spoločné záujmy, konkurenčné prostredie je aj tu veľmi silné," hovorí šéf Transparency Gabriel Šípoš.

Dobrým príkladom môže byť zlyhanie nápadu na vytvorenie obdoby českej iniciatívy *Rekonstrukce státu*, ktorú v roku 2013 rozbehli dve desiatky tamojších protikorupčných organizácií.[63] Cieľom koalície bolo presadenie viacerých zákonov, ktoré mali v Česku obmedziť priestor na korupciu a zlepšiť fungovanie štátnych inštitúcií a politických strán. Na Slovensku vznik podobného strešného projektu podporovali najmä zakladatelia Nadácie Zastavme korupciu.

K zámeru vytvoriť slovenskú Rekonštrukciu štátu prebehlo aj niekoľko širších stretnutí (Via Iuris na nich zastupovala aj ich právnička a neskoršia prezidentka Zuzana Čaputová). Čoskoro sa však ukázalo, že nápad prináša aj množstvo organizačných problémov a ide skôr o slepú uličku. Iniciatíva síce teoreticky mohla zvýšiť výtlak niektorých tém vo verejnej diskusii, ich pôvodní nositelia by sa však zároveň stávali neviditeľnejší. Niektoré organizácie a ich projekty tak mohli na širokú spoluprácu skôr doplatiť. Ako

problematické sa mohli veľmi rýchlo ukázať aj odlišné názory a riešenia, ktoré pri niektorých témach organizácie zastávajú. Z podobných dôvodov opustili v roku 2015 českú koalíciu aj naši kolegovia z tamojšej pobočky Transparency.

Plnohodnotná obdoba českej iniciatívy u nás napokon nevznikla. Viaceré organizácie spustili pred voľbami 2016 aspoň spoločnú kampaň *Štrngáme za zmenu*.[64] Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť SGI, Nadácia Pontis, Nadácia Zastavme korupciu a Via Iuris ňou chceli upriamiť pozornosť verejnosti i politikov na viaceré návrhy posilňujúce vymožiteľnosť práva a boj proti korupcii. Po voľbách iniciatíva postupne zanikla.

Aj keď slovenské protikorupčné mimovládky silnú a trvácnu koalíciu nikdy nevytvorili, majú byť na čo pyšné aj pri porovnávaní so zahraničím. „Z pohľadu transparentnosti sa im toho podarilo presadiť oveľa viac ako aktivistom v susedných krajinách a aj vo svetovom meradle patria k špičke v kvalite práce ako aj dopade ich aktivít," hodnotí Šípoš.

Konkurenčné iskrenie

Ak by sme mali vzťahy najviditeľnejších slovenských protikorupčných mimovládok stručne zhrnúť, použili by sme najskôr slovo „konštruktívne". Spoločné záujmy sa však nevylučujú ani s občasnými polemikami či spormi.

Keď napríklad štát začal v roku 2009 zverejňovať dáta o verejnom obstarávaní na internete, my aj Aliancia Fair-play sme nezávisle od seba začali pracovať na vytvorení webstránok, ktoré by komplikované dáta verejnosti sprístupňovali vizuálne a relatívne jednoducho. Naše koncepty webov boli síce rôzne, ale oba potrebovali používať dáta z Úradu pre verejné obstarávanie. Aliancia bola rýchlejšia a na spracovanie originálnych dát do použiteľnej podoby otvorených dát si kúpila prácu programátora. Keď sme ich pri stavbe nášho portálu o spracované dáta požiadali (veď pointa otvorených dát je bezplatné zdieľanie čo najširšej verejnosti), Zuzana Wienk to odmietla.Spracované dáta nechcela poskytovať ich ďalším sprostredkovateľom, ale iba konečným užívateľom, ktorí na ich základe vytvoria nový výstup. Obávala sa aj duplikovania projektu. Prácu programátora sme si teda museli objednať aj my a minúť na to pár tisíc eur z peňazí od donora. „Neskôr sa nám za to Wienk ospravedlnila," spomína Šípoš. Náš nový online portál všetky od štátu získané dáta o zákazkách sprístupnil bez akýchkoľvek obmedzení.

Žiaľ, ani jednu z webstránok sa nepodarilo udržať pri živote až dodnes. Portál Aliancie ZNašichDaní.sk už nie je na internete dostupný a náš web Otvorené verejné obstarávanie

ponúka dáta len do roku 2018, lebo pre nedostatok peňazí nemáme silu udržiavať ho v aktuálnom stave.

Druhým príkladom rozporov bol odlišný pohľad na spoluprácu s Robertom Ficom v roku 2017. Po spomínanom stretnutí Fica s mimovládkami prišla Zuzana Wienk s tézou, že zmena spoločenskej atmosféry dostáva vládu pod tlak a mohla by tak pristúpiť aj na ďalšie protikorupčné opatrenia, ktoré dovtedy odmietala. Ďalším protikorupčným mimovládkam preto navrhla, aby sme aktívne vstúpili do rokovaní s Ficovými poradcami a pokúsili sa presadiť napríklad transparentnejšie obsadzovanie kľúčových pozícií, lepšiu ochranu whistleblowerov alebo otvorenie prokuratúry verejnej kontrole. Rokovať s Úradom vlády navrhovala zatiaľ neverejne. Presvedčila viacerých, vrátane Nadácie Pontis, Slovenska.Digital, Nadácie Zastavme korupciu, Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť SGI či Via Iuris.

„Ja som bol zásadne proti, aj po skúsenosti z osobného stretnutia s Ficom v marci 2017, ale aj zo širšieho pohľadu. Fico politicky upadal a nevidel som u neho reálnu vôľu riešiť korupciu. Odmietal som aj spoluprácu za zavretými dverami, to sme nikdy nerobili u žiadneho politika a práve tento prístup by podkopával našu dôveryhodnosť u občanov," hovorí riaditeľ Transparency. Podobný postoj zaujalo aj INEKO.

Rokovania tretieho sektora s tímom premiérovho šéfporadcu Vladimíra Faiča sa tak začali začiatkom júna 2017 bez nás. V niektorých bodoch sa konkrétna spolupráca napokon naozaj rozbehla. Pod gesciou riaditeľa odboru prevencie korupcie Úradu vlády Petra Kovaříka vznikla oficiálna pracovná skupina na prípravu nového zákona na ochranu oznamovateľov protispoločenskej činnosti. Do nej Úrad vlády prizval aj nášho spolupracovníka a právnika Pavla Nechalu. Presadiť sa podarilo aj verejné vypočutie kandidátov na predsedu Úradu pre verejné obstarávanie.

Ďalšie návrhy zostali iba na papieri a aj rokovania mimovládok s Faičovým tímom napokon nemali dlhé trvanie. Zuzana Wienk oznámila koniec spolupráce s Ficovou vládou štyri mesiace po prvom stretnutí, keď sa v súvislosti s daňovou kauzou Andreja Kisku objavili podozrenia, že môže ísť o vládou organizovaný mocenský súboj s prezidentom. Wienk neskôr verejne uznala, že situáciu zle odhadla. „Vtedy som si myslela aj na základe historických skúseností iných krajín, že pod tlakom zmeny prostredia sa (moc) musí prispôsobiť, ak chce prežiť. Ale mýlila som sa," povedala v rozhovore pre denník N.[65]

Rozdielny pohľad sme priniesli aj v analýze *Čo čísla naozaj hovoria o vzťahu Fica, Širokého a Brhela*.[66] Polemizovali sme s tvrdeniami kolegov z Aliancie

Fair-play, Via Iuris či niektorých médií o nadštandardnej úspešnosti Ficovi blízkych oligarchov v štátnych tendroch počas jeho vládnutia. Hoci táto téza bola populárna, po zohľadnení inflácie a celkového objemu zákaziek za jednotlivých vlád, čísla tento záver v skutočnosti nepotvrdzovali.

Naopak, Zuzana Wienk nás oprávnene kritizovala za chyby v štúdii o schránkových firmách, v ktorej sme argumentovali, že schránky nie sú takým dominantným problémom slovenských štátnych zákaziek, ako sa to v mediálnej debate javí.[67] V analyzovaných dátach nám chýbali niektoré zákazky, aj keď podstatu štúdie to nemenilo.

Wienk sa ohradila aj voči našej publikácii o konflikte záujmov z roku 2008.[68] Do prílohy publikácie sme bez predchádzajúcej dohody prevzali a mierne rozšírili formulár Aliancie o majetkových priznaniach verejných funkcionárov. V záhlaví sme uviedli, že dotazník je inšpirovaný ich projektom politikaopen.sk. Spoluautor publikácie Pavel Nechala hovorí, že zverejnený formulár mimovládky vnímal ako otvorený dokument, s ktorým možno ďalej pracovať a nie ako produkt chránený licenciou. Wienk sa na takýto prístup sťažovala a nepovažovala ho za korektný. Vysvetľuje, že išlo o výsledok ich viacmesačného výskumu najlepšej praxe v zahraničí, a preto formulár považovali za svoje know-how.

Polemiky sme viackrát viedli aj s Nadáciou Zastavme korupciu. Jednou z nich boli odlišné pohľady na súťaže o nové sídlo ministerstva spravodlivosti z rokov 2018 a 2019. Nadácia bola za to, aby sa ministerstvo presťahovalo do Digital parku vlastneného Pentou, keďže tá dala najlacnejšiu ponuku. My v Transparency sme sa vzhľadom na minulosť tejto finančnej skupiny a na jej aktívne spory so štátom naopak prikláňali k názoru, aby ministerstvo spravodlivosti radšej sídlilo v reputačne prijateľnejšej budove, hoci aj za trochu drahší peniaz.[69]

Naším zatiaľ najviditeľnejším treťosektorovým rozporom však zostáva ukončenie krátkej spolupráce medzi Transparency a Zuzanou Wienk ešte z roku 2002, ktoré viedlo k založeniu konkurenčnej Aliancie Fair-play (viac v prvej kapitole).

Paradoxne, v roku 2018 sa tento príbeh mohol symbolicky uzavrieť splynutím oboch organizácií. Aliancia Fair-play prechádzala po odchode zakladateľky reorganizáciou. Združenie zároveň bojovalo s finančnými problémami zvýraznenými rozhodnutím nezapojiť sa do eurofondovej výzvy, ktorú manažovali štátni úradníci. V januári 2018 preto Gabriel Šípoš ponúkol novému šéfovi Aliancie Petrovi Kunderovi zlúčenie s Transparency. „Ponuku som bral ako ústretové gesto. Bolo by však pre nás veľmi divné najprv odmietnuť eurofondy, a potom

z nich profitovať v rámci inej organizácie," hovorí dnes Kunder. Zachovanie oboch mimovládok zároveň presadzoval aj pre väčšiu rozmanitosť verejnej diskusie. „Hoci s Transparency zdieľame v mnohom rovnaké hodnoty, často sa na problémy pozeráme z iného uhla a navrhujeme odlišné riešenia. To je dobre, lebo pri hľadaní dobrých riešení je pluralita zásadná. Odlišné pohľady vedú k poctivejšej diskusii a sú inšpiráciou pre kompromisné, ale často aj úplne nové riešenia," vysvetľuje.

Aj Kunderov pohľad potvrdzuje, že i napriek občasným sporom zastávame vo veľkej väčšine prípadov s ďalšími protikorupčnými mimovládkami podobné názory, a to bez akejkoľvek koordinácie. Áno, v nuansách sa líšime a vzájomne to medzi nami občas konkurenčne zaiskrí, pre veľkú časť verejnosti i médiá sme však čosi ako Pepsi a Cola. Pri komentovaní mnohých káuz sa tak v správach objaví ten, koho sa novinárom práve podarí zohnať pred mikrofón.

To, čím sa Transparency podľa nás od konkurencie čiastočne odlišuje, je najmä silný dôraz na výskum založený na dátach. „Ale z môjho pohľadu určite aj ochota ísť do kritiky hodnotovo blízkych ľudí," myslí si Šípoš. „To na jednej strane podporuje zdravú diskusiu a verejnú kontrolu, na druhej strane to však aj oslabuje našu schopnosť vytvárať partnerstvá a mediálne sa viac presadiť," pripúšťa.

Odborníci na telefóne

Konkurenčné prostredie medzi protikorupčnými mimovládkami sa čiastočne prejavuje aj v médiách.

9. decembra 2019, Bratislava: Komunikácia s médiami patrí do takmer každodennej agendy Transparency. Na snímke diskutuje jej riaditeľ Gabriel Šípoš s moderátorom Rádia Expres Branislavom Závodským o financovaní volebných kampaní. Reprofoto – Rádio Expres / TIS.

Počet mediálnych zmienok o výstupoch jednotlivých organizácií či ich oslovovanie novinármi pri dôležitých kauzách patria aj v našej sfére k prestížnym ukazovateľom. Úspešnosť v tejto oblasti kedysi merali aj rebríčky najcitovanejších analytikov, ktoré v rokoch 2011 až 2017 zostavovala spoločnosť NEWTON Media. Riaditeľ Transparency Gabriel Šípoš sa v nich pravidelne umiestňoval na popredných miestach v kategórii názorových lídrov.[70]

Údaje o mediálnych zmienkach sledujeme a uvádzame v našich výročných správach aj naďalej. V roku 2019 sme ich po odpočítaní rôznych duplicít napočítali 527, teda v priemere asi jeden a pol citácie denne. V porovnaní s našimi kolegami z mnohých pobočiek Transparency v zahraničí, ale aj s väčšinou ďalších slovenských mimovládiek, ide naozaj o nadpriemerný vplyv v médiách. V tom sa s Eduardom Chmelárom zhodneme, i keď dôvody sú podľa nás trochu odlišné.

Spolupráca médií a protikorupčných mimovládiek je prirodzená, keďže ich témy sa v mnohom prekrývajú. Novinári v treťom sektore nachádzajú expertov, ktorí sa pokrývaným témam dlhodobo venujú. Na rozdiel od mnohých akademikov ich navyše často dokážu komunikovať rýchlejšie a ráznejšie. A to aj v prípade, ak ide o politicky citlivé kauzy. Transparency sa témam súvisiacim s korupciou venuje vyše dve desaťročia, pričom svoju odbornosť opiera aj o množstvo výskumov, dát či skúseností zo zahraničia. Váhu nám dodávajú aj výsledky pri presadzovaní zmien v legislatíve i v praxi, ktoré opisujeme aj v tejto knihe.

Ako teda u nás vyzerá bežná komunikácia s médiami? Prakticky každý deň nám zavolá alebo napíše aspoň jeden novinár. Ak sa rieši horúca korupčná kauza, etický prešľap alebo mrhanie verejných peňazí, odpovedáme v priebehu dňa neraz aj štyrom-piatim. Tému si zväčša najprv preberieme v telefóne. Ak je z nášho pohľadu relevantná a cítime sa kompetentní k nej vyjadrovať, na odpoveď si obvykle vyžiadame krátky čas. Ten potrebujeme, aby sme si detaily prípadu pozreli a názor mohli argumentačne podporiť faktami. Obzvlášť pri komentovaní politiky je totiž na náš vkus vo verejnej debate stále priveľa emócií. Ak ide o zložitejšiu tému, radíme sa niekedy aj s ďalšími kolegami v organizácii. Tlačeným médiám a spravodajským webom odpovedáme písomne, rádiám zväčša stačí nahrať si cez telefón hlas, televízne štáby k nám najčastejšie prichádzajú osobne. Premyslieť si odpoveď vopred je dôležité aj preto, aby bola stručná a výstižná a do éteru sa tak zo zbytočne dlhého rozprávania či písania nedostala len z nášho pohľadu menej podstatná pasáž.

Médiám i verejnosti sa optimálne snažíme ponúknuť aj pohľad či dáta,

ktoré ešte nik k téme nespomenul. Keď napríklad v lete 2018 schválila Pellegriniho vláda ďalšie zvyšovanie limitov hodnôt zákaziek, pod ktorými sa už nemusí reálne súťažiť a ani zverejňovať celá dokumentácia k obstarávaniam, chýbala nám vo verejnej diskusii akákoľvek analýza dopadov takých závažných zmien. Tie na jednej strane verejným inštitúciám rozväzovali ruky a znižovali administratívu, na druhej strane prinášali aj riziká väčšej korupcie či plytvania. Zhodnotiť na základe dát sme sa ich preto rozhodli sami.[71]

Porovnali sme rovnako veľké zákazky, ktoré sa museli súťažiť do dovtedy posledného zvyšovania limitov v roku 2016, no po ňom už nie. Čo konkrétne analýza ukázala? Priemerná úspora oproti predpokladanej cene klesla zo 16-tisíc na 9 200 eur, podiel zákaziek tesne pod limitom pre povinnú súťaž narástol z 5 na 24 percent, doba na predkladanie ponúk sa skrátila z 20 na 13 dní a lokálni dodávatelia získali zákazku namiesto v 53 až v 68 percentách prípadov. S týmito konkrétnymi číslami sme do verejnej debaty i do médií už mohli prispieť ďaleko konštruktívnejšie. Na analýzu sme zároveň mohli argumentačne nadviazať aj na jeseň 2020, keď s ďalším návrhom na zvyšovanie limitov prišla aj vláda Igora Matoviča. „Rozumieme, že prideľovanie zákaziek sa nemôže vliecť roky, ale kopeme si pascu, ak sa budeme tvárit, že to tentokrát už naozaj zvládneme bez korupcie, lebo to boli predsa tí druhí," uzavreli sme vo facebookovom statuse zhrnutie rizík vyplývajúce z dát.[72]

Kauzy, ktorým sa venujeme, sa zároveň snažíme sledovať do konca, aj keď už z denného spravodajstva vyšumia. Keď napríklad Igor Matovič začiatkom roka 2020 pred parlamentnými voľbami navštívil francúzsku riviéru, aby oblepil vilu bývalého ministra financií a dopravy za stranu Smer Jána Počiatka v Cannes plagátmi „Majetok Slovenskej republiky", tvrdil, že ceny nehnuteľností v tejto lokalite dosahujú dvadsať, tridsať či až sto miliónov eur.[73] „Práve tu si náš minister financií, ktorý mal strážiť naše spoločné peniaze a v živote nezarobil legálnym spôsobom také peniaze, aby si to mohol dovoliť, zrazu tu si kúpi haciendu," rozprával Matovič vo virálnom videu. Široko z neho citovali aj médiá a podľa niektorých pozorovateľov mu pomohlo vyhrať voľby.

Hoci aj my v Transparency sme Počiatka opakovane kritizovali, Matovičove tvrdenia si podľa nás zaslúžili overiť. Obrátili sme sa preto na kolegov z francúzskej pobočky Transparency, ktorí nás upozornili na portál, kde tamojšie úrady zverejňujú zmluvné ceny predaja nehnuteľností od roku 2014. Databázu dopĺňajú priebežne a údaje o Počiatkovej vile, za ktorú v skutočnosti zaplatil 3,2 milióna eur, sme v nej objavili pri opakovanej kontrole

začiatkom leta. Naše pátranie tak ukázalo, že aj po zohľadnení ďalších poplatkov či nákladov na rekonštrukciu stála vila zlomok toho, čo sa Matovič snažil navodiť v emotívnom videu.[74] Nami upresnený údaj následne prevzalo vyše šesťdesiat médií a spravodajských webov.

Naše interakcie s médiami sú, samozrejme, obojsmerné. Viac či menej úspešne sa ich aj my snažíme zaujať našimi výstupmi cez tlačové konferencie a správy, blog či príspevky na sociálnych sieťach. Politikov a úradníkov sa nám totiž darí motivovať k väčšej otvorenosti a prijímaniu protikorupčných nástrojov oveľa jednoduchšie, ak sa napríklad náš rebríček transparentnosti miest neobjaví len na našom portáli, ale aj v desiatkach článkov celoštátnych i lokálnych médií. Ako sme už spomínali, odozva v médiách je dôležitá aj pre väčšinu donorov. Tí tak vidia, že sa ich peniaze nerozplynuli len v nejakej publikácii do zásuvky, ale že sa o nimi podporených výstupoch živo diskutuje.

Dobýjanie mediálneho priestoru však dozaista nevnímame ako našu prioritu. To by nám projektové fungovanie organizácie, keď máme na mesiace vopred rozvrhnuté, akým témam a výstupom sa budeme venovať, ani nedovoľovalo.

Projektový spôsob práce prináša často aj praktické dilemy. Ak sa napríklad v médiách otvorí nejaká pre nás dôležitá téma alebo kauza, verejná diskusia nebude čakať, kým si dokončíme úlohy, na ktorých v ten deň pracujeme podľa projektových harmonogramov. Ak teda chceme, aby jasne zaznel aj pohľad Transparency, neraz je jediná možnosť na čas všetky povinnosti odložiť a sústrediť sa na aktuálnu tému. „Toto skombinovať je niekedy takmer nemožné – dodržať projekt a udržať si relevanciu pre spoločnosť, pre ktorú vlastne existujete," hovorí prvá šéfka Transparency Emília Sičáková-Beblavá, ktorá s týmto rozporom zápasila takmer denne. „Znamená to, že zvyčajne robíte omnoho viac. Verejná diskusia sa vás nepýta, či je nedeľa alebo sviatok. Ak chcete mať relevantnosť, odpovedáte na otázky a píšete názory, lebo skutočný zmysel pre verejnú diskusiu majú najmä v reálnom čase."

Podobnú situáciu sme riešili napríklad aj počas prvej vlny koronakrízy na jar 2020. Hoci sme v tom čase práve finišovali so zberom a vyhodnocovaním dát pre najnovší rebríček transparentnosti žúp, prácu sme napokon prerušili a tlačovku sme o pár dní odsunuli. V médiách sa totiž začalo objavovať čoraz viac náznakov o problematických nákupoch zdravotníckych pomôcok. Preto sme začali skúmať stovky zmlúv štátnych inštitúcií i samospráv, vrátane nákupov Štátnych hmotných rezerv pod vedením nominanta Smeru Kajetána Kičuru. Náš najúspešnejší facebookový status k tejto téme (*Vďaka Česku*

nakupujeme rúška 5x lacnejšie, ako Kičurove rezervy) oslovil vyše 272-tisíc ľudí a podnietil aj takmer desaťtisíc reakcií (lajkov, komentárov a zdieľaní).[75]

Naše zistenia vyvolali aj veľký záujem novinárov a verejnosti. Spolu s médiami a ďalšími organizáciami sme tak dokázali zatlačiť aj na viaceré zmeny v správaní úradov. Zdravotnícke pomôcky začalo nakupovať Slovensko v spolupráci s Českom omnoho efektívnejšie a Kičura už čoskoro skončil vo väzbe s obvinením z korupcie. Z niektorých kritizovaných nákupov napokon celkom zišlo, čo ušetrilo štátu milióny eur.

Na druhej strane, takéto nastavenie si vyžaduje aj flexibilné prehodnocovanie priorít. Nezriedka pre nedostatok času či odťažitosť tém novinárske otázky aj odmietame alebo ich presmerujeme na iných kolegov. Pri mediálnych témach sa snažíme preferovať najmä tie, ktoré majú potenciál podnietiť zmeny alebo vplývať na politickú kultúru v krajine. Nevyhýbame sa však ani regionálnym médiám a lokálnym kauzám, ktoré často ukazujú problémy Slovenska v cennom detaile.

Hlbšia spolupráca s médiami nad rámec prezentovania našich výstupov alebo komentovania novinárskych otázok (ako bolo spomínané spoločné spracovanie profilov kandidátov na ústavných sudcov) je v našom prípade skôr výnimkou. Zrejme najviditeľnejším príkladom bola spoločná investigatívna práca s denníkom SME pri kauze predražených stravovacích služieb v štyroch štátnych nemocniciach z decembra 2014, ktorá bola ocenená aj dvomi nomináciami v prestížnej súťaži Novinárska cena (podrobnejšie túto kauzu opisujeme v druhej kapitole).

V našich vzťahoch s médiami zohráva dôležitú rolu aj dlhodobé nastavenie Transparency nebáť sa ísť proti prúdu a byť kritickí aj tam, kde je niekedy pohodlnejšie mlčať. Vrátane kritiky do vlastných radov.

„Dlhé roky mám pocit, že médiá sú na tretí sektor mäkké. Že ho neskúmajú ani zďaleka tak kriticky, ako to zvyknú robiť v prípade firiem alebo politikov," odpovedal napríklad Šípoš v roku 2015 na otázku o vzťahu médií a mimovládok týždenníku Trend.[76] „Jasné, politici majú v rukách spoločné miliardy a my sme financovaní zo súkromných peňazí. Ale tu chýba aj taká banálna vec, ako je hodnotenie vyjadrených názorov expertov z neziskoviek. Novinári sa nepýtajú, či je názor odborníka naozaj podložený. Skôr s ním majú kamarátsky vzťah, čo kvalite verejnej debaty neprospieva. Môže ísť o neodhalené konflikty záujmov, veľmi často však nesedia ani vyslovené fakty. Akoby bolo len povinnou jazdou mať v článku opozíciu, koalíciu a niekoho z tretieho sektora. Médiá nesmú strácať kritický odstup od mimovládok," pokračoval.

AKO TASR POMÁHA SNS

Relatívny rozdiel v percentuálnom podiele, v akej sa TASR/teraz.sk v pomere k SITA/webnoviny.sk venuje politickým stranám

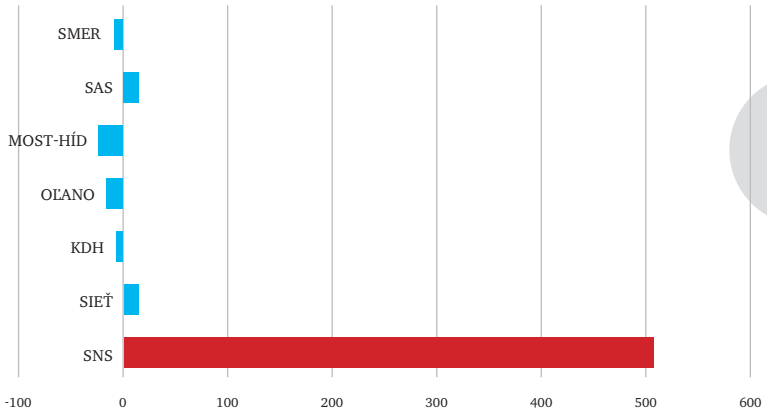

Zdroj: Prepočty Transparency z dát Newton media, júl 2014 – jún 2015

29. júna 2015, Bratislava: Na blogu sme zverejnili analýzu o protežovaní SNS v štátnej tlačovej agentúre TASR vedenej Jaroslavom Rezníkom. TASR o SNS informovala päťkrát častejšie ako súkromná SITA.

Transparency sa zároveň dlhodobo snaží poskytovať kritickú spätnú väzbu aj samotným médiám. Tie totiž v demokraciách zohrávajú kľúčovú úlohu a ich kvalita tak vplýva na vývoj v celej spoločnosti. Ako ukazuje rebríček medzinárodnej novinárskej organizácie Reportéri bez hraníc, aj napriek mierne sa zhoršujúcemu trendu Slovensko našťastie stále patrí ku krajinám s najslobodnejšími médiami. To však automaticky neznamená ich odolnosť voči zlyhaniam. Ich systematickému mapovaniu sa podrobne venoval už projekt *Slovak Press Watch*, ktorý viedol medzi rokmi 2002 a 2011 Gabriel Šípoš najskôr v INEKO a krátko aj v Transparency.

Ani po jeho ukončení sme však na kontrolu médií celkom nerezignovali. Na portáli hlasnetruby.transparency.sk pravidelne hodnotíme úroveň verejnoprávnosti a mieru zneužívania v novinách vydávaných samosprávami. V rámci projektu zameraného na vzdelávanie seniorov zasa upozorňujeme na praktiky mediálnych šmejdov a manipulácie takzvaných alternatívnych médií (pozri viac v ďalšej kapitole). Každý rok zverejňujeme aj niekoľko výstupov zameraných na problémy v mainstreamových celoštátnych médiách.

V poslednom období sme tak upozornili napríklad na náklonnosť RTVS a TASR pod vedením Jaroslava Rezníka k SNS, ignorovanie prešľapov Andreja Babiša v jeho

Hospodárskych novinách, nafúknuté čísla čítanosti v Denníku N, nevyvážené informovanie o štrajkoch učiteľov v denníku Pravda a v televízii TA3 či porušovanie povinnosti nahlasovať politickú kampaň v časopise Týždeň a ďalších periodikách. Otvorili sme ale aj systémovejšie problémy ako je zvýhodňovanie niektorých médií pri zadávaní štátnej reklamy, prehnane kritické nastavenie žurnalistov voči niektorým politikom, alebo bagatelizovanie obsahu nezákonne zverejnených správ medzi desiatkami slovenských novinárov s vtedajším podpredsedom strany Nova Gáborom Grendelom.

„Bohužiaľ, nejde len o prekvapujúco amatérsku komunikáciu s verejnosťou. V čase vzostupu konšpiračných médií by malo byť pre štandardných novinárov kľúčové ukázať, že vedia svoje konanie vysvetliť a o svojej nezávislosti verejnosť presvedčiť," komentoval na našom blogu reakcie novinárov na posledný zmienený prípad Šípoš.[77] To, že s komunikáciou vyšiel mafián Kočner, bolo podľa nás na odbitie všetkých pochybností málo.

Podobné výhrady vyvolávajú samozrejme nezriedka aj napätie. „Na kritiku médií musíte mať 'gule'. Takmer nik z neziskoviek to nerobí. Pritom nikde som nepočul viac kritických slov na prácu novinárov ako od kolegov v treťom sektore. No ostáva to zväčša pri pive," hovorí Šípoš, ktorý sa monitoringu médií venuje už osemnásť rokov.

Pre mnohé neziskovky je mediálne pokrytie ich práce naozaj kľúčové a vzťahy s médiami si kritikou nechcú kaziť, nech by bola aj akokoľvek oprávnená a verejnosti prospešná. Vieme o tom svoje, viaceré médiá, ktoré sme kritizovali, nás následne aspoň na čas ignorovali. Podobnú skúsenosť sme zažili s Pravdou, TA3, alebo TV JOJ. „Ak ste však dostatočne silná a kvalitná mimovládka, viete aj takéto obmedzenia prežiť a zároveň robiť pre verejnosť prospešný dozor nad médiami," dodáva Šípoš. Na druhej strane, z neformálnych rozhovorov s viacerými novinármi vieme, že aj keď nie vždy s kritikou súhlasia, našu snahu o spätnú väzbu oceňujú.

Zrejme do najotvorenejšieho sporu sme sa dosiaľ dostali s dlhoročnou novinárkou Pravdy Vandou Vavrovou známou aj sms komunikáciou s ministrom vnútra Robertom Kaliňákom.[78] Ten ju v správach familiárne oslovoval Bejby a ona jeho miláčik. Jadrom sporu sa stal Šípošov facebookový status z roku 2012, keď na svojom osobnom profile s priateľmi rozoberal, či vzhľadom na jej neprofesionalitu a skorumpovanosť v súvislosti s prepismi esemesiek máme s novinárkou ďalej spolupracovať. Vavrová pre tento výrok podala na riaditeľa Transparency žalobu na ochranu osobnosti.

Pred súdom, ktorý doteraz nie je uzavretý, vyrozprávala, ako jej i jej rodine vraj tento príspevok poškodil

reputáciu aj zdravie. Dnes už Vavrová v médiách nepôsobí, z politiky už odišiel aj jej kamarát Kaliňák.

Výhrady k jednotlivým novinárom či médiám pritom uplatňujeme len výnimočne. Viackrát sme napríklad odmietli žiadosti o exkluzívne vyjadrenie pre takzvané alternatívne médiá šíriace dezinformácie. I keď v tomto smere neexistuje v Transparency žiadny manuál a situácie vyhodnocujeme prípad od prípadu. Na jar 2019 sme napríklad súhlasili s rozhovorom pre združenie GINN Press kontroverzného youtubera Martina Daňa, ktoré prácu Transparency opakovane spochybňovalo.[79] „Cesta ignorovať ich výhrady a ešte tak posilňovať predsudky ich fanúšikov voči našej práci sa mi nezdala šťastná. Pre mimovládky, ale aj médiá, je ich dôveryhodnosť to najcennejšie, a preto by nemali výhrady k svojej činnosti len tak odbíjať, aj keď prichádzajú od pochybných zdrojov," vysvetľuje tento postoj Šípoš.

Pre nás málo typický experiment absolvovala v tejto časti mediálnej sféry aj naša bývalá kolegyňa Zuzana Hlávková, ktorá sa k nášmu tímu na čas pripojila v roku 2017 po kauze slovenského predsedníctva v Rade EÚ. Zuzana sa odhodlala požadovať od portálu Hlavné správy zverejnenie reakcie na zavádzajúce tvrdenia z článku bývalého politika SNS Rafaela Rafaja *Víťazný marec 2018?*[80] Rafaj sa v ňom snažil dokazovať, že za protestmi po vraždách novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej stojí chobotnica tretieho sektora s hlavou filantropa a miliardára Georgea Sorosa. Medzi jej chápadlá zahrnul aj Zuzanu, ktorú s organizátormi protestov prepájal cez absolvovanie Sokratovho inštitútu. Tam však Hlávková vystupovala iba ako hostka v diskusii, podobne ako na pódiu jedného z protestov v Žiline.

Predstavitelia portálu ju najskôr odkazovali priamo na Rafaja, jej reakciu napokon takmer dva týždne po pôvodnom článku predsa len zverejnili.[81] Hneď však za ňu doplnili aj ďalšiu Rafajovu protireakciu, v ktorej sa okrem ďalšieho spochybňovania zameral aj na výpočet svojich skúseností a úspechov. Aj tento prístup dobre ilustruje, v čom spočíva rozdiel medzi takzvanými alternatívnymi a štandardnými médiami.

Vo vzťahu k médiám je dobré zmieniť, že Transparency sa novinárov neraz aj zastala. Či už išlo o opakované urážky Roberta Fica a rozhodnutie jeho vlády s niektorými médiami nekomunikovať. Ale aj o faktami nepodložené obvinenia Radoslava Procházku z cieleného znevýhodňovania jeho strany Sieť v médiách spoluvlastnených finančnou skupinou Penta. Napriek všetkým výhradám si totiž slovenské médiá, aj v porovnaní

s mnohými okolitými štátmi, zastávajú svoju úlohu strážneho psa demokracie stále veľmi dobre.

Aktivisti a trollovia

Dlhoročná snaha poukazovať na zneužívanie moci, v kombinácii s našou mediálnou viditeľnosťou, nám prináša aj pozornosť verejnosti. Okrem podpory či výhrad sa na nás časť ľudí obracia aj so žiadosťami o pomoc. Zväčša pri riešení problémov, ktoré sa ich priamo týkajú. Neraz nás pritom oslovujú ako poslednú inštanciu, potom, ako ostatné možnosti zlyhali.

Od roku 2008 sme vďaka podpore viacerých donorov (od Európskej únie, cez takzvané nórske fondy až po Nadáciu otvorenej spoločnosti) prevádzkovali na tento účel aj bezplatné Centrum právneho poradenstva Transparency. Viedol ho náš spolupracovník a právnik Pavel Nechala. Za rok 2009 poskytli spolu s naším ďalším právnym expertom Vladimírom Pirošíkom písomne, telefonicky i osobne vyše dvesto konzultácií. O rok neskôr ich už bolo takmer tristo. Poradňa fungovala do roku 2011, kedy sme už na jej prevádzku nedokázali zaistiť dostatok peňazí. Naši spolupracujúci právnici však právne rady príležitostne poskytovali aj naďalej. Ich konzultácie využili aj viacerí whistleblowери. Napríklad Jozef Žaťko, ktorý v roku 2010 upozornil na podvody s benzínom u vodičov ústavných činiteľov.[82]

Právne konzultácie sa usilujeme ľuďom poskytovať aj v posledných rokoch, hoci po zániku poradne už zďaleka nedokážeme riešiť množstvo prípadov do takej hĺbky ako v minulosti. Viaceré podnety sa navyše týkajú aj osobných sporov či nám vzdialenejších tém. Vyrovnávať sa tak musíme aj s pocitom, že časť ľudí nutne sklameme. „Vždy sa ich prinajmenšom snažíme aspoň usmerniť, ako by mohli ďalej postupovať," hovorí súčasný právnik Transparency Ján Ivančík. Za rok 2019 sme tak poskytli občanom okolo 160 konzultácií.

Vďaka tipom od ľudí sme na druhej strane dokázali poukázať aj na množstvo zlyhaní a problémov. A to od väčších káuz na konci ktorých padali hlavy (napríklad riaditelia nemocníc pri už spomínaných stravovacích tendroch), cez lokálnejšie prípady ako bola šesťdňová súťaž na štvorročnú údržbu bratislavskej zelene za vyše šestnásť miliónov eur, ktorú magistrát musel zopakovať, až po množstvo drobností typu dlhodobého nezverejňovania zápisníc a uznesení v Gabčíkove, ktoré mesto po našej kritike opäť zaviedlo.

Z praktickej stránky majú pritom väčšiu šancu tipy, ktoré sú popísané úsporne, zrozumiteľne a dostatočne konkrétne, aby sme ich dokázali overiť. Prechádzať stovky strán súdnych spisov, ktoré nám občas pristanú v pošte či emailovej schránke, je žiaľ nad časové možnosti

organizácie s deviatimi zamestnancami, z ktorých je len jeden právnik.

S ľuďmi, ktorí sa témam korupcie a zneužívaniu moci venujú pravidelnejšie, sa snažíme nadväzovať aj osobnejšie kontakty. Mnohých z nich pozývame na naše pravidelné semináre pre protikorupčných aktivistov prezývané aj „Skalky“ (podľa lokality pri Kremnici, kde sa prvé ročníky konali). Myšlienka začať spájať aktivistov sa zrodila v roku 2004 na služobnej ceste v Prahe. Naši vtedajší kolegovia Emília Sičáková-Beblavá a Vladimír Pirošík sa počas nej nadchli podobnou iniciatívou českého združenia Oživení. Kým tá fungovala iba lokálne na území hlavného mesta, našou ambíciou bolo spájať podobne zmýšľajúcich ľudí z celého Slovenska. Práve v menších mestách a obciach musia totiž aktivisti neraz čeliť veľkej presile.

„V prvých rokoch som chodil po regiónoch, sledoval lokálnu tlač, veľa sa pýtal ľudí okolo, a vždy, keď som na niekoho podobného narazil, zapichol som si do mapy Slovenska farebný špendlík,“ spomína na začiatky budovania siete Pirošík. „Skalkami“ odvtedy prešli stovky lokálnych aktivistov, miestnych poslancov či regionálnych novinárov. Na stretnutiach získavali cenné know-how od špičkových expertov na samosprávu, ekonómov, novinárov, psychológov, prokurátorov, policajtov, úradníkov či politikov. „Skúsenejší odovzdávajú ostatným dobré príklady toho, ako sa veci dajú robiť a to je niečo, čo mňa ako aktivistu posúva rapídne dopredu,“ opísal svoju skúsenosť

23. júla 2016, Čierny Balog: Výmena skúseností na každoročnom seminári Transparency pre lokálnych protikorupčných aktivistov, miestnych politikov, úradníkov a novinárov. Foto – archív TIS.

so seminármi jeden z ich účastníkov a dnešný hlavný kontrolór mesta Vysoké Tatry Michal Hanč. S podporou stoviek podobných ľudí po celom Slovensku sa aj nám presadzujú myšlienky transparentnosti a férovosti vo verejnom sektore omnoho jednoduchšie, ako len spoza stolov v štyroch kanceláriách na Bajkalskej.

Komunikácia s občanmi má však aj odvrátenejšiu tvár. Najmä naše kritické výstupy o činnosti politikov pravidelne vyvolávajú aj menej prívetivé reakcie. Z našich pomenovaní v nich za posledné roky vyhrávajú špiny, paraziti a hajzlíci, vysoko sa držia aj farizeji, darmožráči, zapredanci, hyeny, slniečkari, udavači, janičiari, svoloč, Sorošova banda či zradcovia a nepriatelia Slovenska.

Tešiť nás môže aspoň to, že aj medzi týmito fanúšikmi sa sem-tam objavia dobre mienené rady ako: *„príživníci, nič za Vami nevidno, len štvanie a trosky! choďte konečne pracovať ako my ostatní… tam by ste nezarobili ani na slanú vodu.“* Inokedy zasa narazíme na potenciálneho darcu: *„mať nazvyš, darujem 14 euro, 88 centov. Nech si s tým lámu hlavu…“* Alebo: *„Môžeme poslať tak akurát nejakú obálku z Číny s najnovším bio-materiálom. Nech skúmajú v kancelárii...“* A ďalší nám želajú spravodlivosť: *„ste chudáci a diletanti ... budete súdení. demokraticky a občiansky… ako tí v roku 1947… PRAVDA ZVÍŤAZÍ“*.

Aj náš zmysel pre humor, žiaľ, občas narazí na svoje medze. Napríklad keď pod naším predvolebným videom o netransparentnosti kampane strany Vlasť Štefana Harabina pribudol komentár: *„TRANSPARENT INTERNATIONAL SVINE VŠETKY PODREZAŤ ZAŽIVA AKO SVINE NA ZABÍJAČKE“*. V tomto prípade sme sa rozhodli podať aj trestné oznámenie pre vyhrážanie. Jeho autorovi pánovi Pavlovi sme adresovali aj otvorený list, ktorého celé znenie si môžete prečítať na ďalšej strane.[83] Polícii sme posunuli aj kópiu správy používateľa *derde*, v ktorej sa sudkyni Ružene Sabovej (v tom čase rozhodujúcej v kauze Kotlebových šekov na sumu 1488 eur) v mene bielych Slovákov vyhrážal *„ľudovým tribunálom a popravčou čatou“*.

Aby sme však boli korektní, podobnú situáciu sme už zažili aj v opačnom garde. Políciu na nás privolal istý nespokojný inžinier, ktorého sme sa ako experta na „superinovácie a mimoriadnu stimuláciu hospodárstva krajiny“ či „nastavovanie metodológie pre možnosť ďalšej existencie vôbec“ zdráhali zamestnať. Po dlhej sérii asertívnych emailov sa napokon rozhodol presvedčiť nás osobnou návštevou na Bajkalskej. Tú zakončil privolaním polície na „korupčnú mimovládku, ktorá zamestnáva ľudí korupčným spôsobom“. Našťastie, policajti sa u nás dlho nezdržali.

Nájazd s kamerami sme vo februári 2019 zažili aj od prezidentského kandidáta a youtubera Martina Daňa, o ktorého pôsobení sme krátko pred-

Transparency International Slovensko
8. júla ·

🖐 Milý Pavol, 🖐

Keď si nám v sobotu poobede prvého februára tohto roku, necelý mesiac pred voľbami, napísal na náš Facebook, že my a naši sympatizanti sme ko***ti, síce sme sa dvakrát nepotešili, ale brali sme to len ako ďalší dôkaz pribúdajúceho množstva nenávistných odkazov na našu prácu v posledných rokoch. Bola to vôbec prvá reakcia z profilu Pavol Smik, akú sme kedy dostali.

😡 No keď si nám pod naše predvolebné video o netransparentnosti kampane Štefana Harabina o hodinu neskôr napísal "TRANSPARENT INTERNATIONAL SVINE VŠETKY PODREZAŤ ZAŽIVA AKO SVINE NA ZABÍJAČKE," povedali sme si dosť. Nehráme sa na neomylných, prečítame si kritické názory, ale výzvy k násiliu ku komukoľvek sú za hranou. Posunuli sme tvoju vyhrážku polícii. 👮

Tá ťa identifikovala ako 65-ročného muža z Levoče. Vraj si nepamätáš, kde si prvého februára bol. K facebookovému profilu si sa podľa zápisnice priznal, no nie ku komentárom.

👮 „O príspevkoch, ktoré sú predmetom trestného oznámenia, nemá žiadnu vedomosť, lebo on ich nenapísal. Je možné, že príspevok napísala z jeho mobilu neznáma osoba, ktorej požičal svoj mobil," zachytáva tvoje vyjadrenia polícia. „Na svojom mobile má stále zapnutý Facebook a neodhlasuje sa z neho. Mobil v prípade potreby zapožičia komukoľvek," parafrázuje tvoje slová zápisnica.

Sme radi, že napriek tomu si sa za facebookový komentár v tvojom mene ospravedlnil. Podľa polície si tiež uviedol, že „do budúcnosti máš ponaučenie, že nikomu nepožičiaš svoj mobil." 📱

Aj vzhľadom na to, že si nespravil iné reálne kroky k nášmu fyzickému ohrozeniu to polícia vyhodnotila ako priestupok. Ten bude teraz riešiť okresný úrad, hrozí ti pokuta do 99 eur.

Milý Pavol, ďakujeme za ospravedlnenie. Radi ti oznamujeme, že tvoju výzvu, dokonca ani po konci obdobia zabíjačiek, podľa všetkého nik nezobral vážne. Sme tu a naďalej budeme bojovať proti bezpráviu a korupcii, ktoré ničia tak našu, ale aj tvoju kvalitu života. 💪

Otvorený list „hejterovi", uverejnený na facebooku Transparency 8. júla 2020

Predsa len, keď ti už píšeme... Všimli sme si na tvojom FB profile, že popri pekných fotkách z našej prírody a pesničkách Roryho Gallagera (yes!) zdieľaš aj množstvo správ z alternatívnych médií. Že koronavírus je vlastne podvod. Že Bill Gates ním umelo straší, aby zarábal na vakcínach. Že kurkuma s medom trikrát denne vylieči „všetky bolesti“. Že Američania si sami odpálili dvojičky. Že Kočner s Ruskom zmenky Markízy nefalšovali. Že Západ má tajný plán zničiť a rozdeliť si Rusko. Že liberáli sú vlastne fašisti. 🤔

A keď nezdieľaš podvrhy, sám napíšeš netolerantný status ako tento, deň po vyhrážkach voči nám: „Nainfikovať všetkých uprchlikov koronavirom a poslať ten ples naspäť odkiaľ prišli.“

Okej, možno to spravil niekto iný, ktorému si mobil požičal, ktovie. Ale dodnes to svieti pod tvojim menom, to ti nevadí? A čo ten vírus, je teda predsa len skutočný?

😨 Pritom podľa profilu ťa podobne ako nás trápi korupcia na Slovensku. Hnevá ťa Jankovská, vytáča ťa Kičura. Trápia ťa sfušované opravy našich ciest, znečisťovanie prírody. Boj za spravodlivosť a lepší život pre všetkých je predsa naším spoločným cieľom. Ako si teda došiel k tej nenávisti voči nám?

Pavol, na základe čoho veríš tým veciam, ktoré zdieľaš? Preveroval si ich nejako? Prečo si myslíš, že štandardné médiá hovoria pravdu pri Kičurovi, ale nie pri Kočnerovi?

Keďže sa celkom intenzívne venujeme práve tomu, ako si vyhodnocovať informácie na internete, dovoľ, aby sme ti odporučili pár videí o tom, ako oddeliť konšpirácie od faktov, manipulácie od serióznych správ. Možno ti pomôžu lepšie diskutovať s ľuďmi, ktorí majú rovnaké ciele ako ty, ale vidia k nim iné cesty. 🎬

https://www.youtube.com/watch?v=d73-JJ8U1vM

https://www.transparency.cz/.../dezinformacni-imunologie.../

Ak ťa videá zaujmú, kľudne ich na Facebooku zdieľaj.
Alebo – výnimočne – požičaj ešte raz kamarátom tvoj mobil.

Všetko dobré ti praje,
Team Transparency International 🖐

tým zverejnili kritický profil.[84] Nepáčilo sa mu ani naše hodnotenie financovania kampaní, ktoré sme v jeho prípade označili za netransparentné. S riaditeľom Transparency sa pre čerpanie dovolenky minuli. Zato našej kolegyni sľúbil, že je pripravený „stransparentniť sa tak, že sa aj do hola vyzlečie". O niekoľko týždňov v **diskusii** prezidentských kandidátov v RTVS na otázku o našej kritike reagoval, že tretí sektor treba „vykynožiť".[85]

Šťavnatejší slovník našich kritikov samozrejme neznamená, že ich výhrady automaticky zmietame zo stola alebo mažeme z facebookovej diskusie. „Ak sa v nich nachádza aspoň náznak vecného argumentu alebo otázky, snažíme sa odpovedať. A to nielen kvôli pisateľom samotným, ktorých už často nepresvedčí nič. Ale aj kvôli mlčiacej väčšine, ktorú môžu dezinformácie a nezmysly o našej činnosti zneistiť," hovorí naša kolegyňa Zuzana Grochalová, ktorá spravuje sociálne siete Transparency. Azda jej prácu trochu uľahčí aj táto kniha. A zároveň tak už aj my konečne máme dar pre Zoroslava Kollára, ktorý mu môžeme poslať aj s osobným venovaním.

V nasledujúcich kapitolách ponúkneme nielen našim kritikom ešte bezprostrednejší pohľad do zákulisia Transparency, keď sa na viaceré dôležité momenty a témy pozrieme priamo spoza stola jej súčasného riaditeľa Gabriela Šípoša.

19. novembra 2001: Promečiarovský denník Nový deň vyšiel s konšpiračným článkom naznačujúcim možné ovplyvňovanie privatizácie Slovenských telekomunikácií zo strany nemeckého štátu cez slovenskú Transparency. Reprofoto – Nový deň / TIS

Členovia Strany demokratickej ľavice požadujú: „Robme niečo pre ľudí a nezaobrerajme sa sami sebou!"

Koncoš chce zastaviť pád preferencií strany

TRNAVA (ND - YVA HOLLÁ) - **Bolo veľmi zvláštne v deň 12. výročia pádu komunistického režimu počúvať celý deň oslovenie súdružky a súdruhovia. Na 7. zjazde SDĽ delegáti zmenili svojho predsedu a Jozefa Migaša vystriedal Pavel Koncoš. Ten s prevahou, s 256-timi hlasmi vyhral súboj so skupinou Petra Weissa, ktorý získal len 90 hlasov. K tejto názorovej skupine sa hlási aj Milan Ftáčnik, ktorého na poste predsedu podporilo len 36 delegátov.**

Zjazd SDĽ potvrdil, existenciu dvoch názorových prúdov. Jedným je členská základňa, ktorá na zjazde deklarovala názor: „Robme konečne niečo pre ľudí a nezaoberajme sa sami sebou." Druhým je politická špička, ktorá sa ústupkami súčasným koaličným partnerom odklonila od potrieb občanov. Ukážkou bolo vystúpenie Petra Weissa, ktorý vyzýval delegátov, aby si uvedomili, čo pozitívne súčasná koalícia pre ľudí urobila.

S predsedníckym postom sa na zjazde SDĽ rozlúčil Migaš. Jeho prejav bol ostrý a kritický vo vzťahu k výsledkom vládnutia súčasnej koalície i do vlastných stranických radov. „Dnes vieme, že z hľadiska stability SR by ďalšie vyostrenie sociálnych pomerov v základoch otriaslo reformný proces. Koľko chudoby môže zniesť demokracia?" spýtal sa Migaš. Priznal, že SDĽ nesie spoluzodpovednosť aj za privatizáciu. Jedným z jej dôsledkov, najmä tej „nepodarenej", bol vznik hladových dolín. Faktický priebeh a realizáciu privatizácie možno pokladať za nespravodlivú vec, vyhlásil Migaš. „Dvojnásobne sa to odráža vo vedomí voliča ľavicovej strany, ktorá by mala byť obhajcom, strážcom a garantom sociálnej spravodlivosti." Odmietol platformy, ktoré sa zamieňajú za frakcie, rozkladajúce stranu znútra. Vyslovil sa za naliehavú potrebu integrácie slovenskej ľavice. Príčiny súčasného stavu v SDĽ vidí v osobných, individuálnych a súkromných záujmoch ľudí v úzadí, v neprimeraných ambíciách a v tlaku zo strany pravice a médií.

Koncoš zdôraznil, že základnou úlohou modernej slovenskej ľavice je „uplatňovanie hodnôt moderného demokratického socializmu. Bez nich ľavica nebude ľavicou a natrvalo sa môže vytratiť podstata SDĽ i jej strategická orientácia". Podľa neho v tejto vládnej koalícii existuje reálny konflikt v napĺňaní vlastného programu. Programové vyhlásenie vlády bolo prienikom volebných programov strán, pričom podľa jeho názoru SOP, SDK a SDĽ mali ľavo-stredový a SMK konzervatívny pravicový program. Dnes sa však moc v štáte dostala do rúk konzervatívcov a ultraliberálov, a tak „vznikol ústredný konflikt o reforme", konštatoval Koncoš. Kríza, ktorá postihla slovenskú spoločnosť, si podľa novozvoleného predsedu SDĽ vyžaduje mimoriadne opatrenia. Odbory označil za prirodzeného spojenca SDĽ a pozastavil sa nad tým, že prezident KOZ Ivan Saktor nebol na zjazd pozvaný, rovnako ako člen SDĽ, predseda ZMOS Michal Sýkora. Ľubomír Fogaš zverejnil, že bol navrhnutý na predsedu v Trenčianskom kraji. Kandidatúru prijal len preto, že organizátori snemu ho na kandidátku nedali. Následne sa vzdal kandidatúry v prospech Jozefa Stanka, ktorý bol prezentovaný ako ten, kto zjednotí rozdielne názorové prúdy v SDĽ. „Nikto by to nerobil inak ako táto vláda," vyhlásil Stank, pričom podľa jeho názoru si strana musí chyby ako s gastrolístkami otvorene priznať. Jeho názory získali podporu len 22 delegátov.

Povedali na zjazde SDĽ

- **P. Weiss: Hrubý domáci produkt na obyvateľa tvorí v SR 47 percent priemeru v EÚ**
- **B. Schmögnerová: SR nemá skúsenosť s jednoznačne vykryštalizovanou pravicovou vládou**
- **P. Koncoš: SDĽ musí svojou prácou garantovať, že SR pôjde cestou hospodárskeho rastu, ale aj dôstojnosti života občanov**

PO VYHLÁSENÍ VÝSLEDKOV voľby predsedu so svojou nomináciou na posty podpredsedov nesúhlasili neúspešní uchádzači o post šéfa strany Peter Weiss a Milan Ftáčnik.
Snímka: ND/NORBERT GROSZ

Medveď behá po hore, kožu si už...

BRATISLAVA (ND – FRANTIŠEK JAŠÍK) – **Tolerančná zmluva, s ktorou iniciatívne prišlo KDH, nemá na Slovensku miesto. Akékoľvek diskusie o povolebných zoskupeniach označil v relácii STV O 5 minút 12 predseda parlamentu Jozef Migaš za predčasné. Polarizácia politickej scény na ľavú a pravú časť je síce nevyhnutná, posledné slovo pri kreovaní budúcej vlády však budú mať voliči.**

Predseda HZDS–ĽS Vladimír Mečiar upozorňuje, že pravá strana politického spektra podľa doterajších skúseností nie je schopná komunikácie a konštruktívnej práce. Jasným svedectvom je pôsobenie dvoch kresťanských strán, keď SDKÚ vznikla odčlenením od KDH a v členskej základni stále nie je proces delenia ukončený. Rovnaké odstredivé sily sú zrejmé aj v DS, ktorá sa rozdelila dokonca na tri skupiny. Výnimkou je SMK, ktoré je stabilné, napriek tomu v ňom pôsobia viaceré prúdy, z ktorých niektoré sú pre nacionalistické tendencie neprijateľné. Preto Mečiar označil návrh tolerančnej zmluvy a myšlienku menšinovej pravicovej vlády za bezobsažnú a ďalšie delenie kresiel bez ponúkania východísk zo súčasnej krízy.

Z hľadiska vnútropolitického postavenia HZDS–ĽS a snahy koaličných strán izolovať najsilnejšiu stranu je KDH podľa predsedu Pavla Hrušovského ochotné ustúpiť, ak HZDS–ĽS zahlasuje za zákon KDH o zrušení niektorých amnestií. To Mečiar rezolútne odmietol ako protiústavný krok. Obvinenia na margo Ivana Lexu a činnosti SIS možno podľa predsedu HZDS–ĽS vyriešiť odtajnením spisov SIS, aby bolo jasné, čo sa skutočne stalo, ako boli podplácaní svedkovia a vyrábané dôkazy. Zároveň sa vyslovil za odtajnenie spisov aj z čias, keď vo Federálnej bezpečnostnej a informačnej službe pôsobil podpredseda KDH Vladimír Palko. STV opätovne nezaostala za tieňom ostatných provládnych médií a vytiahla kartu medzinárodnej neakceptovateľnosti HZDS–ĽS. V prípade komisára EÚ Verheugena keď si niečo podobné dovolil v Česku, voči zasahovaniu do vnútorných záležitostí štátu sa ohradila celá politická scéna, poznamenal Mečiar.

Fico o tajomnej privatizácii SPP

BRATISLAVA (ND - MARTIN KRÁLIK) - Predseda SMER-u Róbert Fico si myslí, že po voľbách v roku 2002 budú v parlamente iba HZDS-ĽS, SMER-u, SMK a okliešťená SDKÚ. Hádky malých strán, ich iniciatívy - ako zákaz interupcií či zmena používania gastrolístkov - by podľa neho mohli voliča ovplyvniť tak, aby dal hlas veľkým stranám. SDĽ podľa neho robí chybu za druhou, či už ide o morálny kódex, či o stratu odborného zázemia. „Včera to boli gastrolístky, s čím prídu pozajtra?" opýtal sa. V súboji o predsedu strany podľa Fica išlo iba o osem poslaneckých kresiel, ktoré by ľavičiari mohli s „odretými ušami získať". V súvislosti s privatizáciou SPP Fico konštatoval, že je mimoriadne netransparentná a zahalená tajomstvom. Upozornil, že z komisie na jej prípravu, ktorú vedie podpredseda vlády Ivan Mikloš, nie sú žiadne písomné záznamy a zápisnice, „jednoducho neexistuje nič, čo by mohlo niekedy v budúcnosti ukázať, ako rokovali, čo hovorili a čo bolo dôvodom pre také alebo onaké rozhodnutie," tvrdí Fico. Veľmi podozrivé boli stretnutia premiéra Dzurindu, Mikloša s Georgom Sorosom v lete. Fico tak vidí reálnu hrozbu, že privatizovať nebude spoločnosť, ktorá sa vyzná v plynárenstve a má naň vplyv, ale finančná skupina, ktorá „možno urobí špinavú robotu, vyčistí SPP a potom ho predá za podstatne vyššiu cenu," upozornil Fico.

Milan Čič sa za svoju minulosť nehanbí

BRATISLAVA - (ND - MARTIN KRÁLIK) - **Napriek tomu, že dve najsilnejšie zoskupenia pre voľby do bratislavského vyššieho územného celku, stredo-ľavá koalícia (HZDS-ĽS, SMER, SDĽ, SOP, SZS) a pravicová koalícia (SDKÚ, KDH, ANO, SMK, DS) sa dohodli na korektnej volebnej kampani, pravicový kandidát Ľubo Roman začal argumentovať komunistickou minulosťou protikandidáta Milana Čiča.**

Na otázku NOVÉHO DŇA, či to považuje za korektnú kampaň, Roman odpovedal, že do divadla Stoka (kde ten výrok povedal) nešiel s tým, že bude hovoriť o minulosti, ale že nerozumie, prečo sa Čič hanbí za svoju komunistickú minulosť, keď on sa nehanbí za to, že komunistom nebol. Kandidát stredo-ľavej koalície Milan Čič pre NOVÝ DEŇ uviedol, že nemá dôvod červenať sa pre svoju minulosť a dodnes si stojí za všetkým, čo v tom čase robil.

Predseda strany SMER Robert Fico v súvislosti s nadchádzajúcimi regionálnymi voľbami oprášil svoj výrok, že dosť bolo hercov v politike. Podľa neho takýto dôležitý územný celok, ako je Bratislava by mal viesť človek so štátnickými skúsenosťami a ktorý je medzinárodne akceptovaný. Podľa neho bol Milan Čič jedným z najlepších predsedov vlád, bol pri vzniku Ústavného súdu SR a vykonával svoju funkciu mimoriadne zodpovedne. „Riadiť Bratislavu, to nie je reštauračné zariadenie alebo divadlo," myslí si Fico. Čič sa podľa neho môže postaviť a povedať, čo je za ním. Fico sa spýtal, čo môže ponúknuť jeho protikandidát. „Iba krátku anabázu v NR SR, ktorá bola, myslím, skončená vylúčením z KDH," vyhlásil Fico.

Turňa v Astorke

BRATISLAVA (ND - kl) - Perspektívam budúceho vyššieho územného celku - Bratislavského samosprávneho kraja, ktorý vznikne po decembrových voľbách, je venované dnešné stretnutie v divadle Astorke. Za stredo-ľavú koalíciu HZDS-ĽS - SMER - SDĽ - SOP a SZS sa na ňom zúčastní kandidát na poslanca a podpredsedu samosprávneho kraja Ján Turňa. Pravicu SDKÚ - KDH - SMK - ANO a DS bude reprezentovať kandidát na predsedu vyššieho územného celku Ľubo Roman. Začiatok stretnutia je o 19. 00 h.

Koalícia HZDS, SMER, SDĽ, SOP, SZS Vás pozýva na stretnutie s akademikom Milanom Čičom, kandidátom na predsedu VÚC a s kandidátmi na poslancov do VÚC Štefanom Balaškom, Ing. Ľubošom Magulom, Ing. Ľubomírom Petrákom, CSc., Ing. Zoltánom Kovácsom, ktoré sa bude konať dňa 21. 11. 2001 o 18.00 hodine v Mestskom kultúrnom stredisku v Senci.

I/614/2001

Nemci a Američania platia náš boj proti korupcii, čo za to chcú?

Transparency International je celkom netransparentná

BRATISLAVA (ND - HELENA UBREŽIOVÁ) - „Domnievam sa, že tie zložky, ktoré by mali chytať korupciu, či už je to polícia, alebo prokuratúra, ktorá by mala robiť dohľad, nemajú dostatok vedomostí a nerozumejú mnohým veciam," vyhlásila prezidentka mimovládnej neziskovej organizácie Transparency International (TI) Emília Sičáková (na snímke).

Dodala, že osobne je presvedčená o tom, že TI robí všetko v rámci svojich možností. Sičáková vidí nedostatky v riešení ekonomických trestných činov. Východisko je podľa nej v reforme prokuratúry, súdnictva a polície. Zaujímavé je to, že v časoch, keď TI začínala svoju činnosť na Slovensku, bojovala proti údajnej korupcii bývalej vlády. Vtedy sa zrejme prokuratúra a polícia zdala Sičákovej dosť schopná na to, aby „chytala" korupciu a ich reforma zrejme nebola potrebná. Dnes sú už privatizačné kroky súčasnej vlády pravdepodobne natoľko netransparentné, že ani Transparency International na ne nestačí.

Prezidentka TI ďalej priznala, že Dzurinda (na snímke) ich prizval k monitorovaniu procesu deblokácie ruského dlhu. Prečo od tohto monitoringu TI odstúpila, zdôvodnila Sičáková slovami: „Bol to kompletne tajný dokument, hneď pri preberaní deblokačnej dokumentácie som musela podpísať vyhlásenie, že o tom nebudem rozprávať. Zdalo sa mi to nespravodlivé, lebo naša úloha je prinášať informácie."

Otázkou zostáva, kam a komu TI tieto informácie prináša? Kde sú „prinesené" informácie o tom, prečo pokladník SDKÚ Gabriel Palacka odmietol 7,5 miliardy korún na GSM 1800 a uprednostnil ponuku za 800 miliónov? Alebo napríklad, prečo predala vláda Investičnú a rozvojovú banku len za 700 miliónov korún? Prečo sa TI dištancuje od privatizácie, keď by mala byť svojim spôsobom „okom občana"? Sičáková to zdôvodnila tým, že po tom, ako boli pri privatizácii Slovenských telekomunikácií, si uvedomili, v čom spočívajú problémy. Označila to ako „učebný proces". Je chvályhodné, že TI po dvoch rokoch fungovania konečne pochopila podstatu privatizačného procesu. Dúfajme, že tieto vedomosti stihnú zúročiť skôr, ako naša vláda „netransparentne" rozpredá všetky štátne podniky.

Keďže TI je mimovládna organizácia, ktorá bojuje proti korupcii, aby si zachovala nezávislosť, nemôže byť dotovaná štátom ani súkromnými firmami. TI získava svoje prostriedky od veľkých nadácií. Sičáková priznala, že peniaze získavajú z americkej a nemeckej nadácie, ktoré sú financované zo štátneho rozpočtu. Takže TI v súčasnosti funguje vďaka americkým a nemeckým daňovým poplatníkom. Otázne je, koľko nemeckých a amerických firiem pôsobiacich na Slovensku bolo podrobených kontrole prostredníctvom TI. Faktom je, že TI bola pri privatizácii Slovenských telekomunikácií. To, že privatizačným poradcom bola Deutsche Bank, ktorá zinkasovala za výber víťaza tendra (z „neskutočného" počtu záujemcov - 1) 500 miliónov korún, je zaiste len náhoda. A určite je náhoda aj to, že týmto jediným záujemcom bol práve Deutsche Telekom, ktorý patrí štátu.

„Štát nie je bez tváre, úradníci nie sú bezmennou masou vykonávačov príkazov. Všetci sme zodpovední za to, v akom ‚nastavení' si tu žijeme."

Zuzana Hlávková, Pavol Szalai a Juraj Zelinka
bývalí zamestnanci Ministra zahraničných vecí, 2017

Stojíme za odvážnymi

„Aj hŕstka ľudí dokáže zlepšovať Slovensko. Silným príkladom je príbeh mladej úradníčky Zuzany Hlávkovej v kauze predraženého predsedníctva.“ Rozpráva Gabriel Šípoš, riaditeľ Transparency.

„Si si istá, že do toho chceš ísť?“ Bol chladný, tmavý novembrový podvečer, ale v mojej malej kancelárii bolo dusno. V kruhu medzi nami sedela dvadsaťšesťročná Zuzana Hlávková, bývalá zamestnankyňa ministerstva zahraničných vecí, ktorá s kolegom Pavlom Szalaiom pred polrokom odišla z lukratívnej práce len preto, lebo sa im nepáčili podvodne udeľované zákazky na sprievodných umeleckých podujatiach pri príležitosti slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie.

Sedel tam aj Pavol, s vážnym výrazom dôkladne zvažoval všetky za a proti, presne tak ako na všetkých predchádzajúcich stretnutiach od začiatku leta 2016, keď sme sa v trojici prvý raz stretli v tejto kancelárii. Práve on Zuzane navrhol osloviť Transparency.

„Gabriela Šípoša som osobne nepoznal, ale túto organizáciu som považoval – a doteraz považujem – za politicky nezaujatú, bez problému kritizovať Smer, ale aj ostatné strany. Pre mňa bolo absolútne dôležité, aby naša kritika korupcie na ministerstve bola vnímaná ako občiansky postoj a nie politický angažmán. Transparency som navrhol aj preto, že má podobne ako naše európske predsedníctvo medzinárodný rozmer“ spomína si dnes Pavol.

Bol tam s nami aj Pavel Nechala, advokát a náš dlhoročný expert na tzv.

whistleblowing, teda nahlasovanie korupcie. Pavel tému úlohy nahlasovateľov korupcie ako prvý priniesol na Slovensko a spolupodieľal sa aj na už vtedy platnom zákone na ich ochranu. Rád citoval výskum, ktorý na základe výpovedí manažérov veľkých firiem uvádzal, že whistleblowing je najúčinnejší spôsob odhaľovania podvodov na pracovisku – efektívnejší ako pravidelné kontroly či externé audity.

Pri diskusii bol však Nechala zdržanlivý. Vo svete je tendencia neposúvať whistleblowerov do popredia, lebo im naozaj hrozí šikanovanie či rôzne formy pomsty a to aj dávno po odchode z problémového zamestnania, hovoril. Ideálne by bolo, keby sme podnet na porušenie zákonov zverejnili len my v Transparency. Akokoľvek sa však Zuzana rozhodne, sľúbil ju právne ochraňovať. Rátali sme, že sa môžu objaviť nejaké žaloby, ale skôr vo forme zastrašovania a mediálnej reakcie, nie reálnej hrozby s následkami.

Na stretnutie prišiel aj Michal Kovács z neziskovej organizácie LEAF, ktorá Zuzanu na Ministerstvo zahraničných vecí odporučila rok a pol predtým. LEAF sa snaží lákať mladých Slovákov so zahraničného štúdia späť na Slovensko, či už na stáže alebo do plnohodnotného zamestnania (Hlávková pred návratom na Slovensko študovala v Španielsku, v Mexiku a vo Veľkej Británii). Aj v Transparency sme cez LEAF už mali viacerých výborných stážistov a dobrovoľníkov.

V LEAF-e si veľmi zakladajú na morálnom rozmere kandidátov, a pred odporúčaním robia s mladými ľuďmi obsiahle pohovory. Kovácsa hlavne zaujímalo, či sme v Transparency dobre zhodnotili riziká – vrátane žalôb –, ktoré na Zuzanu môžu spadnúť po verejnom vystúpení.

Áno, zvažovali. Od môjho prvého stretnutia so Zuzanou Hlávkovou a Pavlom Szalaiom uplynuli štyri mesiace. Ich tvrdenia o obchádzaní pravidiel pri zákazkách či verejných klamstvách o výške výdavkov na predsedníctvo sme opakovane overovali. Od ministerstva sme žiadali zmluvy, internú komunikáciu či rozpočty. Písali sme si aj s umelcami vystupujúcimi počas úvodnej šou predsedníctva (Lajčákovo ministerstvo ich platy protizákonne odmietalo zverejniť). A hoci sme nedostali všetky odpovede – dodnes sa o ne s ministerstvom súdime, aj to, čo sme získali, poukazovalo na tri veci.

Po prvé, ministerstvo výhrady svojich zamestnancov nebralo vážne. Zuzanine sťažnosti si vypočuli osobne jej generálny riaditeľ, vedúci služobného úradu a dokonca aj minister Miroslav Lajčák – no nepodnikli žiadne kroky. Po druhé, zákazky boli umelo rozdeľované a dodávatelia dopredu dohodnutí. Po tretie, Lajčákovci radšej zatajovali informácie, ktoré ich

17. november 2017, Bratislava: Zuzana Hlávková a Pavol Szalai preberajú ocenenie Biela Vrana. Foto – SME / Jozef Jakubčo.

kompromitovali, a znemožňovali tak verejnú kontrolu štátnej inštitúcie, na ktorú má každý občan ústavné právo.

Napriek tomuto presvedčeniu som však Zuzane a Pavlovi niekedy v októbri na piatom či šiestom osobnom stretnutí povedal: „Ak s tým vyjdeme von len my v Transparency, dávam tomu tak desať percent, že sa niečo zmení. Ak napíšete blog, bude to povedzme tridsať percent, no ak s tým verejne vystúpite s našou podporou vy osobne, bude to minimálne fifty-fifty."

Príbehy o pokrivenom obstarávaní či nerešpektovaní infozákona som totiž počúval relatívne často. Tie, ktoré sme dokázali preveriť, sme zverejňovali aj sami, alebo v spolupráci s médiami. Bohužiaľ, takýchto porušení je na Slovensku toľko, že na ne politici často nielenže nereagujú, ale už sú z nich unavení aj novinári. V kauze predsedníctva išlo o zhruba pol milióna eur, relatívne malú sumu, veď na zákazkách štát deň čo deň rozdelí dvadsať miliónov eur. Pri nástenkovom tendri išlo o 120 miliónov eur, pri mýte o viac ako pol miliardy.

V kauze sme sa ani nedopátrali jasného motívu, čo škandál oslabovalo. Mala Agentúra Evka, ktorá dostala zákazku na úvodné predstavenie loga predsedníctva, nejaký vzťah k vládnej strane Smer, ich politikom, či samotnému ministrovi Lajčákovi? Prečo ministerstvo tak ochotne porušovalo zákony?

Niekoľko okolností však hralo aj v prospech toho, že príbeh by médiá, verejnosť a tým pádom aj zod-

povedné orgány mohol zaujať. Bolo to prvé predsedníctvo Slovenska v EÚ, a teda o prestížne podujatie s medzinárodným dosahom. Každý členský štát únie totiž formálne predsedá EÚ pol roka a vo vlastnej krajine organizuje mnoho pracovných stretnutí úniových úradníkov a vrcholových politikov.

Ministerstvo zahraničných vecí malo dovtedy povesť relatívne dobre spravovanej inštitúcie, azda s výnimkou politického prideľovania postov na veľvyslanectvách. Nikdy predtým sme sa na jeho zmluvy či faktúry nepozerali, a podobne to nerobili ani médiá. Odhaliť podvody v inštitúcii s dobrým renomé je pre verejnosť vždy zaujímavejšie ako poukázať na dvadsiaty tretí škandál skorumpovaného politika.

Ale hlavne, osobné svedectvo zvnútra ministerstva, ako mi ho prerozprávali Zuzana s Pavlom, bolo veľmi výnimočné. To už neboli len suché čísla z faktúr a zmlúv. Bola to séria vlastných zážitkov, ako to na ministerstve naozaj fungovalo. Ako sa nadriadení skrývali pred zodpovednosťou, ako sa na lístočkoch posielali mená firiem, ktoré treba pri zákazkách osloviť, ako sa na poradách preberalo porušovanie zákonov, či ako minister presviedčal svoju zamestnankyňu o zaujatosti novinárov.

Zuzana superstar

Áno, idem do toho, prikývla Zuzana v tej dusnej atmosfére novembrového večera. Zdala sa mi pevne presvedčená, hoci ako sa mi neskôr priznala, v tých týždňoch zle spala, schudla a mala problém sústrediť sa na veci mimo kauzy. Pavol bol opatrnejší, kritizované umelecké podujatia predsedníctva neboli celkom v jeho agende. Zuzku podporí neskôr, ak to bude schodné, hovoril.

Osobné zázemie a okolnosti pri výpovediach whistleblowerov hrajú dôležitú úlohu. Podľa našich opakovaných prieskumov len zhruba vyše tretiny Slovákov tvrdí, že by korupciu aj nahlásila, ak by sa jej stali svedkami. Aj toto číslo – jedno z najnižších v Európe – zrejme nadhodnocuje realitu, keďže v prieskumoch ľudia zvyknú sľúbiť viac, ako potom naozaj splnia. A ja som mal osobne viacero stretnutí s ľuďmi, ktorí mi o klientelizme porozprávali, no napokon s tým odmietli ísť na verejnosť. Odveta, prípadná strata zamestnania či nedôvera vo vyvodenie zodpovednosti bežne ľudí od „zapískania“ odrádzajú.

Zuzana mala istú výhodu v tom, že bola na začiatku kariéry, zatiaľ bez rodiny, v životopise mala výborné školy a tak sa nemusela o svoju budúcnosť až tak báť. Navyše ju v rozhodnutí zverejniť prešľapy ministerstva podporovali priatelia vrátane jej rodičov (hoci jej otec, úspešný podnikateľ v stavebníctve, jej rozhodnutie skomentoval: „Podporujem ťa, ale nemysli si, že tým niečo zmeníš!“).

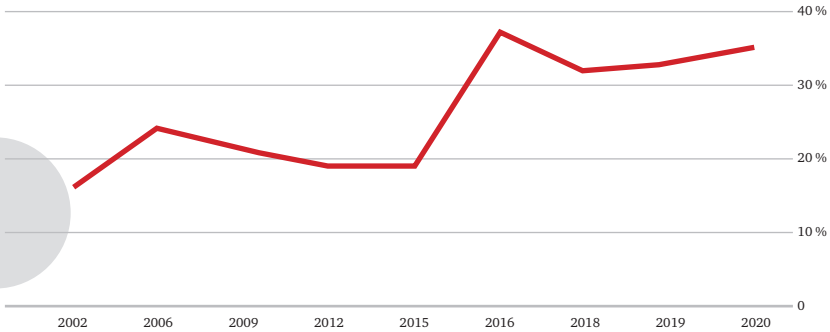

2016, Slovensko: Ochota Slovákov nahlasovať korupciu polícii je stále nízka. Vystúpenie Zuzany Hlávkovej ju načas zvýšilo. Zdroj: Agentúra FOCUS. Graf – TIS.

Na druhej strane, na ministerstve bolo v podobnej „slobodnej" pozícii viacero ďalších svedkov predsedníckych čachrov-machrov, no rozhodli sa neozvať. Zuzana u Lajčáka zarábala 1 500 eur v hrubom mesačne, na slovenské pomery v tom čase výborný plat, a po pár rokoch by mala nábeh na ešte lukratívnejšie miesta na slovenských veľvyslanectvách v zahraničí. Pre väčšinu ľudí, mladých či starších, takáto perspektíva stačí na to, aby prižmúrili oči a nevytŕčali z davu.

Rozhodli sme sa spraviť tlačovku spolu so Zuzanou, ale zároveň sme ju dopredu nechali podrobne opísať svoju skúsenosť z predsedníctva v článku *Ako som kvôli pochybným zákazkám odišla z ministerstva zahraničných vecí*. Keďže cez víkend býva relatívne málo iných konkurenčných správ, ktoré by Zuzaninej výpovedi uberali pozornosť, publikovali sme ho na stránke Transparency deň pred pondelkovou tlačovkou. V nedeľu večer zároveň býva na internete nadpriemerne veľa ľudí. Taktika vyšla, článok sa stal hitom internetu a dodnes zaznamenal viac ako 80-tisíc čítaní.

Zverejnením článku mi išlo jednak o čo najpresnejšie zachytenie Zuzaninho svedectva (na tlačovke pod tlakom ľudia nie vždy zvolia správne slová, prípadne v rýchlosti niečo zabudnú či popletú), jednak o zvýšenie záujmu novinárov vôbec prísť si Zuzanu vypočuť. Aj v tomto to bol úspech – v pondelok 21. novembra 2016 krátko pred desiatou ráno bola zasadačka plná novinárov.

Všetko záležalo na tom, ako verejnosť presvedčí Zuzana. Cez víkend sme si tlačovku nacvičovali v byte Pavla Szalaia, no tam Zuzana sa tam nedokázala sústrediť a nebol som si zďaleka istý, ako bude reagovať pred desiatkami kamier a mikrofónov.

21. novembra 2016, Bratislava: Zuzana Hlávková a riaditeľ Transparency Gabriel Šípoš vysvetľujú novinárom pochybnosti o zákazkách slovenského predsedníctva. Foto – archív TIS.

Ako dnes vieme, presvedčila nielen médiá, ale chytila za srdce aj mnohých bežných ľudí. Náš neskorší prieskum ukázal, že Zuzaniným slovám uverilo dvaapolkrát toľko ľudí ako vysvetleniu ministra Lajčáka. Krátko po tlačovke sme začali dostávať desiatky podporných emailov aj telefonátov (v jednej správe jej pisateľka popri pochvale pridala rady, ako si Zuzana má upraviť vlasy a kam sa má pozerať, aby vyzerala v televízii elegantnejšie). Právnu ochranu jej ponúkol Daniel Lipšic, esemesku s podporou poslal šéfredaktor Týždňa Štefan Hríb.

Niekoľko hodín po tlačovke Zuzanino svedectvo potvrdil pre médiá aj Pavol Szalai. Prišiel aj na nasledujúcu tlačovku a takto spoločne v trojici sme robili všetky kľúčové rozhodnutia o našom ďalšom postupe.

Na druhý deň som kauzu vysvetľoval v markizáckom Dobrom ráne. Cestou späť ma viezol taxikár v strednom veku. „Strašne vám držím palce," hovoril mi cestou do Ružinova, kde má Transparency kanceláriu. „Treba tu už konečne revolúciu, dofrasa! Volil som už kdekoho, naposledy SNS, ale teraz už fakt budem toho Kotlebu," hovoril mi cez spätné zrkadlo.

Na ulici ľudia Zuzanu bežne spoznávali a vyjadrovali jej podporu, tí mladší vyťahovali mobily a fotili sa s ňou. Typickým darom pre ňu sa stala rebelská edícia čokolády Študentská pečať. Slovenskí študenti v zahraničí zorganizovali pe-

tíciu a spontánne nahrávali podporné videá so sloganom Aj my sme naivní. Jedna filmová spoločnosť začala Zuzane i Pavlovi Szalaiovi posielať z vďačnosti dva lístky na premiéry ich filmov. Dokonca dve desiatky mužov Zuzanu pozvalo na rande. Kto vedel, že bojovať proti korupcii je aj sexi?

Taký veľký záujem o predsednícku kauzu som neočakával ani ja. Určite je však dosť pravdy na tom, že kľúčovú rolu zohrali šarm, prirodzenosť ale aj Zuzanina mladosť. Vcelku výstižné je prirovnávanie jej vystúpenia k biblickému príbehu Dávida a Goliáša, či k Andersenovej rozprávke Cisárove nové šaty. Konečne niekto aj za nás povedal, že kráľ je nahý!

Nahrávali tomu aj útrpné vystúpenia ministra Lajčáka spolu s agresívnymi reakciami premiéra Roberta Fica, ktorý v reakcii na kauzu nazval novinárov „špinavými protislovenskými prostitútkami“ a výpoveď dvoch mladých úradníkov podpásovým útokom na povesť Slovenska. Vecnejšia reakcia v štýle „vážime si každý podnet, preveríme a vyvodíme zodpovednosť“ by určite lepšie tlmila hnev verejnosti. Nahnevané sprisahanecké reakcie dvoch starnúcich opozeraných politikov, ktorí vlastné, škandálmi podlomené kariéry smiešne stotožňovali so záujmami Slovenska, len zvýraznili silu úprimnej a idealistickej výpovede Zuzany.

Príbeh navyše u mnohých rezonoval aj preto, lebo odchod z nefunkčného a skorumpovaného Slovenska sa stal bežnou realitou desaťtisícok mladých. Podobne ako u Zuzany a Pavla, ide najmä o vysokoškolákov. Dnes ich zahraničí študuje vyše 30-tisíc – jedno z najvyšších percent v rozvinutom svete. Takzvaný únik mozgov sa stal témou aj v politických diskusiách. O to viac ľudí štvalo, že keď už aj šikovných mladých ľudí prilákame späť – dokonca do práce v štátnej správe –, nenažranosťou politikov ich nakoniec aj tak vypudíme preč.

Témy podvodov v predsedníctve sa chytili rýchlo aj zahraničné médiá, od britského týždenníka The Economist cez švajčiarske verejnoprávne rádio po vplyvný online portál Politico. Nikdy predtým sme taký globálny záujem o naše zistenia nezaznamenali.

Hoci dominovali pozitívne reakcie, veľmi rýchlo prišli aj nepríjemnosti. Deň po tlačovke jej zavolala redaktorka z bulváru Plus 1 deň s jedinou otázkou, či sú s Pavlom Szalaiom milenci (nie, neboli). Článok, ktorý by spochybňoval nezávislosť ich výpovedí, však nakoniec nevyšiel. Ďalší novinár o niekoľko dní medzi jej bývalými spolužiakmi pátral po tom, či Zuzana naozaj má titul z prestížnej škótskej univerzity v St. Andrews (áno, má).

Do Transparency nám začali prichádzať vo väčších počtoch ako zvyčajne nenávistné maily. Kto vás platí, koľko vám dal ten Soros, prečo nenávidíte Slovensko? Prácu na kauze sme pritom platili výhrad-

22. februára 2016, Bratislava: Minister zahraničných vecí Miroslav Lajčák predstavuje v SND logo slovenského predsedníctva v Rade EÚ, ktoré bolo sprevádzané pochybným prideľovaním zákaziek. Foto – TASR / Martin Baumann.

ne z malých darov, ktoré v Transparency dostávame počas roka – nemali sme na to žiadny grant či osobitného sponzora.

Najviac Zuzana trpela, keď jej rodičom do Žiliny prišiel vulgárny anonymný list. Aspoň ho stihla zničiť predtým, ako sa im mohol dostať do rúk. Množili sa aj zlomyseľné odkazy na jej face booku. Neverím Zuzane, príliš pri rozprávaní klipká očami, písal jej jeden zo slušnejších „fanúšikov". Zuzana na všetky odkazy odpovedala, snažila sa veci vysvetliť. Dva týždne od vystúpenia mi však smutne napísala: „Už som z toho trochu unavená a aj mi to miestami robí zle." Po týždňoch sa však k reakciám vrátila, a nakoniec takmer všetkým ľuďom odpísala.

Vždy jej nebolo príjemné ani neustále spoznávanie a prihováranie sa neznámych ľudí na ulici. Nehovoriac o médiách, ktorých záujem sa od pátrania v predsedníctve rýchlo presmeroval na Zuzanin osobný život. Vyspovedali jej mamu, či učiteľku zo strednej školy. Dookola sme o tom debatovali, ja som v tom videl potenciál spopularizovať tému osobnej odvahy v boji proti korupcii, no keďže Zuzane rola celebrity nebola po chuti, mnohé médiá sme nakoniec odmietali.

Nechcela si pozerať ani záznamy svojich vystúpení v televíznych správach. Mal som aj dojem, že sa trápila, či naozaj nevyzerá príliš mlado a nepresvedčivo. Aby vyzerala aspoň o trochu staršie, na vypočutie v parlamente si naschvál zobrala okuliare. Keď si ako výnimku z pravidla pozrela svoje vystúpenie v relácii Pod Lampou u Štefana Hríba, povedala mi: "Naozaj veľa klipkám

očami. Ty vyzeráš tak normálne. Musím trénovať očami neklipkať."

Hoci som mal týždeň po tlačovke dlhodobo naplánovanú služobnú cestu na celosvetovú konferenciu Transparency International do Panamy, nechal som letenku prepadnúť a venoval som sa prípadu (čo mimochodom vyvracia obvinenie Roberta Fica, že sme si ten "útok na slovenské predsedníctvo" ďaleko dopredu naplánovali). Podali sme podnety na políciu, Úrad pre verejné obstarávanie či na Najvyšší kontrolný úrad. Preverovali sme ďalšie dokumenty a informácie o práci ministerstva zahraničných vecí – od stavebných zákaziek po údajné rodinkárstvo – ktoré nám ľudia zrazu začali posielať vo veľkom.

Osobné vyčerpanie a stres Zuzany, ako aj medzinárodný rozmer kauzy (predsedníctvo v EÚ) mi vnukli myšlienku odísť na pár dní do centrály Transparency v Berlíne. Kolegovia nám tam pomohli rozšíriť náš príbeh do ďalších zahraničných médií a spravili aj malú podpornú kampaň. Ale hlavne sme si na pár dní oddýchli od mediálneho záujmu.

Počas jedného mesiaca od tlačovky dostala Zuzana, ktorá po odchode z ministerstva tlmočila vo fabrike na Kysuciach zo španielčiny a angličtiny, takmer dvadsať pracovných ponúk. Jednou z nich bola aj moja ponuka z Transparency – s o tretinu nižšou mzdou akú brala na ministerstve zahraničných vecí. Zuzana ju po krátkom váhaní prijala (okrem toho na menší úväzok neskôr prijala aj učiteľský post na bilingválnom gymnáziu C. S. Lewisa v Bratislave).

Vidiac, ako sa naťahovalo oficiálne prešetrovanie kauzy predsedníctva, pokračovali sme v zbieraní výpovedí ex-zamestnancov vlastnou cestou. V marci 2017 sme zverejnili svedectvo Juraja Zelinku, bývalého Zuzaninho kolegu, ktorý potvrdil, že aj pri iných zákazkách predsedníctva bol scenár fiktívnych súťaží bežný. O tri mesiace nám interný zamestnanec posunul zoznam dovtedy nelegálne zatajovaných účastníkov „súťaže" na predstavenie loga. Posilnili naše presvedčenie, že výber bol dopredu rozhodnutý a verejnosti oficiálne vyúčtovanie akcie nebolo úplné.

Mojim hlavným cieľom angažovania Zuzany v Transparency bolo spraviť niečo pre úradníkov, ktorí tiež cítia od šéfov tlak „sprocesovať" korupciu a klientelizmus, tak ako sa to dialo pri predsedníctve. S pomocou verejnej zbierky *„Viac Hlávkových do štátnej správy"* sme od viac ako 350 ľudí vyzbierali 10-tisíc eur, ktoré sme potom použili na školenia úradníkov, osobné konzultácie pri podozreniach na korupciu, ale aj na vytvorenie siete súkromných firiem – zamestnávateľov na podporu tých, ktorí zo štátnej správe nakoniec predsa len museli odísť.

15. decembra, Berlín: Aktivisti Transparency International z celého sveta vyjadrujú podporu Zuzane Hlávkovej. Foto – archív TIS.

Viac ako štyristo firiem na Slovensku sa zaviazalo, že pri zamestnávaní či aspoň koučingu pri hľadaní práce zvážia ľudí, ktorí pri whistleblowingu prídu o prácu. Prvým človekom, ktorý sieťou prešiel, bola mladá redaktorka RTVS Ivana Lövingerová. Patrila k novinárom, ktorí sa vzopreli tlakom robiť voči vládnej koalícii konformnejšie televízne spravodajstvo – a podali výpoveď.

Spoločná práca ale aj stres nás so Zuzanou zblížili osobne až tak, že sme sa stali aj partnermi (trvalo to niečo vyše roka). Vzhľadom na možný konflikt s pravidlom nezaujatosti šéfa voči zamestnancom som to oznámil tak všetkým kolegom na porade, ako aj členke našej Správnej rady Daniele Zemanovičovej a advokátovi Pavlovi Nechalovi. Myslím, že sme tak dokázali v tíme Transparency udržať silný kolektívny duch ako aj ustrážiť si korektné vzťahy ku všetkým.

Zuzana sa postupne stávala vyhľadávanou rečníčkou na tému whistleblowingu. Prednášala v Nemecku, Anglicku aj v Litve. Naše ústredie aj jej príbehom ilustrovalo potrebu schválenia celoeurópskej smernice na ochranu nahlasovateľov korupcie. Tú europarlament nakoniec schválil v roku 2019.

Oficiálne orgány nič zásadne problematické pri organizácii predsedníctva nenašli. Nemáme ilúzie, že dôvodom negatívneho výsledku mohol byť tiež tlak, aby nič nenašli. Bývalý zamestnanec z odboru pre zákazky na Lajčákovom ministerstve nám potvrdil, že na Úrad pre verejné obstarávanie (ÚVO) šiel túto kauzu „vybaviť“ vysokopostavený človek ministerstva.

Vtedajší hovorca ÚVO a dnes marketér a tlačový tajomník strany Smer Ján Mažgút, nám odmietol poskytnúť akúkoľvek dokumentáciu k prípadu.

Je tiež pravdepodobné, že ministerstvo zahraničných vecí orgánom nedodalo kompromitujúce dokumenty (túto taktiku si už úspešne vyskúšalo pri parlamentnom prieskume ku kauze na konci roka 2016). Chýbajúcu dokumentáciu po kontrole skritizoval aj Najvyšší kontrolný úrad. Veď pre ministerstvo je vždy „bezpečnejšie" priznať neporiadok v šanónoch alebo stratené faktúry ako dovoliť, aby dodané papiere prezradili násobne vážnejšie porušenie zákonov.

Ministerstvo zahraničných vecí nevyvodilo na úrade žiadnu osobnú zodpovednosť. Mimochodom, platí to dodnes. Súčasný minister Ivan Korčok, ktorý bol počas kauzy Lajčákovým zástupcom, sa zhruba dva týždne od zverejnenia kauzy s nami krátko stretol a sľúbil, že ministerstvo nám zverejnením celej dokumentácie vyjde v ústrety. Následne nám jeho podriadení aj tak odmietli dať všetko, na čo máme ako občania zákonné právo. Korčok ani po voľbách ako nový minister nevyslal voči Zuzane či Pavlovi žiadny ústretový signál vo forme ospravedlnenia či pozvania vrátiť sa na ministerstvo.

Na druhej strane, Zuzanino verejné vystúpenie pomohlo zvýšiť citlivosť verejnosti na korupciu. Nebola náhoda, že pri masových pochodoch po smrti Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej o rok a štvrť neskôr vystupovala na pódiách Za slušné Slovensko s veľkým úspechom aj Zuzana (sám Kuciak na predsednícku kauzu v roku 2016 zareagoval na svojom Facebooku slovami „Je suis Zuzana" – Som Zuzana).

Počas kauzy ľudia v prieskumoch naznačovali rekordne vysokú ochotu oznámiť korupciu. Dokonca aj Úrad vlády po tlaku nás aj kolegov z protikorupčných neziskoviek pripravil a parlament neskôr schválil nový zákon na ochranu nahlasovateľov korupcie. Ochranu dostane na starosť nový úrad, ktorý by mal začať fungovať v roku 2021.

Viac sa začali mobilizovať aj úradníci v snahe poukázať na dôležitosť ich práce, vzdelávania a nezávislosti. Vznikli iniciatívy Dobrý úradník a Klub úradníkov dobrej vôle, do ktorých práce sa zapojila aj Zuzana. S kritikou vedenia ministerstva vnútra odvážne vystúpila jej úradníčka Monika Filipová. Aj ona sa na Slovensko vrátila po kvalitnom štúdiu v zahraničí. Dnes je z nej štátna tajomníčka na ministerstve školstva.

Pre nás bolo dôležité aj to, že sme Zuzanu či ďalších dokázali ochrániť pred akýmikoľvek právnymi zlomyseľnosťami. Hrozby vrátane žalôb za ohováranie, ktoré šírila Zuzana Ťapáková, šedá eminencia predsedníctva, vyšumeli do stratena. Naopak, na jeseň roku 2017 dostali Zuzana Hlávková a Pavol Szalai

ocenenie Biela vrana „za dôslednú a poctivú obhajobu verejných financií, opakovanú snahu o nápravu vo vnútri inštitúcie, ale aj následnú odvahu pomenovať problémy a pokúsiť sa o nápravu napriek mocenskej prevahe, ktorá stála proti nim“.

A čo je s hlavnými postavami dnes? Minister Lajčák napriek ponukám Smeru nekandidoval za prezidenta a dnes pracuje v medzinárodnej diplomacii na Balkáne. Naopak, za prezidentku si ľudia zvolili opozičnú protikorupčnú aktivistu Zuzanu Čaputovú. Smer, ktorého ľudia boli z profitovania z predsedníctva najviac podozriví, šiel vo voľbách od porážky k porážke a dnes je v opozícií, navyše rozdelený.

Pavol Szalai sa presťahoval do Paríža, kde pracuje pre Reportérov bez hraníc, medzinárodnú organizáciu bojujúcu za slobodu novinárov. Po roku a pol v Transparency išla Zuzana na univerzitu v Oxforde, kde úspešne vyštudovala verejnú správu. Ponuky na vstup do politiky odmietla. Dnes je opäť na Slovensku a rodnej Žiline pomáha s kandidatúrou na Európske hlavné mesto kultúry.

Skok v transparentnosti

„Nech sa páči účet, pekne transparentne,“ hovorí mi s úsmevom začiatkom septembra 2020 mladý čašník v ružinovskom podniku, kde som práve obedoval. „Ako sa Vám darí? A ako sa má Zuzka?,“ pýta sa. Keď ma niekde ľudia spoznávajú, takmer vždy sa to týka našej práce v kauze predsedníctva.

Je to prirodzené, bola to naša najviditeľnejšia kauza. Drvivá väčšina našej práce – mimo občasných vystúpení v televíznych správach – je pre bežných ľudí málo viditeľná, odohráva sa v kanceláriách za počítačmi, nad číslami, zmluvami a emailami. No myslím, že aj tu sme zanechali silnú stopu. Jedným z najväčších úspechov bolo prispenie k funkčnému režimu zverejňovania štátnych zmlúv na internete.

„Nech si zákon hovorí čo chce, ja tie zmluvy zverejňovať nebudem, mám dosť inej roboty,“ povedal nám začiatkom marca 2011 do telefónu primátor jedného okresného mesta. Dva mesiace po zavedení revolučného zákona o povinnom zverejňovaní úradných zmlúv, ktorý sa neskôr stal vzorom pre susedné Česko a ušetril nám milióny eur, sa zdalo, že len schválenie zákona ešte veľa zmien vo vzťahu politikov k občanom neprinesie. Vložili sme teda všetko sily do toho, aby sme pomohli Slovensko zmeniť.

Cesta k zákonu, ktorý dodnes nemá v takej širokej forme obdobu nikde vo svete, pritom trvala sedem rokov. V roku 2000 síce dotlačila koalícia aktivistov vrátane Transparency vládu k zákonu o slobodnom prístupe k informáciám, ten však otvoril len pasívnu povinnosť zo strany štátu zverejňovať informácie a dáta. Občan si ich musel

vypýtať, a tak v podstate vedieť, že štát tú informáciu má, aby bola jeho či jej žiadosť úspešná. O desať rokov neskôr Slovensko zaviedlo aktívnu povinnosť úradov zverejniť zmluvné informácie, a to dokonca ešte pred platnosťou danej zmluvy.

Aktívne zverejňovanie je omnoho prínosnejšie než pasívne, lebo niektoré informácie vás zaujímajú, hoci netušíte, že už existujú. Je to asi taký rozdiel, ako keď hľadáte lacné letenky, no musíte musíte si jednotlivo pýtať cenu každej možnej destinácie jednotlivo, v porovnaní s tým, keď dostaneme zoznam zlacnených letov a môžete si vybrať aj letenku, ktorú ste pôvodne nezvažovali.

Že dnes Slovensko ako jedna z mála krajín vo svete takýto systém má, je veľkou zásluhou skupiny občianskych aktivistov. Rozbuškami boli korupčné škandály a politická dynamika na národnej aj miestnej úrovni.

Ten nápad vznikol spontánne, pri pive, spomína si na začiatky Jozef Mečiar, vtedajší líder skupinky občanov v Šali, 20-tisícového mesta hodinu cesty autom z Bratislavy.[86] Aktivisti mali v rokoch 2003 – 2004 problém dostať sa k informáciám o tokoch peňazí v meste. Rozhodli sa mesiac čo mesiac od mesta žiadať kópie všetkých zmlúv a faktúr, ktoré mesto uzatvorilo a podpísalo v predošlom mesiaci. Tie potom zverejňovali na internete.

Po komunálnych voľbách v roku 2006 sa Mečiar stal viceprimátorom Šale a zverejňovanie zmlúv a faktúr sa stalo oficiálnou mestskou politikou. Nápad sa začal šíriť do iných miest, ale aj do vysokej politiky. Ešte pred rokom 2011, keď sa zmluvy i faktúry na webe úradov stali povinnosťou, tento protikorupčný krok zaviedli do svojej praxe v Martine (po protikorupčnom audite Transparency – viac o ňom píšeme v prvej kapitole), Žiline, Banskej Bystrici ako aj v bratislavskej Petržalke.

Po škandále nástenkového tendra, keď vedenie ministerstva výstavby v roku 2007 vyhlásilo zákazku za 120 miliónov eur len na internej nástenke úradu a o existencii zmluvy sa verejnosť dozvedela až o pol roka neskôr z uniknutých informácií (vďaka čomu sa podarilo ešte zachrániť vyše sto miliónov eur), navrhli povinné zverejňovanie zmlúv v momente ich podpisu uzákoniť viacerí opoziční poslanci. Bez úspechu, vládna koalícia Smer-HZDS-SNS ich vždy zablokovala.

V roku 2010 však dovtedajšia vládna koalícia Roberta Fica voľby prehrala a k moci sa dostala vláda Ivety Radičovej, ktorá si transparentnosť určila za jeden zo svojich pilierov. Od prvého januára 2011 sa povinné zverejňovanie zmlúv a faktúr stalo povinným pre všetky verejné úrady i firmy na Slovensku.[87]

Že niečo prikáže zákon ešte automaticky neznamená, že to bude aj fungovať v praxi. Dva mesiace od účinnosti zákona sme

2. decembra 2008, Bratislava: Bývalý šéf SNS Ján Slota, ex-ministri ministerstva výstavby Marián Janušek a Igor Štefanov márne verejnosť presviedčali o legálnosti ich postupu pri tzv. nástenkovom tendri. Janušek a Štefanov si dnes odpykávajú dlhoročný trest za machinácie vo verejnom obstarávaní, Slota je mimo politiky. Foto – TASR / Martin Baumann.

preto začali úrady kontrolovať, dobrú prax chváliť a zlú verejne kritizovať. Kým na ministerskej úrovni sa zverejňovanie rozbehlo dobre, v štátnych firmách či v samosprávach – ako pripomína reakcia z telefonátu vyššie – to bolo rozpačité. Polovica najväčších slovenských miest v zoznamoch zmlúv nezverejňovala cenu, tretina firmu či osobu, s ktorou zmluvu uzatvorili. V Dolnom Kubíne, Myjave a Podunajských Biskupiciach dokonca napriek zákonu nezverejňovali zmluvy vôbec.

Podobne zlá bola prax aj pri štátom či mestami vlastnených firmách – pol roka od účinnosti zákona zverejnila čo len jednu zmluvu len polovica z nich. Štátne banky ako Eximbanka a Slovenská záručná a rozvojová banka si zákon vykladali tak, že ich sa povinnosť transparentnosti zmlúv netýka.

Naše úsilie pretaviť zákon do praxe však nebolo márne. Po štyroch mesiacoch, desiatkach mediálnych vystúpení a niekoľkých prednášok sme mestá skontrolovali opäť. V skóre transparentnosti sa ich úrady celkovo zlepšili o takmer pätinu. Nezverejňovanie hodnôt či protistrán zmlúv kleslo o polovicu. Občania začali mať skutočne komfortný prístup k informáciám, kam tečú verejné peniaze v ich okolí.

Dokonca aj dovtedy odmietajúce štátne banky sa podvolili, a dnes ich zmluvy ako aj faktúry a objednávky nájdete ľahko na internete.

Popularita a užitočnosť povinného zverejňovania zmlúv sa prejavila aj tým, že napriek štyrom výmenám vlád túto klauzulu nik nezrušil. Dokonca ani Smer, keď bol v rokoch 2012 – 2016 vo vláde sám. Táto strana pritom tento protikorupčný nástroj v roku

2009 odmietala a ešte v roku 2010 ho vyhlasovala za protiústavný.

No už krátko po voľbách v roku 2012 líder strany a premiér Robert Fico vyhlásil, že zverejňovanie zmlúv „samozrejme ostane“ zákonom. O rok na to jeho spolustraník a minister vnútra Robert Kaliňák vyhlásil, že „sa ukázalo, že zverejňovanie zmlúv na internete má svoj základný význam v boji proti korupcii a aj pri podpore transparentnosti“. V podobnom zmysle zákon hodnotil v roku 2015 podpredseda Smeru Richard Raši (dnes Hlas). „Muselo ísť o omyl,“ reagoval na našu otázku, prečo v roku 2010 v parlamente hlasoval proti zákonu.

Zverejňovanie zmlúv sa od roku 2013 stalo silnou témou v susednom Česku. Ako riaditeľ Transparency som bol v roku 2014 predstaviť slovenský zákon poslancom českého parlamentu. Kolegom z mimovládok sme počas toho obdobia poskytovali dáta o užitočnosti nášho registra. Nakoniec od leta 2016 platí povinnosť zverejňovať zmluvy na internete aj u našich západných susedov, hoci v oklieštenej podobne. Zverejňujú sa len zmluvy s hodnotou od 50-tisíc českých korún, a viaceré úrady ako napríklad kancelária prezidenta, Ústavný súd či český parlament dostali výnimku.

Politici, ale aj mimovládky často navrhujú dobre znejúce zákony, ktoré však neskôr neprinesú želané výsledky. Exemplárnym príkladom je zákon o preukazovaní pôvodu majetku verejných funkcionárov, ktorý presadil Robert Fico. Aby sa to nestávalo, treba robiť poctivo dve veci – pred prijatím zákona umožniť čo najširšiu verejnú diskusiu o návrhu, a po prijatí treba s odstupom času vplyv zákonov vyhodnocovať. Inak len narastá byrokracia a okolo zákonov vyrastá burina zbytočných ustanovení, ktoré bez akýchkoľvek prínosov strpčujú ľuďom život.

Žiadna z protikorupčných neziskoviek nerobí túto mravčiu robotu tak rozsiahlo ako Transparency. Dopadové štúdie sme spravili pri protischránkovom zákone, pri veľkej reforme súdnictva, ale aj pri zavedení elektronických aukcií do verejného obstarávania. Vo volebnej kampani v roku 2012 si napríklad vládna strana SDKÚ, ktorá aukcie do zadávania štátnych zákaziek zaviedla, pomáhala štatistikami Transparency o úspešnom prínose aukcií na výslednú cenu kontraktov pre štát. Samotné ministerstvá pritom dopadovú štúdiu nespravili, hoci zavádzali zmeny týkajúce sa tisícok zadávateľov zákaziek po celom Slovensku.

Preto sme v roku 2015 vydali aj štúdiu, ako vlastne zverejňovanie zmlúv v realite dopadlo.[88] Nami zadaný prieskum verejnej mienky vyvrátil kritiku, že na zmluvy na internete sa takmer nik pozerať nebude. Naopak, opakovane až deväť percent ľudí hovorí, že si počas roka pozrie aspoň jednu

zmluvu, faktúru či objednávky svojej obce či inej verejnej inštitúcie. Pre porovnanie, ani nie tri percentá Slovákov si žiada informácie cez takzvaný infozákon, čo vyčísľuje vyššie spomínaný rozdiel medzi aktívnym a pasívnym právom na informácie.

Pozitívny dopad vidno aj v médiách – od zavedenia povinnosti publikovať zmluvy o štvrtinu narástli citácie zmlúv z verejných zákaziek, ktoré tvoria veľkú časť zverejnených zmlúv. Videli sme to aj my v Transparency. Zrazu nám začali chodiť novinárske otázky o tendroch s internetovými linkami na konkrétne zmluvy, ktoré boli len pár dní „čerstvé“. Kým teda v období pred zverejňovaním zmlúv prišli novinári s odhalením nástenkového tendra až pol roka po podpise zmluvy, pri piešťanskom CT-čku v roku 2014 to trvalo iba dva týždne.

A hoci zavedenie zverejňovania zmlúv určite nebolo bez nákladov – najmä administratívnych – naša štúdia ukázala silný konsenzus expertov, že tento nástroj transparentnosti naozaj funguje výnimočne dobre. Množstvo škandálov by ostalo utajených, a čo je ešte podstatnejšie, bez zverejňovania zmlúv by ich bolo ešte oveľa viac. Najlepšie sa kradne pri úplnej tme.

Najkorupčnejšia oblasť

Úplatky v zdravotníctve bolo vždy to prvé, na čo si bežný človek spomenie pri téme korupcie. Prieskum čo prieskum nám ukazovali, že zhruba každý piaty Slovák u lekára či v nemocnici zaplatil za niečo, na čo mal bezplatný nárok.

V čase môjho príchodu do Transparency sa zdravotníctvu paradoxne nik z protikorupčných organizácií systematicky nevenoval. Dokonca aj v iných pobočkách Transparency po svete bola táto téma zriedkavá. Grantové výzvy dostupné organizáciám ako my zdravotníctvo buď nepodporovali, alebo nebolo ich prioritou. Zdalo sa, že s rozbehnutím práce na probléme, ktorý ľudí vo veľkom trápil, to nebude jednoduché.

Prielom nastal v koncom roka 2011 – celkom náhodne. Na jednej konferencii o problémoch slovenského zdravotníctva v bratislavskom hoteli Carlton, kde lekár Peter Lipták vehementne spochybňoval, či úplatky u lekárov naozaj existujú, som sedel v diskusnom paneli vedľa Haralda Nussera, mladého riaditeľa pobočky Bayeru, veľkej nemeckej farmaceutickej firmy.

Nusser sa mi posťažoval, že keď prišiel na Slovensko, veľmi ho prekvapil rozsah korupcie v sektore. Keďže Nusser od začiatku kariéry pracoval len v Nemecku, na niečo také nebol zvyknutý. Rozhodol sa zafinancovať naše protikorupčné aktivity (dnes už Nusser pracuje pre Novartis, švajčiarsku farmafirmu, a venuje sa poskytovaniu liekov v najchudobnejších krajinách sveta). Aby sme neboli finančne závislí od významného dodávateľa liekov,

oslovili sme aj zdravotné poisťovne a ďalšie farmafirmy, čím sme celkovo nielen zväčšili balík na projekt na zhruba 300-tisíc eur v priebehu siedmich rokov.

Jedným z prvých výstupov z týchto peňazí bola naša veľká štúdia nákupov CT-čiek v zdravotníctve z roku 2012. Na štúdii pracovala naša nová kolegyňa Zuzana Dančíková, ktorá do Transparency prišla v roku 2012 po krátkej stáži v ekonomickom inštitúte INEKO. Pamätám si, že téma zdravotníctva Zuzane v začiatkoch príliš nevoňala, ale napokon to bola práve jej prelomová práca o dierach, ktoré do sektora korupciu vpúšťajú, ktorá mnohým otvorila oči (dnes Zuzana pracuje ako senior analytička v Útvare hodnoty za peniaze na Ministerstve financií).

Článok o CT-čkách začal takto: „Keď sa o tendri dozviem až z vestníka verejného obstarávania, nemá už ani zmysel podávať ponuku," hovorí mi nad šálkou kávy jeden z hŕstky dodávateľov CT-čiek na Slovensku. „Takmer všetky súťaže sú na niekoho našité. Keď si prečítam kritériá obstarávania, väčšinou hneď viem, na koho."

Na základe zverejnených zmlúv a dát z verejného obstarávania sme zmapovali takmer tri desiatky nákupov CT-čiek za dvadsať miliónov eur. Výsledok? Nákupy boli predražené, v dvoch tretinách súťažil jediný dodávateľ. Predaje sa často diali cez sprostredkovateľské firmy, nie priamo od výrobcov, čo v slovenskom kontexte umožňuje vyťahovanie ziskov respektíve rozdeľovanie provízií. Prípad dvoch nákupov v žilinskej župe, na ktoré sme v štúdii tiež upozornili, dodnes prešetruje prokuratúra.

Prípad piešťanského CT-čka prišiel až o dva roky neskôr, a presne zapadal do schémy nehospodárnosti a korupcie, ktorá pri nákupoch zdravotníckej techniky do našich nemocníc prevládala. Naša štúdia však bola kľúčová z iného dôvodu. V závere obsahovala nasledujúce odporúčanie:

„Ministerstvo zdravotníctva by mohlo pri všetkých CT-čkách obstaraných verejnými nemocnicami zverejniť na jednom mieste prehľad cien za CT prístroje v jednotlivých kategóriách spolu s cenami softvéru a ďalších bežných položiek ako stavebné úpravy, montáž či zaškolenie zamestnancov. Pri známych cenách by nemocnice ťažšie vysvetľovali aj občanom, prečo nakúpili o niekoľko stotisíc eur drahšie ako vo vedľajšom meste."

V roku 2016 sa táto vízia stala realitou. Verejnú databázu cien zdravotníckych zákaziek dal dokopy analytický tím, ktorý dokonca získal právomoc neschváliť nákupy, ktoré boli mimo trhových hodnôt. V roku 2019 za túto prácu dostali zdravotnícki analytici cenu Úradnícky čin roka. Šéf analytikov Martin Smatana vyčíslil úspory z takéhoto porovnávania cien techniky za

necelé štyri roky fungovania databázy na sedem miliónov eur.[89]

Priekopníkmi vo využívaní dostupných zmlúv na porovnávanie nákupov sme sa stali aj pri štúdiách tonerov v samosprávach, právnických služieb v štátnych firmách, či elektriny a SBS služieb v nemocniciach. Pri viacerých boli tí najdrahší s hanbou nútení pôvodné zmluvy revidovať.

Porovnávanie cien ukázalo spôsob, ako blahodarne pôsobí prítomnosť povinného zverejňovania zmlúv. Transparentnosť sama o sebe síce môže pôsobiť preventívne (úradník alebo politik má slabšie nutkanie podpísať nevýhodnú zmluvu, ak vie, že o pár dní si ju môže pozrieť a skritizovať celé Slovensko) ale tento efekt je veľmi ťažké dokázať. Porovnávanie cien bolo omnoho presvedčivejšie – a je to tak dodnes.

Ľahká dostupnosť zmlúv na internete okrem cien rýchlo upozornila aj na ďalší veľký problém – niektorí dodávatelia štátu sú pohodlne zašití v schránkových firmách v dovolenkových destináciách. Hoci prvú štúdiu na túto tému sme napísali už v roku 2013, až o dva roky neskôr sme na jednom prípade dokázali vymôcť si pozornosť celej politickej triedy.

Schránkový biznis

Začiatkom roka 2015 nám napísali z firmy Bisnode, českej firmy zbierajúcej údaje o podnikaní firiem, či by sme nechceli na skúšku použiť ich firemnú databázu na náš výskum. Bisnode chcel preniknúť na slovenský trh a ako známa mimovládka sme im mohli poslúžiť ako vhodná referencia kvality ich dát. My by sme na oplátku vedeli prehĺbiť náš výskum o dodávateľoch štátu.

„Váhostav! Vyskúšajme Váhostav," vyhŕklo zo mňa, ako sme na seba pozerali v našej kancelárii s Martinom Turčekom, našou novou posilou. Martin vyštudoval matematicko-fyzikálnu fakultu UK, povestnú liaheň programátorov, matematikov a inak analyticky silne založených mladých ľudí. Po škole chvíľu učil na strednej škole, až sme sa stretli na pohovore v Transparency – pre oboch úspešne. (Martin v Transparency naštartoval investigatívnu kariéru, pokračoval v nej v Nadácii Zastavme korupciu a dnes chrlí odhalenie za odhalením po boku Mareka Vagoviča na portáli Aktuality.sk)

Za pár dní dal Martin dokopy s pomocou dát Bisnodu ale aj vlastného pátrania v zahraničných obchodných registroch červeno-zeleno-žltú infografiku, podľa ktorej vlastníctvo vtedy najväčšieho prijímateľa stavebných štátnych zákaziek viedlo cez mená firiem ako Pakema, Prontoservus či Torrelaguna Limited na Cyprus, do Kostariky a na Nový Zéland. „Práca ma tak bavila, že si pamätám, ako som raz hľadal prepojenia medzi schránkovými firmami do štvrtej ráno," spomína si dnes Turček. Takmer rovna-

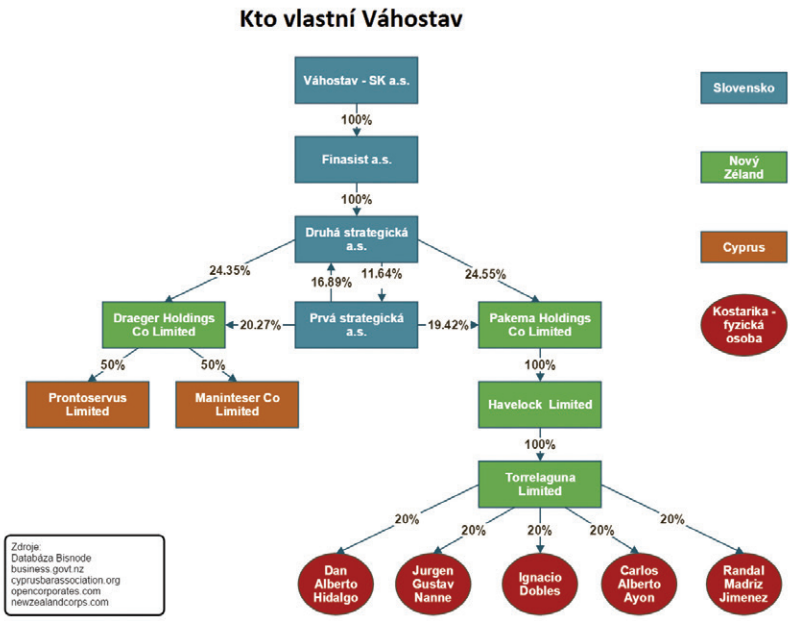

26. marca 2015, Bratislava: V Transparency sme zverejnili schránkovú štruktúru vlastníctva Váhostavu siahajúcu na Cyprus, Kostariku a Nový Zéland. Infografika – TIS.

kú oficiálnu schému vlastníctva sme opísali aj pri hokejovom klube Slovan Bratislava. Len dáta z Cypru nás stáli cez sto eur, no snaha sa vyplatila: obe schémy cez médiá obleteli Slovensko.

Hoci Váhostav aj Slovan boli podľa novinárov firmami pod vplyvom Juraja Širokého, veľkopodnikateľa blízkeho vládnemu Smeru, ich skutočná štruktúra vlastníkov nebola dovtedy známa. Naše odhalenie bolo výbušné aj preto, že práve v tom čase mal Váhostav finančné problémy, neplatil svojim dodávateľom, často malým živnostníkom. Vláda Smeru ponúkala pomoc – z peňazí nás všetkých. Schránková schéma Váhostavu ale vyvolala obavu, komu vlastne tie peniaze potečú a ako fungujú finančné toky vo firme, ktorá má také veľké štátne zákazky. Na schránkovú vlastnícku štruktúru Váhostavu neexistoval poctivý dôvod.

Našich zistení sa chytil aj vtedy opozičný poslanec Ondrej Dostál (OKS), ktorý na Váhostav dal podnet na Úrad pre verejné obstarávanie, ktorý firme udelil za skrývanie vlastníctva Širokého pokutu 20-tisíc eur.

Juraj Široký tak bol prvýkrát vlastníkom Váhostavu aj oficiálne. Štát nakoniec pomohol jeho firme 26 miliónmi eur. No zároveň bol nútený tesne pred voľbami schváliť zákon, ktorý vylučoval schránkové firmy z verejných záka-

ziek. Nie prekvapivo, tento zákon bol nepodarkom. Pred voľbami sa bojuje s korupciou skôr symbolicky, nie reálne, a tak jeho kompletnejšiu formu, ktorá platí dodnes, prijala až ďalšia vláda pod kuratelou ministerky spravodlivosti Lucie Žitňanskej prijala.

Tradične sme sa neuspokojili len s tým, že Slovensko sa stalo jednou z prvých krajín vo svete, ktorá prijala protischránkový zákon. Začali sme dáta o vlastníctve, ktoré podľa neho mali dodávatelia štátu zverejňovať aj kontrolovať. Tak sme prišli aj na ďalšiu záhadnú štruktúru. Najznámejší slovenský automobilový okruh Slovakia Ring v Orechovej Potôni neďaleko Dunajskej Stredy mala oficiálne vlastniť nadácia z karibského ostrova Anguilla, ktorú spravovali filipínsko-cyperskí občania. Ani stopa po Slovákoch. Pritom do firmy posielali pravidelne státisíce eur viaceré slovenské ministerstvá.

Na Slovakia Ring sme podali podnet za skrývanie skutočných vlastníkov (najviac sa hovorilo o kontroverznom advokátovi Zoroslavovi Kollárovi, s ktorým sme mali do činenia už skôr – pozri štvrtú kapitolu). Tesne pred výrokom súdu však firma stiahla svoju registráciu, čím sa síce vyhla verdiktu, zároveň však prišla o možnosť čerpať väčšie objemy štátnych peňazí.

Štát sme suplovali aj pri kontrole v roku 2019, či sú všetci prijímatelia štátnych zákaziek vôbec zaevidovaní v registri vlastníkov. Porovnali sme centrálny register zmlúv ako aj vestník verejného obstarávania, databázy ktoré zverejňujú prijímateľov štátnych zákaziek, s registrom vlastníkov, kde by mali byť v zásade všetci dodávatelia štátu so zmluvami nad 100-tisíc eur. Zistili sme, že viac ako štyridsať zmlúv za takmer 16 miliónov eur bolo podpísaných bez toho, aby súkromná protistrana ukázala svojich vlastníkov, čím tak vlastne štátne úrady porušili protischránkový zákon.

Bolo medzi nimi dokonca aj ministerstvo financií, ktoré si objednalo ratingové služby od firiem posudzujúcich finančnú stabilitu štátu, ako sú Standard and Poor's, Moody's či Fitch Ratings bez toho, aby od nich požadovalo dodržanie slovenského zákona. Po našom článku sa všetky tieto svetové firmy nášmu protischránkovému zákonu podvolili.

Aj vôbec prvá pokuta, ktorá padla za porušenie protischránkového zákona, padla po našom podnete. Dali sme ho na firmy Ivana Kmotríka, veľkopodnikateľa v médiách (TA3), športe (pôvodne futbalová Petržalka, dnes Slovan, ale aj národný futbalový štadión) či vodárenstve (bratislavské vodárne).

Kmotrík mal dobré vzťahy s politikmi Smeru. Jemu blízki ľudia sa tak dostali aj do Úradu pre verejné obstarávanie, inštitúcie, ktorá dozerá na férovosť zadávania

2. mája 2019, Haag, Holandsko: Člen Správnej rady Samuel Spáč (prvý zľava), Zuzana Drexlerová, dobrovoľníčka a právnička na OSN súde v Haagu a riaditeľ Transparency Gabriel Šípoš predstavujú projekt Otvorené súdy na súťaži reformných projektov v oblasti justícii World Justice Challenge. S portálom sa dostali až do finále súťaže. Foto – archív TIS.

verejných zákaziek. V roku 2017 vláda schválila na miesto podpredsedu úradu Juraja Bugalu, advokáta, o ktorom ste síce v diskusiách o obstarávaní dovtedy nič nepočuli, zato však spolupodnikal práve s Kmotríkom.

Bugala zároveň ako advokát pre register overoval vlastníctvo takmer všetkých Kmotríkových firiem. Využili sme klauzulu v zákone, ktorá z overovania vylučovala ľudí v konflikte záujmov a podali sme na Bugalu podnet. Po viac ako roku súd rozhodol o porušení zákona. Bugala bol vládou z úradu na dohľad štátnych zákaziek s hanbou odvolaný a navyše Kmotríkové firmy dostali pokuty za viac ako pol milióna eur. Dodnes sa o ne sporia v odvolaniach.

Kuciak: Nejde vám server

„Má stránka Otvorenesudy.sk nejaký technický problém? Mne osobne ju neotvorí: 404 Not Found," napísal nám začiatkom augusta 2014 vtedy začínajúci novinár Ján Kuciak. Otvorené súdy sú stránka, ktorú sme spustili rok predtým a ktorá umožňuje ľahko vyhľadávať v rozsudkoch sudcov, porovnávať ich výkony a nájsť termíny pojednávaní. Ročne má stránka pol milióna návštev a obzvlášť ju obľubujú advokáti či novinári pre kontrolu práce justície. V roku 2019 sa táto aplikácia dostala medzi štyridsať najlepších projektov v oblasti justície vo svete podľa World

Justice Project, nezávislej americkej organizácie podporujúcej rovnosť pred zákonom. Nečudo, že ju používal aj Ján Kuciak.

Jeden z kľúčových cieľov Transparency International je popri presadzovaní protikorupčných zákonov a kontrole politikov sprístupňovanie informácií a dát verejnosti. Áno, informácie žiadame aj pre svoj výskum a investigatívu, ale nerobíme to v prvom rade kvôli sebe, pár ľuďom sediacim v kancelárii v Bratislave. Naopak, silne veríme, že právo vedieť, čo robí štát s daňami, ako rozhodujú v parlamente poslanci, či ako dlho trvá rozhodovanie súdom patrí každému občanovi.

Má to aj praktický dôvod – päť miliónov párov očí lepšie skontroluje dianie v republike ako deväť hláv v Bratislave, akokoľvek šikovných či motivovaných. Táto kontrola je navyše možná vďaka nástupu internetu, smartfónov a pokroku v digitalizácii. Dáta nikdy nevznikali a nešírili sa tak ľahko ako dnes. Podľa vedcov sa každý nový rok vygeneruje viac dát, ako v celej histórii dovtedy. Každú minútu spravia obyvatelia planéty takmer štyrimilióny hľadaní cez Google, prehrajú si takmer päť miliónov videí na YouTube a milión si otvorí Facebook. Podobne rýchlo pribúdajú aj údaje, ktoré o svojej práci zverejňujú politici, úradníci či ministerstvá.

Opakovane sme preto budovali webstránky, ktoré často roztrúsené a skryté štátne údaje dávajú k dispozícií v prehľadnej forme komukoľvek, 24 hodín denne. Okrem Otvorených súdov sme počas rokov dali dokopy dáta za verejné zákazky (tender.sme.sk), štátne zmluvy (otvorenezmluvy.sk, projekt s Alianciou Fair-play) či samosprávy (samosprava.transparency.sk).

Keď sme počas koronakrízy na jar v roku 2020 zistili, že štát nezverejňuje detaily, komu posiela akú veľkú finančnú pomoc, dáta sme si podľa infozákona vypýtali a obratom zverejnili pre všetkých na webe. Podobne sme predtým zverejnili údaje o míňaní rezervy premiéra vlády, platbách farmafiriem lekárom či dotáciách pre elektromobily.

Len s pomocou záujmu občanov sme následne zistili, že koronapomoc šla aj firmám, ktoré na to nemali právo, alebo že niektorí lekári v rozhodovacích pozíciách neohlásili svoje konflikty záujmov, či to, že štát nám poslal neúplnú tabuľku žiadateľov dotácií na autá. A hoci v justícii úlohu zohrali aj iné faktory, od zverejňovania rozsudkov sa zlepšili aj naše súdy – konania sa mierne zrýchlili a rozhodnutia sú konzistentnejšie ako predtým.

Čo teda hovoria tieto príbehy o vplyve Transparency, a neziskoviek vôbec, na politiku? Jednak ukazujú, že naša práca je rôznorodá, veľmi často dlhodobá a striedavo úspešná. Základom je snaha o presadenie zákonov, ktoré lepšie chránia verejný zákon. Pri takzva-

nom infozákone to trvalo ani nie dva roky, pri whistleblowingu pätnásť rokov. V zásade sa však dnes dá povedať, že v legislatíve máme zabudované všetky dôležité protikorupčné mechanizmy a my v Transparency sme boli pri väčšine z nich.

Ako sme už opísali, vo zverejňovaní informácií sme svetoví – od zmlúv cez rozsudky po firemné závierky majú občania u nás viac informácií ako drvivá väčšina sveta. Dnes už každý politik zdobí svoje prejavy potrebou transparentnosti, a naopak v jej mene častuje kritikou svojich oponentov. Veľkú zásluhu na tomto vývoji má popri niekoľkých politikoch a novinároch práve občiansky sektor na čele s Transparency.

Naopak veľmi neúspešné je doteraz stíhanie korupcie a vyvodzovanie zodpovednosti. Najvyššie postaveným verejným funkcionárom, ktorý bol kedy u nás právoplatne odsúdený za úplatkárstvo, je bývalý primátor Čadce Jozef Pohančeník za podplácanie z roku 2005 (vinníci nástenkového tendra nešli sedieť za korupciu, tú polícia nedokázala). To je pochopiteľne aj zdrojom veľkej frustrácie v boji proti korupcii. Načo sú nám dobré všetky tie úspechy v nástrojoch transparentnosti, keď nemajú koncovku v nastolení spravodlivosti?

Tiež je však pravda, že tento neúspech ide na vrub politikov, sudcov, prokurátorov a policajtov. Náš vplyv sa tu obmedzuje na verejnú kritiku, investigatívu či zverejňovanie dát o nedostatku rozhodnutí. Ako najcitovanejšia protikorupčná mimovládka za ostatných dvadsať rokov sme si vďaka médiám určite vybudovali pozornosť politikov. Ale pre primnohých boli korupčné zisky dôležitejšie ako dobré meno v spoločnosti.

Našou dominantnou parketou dnes je preto práve priepasť medzi prijatými zákonmi a praxou. Obnáša to kontrolu dodržiavania súčasných zákonov, ako to neustále robíme pri zverejňovaní zmlúv, dolovanie dát o tokoch peňazí v štáte, či pomoc nahlasovateľom korupcie, ako to bolo pri kauze predsedníctva so Zuzanou Hlávkovou a Pavlom Szalaiom.

Ani tie najlepšie zákony však neustrážia všetky možné cestičky ku korupcii. Preto sa snažíme presadiť aj ďalšie protikorupčné normy, a to cez naše rebríčky transparentnosti. Tie „odmeňujú“ dobrú prax a motivujú k skvalitneniu protikorupčných pravidiel v inštitúciách. Dôležitou súčasťou je aj vzdelávanie úradníkov, či už ako zaviesť transparentné procesy, alebo ako riešiť konflikty záujmov na pracovisku, ale aj ďalších potenciálnych aktivistov, ktorí by mali politikov a úradníkov kontrolovať.

Stále dôležitejšou protikorupčnou politikou sa stáva výber poctivých ľudí na čele štátnych inštitúcií. Tí ich vedia do veľkej miery sfunkčniť alebo umŕtviť. Aj preto budeme naďalej pozorne sledovať výbe-

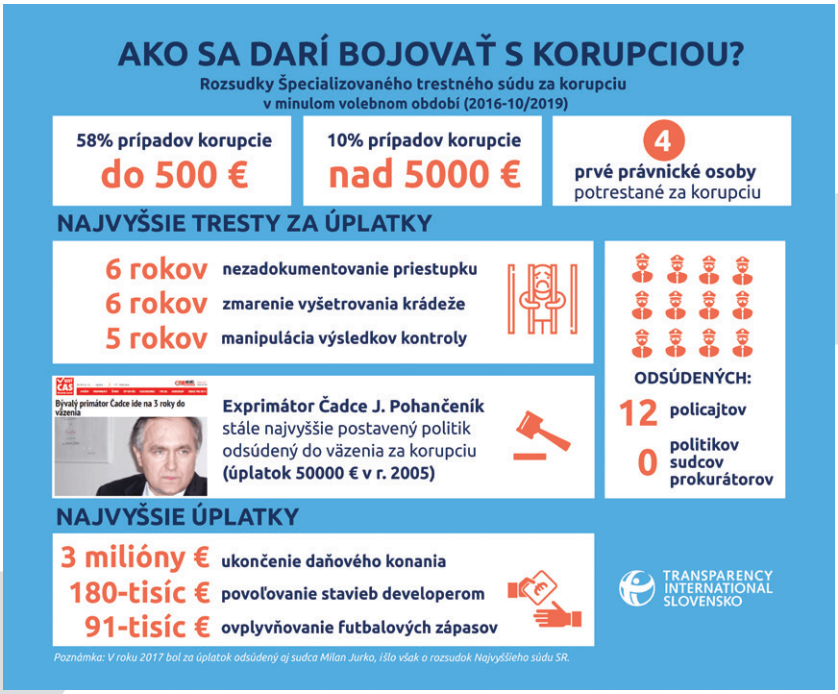

2019: Veľké korupčné ryby na Slovensku unikajú spravodlivosti. Doteraz najvyššie postaveným verejným funkcionárom, ktorý bol odsúdený za korupciu, je ex-primátor Čadce Jozef Pohančeník za to, že zobral úplatok za rýchlejšie uhradenie faktúr dodávateľovi v roku 2005. Infografika – TIS.

rové konania a z času na čas podľa kapacity aj prijímať účasť vo výberových komisiách. V priebehu roku 2020 sme pomohli vybrať nového šéfa či šéfku Finančnej správy, ako aj strážcov čistoty zadávania zákaziek v Rade Úradu pre verejné obstarávanie.

Čo by sme spravili inak?

Tematicky sme mali vždy široký zásah, od zdravotníctva cez štátne firmy po mestá a obce. Chybou bolo, že sme sa až relatívne neskoro začali venovať polícii, prokuratúre a súdnictvu, a skôr sme mohli začať aj v zdravotníctve – tieto sektory boli od začiatku silne zasiahnuté korupciou.

Whistleblowing či nahlasovanie korupcie je zase téma, ktorej sme sa venovali od začiatku, no jej výsledky sú rozpačité. Viacerým nahlasovateľom, ktorí za nami prišli, sme nedokázali zoči-voči štátnym úradom pomôcť, nehovoriac o vyvodení zodpovednosti voči korupčníkom. Hoci zákon sme pomohli dotiahnuť do veľmi slušnej formy, prax zostáva mizerná. Ľudia skôr posielajú tipy anonymne, ako by do toho boja mali ísť so svojím menom. Ani pre nami prácne vybudovanú podpornú

sieť firiem nemáme takmer žiadnych kandidátov-whistleblowerov.

Viaceré naše dátové portály pochoval nedostatok peňazí, ale aj našej schopnosti nájsť nových partnerov. Tak to bolo aj s povinne zverejňovanými obchodnými vzťahmi lekárov a farmafiriem, s vizualizáciou zmien zákonov, priebehu pripomienkového konania a najnovšie aj s dátami o verejnom obstarávaní. V treťom sektore sa to bohužiaľ deje bežne – z dvoch desiatok dátových protikorupčných webstránok je dnes aktívna ani nie polovica.

Výzvou pre nás zostáva zapojenie súkromného sektora do protikorupčných projektov, ale aj do financovania našej činnosti. Potrebujeme sa naučiť lepšie pracovať s partnerskými mimovládkami (okrem veľmi funkčnej spolupráce s inštitútom INEKO to pri iných z času na čas škrípalo – viď predchádzajúca kapitola). Stále sa hľadáme v práci so širšou verejnosťou, zvlášť tou, ktorá je dnes pasívna a znechutená, ale aj s tou, ktorá nás aktívne vníma ako nepriateľov krajiny. Náš pokus školiť dôchodcov skončil rozpačito – osloviť sme dokázali najmä vzdelanejších a aj to len v malých počtoch.

Čo sú teda hlavné výzvy pre nás ale aj širšie protikorupčné hnutie v budúcnosti? Kam ešte môžeme potiahnuť transparentnosť v štáte? Aké nástrahy má presunutie väčšej moci od politikov do rúk občanom? To sú hlavné otázky, ktoré rozoberáme v nasledujúcej kapitole.

12. december 2016: Týždenník .týždeň na titulnej strane zobrazil kauzu slovenského predsedníctva ako súboj Dávida (Zuzany Hlávkovej) proti Goliášovi (minister Miroslav Lajčák). Hlávkovej vystúpenie proti podvodom na ministerstve zahraničných vecí malo veľký verejný ohlas. Reprofoto – .týždeň.

„Tí, čo korumpujú verejnú mienku,
sú rovnako nebezpeční ako tí,
čo kradnú zo štátneho rozpočtu.“

Adlai E. Stevenson II
bývalý americký právnik a politik
(1900 – 1965)

Cesta pred nami

Aj keď to mnohí nevidia, v boji proti korupcii sme sa dostali ďaleko. Ako ale ten boj vyhrať? Kde sú hranice transparentnosti a pomôže nám viac priamej demokracie?

„Milí priatelia, v roku 2016 pristálo na účte Zuzany Čaputovej, prezidentskej kandidátky, neuveriteľných 175-tisíc amerických dolárov, v prepočte päť miliónov slovenských korún. Tieto peniažky prišli z Ameriky, z Kalifornie, od rodiny Goldmanovcov, ktorí si kedysi založili nadáciu, aby propagovali liberalizmus. To viete, keby tie peniaze prišli priamo od americkej vlády, bolo by to kropátko podozrivé, ale keď ich pošle americká mimovládka, tak je všetko v najväčšom poriadku," rozhorčoval sa sugestívne vo videu krátko pred prezidentskými voľbami poslanec Smeru Ľuboš Blaha.

Blaha sa od roku 2018 stal fenoménom slovenského facebooku, pravidelne vyhrával rebríčky najlepšie šíreného obsahu spomedzi slovenských politikov. V čase písania tohto textu v auguste 2020 mala jeho stránka 65-tisíc fanúšikov, ďalších 20-tisíc ľudí jeho správy pravidelne odoberá.

Blaha prevzal informáciu o finančnej odmene, ktorú dostávajú výhercovia prestížnej Goldmanovej ceny za prácu na ochranu životného prostredia od nás (hoci on to nepriznal a neskôr to dokonca vydával za svoje vlastné odhalenie, keďže priznanie, že Transparency kontroluje všetkých politikov rovnako, by nesedelo do jeho čierno-bielej vízie tretieho sektora). Aj keď v niektorých krajinách je to bežné, u nás kandidáti na prezidentský úrad nemusia zverejňovať svoje príj-

5. marca 2019: Poslanec Ľuboš Blaha (Smer-SD) vo svojom videu obviňuje kandidátku na prezidentku Zuzanu Čaputovú z prijatia pochybných peňazí na jej kampaň. Blaha úplne prekrútil informáciu o odmene za Goldmanovu environmentálnu cenu, ktorú Transparency zverejnila krátko predtým. Reprofoto – YouTube / TIS.

my. Preto sme ich na to vyzvali my s dvoma cieľmi – skontrolovať, či platia zo svojich príjmov primerané dane a zároveň mať doklady, voči ktorým bude možné sledovať prírastok ich majetku počas funkcie.

Čaputová patrila k hŕstke kandidátov, ktorí nám formuláre vyplnili (napríklad jej hlavný protikandidát, veľmi dobre zarábajúci eurokomisár Maroš Šefčovič sa k zverejneniu príjmov nemal). Vďaka našej predvolebnej aktivite zverejnila aj informáciu o tých 175-tisíc dolároch, ktoré dostáva každý výherca tejto environmentálnej ceny. Bolo to vôbec prvý raz, keď na Slovensku odznela informácia o výške tejto prémie.

Blaha a následne viaceré dezinformačné médiá ako Zem a Vek, Hlavné správy či InfoVojna postavili tú odmenu do roviny spochybňujúcej nezávislosť a morálku vtedajšej kandidátky Čaputovej. Určite ste si v úvodnom citáte všimli, ako Blaha navodzuje dojem, že možno Čaputovú v skutočnosti platila potajomky americká vláda, že vlastne ide o podporu politicky blízkej osoby a nebodaj o snahu zaplatiť jej kampaň. Pritom Goldmanova cena s americkou vládou nemá nič spoločné, podobne ako napríklad Nobelova cena je to vo svete rešpektovaná cena. Čaputová ju dostala v roku 2016 za boj proti nezákonnému budovaniu skládky v Pezinku, teda v čase, keď ani len nebola v politike.

Len Blahove videá spochybňujúce financovanie Čaputovej si v tie marcové dni roku 2019 pozreli státi-

síce ľudí. Štandardné médiá sa témy výšky odmeny takmer nedotkli, keďže v tom naozaj nebolo nič prelomové či pochybné. Naša snaha poskytnúť voličom detailnejšie informácie o príjmoch kandidátov tak paradoxne vytvorila zárodok ničím nepodloženej špekulácie, že na financovaní vtedy už favoritky volieb niečo zásadne smrdí.

Limity otvorenosti

Príbeh, keď snaha o vyššiu transparentnosť nakoniec môže viesť aj k vyššej manipulácii, si už všimli viacerí pozorovatelia. Profesor práva na Harvardskej Univerzite Lawrence Lessig už v roku 2009 napísal, že transparentnosť verejnej správy má veľký význam, ale prináša so sebou aj viaceré riziká.[90] Kľúčové podľa neho je, ako ľudia nové informácie pochopia, ako ich spracujú a použijú. Inými slovami, dať verejnosti čo najviac informácií o práci politikov či štátu bude fungovať natoľko dobre, nakoľko rozumne budú občania vedieť tie informácie spracovať.

„Nejde o to, že ľudia nie sú dosť bystrí nájsť v informáciách pravdu. Skôr naopak. Ľudia sú príliš bystrí na to, aby vôbec márnili čas nad vecami, ktoré pre nich nie sú také dôležité. Táto racionálna nevedomosť tak produkuje veľké nedorozumenia," píše Lessig. Dáva zmysel ich nezväčšovať, dodáva. Lessig osobitne varuje pred transparentnosťou v témach, kde majú ľudia hlboko zakorenené predsudky, ako napríklad ten, že polici všetko robia len pre peniaze. Povinne zverejňované dáta o sponzoroch strán tak budú vo verejnej debate neprimerane zveličované, tvrdil americký akademik.

Podobne významný bulharský politológ Ivan Krastev už roky upozorňuje[91], že transparentnosť nielenže hneď nevedie k vyššej dôvere k štátu, ale paradoxne posilňuje nedôveru. „To, že štát musí zverejňovať informácie ešte neznamená, že ľudia budú o ňom vedieť viac vecí a lepšie ich chápať," píše Krastev vo svojej knihe o nedôvere v politikov. „Zahlcovanie ľudí informáciami je stáročia stará taktika, ako držať ľudí v nevedomosti," dodáva. Klamstvá o jadrových zbraniach v Iraku za prezidenta Georga Busha či opakované škandály vlády Silvia Berlusconiho v Taliansku boli široko známe, no títo lídri boli aj tak znovuzvolení, argumentuje Krastev.

Navyše podľa neho „zdôrazňovanie transparentnosti vedie k rastu konšpiračných teórií". Umelé skratky medzi novozverejňovanými informáciami, ako sú mená sponzorov a hlasovanie politikov v štýle politik dostal X eur od podnikateľa Y, preto hlasuje v jeho prospech, sú vo väčšine prípadov kontraproduktívne a vedú k zvýšenej nedôvere k už aj tak spochybňovanej demokracii.

Politici potom hľadajú nové spôsoby, ako transparentnosť obísť. Krastev spomína, že keď v Bulharsku zaviedli doslovné prepisy rokovaní vlády, diskusie sa premenili na populistické, vopred pripravené výmeny a skutočné rozhodovanie sa začalo robiť mimo rokovaní. Pripomína to aj našu skúsenosť z priamych prenosov rokovaní parlamentu – v prítomnosti kamier sa politici správajú konfrontačnejšie a výstrednejšie, čoho výsledkom je často menej vecná debata a pomalšie rozhodovanie (aktuálny slovenský premiér Igor Matovič je typický predstaviteľ takéhoto spôsobu politiky pre verejnosť, dodávame my).

Týmto akademikom dával za pravdu aj vývoj na sociálnych sieťach. Tie umožnili doteraz nevídane ľahké šírenie a publikovanie informácií, často z mobilov, ktoré sú takmer vždy po ruke. To na jednej strane podkopalo schopnosť vlád či veľkých médií obmedzovať informácie a verejnú debatu, na druhej strane to pomohlo šíreniu lží a konšpirácií. Podľa mnohých výskumov sa práve falošné správy dokonca šíria rýchlejšie ako tie pravdivé. Napríklad tí, čo čerpajú informácie najmä zo sociálnych sietí, boli až trikrát náchylnejší veriť tomu, že koronavírus neexistuje v porovnaní s ľuďmi, ktorí sledujú najmä tradičné médiá ako televízia či noviny.[92]

Súvisí to so štruktúrou sociálnych médií, kde rozdiel medzi vymysleným a pravdivým nehrá rolu (sociálne médiá žijú z reklamy a teda počtu užívateľov a času, ktorí ľudia trávia u nich), ale aj s ľudskou povahou, ktorú zaujmú skôr šokujúce a špekulatívne správy ako tie vecné a očakávané informácie. Na facebooku sú dnes už tri z 5,5 milióna obyvateľov Slovenska. Internet používa takmer 85 percent Slovákov.

Je to však skutočne argument proti transparentnosti? Konšpirácie sa dobre šíria aj keď je primálo informácií a nedostatok možnosti, ako nájsť skutočné fakty. Krastevov príklad znovuzvolenia Busha či Berlusconiho je umelá skratka, veď výsledky volieb určite súviseli s konkurenciou medzi kandidátmi, ekonomickou situáciou a nielen od pár prešľapov dvoch prezidentov.

V každom prípade je pravda, že transparentnosť je len prostriedok, nie cieľ – tým musí byť informovanejší občan. Preto treba určite viac energie investovať do formy zverejňovania. Dáta treba dávať do kontextu (plat slovenského premiéra šesťtisíc eur je výrazne vyšší ako u priemerného zamestnanca, ale zasa nižší v porovnaní so šéfmi väčších súkromných firiem u nás, čiže naozaj platíme politikom priveľa?). Treba ich overovať časovo aj vecne prepájať so súvisiacimi skutočnosťami. Ľudia potrebujú vedieť s informáciami pracovať, veď v informačnej dobe je dôležitejšie vedieť si vyhľadať či skontrolovať správu než memorovať vzorce či historické fakty.

Preto sme sa v Transparency venovali aj médiám, ktoré sú dôležitým prostredníkom a často filtrom informácií medzi politikmi a občanmi (viac o tom píšeme vo štvrtej kapitole). V ostatných dvoch rokoch sme pripravili desiatky školení pre viac ako šesťsto dôchodcov práve s cieľom zvýšiť ich mediálnu gramotnosť a zručnosti v práci s internetom. Seniori sú podľa prieskumov náchylnejší preposielať falošné a manipulatívne informácie svojim rodinám či známym. Naša snaha bola, samozrejme, len kvapkou v mori. Boli sme však vďační za každú diskusiu.

Po jednej prednáške za mnou prišla dôchodkyňa vo vyššom veku. Položila mi ruku na rameno a s prísnym pohľadom povedala. „Ďakujem vám pekne, pán Šípoš, myslela som si, že budete viac zaujatí... Čakala som, že to bude oveľa horšie."

Ľudí stále prekvapí, že vieme skritizovať tak Zem a Vek ako aj Denník N. Ako sme spomínali v pasáži o našej kritike exprezidenta Andreja Kisku, čiernobiele videnie sveta je jedným z najväčších prekliatí Slovenska.

V každom prípade na tomto poli zostáva veľa práce. Podľa prieskumu o dôveryhodnosti médií, ktorý sme si zadali v apríli 2020 v agentúre Focus, každý desiaty Slovák verí výhradne alternatívnym médiám a tretina im verí čiastočne. Práve od týchto ľudí nám často chodia rôzne vyhrážky a vulgarizmy. Mnohí z nich velebia boj proti korupcii v podaní Martina Daňa, nie Transparency.

Falošný prorok transparentnosti

Niekedy v rokoch 2012 či 2013 ma kolega upozornil na videá Martina Daňa. Myslel to zo žartu, no videl som tam mix užitočného, absurdného aj smiešneho. Daňo je neúspešný podnikateľ, ktorý to rovnako neúspešne skúšal aj v politike. Kandidoval za primátora Humenného, europoslanca či naposledy aj za prezidenta, keď dostal pol percenta hlasov.

Oveľa viac sa mu však darilo na internete, kde produkoval svoje reportáže z návštev súdov, politikov či exekútorov. Jeho videá mávajú bežne 30-tisíc videní a jeho facebooková stránka má 20-tisíc sledovateľov, čo sú na slovenské pomery veľmi slušné čísla. V prieskumoch verejnej mienky ho ľudia vnímali ako jedného z najznámejších investigatívnych novinárov (hoci ide o čísla na úrovni jednotiek percent, novinárov ľudia veľmi nepoznajú).

Užitočný sa mi Daňo zdal v tom, ako používal kameru. Nahrával si prácu úradníkov či verejných činiteľov, čo pomáhalo budovať zdravú asertivitu občanov voči ľuďom, ktorých si platíme z daní. Využíval transparentnosť na to, aby sme všetci videli skutočný stav vecí, surové, neštylizované reakcie. Tu i tam dokonca

učí svojich divákov, ako vyhľadávať vo verejných dátach na internete.

Absurdné sa mi naopak zdalo, že bral Štefana Harabina, sudcu a politika, ktorý morálne zlyhal na celej čiare, za etalón spravodlivosti (a neskôr aj takého Mariana Kočnera za vhodného kritika slovenskej žurnalistiky). Kritiku často smeroval nie na skutky osôb, ale aj na ich pôvod či výzor, dokonca s výzvami na násilie na svojich oponentov. V neskorších videách nemal problém s politikmi obchodovať, najmä keď zháňal hlasy na prezidentskú kandidatúru výmenou za menej kritiky – krásny príklad vlastnej korumpovateľnosti.

A smiešne? Daňovo ego siaha na Mesiac. Svoju slovenskú aktivitu nazval honosne Global Investigative News Network, často o sebe hovorí v množnom čísle, hrá sa na veľké novinárske eso („Ale viete kto je prvý na mieste? Tuto GINN – ako vždy, všade prvý na pravom mieste.“), každé svoje odhalenie – a zopár ich naozaj mal – zveličuje do neba, no pritom ani náhodou nedosahuje úroveň slovenskej novinárskej špičky.

SME blog

Vyhľadávanie HĽADAJ

SME.SK DOMOV REGIÓNY EKONOMIKA SVET KOMENTÁRE KULTÚRA ŠPORT VIDEO AUTO TECH ŽENA BÝVANIE ZDRAVIE BLOG

Politika Spoločnosť Cestovanie Fotografie Jedlo Kultúra Auto-moto Ďalšie Blogeri TIS ODHLÁSIŤ SA

SME.sk > Blog.SME.sk > Transparency International Slovensko > Nezaradené

Ako Martin Daňo zneužíva myšlienku transparentnosti

11.1.2019 o 13:43 | (upravené 14.1.2019 o 11:33) Karma článku: 10,01 | Prečítané: 42891x

Profil novinára, ktorý v mene transparentnosti robí krajine viac škody ako úžitku. Áno, aj transparentnosť sa dá zneužívať.

„Vy ste tu najviac erudovaní sudcovia na Slovensku, tak ja si dovolím položiť otázku, prečo by sme mali vypnúť kameru? Keď je vec verejná, tak je verejná,“ spýtal sa novinár Martin Daňo na zasadnutí Súdnej rady, najvyššieho orgánu samosprávy sudcov, vo februári pred takmer tromi rokmi. Vtedajšia šéfka súdnej rady Jana Bajánková totiž požiadala novinárov, aby po natočení si ilustračných záberov videotechniku vypli.

Martin Daňo v akcii (zdroj: martindano.com)

Fenomén Daňo

Transparency International Slovensko

transparency.blog.sme.sk (rss)

VIP Obľúbený bloger

Slovenská pobočka najväčšej svetovej organizácie pre boj za viac transparentnosti a menej korupcie.

PODPORTE NÁŠ BOJ PROTI KORUPCII

Sledujte nás na Facebooku:

Transparen...
26 tis. To se mi líbí

11. januára 2019, Bratislava: V Transparency zverejňujeme recenziu na prácu Martina Daňa, ktorého svojský boj za transparentnosť sa stal na internete fenoménom.

Názor má často spravený dopredu bez ohľadu na fakty. Vlastne si myslím, že Daňove videá by mali byť povinne používané na školách žurnalistiky – nájdite desať vecí, ktoré by poctivý novinár zásadne nemal robiť.

Daňo ma zaujal aj tým, že o význame transparentnosti hovoril pomaly tak často ako my v Transparency. Poníma ju však svojrázne. Áno, kamera či pýtanie si informácií sú skvelými nástrojmi na kontrolu mocných, ale aj tie sa dajú zneužiť. V roku 2009 Daňo poslal na daňový úrad päťtisíc žiadostí o informácie na malých, ledva čitateľných papierikoch. Bola to jeho pomsta za daňové kontroly v jeho firmách. Keďže infozákon počet žiadostí a formu neobmedzuje, Daňo úspešne paralyzoval úrad. Navyše vyvolal snahu – našťastie neúspešnú – okliešťiť zákonnné právo na informácie pre všetkých občanov.

Aj natáčanie kamerou bežne robí bez ohľadu na spoločenské konvencie a rešpekt k súkromiu ostatných. Tak ako pri iných hodnotách, aj pri presadzovaní transparentnosti je potrebné dodržiavať iné hodnoty a pravidlá, ako je časová či vecná primeranosť požiadavky, rešpekt k právam druhých, schopnosť vidieť náklady transparentnosti, nielen jej prínosy. Daňo tento prístup nemá, preto je nielen paródiou na novinára, ale aj na aktivistu za transparentnosť.

V priebehu rokov som sa na Daňa pýtal novinárov. Pri jeho pomerne veľkej popularite sa mi zdalo dôležité, aby o ňom napísali články či spravili reportáže, ktoré by verejnosti vysvetlili jeho plusy a mínusy. Veď médiá majú pokrývať fenomény doby, v dobrom či zlom.

Napodiv sa k tomu médiá nemali. K Daňovi pristupovali s kombináciou pohŕdania a strachu. Daňo vie byť k svojim nepriateľom odporný, často ide do osobných útokov, a hucká do nich aj svojich fanúšikov. Editor Denníka N Konštantín Čikovský mi na moje otázky o Daňovi hovoril, že to stojí za reč, no nakoniec sa k napísaniu jeho profilu nedostali (zmenila to až Daňova prezidentská kandidatúra). Moderátor a redaktor TV Markíza Michal Kovačič mi zasa viac hovoril o tom, ako Daňa v teréne dokáže ignorovať, ako o tom, prečo o ňom nespravia reportáž.

Ďalší argumentovali tým, že by mu hoci aj kritickým článkom len robili reklamu. Sčasti áno, ale takéto články by zároveň upozornili iných ľudí na nástrahy dezinformácií a mobilizovali by zodpovedných k akcii. Potom by sme boli oveľa menej zaskočení, že napríklad tak veľa ľudí volí extrémizmus. Dnes už našťastie médiá taktiku zmenili – pod zástavou boja proti falošným správam sa takzvanej alternatívnej žurnalistickej scény vo veľkom venujú.

Niekedy na jar v roku 2019 som si teda povedal, že napíšem moje hodnotenie práce Daňa na blogu Transparency. Keďže Daňo mal v tom čase na kon-

te už vyše tisícky videí, mnohé aj dve hodiny dlhé, šlo to celkom pomaly. Videá som najčastejšie sledoval doma pri večeri, stal sa z toho celkom rituál. Význačné hlášky či situácie som si zapisoval, jeho tvrdenia som sa snažil overiť z iných zdrojov.

Bol z toho jeden z našich najdlhších, ale aj najúspešnejších článkov. Má vyše 40-tisíc čítaní, dostali sme naň množstvo reakcií, väčšinou pochvalných. Pozornosť bola o to väčšia, že Daňo medzitým rozbehol svoju kandidatúru na prezidenta. Neskôr sme zverejnili aj informáciu o jeho viac ako 800-tisícovom dlhu na daniach a poistnom, ako aj o tom, že mnohé jeho firmy ignorujú aj povinnosť zverejňovať svoje účtovné výkazy.

Koncom roka 2019 polícia konečne začala stíhať Martina Daňa za daňový podvod pri podnikaní, ako aj za podnecovanie k násiliu. Áno, taký je to bojovník za transparentnosť a dodržiavanie zákona – nie u seba, len u druhých.

Viac priamej demokracie?

Omyl stotožňovania transparentnosti s lepšie spravovanou krajinou sa prejavuje pri argumentoch za zavedenie priamej demokracie. Jej priaznivci hovoria, že naša, takzvaná zastupiteľská demokracia, keď ľudia volia svojich politikov, no okrem občasného referenda o ničom priamo nerozhodujú, je náchylná na korupciu a obohatenie politikov, nie ľudu. Preto je potrebné mať viac priamej demokracie, viac referend a menej priestoru pre politikov. Nakoniec, ak je teraz viac transparentnosti, viac verejných informácií prístupných ako kedykoľvek predtým, prečo nenecháme ľudí aj viac rozhodovať?

To, že politici po voľbách na svojich voličov zabúdajú, je naozaj v demokracii problémom. V Transparency dlhodobo podporujeme väčší hlas občanov v politike, a transparentnosť je toho základom: aby každý, koho sa plánovaný zákon dotýka, o tom vedel a mohol svoj názor vyjadriť a byť vypočutý. Preto dlhodobo presadzujeme, aby sa zákony neschvaľovali narýchlo bez dostatočnej verejnej diskusie, aby občania mali prístup k dátam a analýzam, z ktorých návrhy zákonov vychádzajú či aby boli hlasovania, od pléna po rozličné komisie verejné.

V samosprávach podporujeme takzvané participatívne rozpočty, teda obdobu minireferenda o malej časti výdavkov z rozpočtu. Má mesto dať peniaze na parky, cesty či športoviská? O tom sa často vedie debata pri voľbách, ale väčšinou nekonkrétna a povrchná. Participatívne rozpočty dávajú na stôl konkrétnu sumu a ľudia hlasovaním vyjadria svoje priority. Za túto formu zapájania voličov v našich pravidelných rebríčkoch samospráv pridávame mestám body. Kým pred desiatimi rokmi bolo takýchto miest

menej ako prstov na jednej ruke, aktuálne je to už každé piate slovenské mesto.

Iná vec je však chcieť, aby občania bežne prijímali referendami nové zákony či schvaľovali rozpočty. Naozaj by sme týmto spôsobom lepšie riadili štát?

Pri prednáškach dôchodcom som sa zvykol pýtať, čo si myslia – je dopravných nehôd viac či menej ako pred desiatimi rokmi? A čo kriminalita na Slovensku, klesá či stúpa? Najviac rúk, spravidla aspoň polovica, sa zdvihla s pocitmi, že nehodovosť, ako aj zločinnosť sa zhoršujú. Pravda je pritom opačná.

Mylný dojem nemajú len seniori, ktorých sme stretli na prednáškach – vnímanie reality má pokrivené drvivá väčšina populácie. Podľa prieskumu verejnej mienky, ktorý sme si koncom roka 2019 zadali v agentúre Focus, si až dve tretiny ľudí mylne myslia, že dopravná nehodovosť stúpa. Ďalšia štvrtina si myslí, že stagnuje. Len 7,5 percenta správne odhadlo, že nehodovosť klesla.

Pritom ten pokles bol dramatický! V roku 2019 bolo na Slovensku podľa štatistík polície 13 741 dopravných nehôd, len polovica stavu z roku 2009. Počet mŕtvych pri týchto nehodách klesol za desaťročie o tretinu a to napriek tomu, že počet áut stále rastie – dnes je ich trikrát viac ako na konci sedemdesiatych rokov.

Čo si myslíte, v ktorých piatich rokoch bolo najmenej úmrtí na cestách za posledných päťdesiat rokov? Bolo to v rokoch 2013, 2016, 2017, 2018 a 2019. Čiže žijeme v časoch bezprecedentnej bezpečnosti na cestách (podobne ako vo väčšine vyspelého sveta máme bezpečnejšie autá, kvalitnejšie cesty aj medicínu), no bežný občan to vôbec nepostrehol.

Mimochodom, veľmi podobne dopadla otázka Focusu o vývoji počtu samovrážd. Len desatina správne odhadla, že dnes je samovrážd menej

USMRTENÍ PRI DOPRAVNÝCH NEHODÁCH

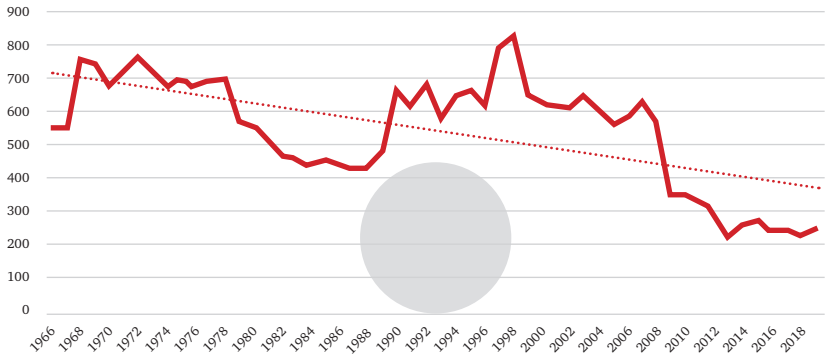

2018: Vývoj počtu úmrtí na slovenských cestách ukazuje od konca 90.rokov jasný pokles – napriek neustálemu rastu počtu áut. Graf – Transparency International, dáta Polícia SR.

ako pred rokom 1989. V roku 2019 si podľa oficiálnych zdravotníckych štatistík zobralo život 498 ľudí, kým v rokoch 1975 až 1989 ich bolo priemerne takmer sedemsto – pri o pol milióna menšom počte obyvateľov. Ale sedemdesiat percent Slovákov tvrdí, že samovrážd je dnes viac ako za socializmu.

Moje tušenie je, že dôvodom sú najmä televízie a bulvárna tlač. Tie vedia, že ich krimisprávy zaujmú ľudí, a keďže každý deň sa u nás vyskytne v priemere štyridsať nehôd, a každý druhý deň aj smrteľná, stále majú z čoho robiť reportáže. Divák správ tak dostane zhruba rovnakú dávku informácií o cestných nešťastiach ako pred desiatimi rokmi, hoci nehodovosti je výrazne menej. Obdobné to je pri kriminalite či spomínaných samovraždách.

Podľa vedcov je častým fenoménom aj sklon k negatívnemu vnímaniu vecí okolo seba a naopak k ružovým okuliarom v pohľade na minulosť. Keď sme sa napríklad pýtali, aký je aktuálny priemerný vek dožitia oproti roku 1989, ľudia v priemere povedali, že u mužov aj žien vzrástol zhruba o pol roka. V skutočnosti stúpol o viac ako šesť rokov.

Nech je to médiami alebo niečím iným, efekt je rovnaký – máme kruto skreslený obraz relatívne dôležitých skutočností. Cez cesty predsa chodíme takmer každý deň všetci. Plánovanie budúcnosti musí napríklad pri sporení riešiť veľká časť populácie. Nepoznať fakty o nehodovosti či dlhovekosti nám bráni efektívne zariadiť si život: vyberať si ideálny spôsob dopravy, investícií či poistenia.

Tak či onak, aj vďaka zákonom o transparentnosti máme na rozdiel od socializmu cez mobily či počítače výrazne ľahší prístup k (navyše nefalšovaným) štatistikám ako kedykoľvek predtým. Zdá sa však, že cesta k chápaniu faktov a praktickej informovanosti je stále ďaleká. Naozaj si v tomto stave chceme priať priamu demokraciu?

Do tretice sme sa v prieskume pýtali, aká je výška hrubej mzdy predsedu vlády a koľko by to v ideálnom prípade malo byť. Koncom minulého roka dostával premiér – vtedy ešte Peter Pellegrini – plat s paušálnymi náhradami vo výške päťtisíc päťsto eur, dnes je to po každoročnej valorizácii závislej od priemernej mzdy takmer šesťtisíc eur. Sumu medzi piatimi až šiestimi tisíckami však hádalo len dvanásť percent občanov. Tretina si myslela, že premiér zarába viac ako šesťtisíc eur.

Ešte príznačnejšie dopadol názor Slovákov, koľko by mal predseda vlády ideálne zarábať – 46 percent tvrdí, že by to nemalo byť viac ako tritisíc eur! To je plat stredného manažéra vo väčších firmách, nehovoriac o šikovných programátoroch a priemerne úspešných advokátoch. Áno, takýto plat by sme ponúkli kľúčovému politikovi, a čakali od neho či nej, aby zo Slovenska pomohol spraviť fungujúci štát.

Zjavne ide o slabo informovaný názor, koľko zarábajú bežne ľudia v súkromnom sektore na vysokých pozíciách.

Mimochodom, ľudia, ktorí chodia voliť, sú zvyčajne informovanejší ako nevoliči. Čím viac referend a iných foriem priamej demokracie, tým skôr hrozí, že v priemere bude rozhodnutie horšie. Preto aj nápad s povinnosťou voliť, respektíve finančným zvýhodnením voličov, ktoré spomína premiérovo OĽaNO, vonkoncom nemusí byť v súlade s verejným záujmom.

Problém veľkých dier v informovanosti voličov využívajú populisti, teda tí, ktorí verejnosti sľubujú jednoduché a páčivé riešenia na komplikované a dlhotrvajúce problémy, od ekonomiky po migráciu či korupciu. Donald Trump (USA), Viktor Orbán (Maďarsko) či Nicolás Maduro (respektíve jeho venezuelský predchodca Hugo Chávez) sú presne také typy politikov.

Keďže vďaka svojej neinformovanosti a prílišnému podliehaniu emóciám voliči opakovane populistom naletia, niektorí odborníci navrhujú, aby bola demokracia obmedzená. Americký profesor na George Mason University Garett Jones v knihe O desať percent menej demokracie tvrdí, že by to bolo v prospech samotných občanov.[93] Odporúča dlhšie mandáty politikov, lebo polovica štvorročných období sa podľa neho premárni prípravou na ďalšie voľby. Po vzore centrálnych bánk by chcel mať viac takýchto od volieb nezávislých vládnych agentúr, ktoré by politici mohli menovať, no inak do nich nezasahovať.

U nás už s podobnými pokusmi máme skúsenosť – tiež ako reakciu na podliehanie voličov populizmu. V roku 2012 vznikla Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, ktorá stráži prácu politikov v oblasti rozpočtu. Navyše si politici zviazali ruky, koľko môžu ročne míňať peňazí. Podobne sa dnes diskutuje o tom, ako zmenšiť vplyv politického súboja na naše dôchodky. Pred voľbami v roku 2020 sme krásne videli, že niektorí politici sa pred voľbami nebáli sľubovať voličov aj trináste dôchodky, hoci bolo každému ekonómovi jasné, že je to planý sľub a krajina na to dlhodobo nemá peniaze.

Či už bude v budúcnosti viac priamej či nepriamej demokracie, obe formy pre svoje lepšie fungovanie transparentnosť potrebujú. Či už majú finálne slovo občania vo voľbách, alebo experti či úradníci, transparentnosť všetkým dodáva viac informácií a zároveň zväčšuje kontrolu nad tými, ktorí tie rozhodnutia aj robia. Musíme však robiť maximum pre to, aby boli zverejňované informácie zrozumiteľné, overiteľné a pravidelne publikované.

Kedy porazíme korupciu?

Slovensko nikdy nebolo transparentnejšie ako dnes. Dokonca by som povedal, že veľmi pravdepodobne sme vrchol korupcie

DALI STE ÚPLATOK ZA POSLEDNÉ 3 ROKY?

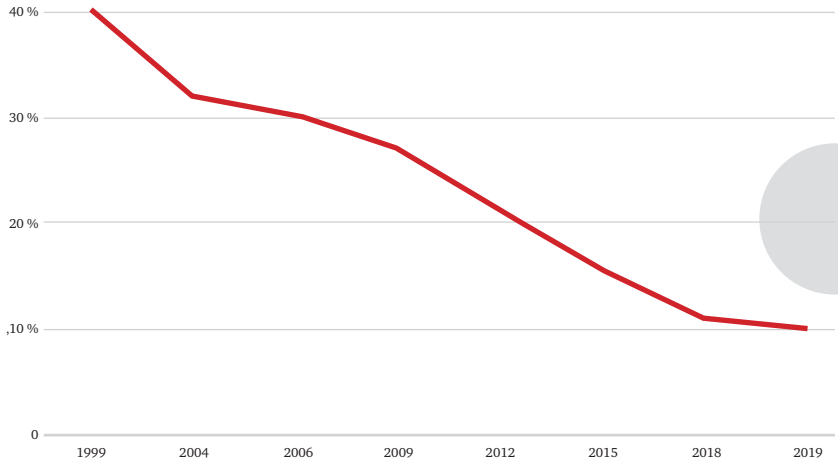

2019, Slovensko: Za posledných dvadsať rokov na Slovensku postupne klesal podiel ľudí, ktorí sa dostali do situácie, pri ktorej by dali úplatok. Za poklesom je najmä menej úplatkov v zdravotníctve. Graf – TIS. Dáta – Agentúra Focus.

dosiahli už v deväťdesiatych rokoch. Štát má výrazne menší dosah na náš každodenný život ako pred dvadsiatimi rokmi, keď udeľoval tisícky povolení a zákazov, ale vlastnil aj najväčšie firmy v krajine. Dnes je objem štátneho majetku v celej slovenskej ekonomike v porovnaní s rokom 1995 polovičný. Možnosť nájsť si prácu v súkromnom sektore, ale trebárs aj v zahraničí, je rádovo jednoduchšia ako kedysi. Je oveľa menej situácií, keď si úradníci môžu zákony svojvoľne vysvetľovať a trebárs nepovoliť vám založenie firmy či neziskovky.

Alebo inak – ak si vezmete aj rebríček súčasných najbohatších podnikateľov, medzi ktorými sú aj ľudia ktorí biznis nerobili čisto, tak gro ich bohatstva má základy práve v 90. rokoch a nie v posledných desiatich, pätnástich rokoch.

Preč sú časy, keď ste len málo tušili, kam idú štátne peniaze, čo stoja zákazky a čo robia deň čo deň politici. Dnes máte tieto informácie pokope doslova vo vrecku kdekoľvek ste – stačí si to vyhľadať v mobile. Mnoho času trávime na sociálnych sieťach, na zahraničných súkromných aplikáciách, na ktoré nemajú slovenskí politici či úradníci takmer žiadny dosah.

Inými slovami, životných situácií, keď od vás niekto môže vymáhať úplatky a keď sa o tom nik nedozvie, je výrazne menej ako v prvej dekáde po roku 1989 (nehovoriac o socializme, kde ste za úplatky museli občas riešiť aj základný spotrebný tovar). Nakoniec, ukazujú to aj čísla. Koncom roka 2019 hlásila priamu skú-

senosť s korupciou desatina občanov. V roku 1999 – v najskoršom obdobnom prieskume – to boli až štyria z desiatich ľudí. V rovnakom čase sa však v prieskumoch dostala korupcia zo štvrtého-piateho najväčšieho problému krajiny na druhé a ostatné parlamentné voľby z roka 2020 boli najmä o nej.

Paradoxne v tejto situácii zažívame rekordnú nedôveru k právnemu systému na Slovensku. Už viac ako dekádu zhruba dve tretiny ľudí tvrdí, že nastoľovaniu spravodlivosti u nás neveria. Väčšina by korupciu nenahlásila, a ak by aj bola jej svedkom, pretože neverí, že by to pomohlo potrestať vinníkov. Väčšina volieb v rokoch 2010 – 2020 bola o tom, kto sa lepšie vyrovná s korupciou a navráti dôveru v politiku.

Trúfal by som si povedať, že kým diskusie o korupcii sú dnes na vrchole, reálne je táto téma už za zenitom. Máme ju viac v hlavách ako v rukách, viac o nej vášnivo diskutujeme ako ju skutočne zažívame. Polícia je dnes výrazne aktívnejšia, preto o prešľapoch počujeme viac, ale to nech nás nemätie, že v rokoch predtým sa nediali zverstvá.

A platí to aj napriek eurofondom, napriek každodenným správam o našej justícii, napriek rebríčku vnímania korupcie. Vážne si myslíte, že súdnictvo bez Harabina a s násobne vyšším verejným dohľadom je dnes špinavšie ako za jeho éry?

Od futbalu ku korupcii

Či už sme v korupcii na vrchole alebo za ním, stále je podstatnou otázka, ako sa dostať aspoň na úroveň civilizovanejších západných krajín. Jednoduché to určite nebude. Sčasti preto, lebo aj korupciu zasiahla globalizácia a špina sa ľahko prelieva z krajiny do krajiny, a tak úspech protikorupčných snáh nezáleží len od jednej vlády v jednom štáte. A tiež preto, lebo pre ďalší pokrok už nestačí prijímať zákony a budovať úrady, ale treba meniť správanie ľudí, čo je oveľa ťažšie.

O futbale sa často hovorí ako o dokonalom príklade globalizácie. Zmeny v ňom za posledné dekády nám prekvapivo dobre poslúžia ako paralela trendov v korupcii a boji proti nej.

Futbal je už dlho najpopulárnejší šport na svete, no mnoho v ňom sa zmenilo. Ešte pred tridsiatimi rokmi boli kluby väčšinou zložené z domácich hráčov, diváci fandili, sledovali aj stávkovali najmä na kluby v rámci jednej krajiny, tie vlastnili lokálne firmy či podnikatelia.

Dnes je z futbalu veľký, nadnárodný biznis. Top hráči ako Messi či Ronaldo berú cez sto miliónov eur ročne, teda toľko, koľko dáva slovenský štátny rozpočet na šport aj kultúru dokopy. Veľké kluby vlastnia boháči z celého sveta, v elitných ligách majú tie najlepšie kluby len menšinu hráčov – a často aj

fanúšikov – domáceho pôvodu. Stávkový biznis vo futbale dosahuje obrat bilión eur ročne (tisíc miliárd). Polovica klubov anglickej najvyššej ligy má na tričkách logá sponzorov zo stávkového sektora.

Globalizácia zvýšila obraty aj kvalitu hry, ale priniesla aj korupciu spätú s udeľovaním televíznych či usporiadateľských práv pre veľké turnaje, ale aj podvody pri stávkovaní. Najmä ázijské gangy začali podplácať hráčov, aby zápasy ovplyvnili na dopredu dohodnutý výsledok. Europol odhaduje, že nekalými dohodami zarobia viac ako sto miliónov libier ročne. Keďže sa väčšinou dnes už stávkuje online a nie osobne v stávkovej kancelárii, je odhaľovanie gangov oveľa ťažšie.

Stávkarski škandál neminul ani Slovensko. Za korupčné ovplyvňovanie zápasov stávkovou mafiou zo Singapuru dostali tresty štyria hráči Dunajskej Stredy, vrátane bývalého reprezentanta Ivana Hodúra. Ešte v roku 2009 polícia zdokumentovala korupciu pri prestupoch hráčov, za ktorú si odsedel tri roky funkcionár slovenského futbalového zväzu Vladimír Wänke.

Moderný futbal však popri problémoch globalizácie ukazuje aj na možnosti riešenia – viac kontroly a transparentnosti. Postupne sa zvýšil počet rozhodcov na šesť (pribudli bránkoví rozhodcovia a jeden asistent pri lavičkách). Z každého zápasu sa uchováva veľký balík dát, od prihrávok a nabehaných kilometrov hráčov po odpísané fauly či karty rozhodcov. Špičkové ligy či turnaje zaviedli videotechniku na posudzovanie gólov. A najnovšie má dnes futbal aj možnosť opakovať sporné situácie ako sú fauly alebo ruky v pokutovom území či ofsajdy videozáznamom, čo dáva šancu rozhodcom pôvodne chybné rozhodnutie zmeniť.

V roku 2012 sme si počas majstrovstiev Európy v Poľsku a na Ukrajine, kam Slovensko nepostúpilo, v Transparency povedali, že sa pozrieme na možné riziká korupcie aj v slovenskom futbale. S externým kolegom Matejom Tunegom sme dali dokopy dáta s výsledkami, udelenými penaltami či kartami za deväť európskych líg, od španielskej a anglickej po českú či slovenskú počas šiestich sezón v rokoch 2006 až 2012. Naša analýza ukázala, že slovenský futbal je nadpriemerne závislý od rozhodcov – v porovnaní s ostatnými ligami padalo v slovenskej najmenej gólov, no zhruba rovnako penálty či červených kariet. Každá penalta či vylúčenie hráča malo teda veľký potenciál vážne ovplyvniť zápas.

Navyše, rozhodcovia v slovenskej lige sa v porovnaní so zahraničím oveľa viac prikláňajú k domácim. Kým nemeckí arbitri udeľovali v priemere rovnaký počet červených kariet domácim aj hosťom, v slovenských zápasoch boli tri štvrtiny vylúčených

hráčov z hosťujúcich tímov. Vážne verdikty proti hosťom navyše u nás nadpriemerne padali v posledných desiatich minútach zápasu. Najlepšie tímy v našej lige spred desiatich rokov – Slovan Bratislava a MFK Žilina – mali aj v porovnaní s lídrami iných líg vysoko nadpriemerné skóre pozitívnych rozhodnutí rozhodcov.

Bývalý tréner reprezentácie do 21 rokov Milan Lešický v reakcii na naše čísla kritizoval vtedajšiu neochotu národného zväzu zaviesť videotechniku a tiež ironicky dodal: „Na Slovensku sa nemusíme obávať neobjektívneho rozhodovania. U nás mnoho desaťročí neprichytili ani jedného rozhodcu pri úmyselnom poškodzovaní, pri korupcii, pri podplácaní. Slovensko je čisté ako ľalia, môže byť vzorom pre celý futbalový svet."

Po zverejnení štúdie nám prišli viaceré tipy na predané zápasy, vo futbale či hokeji, no nedokázali sme ich overiť. Polícii sa to však podarilo, hoci šlo o nižšie futbalové ligy. Až trinásť rozhodcov uznal v roku 2019 súd vinnými za športovú korupciu. Už aj slovenský futbalový zväz zakúpil techniku VAR a mal by ju začať používať aj v našej lige v roku 2021.

Kde by ešte mohlo zavedenie videotechniky pomôcť kontrole moci? Jednou takou oblasťou je polícia. Z príkladov násilných zásahov polície v USA vidíme, ako často tam polícia nosí telové videokamery. Pôsobia preventívne tak na policajtov, ako aj na ľudí, ktorých sa zásahy týkajú. Úlohou kamier je však, samozrejme, aj mať zásah zaznamenaný, aby bolo možné vyhodnotiť, či obe strany konali primerane. Na Slovensku sa kamery len testujú a doteraz neboli zavedené (tender z roku 2019 na ich zakúpenie bol pre pochybnosti zrušený).

Ďalšou potenciálnou oblasťou sú súdy. Kým neexistuje špeciálny dôvod, na súdne pojednávania má právo ísť ktokoľvek. Lenže podobne ako to bolo pri práve vypýtať si štátne zmluvy, robí to len málokto. Automatické nahrávanie a prezeranie si pojednávaní z komfortu práce či domovov by dohľad nad vykonávaním spravodlivosti určite zvýšilo.

Častejšie zavádzanie kamier však nastoľuje aj nové otázky ohľadom súkromia. Určite ste si to všimli aj pri futbale. Hráči si dávajú ruky pred ústa, aby si mohli vymieňať rady a taktiku bez toho, aby sa o tom cez videoprenos s pomocou profesionálnych odčítačov z pier dozvedeli súperi či médiá. Inými slovami, viac kamier prinieslo lepšiu kontrolu dodržiavania pravidiel v hre, ale zase ubralo schopnosti tímu prirodzene komunikovať, meniť a dodržiavať taktiku.

V podobnom duchu sa v posledných rokoch rozvíril spor o takzvanom práve byť zabudnutý (právo na vymazanie informácií). Ide o princíp primeranosti trestu, podľa ktorého by sa niektoré verejné informácie mohli stať neverejnými

s odstupom času po „odpykaní si trestu“. Aj u nás sa v súlade s tým niektoré tresty zahladzujú a vinníci majú následne čistý register trestov.

V dobách internetu je tu však tendencia informácií žiť „navždy“. Krátko na to, ako sme spustili portál o súdnych rozhodnutiach Otvorené súdy, začali sa nám ozývať ľudia so žiadosťou o vymazanie informácií, že boli za niečo súdení či dokonca aj potrestaní. Volali nám aj rodičia delikventov so starosťou, že síce ich syn niečo vyviedol, ale teraz má problém nájsť si prácu, lebo zamestnávatelia si pri googlení mena syna medzi prvými odkazmi nájdu, že dotyčný v mladosti vykradol samoobsluhu.

Na jednej strane máme pochopenie pre dotyčných – jeden skutok by človeka nemal prenasledovať celý život. Na druhej strane, čerpáme z verejných zdrojov, a vieme sa vcítiť aj do zamestnávateľov či budúcich partnerov takýchto ľudí – nemajú aj oni právo o minulosti vedieť a informáciu si vyhodnotiť, nakoľko je pre nich relevantná?

Diskusia o rovnováhe medzi týmito právami stále vo svete prebieha. Tak či tak, aj Európsky súdny dvor v roku 2014 právo na vymazanie niektorých informácií potvrdil a prikázal napríklad gigantu Google ponúknuť možnosť užívateľom o znefunkčnenie liniek, ktorých obsah neprimerane zasahuje do ich súkromia. Google za prvých päť rokov dostal takmer 850-tisíc žiadostí o vymazanie viac ako troch miliónov liniek k informáciám. Približne v polovici prípadov im vyhovel. V roku 2018 sme aj my v portáli Otvorené súdy obmedzili jeho linkovanie cez internetové vyhľadávače.

O súkromí sa debatuje aj pri iných protikorupčných opatreniach. Nakoľko rozsiahlo zverejňovať majetky politikov? A čo ich rodín a príbuzných? A ak politikov, prečo nie aj tých, ktorí ich kontrolujú? Na Ukrajine nedávno politici navrhli, aby majetkové priznania podávali aj ľudia v neziskových organizáciách. A čo novinári, ktorí vo veľkom ovplyvňujú verejnú mienku?

V Nórsku na to išli inak – už v roku 2001 sprístupnili dáta o príjmoch úplne všetkých občanov. Keď to však novinári začali vo veľkom využívať, pod tlakom verejnosti upravili pravidlá tak, že platy sú síce stále prístupné, ale povinnosťou je registrovať sa a zároveň ten, ktorého lustrujete, dostane informáciu, kto si jeho plat prezeral. Počet novinárskych článkov zrazu výrazne klesol.

Aj na Slovensku chystaný zákon o lobingu zavedie povinnosť viesť si verejný denník so záznamami, s kým sa verejní funkcionári kde stretli. Pri politikoch je stále väčší tlak na to, aby sa zverili aj so svojimi zdravotnými problémami. Čím viac informácií sa stáva verejnými, o to viac budeme v budúcnosti počuť otázky o vplyve na súkromie a hraniciach transparentnosti.

S globalizáciou súvisí aj príchod investícií nie vždy čistého pôvodu. Opäť je dobrým príkladom futbal. Mnohé veľké európske kluby sa dostali do vlastníctva boháčov z Blízkeho východu, Ruska či Ázie, ktorých peniaze nemuseli byť získané legálne alebo eticky. Podobne platí, že problém špinavých peňazí – v športe, nehnuteľnostiach či politike – budú demokratické štáty riešiť čoraz častejšie.

Na Slovensku je to najvypuklejšie pri kontrole obchodníkov so štátom. Zrazu sa medzi nimi častejšie začali objavovať firmy z Cypru, Karibiku či z ďalekej Ázie s príznakmi daňových rajov. To sú destinácie, ktoré spája ľahké zakladanie a rušenie firiem, nízke dane a možnosť skryť skutočného vlastníka podniku do schránkovej firmy.

Podľa agentúry Bisnode slovenskí vlastníci mali ku koncu roka 2019 v daňových rajoch takmer päťtisíc firiem. Desať rokov predtým ich bolo necelých tritisíc.

Viaceré schránkové firmy sa ocitli v strede pozornosti aj pri slovenských korupčných škandáloch – emisie, mýto, Váhostav či tunelovanie Tiposu. Ako sme písali v minulej kapitole, Slovensko už zareagovalo povinnosťou odhaľovať vlastníkov v online registroch. Aby však bola kontrola efektívna, je dôležité, aby tieto registre vznikli všade vo svete, a aby tak nebolo možné podnikať v málo transparentných krajinách. Bude to dlhá cesta – hoci smernica od krajín EÚ vyžaduje registre už dva roky, dodnes ich väčšina krajín nemá.

V neposlednom rade, ako sme už spomínali vyššie, schopnosť vyznať sa v množstve dnes už dostupných informácií, vyselektovať tie podstatné a vyhnúť sa tým falošným bude stále dôležitejšie. Syn ukrajinských emigrantov a dnes už britský novinár Peter Pomerancev vo svojej najnovšej knihe poznamenáva, že kým minulé autoritárske režimy vrátane Sovietskeho zväzu sa snažili o čo najväčšiu cenzúru, tie dnešné na to idú metódou skreslených správ, kde kombinujú pravdivé informácie s výmyslami a nepodloženými závermi.[94] Vedia, že ľuďom je dnes už nemožné zabrániť dostať sa k väčšine médií, a preto investujú ďaleko viac do pokrútenia ich významu, do interpretácie udalostí výhodnej pre vlastné režimy.

Mať rôzne názory na udalosti okolo nás, od futbalu po politiku, je v poriadku, ale nie všetky sú rovnako prínosné a presvedčivé. Vedieť oddeliť zrno od pliev v informáciách je kľúčové, ak staviame demokraciu na schopnosti voličov oceniť dobrú prácu a odhaliť skutočné prešľapy či korupciu od tej domnelej.

Venovať sa posilneniu schopnosti kritického myslenia ľudí na jednej strane, a investovať energiu do odhaľovania dezinformácií a ich šíriteľov na strane druhej, budú veľké výzvy aj pre ďalšie desaťročie.

Porovnanie strednej a východnej Európy s krajinami starších, západných demokracií ukazuje, že pre zásadný pokrok v boji proti korupcii Slovensko ani tak nepotrebuje zásadné reformy a nové inštitúcie, ako skôr novú politickú kultúru, v ktorej si politik, úradník, policajt či prokurátor nedovolia lámať pravidlá a obchádzať zákony, lebo mu v tom bude brániť okolie a vlastné svedomie.

Vedci tomu hovoria neformálne pravidlá – ako sa človek vo funkcii správa vďaka zvyklostiam, očakávaniam a reakciám ľudí naokolo, ak tie pravidlá poruší. Práve vďaka tomu sa u nás súdi, obstaráva, či prijímajú zamestnanci inak ako vo Švédsku či Nemecku, hoci máme takmer totožné zákony o korupcii, o verejnom obstarávaní, či Zákonník práce.

Tieto neformálne pravidlá sa v politike tvoria tlakom kolegov politikov (doma či v zahraničí), voličov, médií a neziskoviek. Formujú sa opakovanou diskusiou o etických dilemách a ich riešeniach, a následne tým, ako sa dotyční zachovajú. Na príklade Západu vieme, že to bude trvať desaťročia. Ale istú nádej máme. Keď sme v roku 2011 robili výskum, za aké kauzy sa u nás odstupuje, zbadali sme viditeľnú zmenu od deväťdesiatych rokov. S postupom času sa kultúra našich politikov posúvala tým „západným“ smerom. Počas minulej dekády sa začalo odstupovať aj za také prešľapy, za ktoré sa v minulosti ani len nikto neospravedlňoval.

Aktuálna debata o odpisovaní pri diplomových prácach je tiež príznakom, že táto politická kultúra sa ďalej zlepšuje. Síce sa za plagiátorstvo neodstupovalo – ako sa to z času na čas na Západe už robí – ale zazneli aspoň ospravedlnenia a chystá sa zákonná možnosť odoberania titulov za odpisovanie. Prvé lastovičky v dobrovoľnom zverejňovaní informácií – napríklad daňových priznaní počas prezidentských volieb, ktoré sme spomínali na začiatku kapitoly – sú presne súčasťou cesty k transparentnejšej, voči korupcii odolnejšej budúcnosti.

Kde sa v týchto trendoch ocitá boj s korupciou na Slovensku? Najpravdepodobnejšie je podľa mňa postupné približovanie sa krajinám západnej Európy. Malá korupcia by naďalej klesala a postupne sa stala výnimkou. Pomáhala by tomu najmä rastúca transparentnosť a dostupnosť verejných dát porovnávajúcich prácu úradníkov, policajtov či lekárov, ale aj rastúci tlak občanov netolerovať úplatky.

Najvážnejším korupčným hrozbám budú čeliť veľké vládne rozhodnutia a investície. Veľké peniaze sa budú točiť pri digitalizácii, boji proti zmenám klímy, vo výskume. Všetky tieto oblasti majú spoločné to, že verejná kontrola nie je ľahká, lebo ani samot-

22. júla 2020, Bratislava: Premiér Igor Matovič musel vysvetľovať, prečo je časť jeho diplomovej práce plagiátom. Za kauzu neodstúpil, no sľúbil získaný titul nepoužívať a inicioval zákon pre odoberanie nezákonne získaných titulov. Foto – TASR / Jakub Kotian

né výstupy a prínosy týchto investícií nebudú ľahko merateľné. Navyše časť peňazí pôjde z eurofondov, ku ktorým bude stále dominovať prístup „radšej minúť zle, ako neminúť vôbec“.

Stále silnejšou korupčnou príležitosťou bude aj obchodovanie so súkromnými dátami. Rozsah a hodnota dát, ktoré vlády o občanoch zbierajú, bude rásť. Novou výzvou bude chrániť ich pred nelegálnym predajom zo strany úradníkov či politikov.

Stále prítomnou témou bude kontrola financií politických strán. Bežní darcovia ich kampane nezaplatia a štátne príspevky sú dostatočné v zásade len pre dve-tri veľké strany (aktuálne pre Smer a OĽaNO). Ostatní politici si budú musieť hľadať štedrých sponzorov. Oligarchovia budú nepochybne naďalej obiehať strany s ponukou peňazí na kampaň výmenou za úpravu zákonov, atraktívne posty v štátnej správe či štátne zákazky.

Štátom vlastnené firmy ostanú zdrojom veľkých korupčných rizík. Hospodária ročne so zhruba desiatimi miliardami eur, no ich povinnosti v oblasti transparentnosti nie sú v porovnaní s ministerstvami ani polovičné. Ich úzka špecializácia ešte viac limituje silu verejnej kontroly. Politici sú zvyknutí rozdeľovať v nich posty, ako keby im po voľbách patrili – v priemere dve tretiny manažérov štátnych firiem sa u nás vymení do roka po každých voľbách. Preto tu ostane kľúčovým proti-

korupčným prvkom výber manažérov. Tlak na nestranné výberové konania porastie, no ochota politických strán nezasahovať do ich výberu nezmizne ešte dlho.

Podobne bude výzvou dobudovať nezávislé štátne kontrolné inštitúcie, ako sú úrady dohliadajúce na štátne zákazky, monopoly, energetiku, hygienu, štátne výdavky, či kvalitu služieb v zdravotníctve alebo v školstve. Tri dekády od samostatnosti bol príbeh väčšiny týchto úradov sklamaním. Zrejme nie náhodou boli často podfinancované a do ich vedenia boli menovaní kamaráti či politickí priaznivci vládnucich garnitúr. Aj tu sa vďaka tlaku neziskoviek na čele s Transparency začali v poslednej dobe presadzovať otvorené výberové konania s verejným vypočutím, a s nimi začali prichádzať aj prví naozaj nezávislí šéfovia. Aktuálna dekáda by mohla byť obdobím, keď sa tento spôsob stane štandardom.

Otáznym je vývoj v súdnictve, polícii a na prokuratúre. Ak sa do nich naozaj dostanú morálne a manažérsky zdatní ľudia, personálna očista spojená s pokračujúcimi zatýkaniami doterajších korupčníkov by mohla posunúť Slovensko výrazne ďalej. Konečne by sa mohli začať báť spravodlivosti aj veľké ryby. Bude to však dlhý boj. Obmedzená možnosť verejnej kontroly v orgánoch činných v trestnom konaní (vzhľadom na ochranu súkromia nemôžete vidieť do všetkých spisov) bude stále lákať ku korupčným dohodám. Preto ruka v ruka s personálnymi zmenami treba zvýšiť možnosti verejnej kontroly výkonov týchto inštitúcii. Najviac pri prokuratúre, kde transparentnosť najviac pokrivkáva.

Aj súkromný sektor čelí potrebám väčšej otvorenosti. Verejnosť bude vyžadovať stále viac informácií o produktoch a službách firiem, ich dopade na užívateľov a ich zdravie. Už zďaleka nehovoríme len o potravinách, cigaretách či chemikáliách, ako tomu bolo v minulom storočí. Príklad súčasnej debaty o dopade sociálnych sietí na životy ľudí poukazuje na potrebu žiadať od firiem viac informácií o ich podnikaní, vzťahu k zamestnancom, k okolitému prostrediu i ku krajine, v ktorej tvoria zisky.

Pri tomto pravdepodobnom scenári plánujeme v Transparency pokračovať najmä v preverovaní verejných zákaziek, výberových konaní či rozhodovaní súdov a prokuratúry. Rovnako sa naďalej budeme snažiť čo najviac zapájať verejnosť do dohľadu nad verejnými peniazmi. Veľký priestor bude mať etické vzdelávanie a formovanie neformálnych pravidiel vnútri štátnych orgánov, ale aj budovanie zdravého, asertívneho vzťahu občanov k politikom a k médiám.

Stále však budeme musieť dávať pozor, aby sme sa neocitli v scenári, kde úloha neziskoviek či médií bude vytlačená na okraj spoločnosti, tak ako sa to už dávno deje

v Rusku či v Číne, a relatívne nedávno napríklad v susednom Maďarsku. Reálne by hrozilo, že by sme nedostávali takmer žiadny priestor s kritickými hodnoteniami vlády v médiách, boli vytlačení z akejkoľvek spolupráce na nových zákonoch či zo vzdelávania úradníkov, a možno aj verejne pranierovaní ako nepriatelia Slovenska. Hoci to zatiaľ tak, pravdepodobne, nevyzerá, ak by sa k moci dostala koalícia Smeru a ĽSNS, tento scenár by sa ešte mohol dostať na stôl.

Rozporuplný je aj globálny vývoj. Staré demokracie ako USA, Veľká Británia či Taliansko trpia populizmom a polarizáciou, čo nahráva protidemokratickým silám. Vládcovia Ruska a Číny na druhej strane rozširujú svoj vplyv na svetový vývoj bez toho, aby sami prechádzali prerodom na mierumilovnejšie a demokratickejšie správanie, tak voči susedom, ako aj vlastným občanom. S Ruskom sme de facto v informačnej vojne – pribúdajú dôkazy, ako Putinov režim podkopáva demokratické krajiny podporou dezinformácií, etnickej či náboženskej nevraživosti alebo rovno financovaním nedemokratických politických strán.

Kým globálny vývoj je ťažké zo Slovenska ovplyvniť, my občania máme najväčší dosah na udalosti doma. V záverečnej časti si povieme o rôznych spôsoboch, ako každý z nás vie prispieť k tomu, aby sa zo Slovenska stala spravodlivá a bezkorupčná krajina.

2. januára 2013: Denník SME uverejnil článok o štúdii Transparency, ktorá porovnala prácu rozhodcov v slovenskej a zahraničných futbalových ligách. Na Slovensku sa oveľa viac píska v prospech domácich tímov ako v zahraničí. Reprofoto – SME.

Kľúčový hráč v boji o anglický titul. FOTO – SITA/AP

Boj o titul ovplyvní Van Persie

Holandský útočník podľa trénera Manchestru City zabezpečil gólový rozdiel vďaka ktorému je rival United prvý v Premier League.

LONDÝN. Rozhodnutie futbalistu Robina van Persieho odísť do Manchestru United výrazne ovplyvnilo boj o titul v Premier League, myslí si to tréner Manchestru City Roberto Mancini.

Najlepší strelec ligy

Holandský útočník podpísal kontrakt s United v auguste minulého roka a v 20 zápasoch zaznamenal 14 gólov. Pred včerajšími zápasmi bol najlepším ligovým kanonierom.

United si vďaka jeho gólom napísal prvú priečku. „V tejto chvíli predstavuje hlavný rozdiel medzi týmito dvomi klubmi. Zaznamenal 14 gólov v Premier League a je jasné, že United je najmä vďaka nemu v takej situácii," cituje agentúra Reuters Mancániho.

„S Van Persiem sme boli v blízkom kontakte tri-štyri mesiace predtým, ako odišiel do United. Boli sme si istí, že bude hráčom City, ale nestalo sa tak. Boli sme blízko k podpisu zmluvy. Viem, prečo sa rozhodol pre United, ale neprezradím vám to. Nebolo to však o peniazoch."

Malý chlapec

Van Persie po podpise zmluvy s vedením klubu z Old Trafford vyhlásil, že „vypočul malého chlapca, ktorý sa v ňom skrýva".

„Keď robím ťažké rozhodnutia, vždy počúvam toho malého chlapca vo svojom vnútri. Čo chce? Túžil po Manchestri United," vyhlásil holandský reprezentant.

Tréner City je aj napriek tomu, že sa mu nepodarilo získať Van Persieho, spokojný so svojím tímom.

„Som spokojný so svojími útočníkmi, pretože minulú sezónu skórovali viac ako ktokoľvek ďalší v Premier League. Ak však máte možnosť posilniť svoj tím ďalšími skvelými útočníkmi, jednoducho to musíte urobiť," uzavrel 48-ročný kouč. (ŠAV)

Slovenský futbal praje domácim

Sú to indície, ktoré treba preveriť, vraví o výsledkoch analýzy šéf Transparency

Súperi futbalistov Slovana vidia viac červených kariet ako súperi Juventusu či Barcelony, tvrdí štúdia Transparency International o slovenskom futbale.

Viac červených kariet vidia vo futbale aj v zahraničí hráči hosťujúceho tímu. ILUSTRAČNÉ FOTO – SITA/AP

BRATISLAVA. V slovenskom futbale je rozhodca väčším pánom ako v zahraničných ligách. Vychádza to z výsledkov štúdie Transparency International za sezóny 2006/2007 až 2011/2012. Pri nízkom počte gólov totiž chyba rozhodcu môže ľahšie rozhodnúť o výsledku.

„Je veľmi málo zainteresovaných, ktorí sú ochotní o korupcii vo futbale hovoriť, vo svete aj na Slovensku. Rozhodli sme sa pozrieť na to cez údaje, ktoré sú dostupné - aké výsledky padajú a ako rozhodujú naši rozhodcovia v porovnaní s inými ligami," vraví šéf Transparency na Slovensku Gabriel Šipoš.

Nie je to dôkaz korupcie

V porovnaní európskych súťaží vyšlo, že v Corgoň lige vážne verdikty (červené karty, penalty) rozhodcov idú častejšie v prospech domácich a taktiež rozhodcovia pískajú v prospech Slovana a Žiliny častejšie ako pri veľkých európskych kluboch – FC Barcelona či Juventus.

„Takéto veľké porovnanie samozrejme nepoukáže na konkrétnu korupciu v zápase, každý je špecifický. Ale ukazujú sa trendy, ktoré podľa nás poukazujú na zvýšenú rizikovosť slovenskej ligy," vraví Šipoš. „Je to len indícia, ktoré by si zaslúžili zvýšenú kontrolu práce rozhodcov, aby bola liga atraktívnejšia a dôveryhodnejšia."

Kováčik: Máme rezervy

Šéfa slovenského futbalu Jána Kováčika analýza neprekvapila. „Tieto štatistiky vnímam a dostávali sa ku mne pravidelne. Je to fakt, k tomu sa dosť ťažko vyjadruje, lebo by sme museli posudzovať každú situáciu, či bola oprávnená alebo nie."

V práci rozhodcov vidí rezervy. „Vidíme, koľko robia chýb, akých chýb sa dopúšťajú. Tam máme veľké rezervy. Budeme sa zaoberať aj posilnením nezávislosti."

Šéf komisie rozhodcov Dušan Krchnák tvrdí, že materiál je veľmi rozsiahly a treba ho detailne preštudovať. „Na to, aby som mohol dať seriózne odpoveď, je potrebná analýza – porovnanie s našimi údajmi a závermi," vraví.

Transparency zverejnilo údaje na blogu 3. decembra.

Rozdiel vzniká aj kvalitou

Najhoršie z porovnania vychádzajú poslední majstri Slovan Bratislava a Žilina.

Podľa generálneho manažéra MŠK Žilina Karola Belanika obída ukazovateľ iba odzrkadľujú fakt, že tieto kluby majú v lige najkvalitnejšie mužstvá, hrajú ofenzívne a kombinačne.

„Súperi prichádzajú na štadióny najmä brániť a neinkasovať, čo má za následok častejšie fauly proti domácim klubom a z toho pramenieme častejšie pokutové kopy a červené karty. Bohužiaľ vypracovaná štúdia neberie do úvahy napríklad pokutové kopy v prospech domácich, ktoré nemalí zásadný vplyv na priebeh a výsledok zápasu," vraví Karol Belanik. Ani jeho analýza neprekvapila.

Štatistika hovorí, že v prospech Žiliny v domácich zápasoch rozhodcovia odpískali viac pokutových kopov.

Belanik tvrdí, že väčšina z nich nebola pre výsledok rozhodujúca, pretože klub víťazil viacgólovým rozdielom.

„Od sezóny 2006/2007 až v 21 prípadoch z 30 vyhrala Žilina dva a viac gólovým rozdielom, pričom najmä v sezónach 2006/07 a 2007/08 hráči MŠK Žilina dominovali a nerozz sa stretnutia skončili rozdielom triedy," argumentuje Belanik. „Celkovo však táto štatistika nesvedčí o tom, že rozhodcovia pískali v prospech MŠK Žilina."

Manažér Žiliny pripúšťa, že zmeny sú potrebné. Kluby by sa však podľa neho k výkonom rozhodcov nemali vyjadrovať. „Toto je v kompetencii príslušných orgánov SFZ."

Bratislavský Slovan na otázky nereagoval.

Nie sú neomylní

Šéf rozhodcov Krchnák poukazuje aj na fakt, že nie všetky údaje sú presné. „Našli sme tam nepresnosť. Trebárs Žilina podľa štúdie nemala vylúčeného hráča, čo je nezmysel."

Rovnaká námietku mal aj Karol Belanik. Ten vraví o štyroch prípadoch.

Podklady pre štúdiu čerpala Transparency zo stránky eurofotbal.cz. Gabriel Šipoš v prípade Žiliny uznal chybu. V uplynulých šiestich sezónach dostali Žilinčania doma v lige jednu červenú kartu, nie žiadnu. **Miloslav Šebeľa** © SME

Analýza

Futbalová liga

- Minulý rok dostali v Corgoň lige hostia 72% zo všetkých udelených kariet, a 70% penálti bolo premenených proti nim. V ostatných ligách bol priemer 62 až 64%.
- Slovensko je v čele rebríčka poradia lig podľa podielu zápasov, v ktorých domáci zvíťazia či aspoň remizujú (dlhodobo je takých 76% zápasov).
- Tri zo štyroch premenených penálti po 80. minúte v zápase ide do siete hostí, kým v západných ligách je to 64%.

Zdroj: Transparency International Slovakia

Najbohatšie kluby sú všade chránené

Rozhodcovia bývajú prísnejší na hosťí, pokiaľ nejde o chránené kluby, tvrdí futbalový odborník MILAN LEŠICKÝ.

> „Rozhodcovia majú dosť veľkú škálu na rozhodovanie. To, čo jeden odpíska, jeho kolega v inom zápase nemusí.

Prekvapila vás správa Transparency International?

„Neprekvapila, možno len to, že sa tam nachádzajú aj naše špičkové kluby, ktoré v európskom meradle futbalovou kvalitou nevyniknú. Štatistika vo všeobecnosti je objektívna, pravdivá. Nepustí. Je to pravda, tu nepomôžu klasické výhovorky."

Ako si vysvetľujete, že za šesť sezón sú v domácej lige viac trestaní hráči súpera ako domáci?

„To je ľahko pochopiteľné, lebo hostia sa väčšinou bránia. Mnohokrát nad rámec dovoleného. Vtedy je to na rozhodcovi, aký meter nasadí. Prísnejší bývajú na hosťí, pokiaľ nejde o chránené kluby."

Rozhodcovia za šesť sezón najvýraznejšie pískali v prospech Slovana a Žiliny. Čo si o tom myslíte? Ako si vysvetľujete, že obe mužstva dali dvakrát tolko gólov z penálti, ako dostali?

„V každej krajine sú chránené najbohatšie kluby. Napríklad v Španielsku Real a Barcelona, v Česku pražské kluby a mohol by som pokračovať. Tým, že majú najvyššie rozpočty, majú aj najlepších domácich a zahraničných hráčov, a sú každoročne na mediálnych miestach. Hrajú útočný futbal a s tým súvisí aj počet penálti."

Podľa štatistiky len niektorí rozhodcovia častejšie trestajú hráčov hostí. Čo si o tom myslíte?

„Rozhodcovia majú dosť veľkú škálu na rozhodovanie. To, čo jeden odpíska, jeho kolega v inom zápase nemusí. Neexistuje operatívna kontrolná videotechnika pri overení rozhodnutí rozhodcov tak, ako je to v iných športoch. Najvyššie futbalové orgány, ktoré o jej zavedení rozhodujú, sa jej bránia. Sú konzervatívne, riatajú s rozhodcovskými omylmi ako s ľudským faktorom. Otázka je prečo. Môžeme si domýšľať, že je to preto, aby tie štatistiky boli také, aké sú. Ale my sa na Slovensku nemusíme obávať neobjektívneho rozhodovania. U nás mnoho desaťročí neprichytili ani jedného rozhodcu pri úmyselnom poškodzovaní, pri korupcii, pri podplácaní. Slovensko je čisté ako Lalia, môže byť vzorom pre celý futbalový svet."

Pavol Spál © SME

FOTO – TASR

„Svet nezničia tí, ktorí konajú zlo, ale tí, ktorí sa prizerajú a nič proti nemu nespravia.“

Albert Einstein
americký fyzik

Aj ja som Transparency

Bojovať s korupciou vie každý z nás vo svojom bežnom živote: osem tipov, ako na to.

Skepsa a frustrácia sú bežnými reakciami na korupčné škandály. O to viac nás poteší, keď je reakciou snaha veci zmeniť. Pýtate sa nás na to relatívne často. Čo vlastne môže spraviť bežný človek preto, aby aj u nás vládlo viac férovosti a menej sa darilo podvodom? Tu je niekoľko našich odporúčaní:

1. Neignorujte neprávosti

V zmysle výroku „Aby zlo zvíťazilo, stačí, aby dobrí ľudia nerobili nič“ sa nepochybne bude diať viac nekalostí, ak sa proti nim nik neozve. Ak ich neviete riešiť osobne na mieste, máte možnosť si udalosti či dokumenty nahrať na mobil a poslať médiám či osobám, ktoré môžu zakročiť aspoň dodatočne. Na prípady korupcie sa dokonca vzťahuje zákonná povinnosť nahlásiť ju polícii. Existuje aj zákon, ktorý nahlasovanie chráni, hoci prax je stále chabá. Tak či onak, poraďte sa s nami či s ľuďmi, ktorým veríte. Nechať si to pre seba znamená, že zlo sa bude opakovať, a zasiahne ďalšie obete.

2. Buďte aktívni vo verejnej kontrole

Práve vďaka bezprecedentnej transparentnosti je možné kontrolovať politikov či úradníkov lepšie ako kedykoľvek doteraz. Pozrite si na webstránke svojej obce, čo sa schvaľuje a kam tečú peniaze. Všetky rozhodnutia poslancov, ale aj zmluvy a faktúry samospráv sú dnes na webe. Koľko stojí oprava námestia pri vašom dome a kto dostal tú zákazku?

Dnes to zistíte niekoľkými klikmi. Ak nájdete niečo zvláštne, nahláste to – či už poslancovi, ktorému veríte, miestnemu kontrolórovi, neziskovke alebo lokálnym novinárom. Ak vás zaujíma skôr veľká politika, podobnú kontrolu môžete robiť aj tam – vyberte si inštitúciu, na ktorú iní zabúdajú a prevetrajte ju vy.

3. Každý môžeme byť novinárom

Vďaka sociálnym sieťam a internetu vie každý z nás šíriť informácie, ktoré by mohli zaujať ostatných. Píšte, spravte fotky či videá o probléme, veď nikdy nebolo ľahšie ako dnes niečo zdokumentovať a publikovať. Médiá či neziskovky majú čas sa venovať len malej časti tipov, ktoré pravidelne dostávajú (nám príde každý týždeň minimálne jeden tip). Skúste o tom teda napísať vy. Začať môžete dlhším, na fakty zameraným príspevkom na facebooku. Skúste byť vecní, aj keď vás niekto príšerne naštval, kritizujte ich skutky, nie ich výzor, vek alebo pohlavie. Skúste v príspevku označiť ("tagnúť") tých, ktorých kritizujete, zvyšujete tak šancu, že vám odpovedia.

Ak sa necítite na písanie sami, zdieľajte texty kvalitných médií či neziskoviek, ktoré problémy odhaľujú a riešia. Pomáhate tak informovať a vzdelávať svojich známych.

4. Pridajte sa k aktívnym

Ako ukázali veľké protesty po vraždách Ján Kuciaka a Martiny Kušnírovej, veľký počet ľudí v uliciach vie aj vymeniť premiéra či ministra vnútra. Pridávajte sa k protestom, ktorých cieľom a organizátorom veríte. Podpíšte petície, zdieľajte takéto verejné výzvy na sociálnych sieťach, snáď sa pridajú aj ďalší. Zaberie to chvíľku vášho času, no ak to spravia tisíce ľudí, môže to mať pre

25. júla 2020, Stará Lesná: Ako spolupracovať v komunite a v istej chvíli vedieť prevziať aktivitu a zodpovednosť aj na seba, si vyskúšali v tímovej hre protikorupční aktivisti na školení Transparency. Foto – TIS / Peter Vážan.

krajinu naozaj veľký efekt. Choďte voliť a presvedčte aj pár váhavých kamarátov alebo členov rodiny. Hoci naposledy prišli k urnám tri milióny voličov, o forme vlády nakoniec rozhodlo len deväťsto hlasov (toľko chýbalo koalícii PS-Spolu pre vstup do parlamentu, a zrejme aj vlády). Voľte s rozvahou, pozor na šarlatánov, populistov a extrémistov – majú veľa rečí, ale žiadne riešenia. Po voľbách s politikmi komunikujte, žiadajte ich o plnenie sľubov, vyvodzovanie zodpovednosti, dodržiavanie férovosti a pravidiel demokracie.

5. Prispejte médiám a neziskovkám finančne

Médiá a neziskovky sa zdajú byť vo verejnej debate mocné, ale reálne je ich sila dosť krehká, zvlášť v posledných rokoch. Internet podkopal tradičný model médií, mnohé informácie dávajú na rozdiel od minulosti čitateľom zadarmo. Predplaťte si vaše obľúbené médium. Podobne je to s neziskovkami, ktoré sa venujú korupcii či témam spravodlivosti. Reálne ide azda o sto ľudí v desiatich organizáciách s rozpočtom do troch miliónov eur ročne, ktorí sa snažia strážiť štyridsať miliárd našich verejných výdavkov. Pomôže im finančne pravidelným darom, alebo sa zapojte do ich aktivít ako dobrovoľník. Programátorské, analytické, grafické, marketingové či právnické zručnosti určite ocenia. Mimochodom, finančnú ako aj dobrovoľnícku pomoc od čestných ľudí potrebujú aj politici – kampane stoja nemalé peniaze. Podporte ich, aby selekciu budúcej vlády nerobili z pozadia oligarchovia.

6. Míňajte peniaze v súlade s verejným záujmom

Aj cez vlastné súkromné nákupy sa dá prispieť k spravodlivejšiemu Slovensku. Okrem ceny a kvality zvažujte pri nákupe charakter vlastníka. Naozaj je jediná možnosť dovolenky ten Kočnerov hotel na Donovaloch? Určite vám bude najlepšie chutiť v reštaurácii v Širokého bratislavskom hoteli? Zaujímajte sa, aké hodnoty majú vlastníci firiem, kde nechávate svoje peniaze.

7. Vzdelávajte sa vo verejných témach

Ako sme na začiatku predchádzajúcej kapitoly spomínali, veľkým problémom súčasnej demokracie je množstvo dezinformácií, ktorým verí stále viac ľudí. Skúste si vyhľadávať fakty a názory – za aj proti – v témach, ktoré vás osobitne zaujímajú a na ktoré máte silné názory. Je to naozaj tak, ako si teraz myslíte? Zháčte sa pri veciach, ktoré vo vás vzbudzujú strach či nenávisť. Nepodliehate vlastnej tendencii veriť viac negatívnym ako pozitívnym informáciám? Nepodliehate rôznym typom sebaklamu? Aké fakty ponúkajú ľudia, s ktorými nesúhlasíte? Ak narazíte na evidentné dezinformácie, nahláste ich zodpovedným portálom

15. novembra 2018, Bratislava: Tím Transparency na oslave 20.výročia založenia organizácie. Zľava: Eva Bilená (dnes Demková), Eduard Marček, Ľuboš Kostelanský, Zuzana Grochalová, Gabriel Šípoš, Lukáš Zajac, Michal Piško, Nikola Gurgoľová, Oliver Fecsu, Róbert Pakan a Ján Ivančík. Foto – archív TIS.

(médiám, facebooku). Ak ich počujete od známych, skúste ich na skutočné fakty upozorniť. Nechať ľudí v omyle je ako neupozorniť ich na podvod pyramídových hier – v budúcnosti tie účty budeme všetci spoločne platiť, aj keď sme im osobne nenaleteli.

8. Založte vlastnú komunitu

Ak máte pocit, že tému, ktorá vás trápi, nikto poriadne nepokrýva, zvážte založenie vlastného združenia. Registrácia je jednoduchá a umožní vám to fungovať profesionálnejšie, získavať granty či zbierať dary. Výsledok, samozrejme, záleží od schopností vás a spolupracovníkov, záujmu ľudí, médií i darcov, ale z vlastnej skúsenosti vieme, že ide o prácu, ktorá vie byť napĺňajúcejšia ako veľké peniaze v súkromnom sektore. Spomeňte si na príbeh hŕstky aktivistov zo Šale, ktorých nápad na zverejňovanie zmlúv je dnes svetovým vzorom transparentnosti.

Korupcia nám nerobí diery len do štátneho rozpočtu – robí diery predovšetkým do duše každého z nás. Moc korupcie spočíva vo vyvolávaní dojmu, že sa proti nej nedá nič spraviť, že vinníci nikdy nebudú potrestaní, že všetci politici sú rovnakí, a tak to predsa vždy bolo a bude.

Ak tomu pocitu nepodľahneme, už sme spolovice vyhrali. Pridajte sa k nám v tomto úsilí.

Ako podporiť Transparency

Spoločný boj proti korupcii a za lepšie Slovensko je možný len vďaka podpore od ľudí ako Vy. Vaša jednorazová podpora pre Transparency znamená našu možnosť pohotovo reagovať na aktuálne témy, ktoré hýbu našou krajinou a na ktorých riešenie nemáme k dispozícii zdroje od iných partnerov. Vaša pravidelná podpora nám umožní venovať sa dlhodobo vlastnej investigatíve, monitoringu, analýzam a hodnoteniu a poskytuje nám väčšiu flexibilitu pri plánovaní. Viac na https://transparency.sk/podporte

Vďaka Vám dokážeme odhaľovať nové zistenia, poukazovať na obchádzanie verejného záujmu, porušovanie pravidiel a tiež prinášať a presadzovať efektívne riešenia.

Aktívne sa zapojiť do boja proti korupcii a podporiť Transparency môžete:

- Finančným darom – https://transparency.darujme.sk/124
- 2 % dane – https://transparency.sk/2percenta
- Zo zahraničia – https://transparency.sk/doma
- Darom zo závetu – https://transparency.sk/zavet
- Nefinančnou podporou – https://transparency.sk/probono
- Dobrovoľníctvom – https://transparency.sk/kariera
- Odberom newslettera – https://transparency.sk/newsletter

Staňte sa tiež jedným z Rytierov či jednou z Bojovníčiek Transparency. Rytieri a Bojovníčky sú komunita ľudí, ktorým záleží na lepšom Slovensku. Sú to podporovatelia, dobrovoľníci a darcovia Transparency International Slovensko, ktorí sa hlásia k hodnotám transparentnosti, férovosti a angažovanosti. Príbehy Rytierov a Bojovníčok a viac informácií možno nájsť na https://transparency.sk/rytieri.

Pridajte sa medzi našich pravidelných podporovateľov a podporovateľky a zapojte sa tak spolu s nami do boja za lepšie Slovensko bez korupcie!

Ďakujeme!

Poďakovanie

Od vzniku Transparency International Slovensko by naša práca nebola možná bez širokého zástupu inštitucionálnych donorov (nadácií, veľvyslanectiev, vládnych agentúr, medzinárodných a medzivládnych inštitúcií atď.), partnerov z radov firiem či iných neziskových organizácií a predovšetkým podpory od viac ako tisícky individuálnych darcov a darkýň.

Za vyše dve desaťročia v Transparency pracovalo množstvo pracovníkov a pracovníčok na plný alebo skrátený úväzok. Veľká vďaka patrí aj veľkému množstvu stážistov, stážistiek, dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, ktorí svojím umom, zručnosťami a prácou prispeli k úspechu Transparency.

Za dobrovoľné členstvo v správnej rade Transparency sa chceme poďakovať aj týmto jej súčasným alebo bývalým členom a členkám:

Pavol Baboš
Emília Sičáková-Beblavá
Vladimír Hojstrič
Péter Hunčík
Eugen Jurzyca
Ľuboš Lopatka
Ján Mazák
Tomáš Němeček
Ladislav Orosz
Pavel Sibyla
Samuel Spáč
Martin Šuster
Michal Truban
Daniela Zemanovičová

Ďakujeme všetkým zakladateľom a zakladateľkám Aliancie za transparentnosť a boj proti korupcii. Toto neformálne združenie tvorili spoločensky známe osobnosti, ktoré Transparency nezištne – v prvých rokoch existencie – venovali svoj čas a expertízu. Alianciu v roku 2013 nahradila správna rada TIS. Členovia Aliancie:

Milan Banáš
Emília Sičáková-Beblavá
Anna Butašová
Iveta Griačová
Eugen Jurzyca
Mária Kolaříková
Zdenko Kováč
Katarína Mathernová
Grigorij Mesežnikov
Vladimír Pirošík
Oľga Reptová
Dušan Staněk
Juraj Stern
Soňa Szomolányi
Jiří Vlach

Vznik a tlač knihy boli podporené z Európskeho sociálneho fondu cez Operačný program Efektívna verejná správa.

Operačný program Efektívna verejná správa

Európska únia
Európsky sociálny fond

Dotlač a distribúciu knihy podporilo v crowdfundingovej kampani aj vyše 350 ďalších darcov a darkýň.

Ďakujeme TASR, denníku SME, Denníku N, Ľubomírovi Bechnému a Stálej misii SR pri OSN v New Yorku za poskytnutie práv na použitie fotografií.

Všetkým patrí veľká vďaka za podporu spoločného boja za lepšie Slovensko.

Zoznam literatúry

Hypertextové odkazy na výstupy Transparency a ďalšie zdroje nájdete v elektronickej verzii knihy dostupnej na webe TIS: https://transparency.sk/sk/MocKorupcie/

1. kapitola – SÚPER PRE KORUPCIU

[1] ČTK, *Slovenskú pobočku Transparency International povedie Šípoš.* Pravda, 30. septembra 2009. https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/163587-slovensku-pobocku-transparency-international-povedie-sipos/

[2] SIČÁKOVÁ E., JURZYCA E., ŠVEC P.: *Transparentnosť v ekonomike Slovenska I.,* CPHR, september 1998, ISBN 80-967776-6-1

[3] SIČÁKOVÁ E., ZEMANOVIČOVÁ D.: *Národný program boja proti korupcii,* CPHR, 1999

[4] SLIŠKOVÁ, N.: *Nezaregistrovaná TIS.* Pravda, 2. októbra 1999.

[5] *Výročná správa 2002,* TIS, 2003

[6] *Správa z auditu politík Mesta Martin,* TIS, 2008. https://www.transparency.sk/wp-content/uploads/2010/03/Martin_audit_1.faza_.pdf

[7] VRAŽDA, D.: *Transparency lieči mesto Martin.* SME, 17. septembra 2008. https://www.sme.sk/c/4079248/transparency-lieci-mesto-martin.html

[8] TASR, Vaľová: *Nevymením peniaze Humenčanov za hodnotenie jednej mimovládky.* teraz.sk, 16. októbra 2018, https://www.teraz.sk/regiony/j-valova-nevymenim-peniaze-humencanov/354931-clanok.html

[9] ŠELESTIAKOVÁ, K.: *Transparentní?* Plus 7 dní, 29. júla 2005.

2. kapitola – CHYTIŤ VLNU

[10] ŠÍPOŠ, G.: *Hádajte, kto kúpil najdrahšie auto za tejto vlády.* blog.sme.sk, 20. júna 2014. https://transparency.blog.sme.sk/c/359484/hadajte-kto-kupil-najdrahsie-auto-za-tejto-vlady.html

[11] ŠÍPOŠ, G., SPÁČ, S:, KLÁTIK, P.: *Kto je s kým rodina na našich súdoch.* blog.sme.sk, 20. novembra 2013. https://transparency.blog.sme.sk/c/342665/Kto-je-s-kym-rodina-na-nasich-sudoch.html

[12] SPÁČ, S: *Pán premiér, radi pomôžeme: rebríček kvality sudcov.* blog.sme.sk, 5. februára 2014. https://transparency.blog.sme.sk/c/348305/Pan-premier-radi-pomozeme-rebricek-kvality-sudcov.html

[13] DANČÍKOVÁ, Z., ZACHAR, D.: *Analýza verejného obstarávania nemocníc v rokoch 2009 - 2012: Intenzita súťaže v tendroch je nízka.* INEKO, TIS, august 2012. https://www.transparency.sk/wp-content/uploads/2012/08/TIS-a-INEKO_Analyza-verejneho-obstaravania-nemocnic.pdf

[14] KERN, M.: *V nemocnici prejeme milióny.* SME, 8. decembra 2014. https://ekonomika.sme.sk/c/7534782/v-nemocnici-prejeme-miliony-stopy-vedu-do-luxemburgu.html

[15] DANČÍKOVÁ, Z., FOLENTOVÁ, V., KERN, M.: *Ako sa z vojaka stane podnikateľ s cétečkami.* Denník N, 25. mája 2015. https://e.dennikn.sk/141736/ako-sa-z-vojaka-stane-podnikatel-s-ceteckami/

3. kapitola – NA HRANE POLITIKY

[16] *Gustáv Krajči, Ivan Mikloš a Robert Fico o korupcii na Slovensku.* Sito. TV Markíza, 18. júna 2002.

[17] TÓDOVÁ, M.: *Fico označil prípad predraženého galavečera za útok na predsedníctvo: Ste špinavé protislovenské prostitútky.* Denník N, 23. novembra 2016. https://dennikn.sk/614916/fico-

oznacil-pripad-predrazeneho-galaveceraza-utok-na-predsednictvo-ste-spinave-protislovenske-prostitutky/

[18] TASR, *Fico obvinil neziskovky z politickej korupcie, organizácie sa bránia.* SME, 18. augusta 2020. https://domov.sme.sk/c/22470325/fico-nadacia-zastavme-korupciu-petkova.html

[19] npk, *Malá firma a veľké kšefty? Pre Hegerovho poradcu to nie je problém! Známa smeráčka má toho dosť.* Plus jeden deň, 18. augusta 2020. https://www1.pluska.sk/spravy/z-domova/posvietia-hegerovho-poradcu-vyhra-jeho-firmy-sutazi-je-poriadne-podozriva?fbclid=IwAR0P1mmc0O1sSQz5idmPUA_WwEAjorjFKchyyJfv6bAlXgqUUvCY0J_GZBM

[20] PETKOVÁ, Z.: *Mikloš našiel v kritike od mimovládky pochvalu.* SME, 8. augusta 2011. https://domov.sme.sk/c/6008571/miklos-nasiel-v-kritike-od-mimovladky-pochvalu.html

[21] ŠÍPOŠ, G.: *Stanovisko Transparency International slovensko k procesu hľadania prenájmu kancelárskych priestorov daňovým riaditeľstvom SR v Košiciach.* Transparency International Slovensko, 2011. https://transparency.sk/sk/stanovisko-transparency-international-slovensko-k-procesu-hladania-prenajmu-kancelarskych-priestorov-danovym-riaditelstvom-sr-v-kosiciach/

[22] *Výber šéfov mestských podnikov mal dôležité pozitíva, ale aj vážne nedostatky.* Transparency International Slovensko, 2015. https://transparency.sk/sk/vyber-sefov-mestskych-podnikov-mal-dolezite-pozitiva-ale-aj-vazne-nedostatky/

[23] NECHALA, P.: *Ako uskutočniť výberové konanie v samospráve?* Transparency International Slovensko, 2015. https://www.transparency.sk/wp-content/uploads/2015/12/manual_vyberove1.pdf

[24] *Ministerstvo kultúry zaistí férové a transparentné výberové konania.* Webové sídlo Ministerstva kultúry, 24. septembra 2020. www.culture.gov.sk/aktuality-ministerstva-kultury-36.html?id=2268

[25] SIČÁKOVÁ-BEBLAVÁ, E.: *Neodolateľné pokušenie pomôcť strane cez obce?,* SME, 8. novembra 2005. https://komentare.sme.sk/c/2457843/neodolatelne-pokusenie-pomoct-strane-cez-obce.html

[26] JANČURA, V.: *Premiér dáva peniaze najmä svojim.* Pravda, 11. augusta 2005

[27] MIKOVÁ, M., STASZOVÁ, M.: Som rodený optimista. Slovenka, 4. februára 2020.

[28] ef: *Chmelár: Diskusia s vami je ako hrať šach s holubom, Harabin: Vy ste neskutočný klamár.* Pravda, 30. januára 2020. https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/540727-nazivo-ide-o-pravdu-s-harabinom-a-chmelarom/

[29] *Bratislavská vodárenská spoločnosť zrušila nevýhodný prenájom VW Touareg a ušetrí viac ako 300 tisíc na elektrine.* Bratislavská vodárenská spoločnosť, 2019. https://www.bvsas.sk/sk/aktuality/bratislavska-vodarenska-spolocnost-zrusila-nevyhodny-prenajom-vw-touareg-usetri-viac-ako-300-tisic-elektrine.html

[30] *Tlačová konferencia: Andrej Kiska vysvetľoval krátenie dane.* video.noviny.sk, 12. septembra 2017. https://video.noviny.sk/tlacove-konferencie/258349-tlacova-konferencia-andrej-kiska-vysvetloval-kratenie-dane

[31] *O 5 minút 12,* RTVS. 1. októbra 2017. https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/14036/137012

[32] Tamtiež

[33] ŠÍPOŠ, G.: *Aj najkvalitnejší novinári a analytici sú k vláde neprimerane kritickí.* Denník N, 12. apríla 2016. https://dennikn.sk/432854/aj-najkvalitnejsi-novinari-analytici-su-vlade-neprimerane-kriticki/

[34] KOTIAN, R.: M. Dzurinda: *Razantnejšie zápasiť s korupciou,* SME, 16. júla 1999

[35] *Sobotné dialógy,* Rádio Slovensko, 11. októbra 2003.

[36] ČTK, *Fico: Sympatizanti koalície nesmú byť diskriminovaní.* SME, 22. augusta 2008. https://komentare.sme.sk/c/4037865/fico-sympatizanti-koalicie-nesmu-byt-diskriminovani.html

[37] SITA, Sičáková-Beblavá: *Proti korupcii sa nebojuje,* SME, 30. septembra 2008. https://domov.sme.sk/c/4100056/sicakova-beblava-proti-korupcii-sa-nebojuje.html

[38] juk: *Beblavá končí s vládou, tá to víta.* SME, 1. októbra 2008. https://www.sme.sk/c/4101588/kratko-z-domova.html

[39] TÓDOVÁ, M.: *Dohoda pravice uviazla v SaS a KDH,* SME, 24. júna 2010. https://domov.sme.sk/c/5438014/dohoda-pravice-uviazla-v-sas-a-kdh.html

[40] MIKUŠOVIČ, D.: *Fico si k sebe zavolal protikorupčné mimovládky, na ktoré roky útočil,* Denník N, 1. marca 2017. https://dennikn.sk/694231/fico-si-k-sebe-zavolal-protikorupcne-mimovladky-na-ktore-roky-utocil/

[41] TÓDOVÁ, M.: *Fico označil prípad predraženého galavečera za útok na predsedníctvo: Ste špinavé protislovenské prostitútky.* Denník N, 23. novembra 2016. https://dennikn.sk/614916/fico-oznacil-pripad-predrazeneho-galavecera-za-utok-na-predsednictvo-ste-spinave-protislovenske-prostitutky/

[42] KAPITÁN, P.: *Kiska obvinil Fica z klamstva, premiér trvá na svojich slovách.* SME, 2. októbra 2017. https://domov.sme.sk/c/20662987/prezident-kiska-premier-o-rozhovore-v-hoteli-borik-klame.html

[43] *Parlament skončil rozpravu.* Rádio Slovensko, 20. septembra 2018.

[44] *Mimovládky tiež chcú zabrániť praxi poskytovania informácií len nahliadnutím do dokumentov,* TASR, 24. novembra 2015, https://www.teraz.sk/slovensko/treti-sektor-vyzyva-na-zlepsenie-pristup/167808-clanok.html

[45] TABERY, E.: *Editorial: Bakala, OKD a Respekt.* Respekt, 22. septembra 2013. https://www.respekt.cz/tydenik/2013/39/editorial-bakala-okd-a-respekt

[46] *Premiér Fico útočí na tretí sektor,* TA3. 24. septembra 2008.

[47] *Predstava povolebnej spolupráce,* TA3, 3. februára 2020.

[48] GLOVIČKO, J.: Školský fond platil vedeniu aj lekára. SME, 2011. https://domov.sme.sk/c/6127285/skolsky-fond-platil-vedeniu-aj-lekara.html

[49] NEJEDLÝ, T.: *Minister školstva pomohol softérovej firme.* Hospodárske noviny, 25. mája 2011. https://slovensko.hnonline.sk/416527-minister-skolstva-pomohol-softerovej-firme

4. kapitola – MÝTICKÝ TRETÍ SEKTOR

[50] ŠNÍDL, V.: *Vážený maďarsko-židovský agent, oslovil milionár Kollár šéfa Transparency.* Denník N, 28. júla 2015. https://dennikn.sk/199587/sef-transparency-dostal-knihu-o-vyskumoch-ktore-platil-svojrazny-pravnik-kollar-vazeny-madarsko-zidovsky-agent-znie-venovanie/

[51] *Reagujeme na otvorený list Zoroslava Kollára.* Transparency International Slovensko, 2015. https://transparency.sk/sk/reagujeme-na-otvoreny-list-zoroslava-kollara/

[52] UBREŽIOVÁ, H.: *Transparency International je celkom netransparentná.* Nový deň, 19. novembra 2001.

[53] Tamtiež

[54] *Corruption perceptions index,* Transparency International, https://www.transparency.org/en/cpi

[55] PIŠKO, M., KOSTELANSKÝ, Ľ.: *Otec zablúdil v sieti konšpirácií, čo s tým?* Transparency International Slovensko, 14. decembra 2018. https://transparency.blog.sme.sk/c/498253/otec-zabludil-v-sieti-konspiracii-co-s-tym.html

[56] *World's billionaires list, The Richest in 2020.* Forbes, 2020, https://www.forbes.com/billionaires/

[57] ŠNÍDL, V.: *Prečo ľudia veria, že George Soros je najväčší zlosyn.* Denník N, 6. marca 2018. https://dennikn.sk/1052630/preco-ludia-veria-ze-george-soros-je-najvacsi-zlosyn/?ref=tit2

[58] MÚČKA, F.: *G. Soros zmenil názor, jeho mašinéria na robenie politiky ho prežije.*

Postoj, 23. júla 2018. https://www.postoj.sk/35046/g-soros-zmenil-nazor-jeho-masineria-na-robenie-politiky-ho-prezije

[59] CHMELÁR, E.: *Milióny dolárov „nezávislým“ inštitútom.* Slovo, 8. júna 2005. https://www.noveslovo.sk/node/19783?qt-najcitanejsie=0

[60] ĎURINÍK, J.: *Treťosektorová mafia.* Extra plus, 27. apríla 2017. https://www.extraplus.sk/clanok/tretosektorova-mafia

[61] MARMAN, P., JURÁŠEK, D.: *Politickémimovládky.* Slobodný vysielač, 2019. https://slobodnyvysielac.sk/relacia/politicke-mimovladky/

[62] KOVÁČ, P., FILO, J.: *Kto zasadne na Ústavný súd – 12 rokov, 40 kandidátov a 9 víťazov.* SME, 9. januára 2019. https://domov.sme.sk/c/22023693/kandidati-na-ustavny-sud-zoznam.html?ref=ustavnysud-bno-1

[63] *Rekonstrukce státu.* https://www.rekonstrukcestatu.cz/

[64] *Štrngáme za zmenu,* 2015. https://www.governance.sk/gov_news/spustame-kampan-strngam-za-zmenu/

[65] TÓDOVÁ, M., *Wienk: Myslela som si, že Fico bude pod tlakom okolností iný, ale ešte ten čas nenastal.* Denník N, 4. októbra 2017. https://dennikn.sk/899332/wienk-myslela-som-si-ze-fico-bude-pod-tlakom-okolnosti-iny-ale-este-ten-cas-nenastal/

[66] ŠÍPOŠ, G.: *Čo čísla naozaj hovoria o vzťahu Fica, Širokého a Brhela.* Transparency International Slovensko, 2015. https://transparency.blog.sme.sk/c/380578/co-cisla-naozaj-hovoria-o-vztahu-fica-sirokeho-a-brhela.html

[67] ŠÍPOŠ, G.: *Slovenských schránok je zrejme viac ako tých z daňových rajov.* Transparency International Slovensko, 2014. https://transparency.blog.sme.sk/c/370366/slovenskych-schranok-je-zrejme-viac-ako-tych-z-danovych-rajov.html

[68] NECHALA, P., SIČÁKOVÁ-BEBLAVÁ, E. a kol., *Aby nevládol len súkromný záujem.* Transparency International Slovensko, 2008. https://transparency.sk/wp-content/uploads/2010/01/abynevladol.pdf

[69] KOVÁČ, P.: *Ministerstvo spravodlivosti sa rozhoduje, či sa presťahuje do nájmu od J&T alebo Penty.* SME, 12. apríla 2018. https://domov.sme.sk/c/20801524/jt-alebo-penta-kde-bude-sidlit-ministerstvo-spravodlivosti.html

[70] NEWTON Media, *V roku 2014 bol najcitovanejším analytikom Ján Baránek.* Hospodárske noviny, 2015. https://strategie.hnonline.sk/tlacove-spravy/785886-v-roku-2014-bol-najcitovanejsim-analytikom-jan-baranek

[71] BILENÁ, E., ŠÍPOŠ, G.: *Vládna novela predraží zákazky a podporí korupciu.* Transparency International Slovensko, 2018. https://transparency.blog.sme.sk/c/492672/vladna-novela-predrazi-zakazky-a-podpori-korupciu.html

[72] *Efektivita zákaziek nemôže ísť na úkor transparentnosti.* Transparency International Slovensko, 7. októbra 2010. https://www.facebook.com/transparencysk/posts/10158902554129456

[73] *Matovič pred Počiatkovou vilou v Cannes,* Pravda, 20. januára 2020. https://tv.pravda.sk/relacie/spravodajstvo/epizoda/3391-matovic-pred-pociatkovou-vilou-v-cannes

[74] SITA, *Počiatkova vila v Cannes stála podľa Transparency 3,2 milióna eur.* SME, 7. júla 2020. https://domov.sme.sk/c/22442290/transparency-pociatkova-vila-v-cannes-stala-32-miliona.html

[75] *Vďaka Česku nakupujeme rúška 5x lacnejšie, ako kičurove rezervy.* Transparency International Slovensko, 25. marca 2020. https://www.facebook.com/transparencysk/photos/a.464749149455/10158278243594456/?type=3&theater

[76] LEHUTA, M., OBRADOVIČ, F.: *Gabriel Šípoš: Médiá nám dávajú moc.* Trend, 24. októbra 2015. https://www.trend.sk/trend-archiv/gabriel-sipos-media-nam-davaju-moc

[77] ŠÍPOŠ, G.: *Čo nás Kočnerove SMSky naučili o našich novinároch.* Transparency International Slovensko, 2016. https://transparency.blog.sme.

sk/c/437909/co-nas-kocnerove-smsky-naucili-o-nasich-novinaroch.html

[78] ŠÍPOŠ, G.: *Ako som facebookovým statusom zničil kariéru novinárke a pomohol jej mame do hrobu.* Transparency International Slovensko, 2017. https://transparency.blog.sme.sk/c/455221/ako-som-facebookovym-statusom-znicil-karieru-novinarke-a-pomohol-jej-mame-do-hrobu.html

[79] *"Hľadači pravdy" od Martina Daňa v Transparency.* Youtube kanál Transparency International Slovensko. 10. marca 2019. https://www.youtube.com/watch?v=AdHqAqhU1vc&feature=youtu.be

[80] RAFAJ, R.: *„Víťazný marec 2018"? Revolucionár Soros a šokujúce prepojenia chobotnice tretieho sektora a cudzích záujmov na Slovensku.* Hlavné správy, 9. marca 2018. https://www.hlavnespravy.sk/vitazny-marec-2018-revolucionar-soros-sokujuce-prepojenia-chobotnice-tretieho-sektora-cudzich-zaujmov-na-slovensku/1338078

[81] *Polemika Hlávkovej a Rafaja. Kto má pravdu o pavučine vzťahov mimovládok a cudzích záujmov.* Hlavné správy, 21. marca, 2018. https://www.hlavnespravy.sk/polemika-hlavkovej-rafaja-kto-ma-pravdu-o-pavucine-vztahov-mimovladok-cudzich-zaujmov/1347572

[82] VAGOVIČ, M: *Ochrankári zarábajú na benzíne.* SME, 15. marca 2010. https://domov.sme.sk/c/5285238/ochrankari-zarabaju-na-benzine.html

[83] *Otvorený list.* Transparency International Slovensko, 8. júla 2020. https://www.facebook.com/transparencysk/posts/10158635914529456

[84] ŠÍPOŠ, G.: *Ako Martin Daňo zneužíva myšlienku transparentnosti.* Transparency International Slovensko, 11. januára 2019. https://transparency.blog.sme.sk/c/499910/ako-martin-dano-zneuziva-myslienku-transparentnosti.html

[85] *Voľby prezidenta SR 2019* – diskusia. RTVS, 12. marca 2019. https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/14231/182013#3790

5. kapitola – STOJÍME ZA ODVÁŽNYMI

[86] BARTALOVÁ, V.: *Protikorupčné opatrenia v mestách Martin a Šaľa,* bakalárska práca. FSEV UK, 2012, s. 54.

[87] KOLLÁRIK, M., SPÁČ, S., ŠÍPOŠ, G.: *Not In Force Until Published Online.* Transparency International Slovensko, 2015, s.5. ISBN : 978-80-89791-06-4. https://www.transparency.sk/wp-content/uploads/2015/05/Open-Contracts.pdf

[88] Tamtiež

[89] *Cenu Úradnícky čin roka získali úradníci z ministerstva,* TASR, 26. septembra.2019. https://domov.sme.sk/c/22269387/cenu-uradnicky-cin-roka-ziskali-analytici-z-ministerstva-aj-z-kosece.html

6. kapitola – CESTA PRED NAMI

[90] LESSING, L.: *Against Transparency.* The New Republic, 9. októbra 2009.

[91] KRASTEV, I.: *In Mistrust We Trust: Can Democracy Survive When We Don't Trust Our Leaders.* TED Conferences, 2013. ISBN: 9781937382278.

[92] *Coronavirus: Social media spreading virus conspiracy theories.* BBC News, 18. júna 2020. https://www.bbc.com/news/uk-53085640

[93] JONES, G.: *10% less Democracy: Why You Should Trust Elites a Little More and the Masses a Little Less.* Stanford University Press, 2020. ISBN: 9781503603578

[94] POMERANTSEV, P.: *This Is Not Propaganda: Adventures in the War Against Reality.* Faber & Faber, 2019. ISBN: 9780571338634

Moc korupcie

Zákulisie nášho boja za lepšie Slovensko

Autori:
Ľuboš Kostelanský
Michal Piško
Gabriel Šípoš

Editácia:
Peter Tkačenko

Konzultácie:
Karol Sudor

Jazyková úprava:
Ľubica Voľanská

Grafický návrh:
Martin Bajaník

Grafická úprava:
Miroslav Lukačovič

Zodpovedný redaktor:
Lukáš Zajac

Vydavateľ:
Transparency International Slovensko

Tlač:
DEVIN printing house, s. r. o.

Rok vydania:
2020 (1. vydanie)

ISBN: 978-80-89791-18-7

Použité fotografie:
Predná obálka: Denník N – Tomáš Benedikovič, zadná obálka: TASR – Ivan Majerský; Archív Transparency International Slovensko (TIS): str. 6, 9, 30, 52, 78, 94, 102, 107, 109, 136, 148, 152, 163 a 198; Archív Emílie Sičákovej-Beblavej: str. 12, 17, 18 a 37; TASR – Ivan Majerský: str. 20 a 71; TASR – Pavol Funtál: str. 23; TASR – Vladimír Benko: str. 28; Mesto Martin – Jozef Petráš: str. 33; TASR – Pavel Neubauer: str. 35 a 47; TASR – Martin Bauman: str. 54, 150 a 156; TASR – Tomáš Halász: str. 68; Reprofoto – Pravda / TIS: str. 41; Archív Gabriela Šípoša: str. 42 a 63; Ľubomír Bechný: str. 44 a 122; SME – Jozef Jakubčo: str. 58, 142 a 145; Reprofoto – SME: str. 67; SME – Vladimír Šimíček: str. 82; SME – Tomáš Benedikovič: str. 85; TASR – Dano Veselský: str. 87; Reprofoto – SME: str. 99; Stála misia SR pri OSN v New Yorku: str. 112; Reprofoto – Rádio Expres / TIS: str. 127; Reprofoto – Nový deň / TIS: str. 141; Reprofoto – .týždeň: str. 169; Archív TASR – B. Palkovič: str. 170; Reprofoto – Youtube / TIS: str. 172; TASR – Jakub Kotian: str. 100 a 189; Reprofoto – SME: str. 193; https://commons.wikimedia.org: str. 194; TIS – Peter Važan: str. 196

Vznik a tlač knihy boli podporené z Európskeho sociálneho fondu cez Operačný program Efektívna verejná správa.

Operačný program Efektívna verejná správa

Európska únia
Európsky sociálny fond

Tlač a distribúciu knihy podporilo v crowdfundingovej kampani aj vyše 350 ďalších darcov a darkýň.

„Nepočúval sa mi dobre prejav zástupkyne Transparency International. Nedá sa tolerovať stav, keď si 74 percent ľudí myslí, že v zdravotníctve vládne korupcia a sedemdesiat percent sa nazdáva, že korupcia je na súdoch.“

Mikuláš Dzurinda, júl 1999